

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

En krigertager afsked med sin hustru. Træsnit fra begyndelsen af 1600-tallet.

PROSAPIA NR: 8.

BIND: 5.

A N E T A V L E .

FOR

DE 8 SØSKENDE

P R I S K O R N

P Å

VINSTRUPSVEJ 37

eller

HENRIK IBSENSVEJ 20-22

FREDERIKSBERG

SAMLET AF

I. M. PRISKORN

HASLE 1987

INDHOLD:

Forord	3
Ane nr.352: Niels Mund til Jomfruland død o.1630	6
Ane nr.353: Ingeborg Prosdatter Hørby død o.1642	30
Ane nr.354: Johan Urne til Valsø 1543-1620	58
Ane nr.355: Thale van Mehlen død efter 1636	86
Ane nr.356: Johan Rantzau til Estvadgaard død 1638	94
Ane nr.357: Dorthe Gersdorff	101
Ane nr.358: Jørgen Urne Rigens marsk 1598-1642	103
Ane nr.359: Margrethe Marsvin 1606-1650	131
Ane nr.360: Magnus von Lützw til Niendorf etc 1564-1630..	139
Ane nr.361: Diliana von Behr død o.1645	144
Ane nr.362: Jørgen Rosenkrantz hofmester på Sorø død 1675.	157
Ane nr.363: Christence Juel 1612-1680	168
Ane nr.364: Hans Wilhelm von Harstall 1611-1666	176
Ane nr.365: Sybille Cathrine von Metzsch	185
Ane nr.366: Kurt Bertram von Pfuel til Jahnsfelde	187
Ane nr.372: Hans Sommer postmester i Krempe død 1628	237
Ane nr.373: Wolber Görries død 1651	244
Ane nr.374: Paul Koll i Wilster	248
Ane nr.380: Calus Daa til Ravnstrup etc 1579-1641	249
Ane nr.381: Ingeborg Parsberg 1592-1641	264
Ane nr.382: Jørgen Kruse til Hjermitslevgaard død 1666 ...	267
Ane nr.383: Beate Bülow 1606-1657	277
Personregister	281
Stedregister	285
Litteraturliste over bøger	289
Benyttede tidsskrifter	293
Anekdoter, stamfølg og nummersystem	294

FORORD

Og her kommer femte bind af sagaen om Priskornernes forfædre. Det foregår dels i Norge, Skåne, Hessen, Brandenburg og Sverige, dels i Holsten, og det omfatter Syvårskrigen 1563-1570, Kalmarkrigen, Trediveårskrigen, Torstenssonfejden og Carl Gustav krigene, så der sker noget på siderne.

Til sidste bind har jeg nogle tilføjelser.

Ane nr.176: Pros Mund.

Her har jeg fundet hans retsprotokol fra skibene Nellebladet i 1638, Hauhesten i 1639, Patientia 1640-41, Gråå Ulv 1642, Store Pram 1642-43 og Patientia 1644. Den befinder sig i det svenske rigsarkiv i Stockholm.

Den indeholder både kriminelle og civile sager og er bemærkelsesværdig ved den måde, Pros Mund forvaltede de forfærdelig strenge krigsartikler. De udmålte straffe forekommer os overordentlig rimelige og var efter den tids forhold meget milde, og det var altså den måde han brugte til at få sine folk til at kæmpe som djævle.

Ane nr.188:Hieronimus Scharffenberg.

I Zierzow kirke, Grabow Amt i Meklenburg er prædikestolen i 1705 blevet skænket af ham og hans hustru. Han omtales som tidligere panthaver i Wodrow ved Penzlin, og hans enke Katarina Dorothea Rantzau levede senere i Parchim. Deres eksistens er altså bekræftet, men i Zierzow undrer man sig over gaven, da parret ellers ikke har haft nogen tilknytning til sognet.

Ane nr.190:Valdemar Daa.

Under besættelsen af Bremen-Verden blev hans regiment svigtet af chefen, Generalmajor Friedrich von Buchwald, der bare udeblev og sendte et brev til kongen, at hans kræfter ikke slog til, men ingen besked til regimentet. Desuden var næstkommanderende, oberstvagtmester Herman Kaas fraværende på diplomatisk sendelse til Rusland, så regimentet var uden ledelse.

Ved besættelsen havde regimentet kun mødt modstand ved et udfald fra Stade, og her var Valdemar Daa blevet såret, og hans kompagni havde det største tab, så de har gået hårdt på. Da regimentets ritmestre skulle vælge en fælles ledelse blev det Valdemar Daa, der altså var nummer et blandt ligemænd.

Da overkommandoen over tropperne i Bremen-Verden gik til oberst Eckerick Lubbe, beklager han sig over de fire Buchwaldske kompagnier, han har fået på halsen. Han ved ikke, hvor han skal gøre af dem, han har hverken proviant til mændene eller fourage til hestene, ingen våben og ingen ammunition. Det var Valdemar Daas betingelser, da Wrangel kom med sin knusende overmagt.

Han må som udvalgt leder for regimentet have dannet arriergarde, for det er kun hans kompagni, der ikke slap bort ad søvejen ved Weser, men Wrangels glæde over de 150 ryttere, han fangede her, var stor. Han roste dem som prægtige karle og en pryd for ethvert regiment. Det siger noget om Valdemar Daas lederskab, at de kunne omtales sådan efter en hård kampagne i felten og en så slet behandling fra hærledelsen. Han kunne nok tillade sig at flygte med en sko og en støvle efter den kampagne, når han var såret - vel nok i benet.

Ane nr.179:Helle Urne.

Hun var en varm beundrer af den satiriske præst Jacob Worm, hvis prædikener hun ofte har overværet i Viborg. Hun var en af de yderst få, der talte hans sag, da han blev anklaget for CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS. En gæv pige.

Ane nr.180:Hugo Lützow.

Hans historie har jed uddybet i to særskilte bind, i romanform. Til dem kan tilføjes at hans søskende ikke var døde. De forekommer i et diplom i Konrad von Barners Geschichte der Familie von Barner, 1910.

Ane nr.90:Frederik Lützow.

Hans karriere ved det kejserlige artilleri er nøje forbundet med hans fætter Christoph von Barner(Börner), der var hans foresatte.

Fra Wien har jeg fået hele hans karriere, og heraf fremgår det, at han var inden for Wiens volde, da byen var belejret af tyrkerne år 1683.

Måske kan han få sin egen bog en dag.

Det var de vigtigste rettelser og tilføjelser til tidligere bind, så nu vil jeg gå videre med næste generation.

God fornøjelse.

Hasle den 7.11.1987

imp

Ane nr.352: Niels Mund til Serridslevgaard og Bjerkevold.

I landet nord for Horsens fjord har åer og bække skåret sig ned i terrænet og dannet en række paralelle dale, smalle i bunden og med stejle sider.

På vestsiden af en af disse dale på toppen af brinken ligger en gammel herregård, Serridslevgaard, der i 1500årene har været af bindingsværk og uden prunk.

Dengang min historie begynder, tilhørte gården Maribo kloster, der havde bortforpagtet den til en beskeden lavadelsmand, hvis adel, hvis den blev efterprøvet, nok ville vise sig at være af en noget tvivlsom karat.

Hans navn var Søren Mund, og han havde arvet forpagtningen efter sin far, Peder Henriksen Mund

I tiden lige efter reformationen, hvor kirkegodset blev overtaget af kronen, havde der været en del uro om besiddelsen af gården, men i 1543 havde Søren Mund på det kongelige retterting sikret sig ret til forpagtningen hos kong Christian den Tredie.

Det var her Niels Mund blev født, og det var såmænd ikke så særligt gode udsigter, han kunne se frem til.

Han var femte barn af ti - og fjerde søn af fem, og hans far blev udkommanderet ved krigsudbruddet i 1563 til at være hovedsmand for 300 udbudsknægte.

Selv skulle han møde selvanden med hest og harnisk, men han havde kun den samme gård, så da han to gange i løbet af krigen, der trak ud, havde mistet en hest og karl, blev han i 1565 fritaget for at udruste den ekstra rytter for resten af denne fejde, der siden blev kendt som Syvårskrigen.

Ingen kirkebøger kan fortælle os, hvornår denne søskendeflok er blevet født, men det er nok ikke så meget forkert at gætte på, at de alle er født før krigen fra sidst i 40-erne og lige frem til krigsudbruddet.

Niels Mund kan så være født omkring midten af 1550'erne, og det ville også passe ret godt med hans karriere og andre oplysninger om hans liv.

Moderen Kirsten Clausdatter Glambæk var også af en meget beskedne adelsslægt, og hendes adel kunne måske heller ikke stå for en nærmere prøvelse. Det var nemlig moderens slægts navn, de antog, da adelen fik ordre til at antage et fast slægtsnavn. Fru Kirsten havde en bror Niels og ingen andre søskende, og de havde deres oprindelse i Vejle amt ligesom Mund'erne. Det var imidlertid fra Glambækkerne, familiens fremdrift skulle komme.

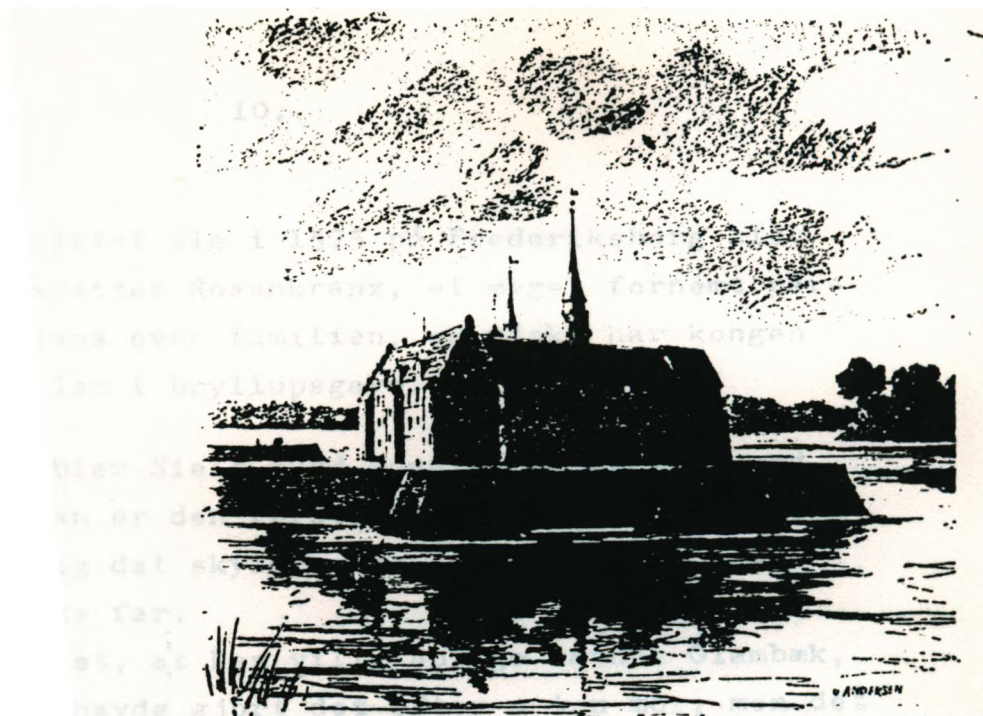
Mens far Søren var i krig, og børnene voksede op hjemme på gården, havde fru Kirstens brorsøn, Claus Glambæk først været i tjeneste hos Christen Munk til Tobberup og med ham på brudetoget til Meissen, siden i 23 år hos den rige Holger Rosenkrantz til Boller, som han fulgte på Ditmarskertoget i 1559, og endelig hr. Holgers slotsfoged på Skanderborg, mens denne selv jo var lensmanden.

Da kong Frederik den Anden selv ønskede at benytte slottet Skanderborg og gå på jagt der, opsagde han Holger Rosenkrantz og gav lenet til den mere beskedne Claus Glambæk, hvis husholdning ikke fyldte slet så meget på slottet. Og det var så Mund'ernes chance.

Claus Glambæk havde nemlig ingen sønner, han havde heller ingen brødre, og hans far havde kun sin søster Kirsten. Det var formentlig derfor, han kastede sit håb på Søren og hans børn, for nu skete der noget.

Det begyndte med, at Søren Mund hos den nye konge fik en bekræftelse på sin forpagtning af Serridslevgaard for sin livstid og for en af sønnerne. Det var i 1573, da Claus lige var blevet lensmand og kongens jagtfælle.

Der er næppe heller tvivl om, at han har taget nogle af Sørens drenge til sig, og vel især hans fars navnefælle, Niels, der nok har fået sin første chance her. I 1576 havde Claus også overtaget Bygholm len ved Horsens.

Skanderborg Slot i Nørrejylland i Slutningen af det 16de Aarhundrede.
(Efter Resen.)

▽ Sådan så moderne tøj ud i 1576. Billedet viser en herremand og hans kone.

Han havde nemlig giftet sig i 1575 på Frederiksborg slot med Berete Folmersdatter Rosenkranz, et meget fornemt parti, der kastede glans over familien, og måske har kongen givet ham Eygholm len i bryllupsgave.

Den 3.januar 1578 blev Niels Mund ansat som sekretær ved Danske Kancelli. Han er den første af søskendeflokken, som kilderne omtaler, og det skyldes nok, at han var opkaldt efter Claus Glambæks far.

Måske har Claus håbet, at han ville optage navnet Glambæk, sådan som hans far havde gjort det efter sin mor, men det skete, som bekendt, ikke.

Den 24.februar 1579 ser vi, at Søren Mund søger mageskifte med kronen, idet han tilbyder en række sprædte gårde, som han har tilforhandlet sig, i bytte for den lille herregård, Merringgaard i Hatting herred. Det overlodes Anders Dresselberg og Johan Brockenhuus at besigte og vurdere gårdene, og den 19.marts gik mageskiftet i orden.

Nu var to af sønnerne forsørget, det gik fremad.

Den 26.december 1579 gav Frederik den Anden på Skanderborg forleningsbrev for Niels Mundt, sekretær, på afgiften af kronens part af korn- og kvægtienden af Vedslet sogn i Vor herred kvit og frit, som han har oppebåret den i 1579. Samtidig noteres Claus Glambæk for en række gunstbevisninger. Han glemmer ikke sig selv.

I 1580 forsvinder Niels Mund ud af syne, og han omtales ikke i kilderne, før han i 1589 bliver frataget Vedslet tiende igen. Der er nu kommet en ny konge og en formynderregering. Ud med Niels.

Men hvor er han henne?

Samme år, 1580 blev Claus Glambæk yderligere benådet med Åkjær len.

Søren Mund - og vel også hans sønner - var til herredagen i Odense, hvor Hertugdømmerne skulle bortforlenes mellem kongen og hans brødre.

Herredagen blev holdt den 1.maj 1580, og hertugerne ankom dagen før til Assens med et glimrende følge. Her blev de modtaget af udsendinge fra kongen og rigsrådet.

Hertug Hans den ældre af Haderslev havde 297 heste i sit følge, Adolf af Gottorp 496 og Hans den yngre, kongens lillebror havde 132. Søndag den 1.maj red kongen dem i møde en mils vej udenfor Odense med 1500 heste.

Om tirsdagen red hertugerne ud af byen for at hente lensfanerne, der var blevet opstillet på åben mark under beskyttelse af sønderjyske adelsmænd. Hovedfanen, der betegnede landets værdighed som rigslen, var rød, en blodfane, den anden fane var gul med de sønderjyske blå løver, den tredje var blå med Femørens gyldne krone.

De førtes i højtideligt optog tilbage til torvet, hvor kongen sad på en trone omgivet af rigets højeste embedsmænd og rigsrådet. Fire adelsmænd, der repræsenterede kongen og de tre hertuger, nærmede sig tronen og bad knælende tre gange om at modtage rigets len. Da kongen svarede ja, red hertugerne med blodfanen og hele deres følge i slagorden tre gange rundt om kongens stol, steg af hestene og stillede sig under fanen. De fire stedfortrædere gik nu med våbenfanerne i spidsen hen til tronen og æskede atter lenet i deres herrens navn, hvorefter de aflagde lenseden.

Kongen rejste sig nu og gik hen til lensfanen. Han tog håndslag af hertugerne og sin egen hertugelige repræsentant, greb fanen og lod hertugerne gribe om fanestangen, derpå overdrog han i sin egenskab af konge dem og sig selv højtideligt lenet som hertuger af Slesvig og Femern. Herolderne kastede derpå fanerne ud blandt tilskuerne.

Ved samme lejlighed blev den lille prins Christian hyldet som tronfølger. Søren Mund til Serridslevgaard og Merringgaard var her medbesegler af dokumentet som vidne, og det er det sidste livstegn vi har fra ham.

Han kan have levet mange gode år endnu på sine godser, men han kommer aldrig mere i søgelyset. Nu er det hans børn, der kommer frem på scenen.

Embedet som kansler fik større anseelse efter reformationen, idet det havde forenet sig med den gamle Rigens Kansler. Det beklædtes altid af et medlem af Rigsrådet, og her indtog nu kansleren øverste plads efter Rigens Hovmester, hvis en sådan var udnævnt. Ellers var kansleren øverste myndighed efter kongen.

Han var Universitetets kansler og kirkens øverste tilsynsmand, så han var faktisk, hvad vi ville kalde minister for justits, kirke, undervisning og udenrigske forhold.

Denne højt betroede stilling beklædtes på Niels Munds tid af Niels Kaas, en mand af ret beskeden slægt, men måske et af de smukkeste eksempler, man kender på den gamle danske adel - en dygtig, flittig, ubestikkeligt hæderlig mand, der tjente Frederik den Anden i atten år og siden sad som leder af Christian den Fjerdes formynderregering til sin død 1594.

Den daglige leder af Danske Kancelli, øverste sekretær, var Arild Huitfeld. Han var en slags vicekansler med det fulde ansvar for alle løbende sager.

Alle ansøgninger til kongen om nådesbevånsninger skulle gå gennem ham. Han var en blændende dygtig latiner, en juridisk kapacitet og en flittig samler af historisk materiale, der på hans gamle dage resulterede i hans Danmarkskronike.

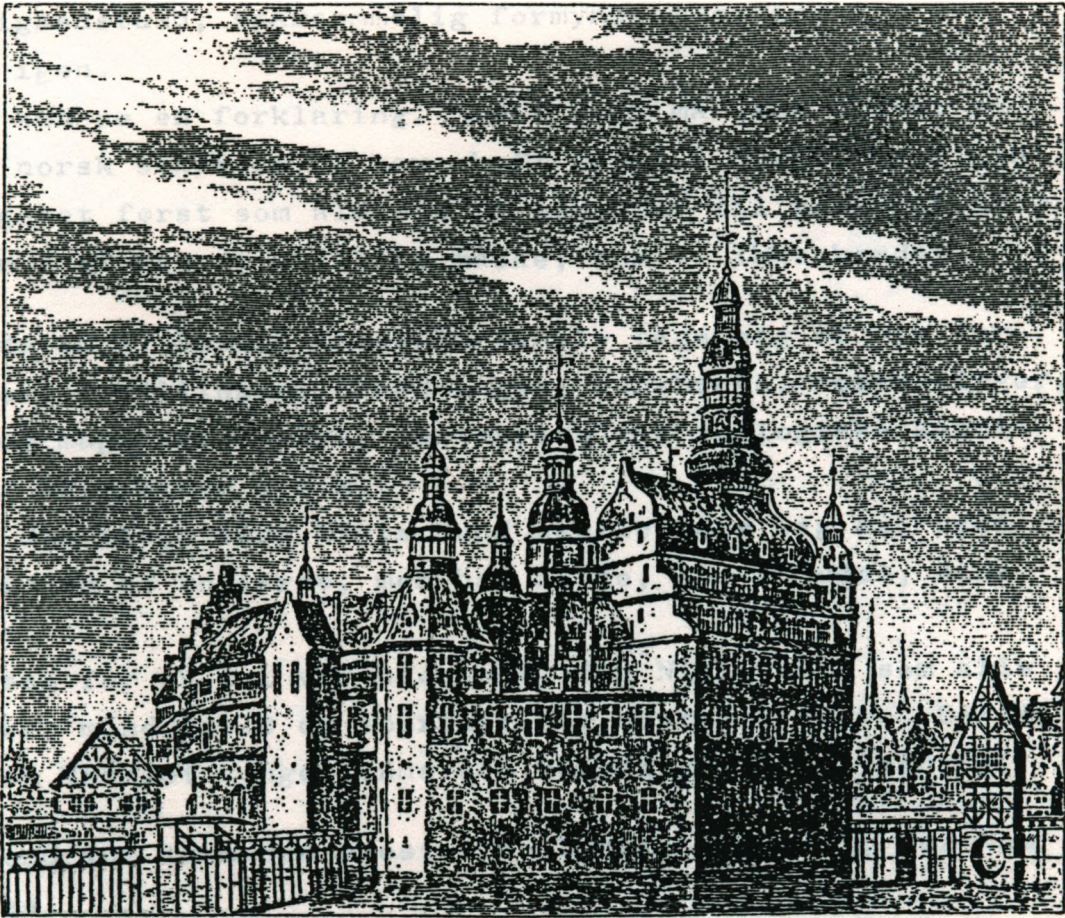
Under Arild Huitfeld fordeltes alle løbende sager efter rigernes lande til et antal sekretærer, der hver havde et antal kancellijunkere uden bestalling, der som volontører fik indblik i forretningsgangene.

Der var desuden ansat en del skrivere og kancellibude, som skulle udføre det rent praktiske arbejde.

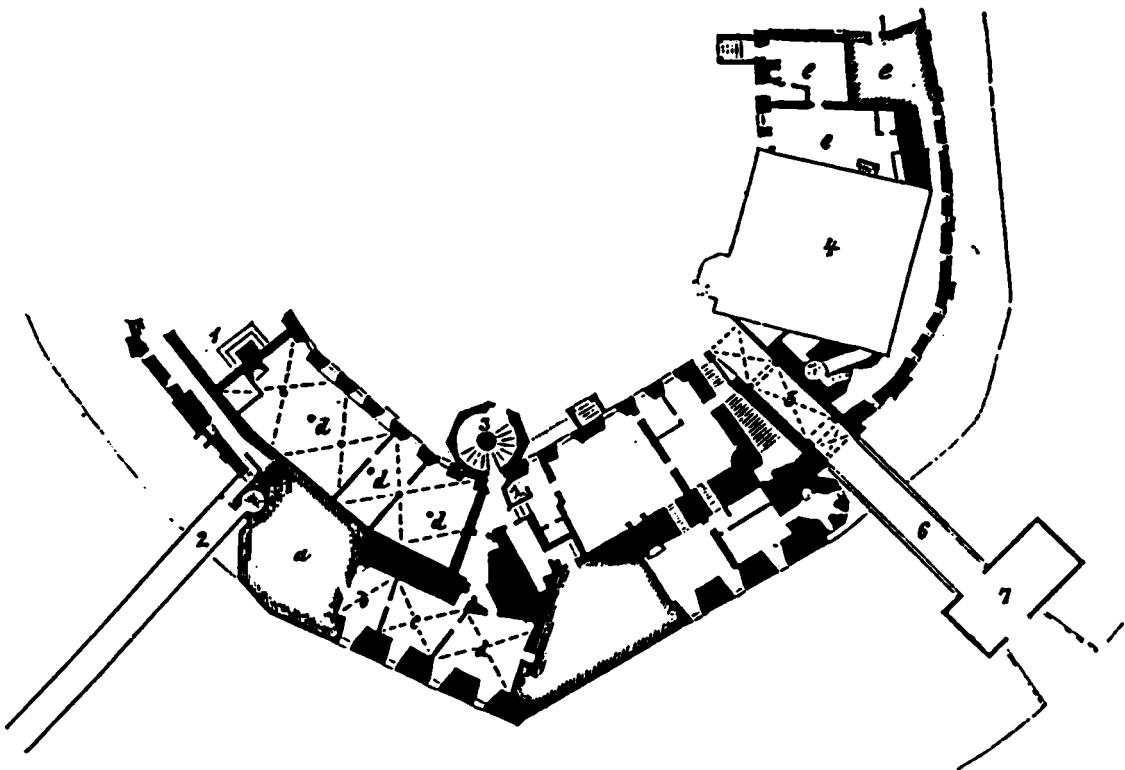
Niels Mund er selvfølgelig også begyndt som volontør, til han den 3. januar 1578 blev ansat som sekretær, og så bliver han borte for os.

I Kronens Skøder kan man se, hvordan de andre sekretærer i gentagne tilfælde alle optræder som vidner ved kongelige mageskifter, men ikke Niels Mund. Vi kan konstatere, at de andre næsten allesammen bliver forfremmet: til landsdommer, til rentemester, til øverste sekretær osv, men ikke et ord om Niels Mund.

Københavns slot, med grundplan af en del af stueetagen.

2 a b c d (4) 6 7

Vi ved, at han beholdt den kongetiende af Vedslet sogn, som han fik tildelt af Frederik den Anden, indtil 1589, hvor en samvittighedsfuld, sparsommelig formynderregering tog den fra ham igen.

Jeg kan kun se en forklaring. Niels Mund må være blevet ansat som norsk sekretær og have haft bopæl i Norge, hvor han har fungeret først som almindelig sekretær til sommeren 1580 og siden i en ukendt stilling måske, som vi ikke kender.

Blandt de sager Danske Kancelli skulle tage sig af var forordninger, bevillinger, benådningsbreve, lensbreve, bestallinger, skøde- og mageskiftebreve, ventebreve til teologiske kandidater og kaldsbreve o.m.m.

Det var den slags ting Niels Mund skulle tage sig af, også arkiveringen af kopierne, men han havde, som antydte, sine hjælpere.

Mens disse for en del var ulønnede, fik Niels Mund som alle sekretærer månedssold og sportler for udstedte breve. Dertil kom altså Vedslet kongetiende som kongelig nådesbevisning.

Niels Mund var ikke den eneste fra Danske Kancelli, der kom til Norge.

Interessant er nok Anders Green fra Bohuslen, der blev Norges riges kansler og altså Niels Munds foresatte, men en anden, Enevold Kruse, der er vor egen forfader, blev norsk statholder, så ham kommer vi til at beskæftige os mere med en anden gang.

Norge havde ikke eget rigsråd, så en gang imellem blev der sendt nogle danske rigsråder til Norge for at holde Herredag, dvs en slags Højesteret i stedet for det kongelige retterting, som holdtes i Danmark.

Herredagene samlede alt, hvad der havde forstand på landslov og ret i Norge. De kom tilrejsende helt oppe fra Nordkap for at få prøvet deres sager, og her har Niels Mund jo været med som en selvfølge. En enkelt gang ser vi ham optræde som advokat for sin svoger fra Bergenegegnen i en ejendoms-sag. Men han havde også et privatliv deroppe i det norske.

Inden vi nu følger Niels Munds liv og tilværelse i Norge, må vi hellere se, hvordan det kom til at gå hans søskende.

Den ældste var en dreng, som vi før har nævnt, Peder Mund, som i et par måneder havde gæsteoptræden som hofjunker hos Frederik den Anden og derpå forsvandt sporeløst i ti år.

Det er i denne periode, vi bl.a. får den første ægteskabslov, der f.eks. forbyder ægteskab mellem adelige og uadelige, dvs. at den reelt indfører begrebet: i Danmark, hvor man før kun talte om frie og ufrie.

Det var i sidste øjeblik slægterne Mund og Glambæk fik foden indenfor. Nu havde man en registreret, navngivet adelsklasse, som man ikke kunne komme ind i ved egen kraft, men kun ved kongelig nåde.

Vi forestillede os, at Peder Mund blev overført til den lille prins Christians hofstat uvist i hvilken egenskab, og da Christian den Fjerde er blevet konge ser vi også Peder Mund figurere som hofjunker fra 1590-93, da blev han forfremmet til køgemester, og i 1597 blev han lensmand på Frederiksborg og Abrahamstrup, (det senere Jægersborg).

Det gik jævnlig ret lystigt til ved kongens taffel, og i 1599 indgik kong Christian et væddemål med adelsmændene Albert Skeel, Peder Mund, Anders Sinclair og Apitz Gronebjerg om, at de der først drak sig fulde mellem 6.februar og påske skulle bøde 30 rigsdaler. Det var de to sidstnævnte, der først blev grebet og måtte punge ud, og for gevinsten lod kongen lave et sølvbæger med låg og indskrift til minde om væddemålet. Bægeret var først færdigt året efter, men Peder Mund blev gift samme år med en af jomfruerne i dronningens fruезimmer, jomfru Vibeke Griis af Halland, og de fik i bryllupsgave Hørje len i Skåne. Peder må da have været midt i halvtredserne. I 1604 fik han Skanderborg og Åkjær len, hvor han levede til 1607/08. Hans hustru fik et nyt brev på Hørje len d.30.maj 1608 og levede endnu i 1634, dog i stærkt forringede kår. Hun vides at have været død i 1639.

Den næste i rækken var Claus Mund, der giftede sig med Kirsten Jørgensdatter Harbou til Vorninggaard, som han mageskiftede med kronen mod at få Serridslevgaard til ejendom i 1599. Han omtales som død den 9. april 1619.

Af hans otte børn bør nævnes scoutbynacht Henrik Mund, der secunderede Pros mund så godt i slaget på Kolberger Heide og som siden satte sit skib Lindormen til i slaget under Femern, hvor Pros Mund blev dræbt.

Det var ham, der arvede Serridslevgaard efter at have købt sin bror Hørgen ud, og her levede han til 1675.

Den tredje i rækken af Niels Munds søskende hed også Henrik. Han havde fået bestalling som skibschef allerede 1585 og var måske den, der viste vejen for de øvrige søgående familiemedlemmer. Han blev gift 1589 med enken efter borgmester Anders Skriver i Bergen. Han levede endnu 1599, men omtales som døde allerede i 1601. Han nævnes til Iden i Herlø sogn ved Bergen.

Birgitte Mund var nummer fire. Hun blev gift i november 1595 med Christen Harbou til Holris, der levede endnu 1624 men var død 1630. Birgitte levede endnu 1636 men var død i 1640. Hun var den anden, der blev gift med en Harboe, den tredje var yngste bror, som vi vender tilbage til, og den fjerde var en af Niels Munds døtre.

Det er tydeligt, at når man havde forhandlet sig tilrette med en slægt, der passede til ens hartkorn, så fulgte man succesen op. Harbouerne var ikke de eneste, der blev foretrukket. Der var tre Mund'er, der blev gift med en Hørby, og yderligere blev tre Mund'er gift med Munk'er. Man har sparet mange og lange forhandlinger, men ægteskaberne har næppe alle været lige lykkelige, og det er måske symptomatisk, at så mange af dem var barnløse. Af de fire nævnte var således de tre uden afkom.

Vi springer nu Niels over, som er nummer fem i rækken, og går videre til nummer seks Karen Mund, der var gift med Las Munk til Mølgaard, med hvem hun havde tre børn. Efter hans død giftede hun sig med Ernst von Diede.

Bodil Mund var syvende barn. Hun blev gift med Albrecht Christoffersen Serlin til Saaby. Han var 1586 så syg, at der blev beskikket to værger for hans søstre, men han overlevede og boede med sin hustru i Horsens i 1627, hvor deres niece Lisbet Munk, Karens datter blev opdraget. Bodil døde mellem 1629 og 1631.

Sidsel fik i 1632 bevilling til at være sin egen værge og blev i 1638 takseret til 19 tdr.htk.

Nummer ni og næst sidst, Anne Mund blev gift med Bertel Lauridsen Hørby til Hattebjerg og Onereim. Han døde 1641 som sin slægts sidste mand, Anne døde 1649/50 uden børn.

Endelig har vi Iver Mund, stammens Benjamin, der skrev sig til Merringgaard. Han kom aldrig i offentlighedens søgelys. Han giftede sig først med Gidsel Jørgensdatter Harbou, da nu familien syntes det, men da hun var gravid med en anden blev hun returneret med næste post, og Iver giftede sig nu med en svigerinde Karen Jørgensdatter Hørby, der skænkede ham seks børn.

Claus Glambæk, der satte det hele i gang, døde efter en løbskkørsel i 1591. Han efterlod sig to døtre, der var gift med to brødre Pax, så han døde måske med fred i sjælen.

Og lad os nu vende os til Niels igen, da det er ham, der er hovedpersonen. Det er ikke let at sige, hvem der først kom til Norge, storebror Henrik, lilæsøster Anne, eller Niels. Henrik var i Bergen 1589, Niels var i Norge 1596, men vi ved ikke, hvornår Anne og hendes mand kom dertil. Vi ved imidlertid, at hendes mand var halvbror til Niels' svigerfar, Pros Lauridsen Hørby, så lad os se lidt på denne tilkommende hustrus far.

Han havde den 29. august 1559 fået bestalling som lagmand i Oslo, og i den anledning skriver Mogens Gyldenstjerne til Christen Munk følgende karakteristik:

"Tet ieg har hørt, tet Pros skulle were laumand vdy Obslo er tet så, da haffue i taget en så naturligen en skalck, som hand kand fynds; tet beuyste hand met dy stackarlle, hand råde ouer, men han wor hos her Laue."

Vi får ikke at vide, hvad han har foretaget sig med de karle, Mogens Gyldenstjerne omtaler, men tilfreds er ~~han~~ ikke med valget.

Imidlertid fik han Marker len foruden lagmandsembedet, og fra 1565 til 1571 havde han også Nedenes len. Da der i 1572 blev klaget over lagmanden i Steigen, fik "os elskelige Pros Lauritssøn, vor mand og tjener" dette embede, som han betjente til han i 1577 fik lagmandsædet i Skien, som han beklædte til sin død.

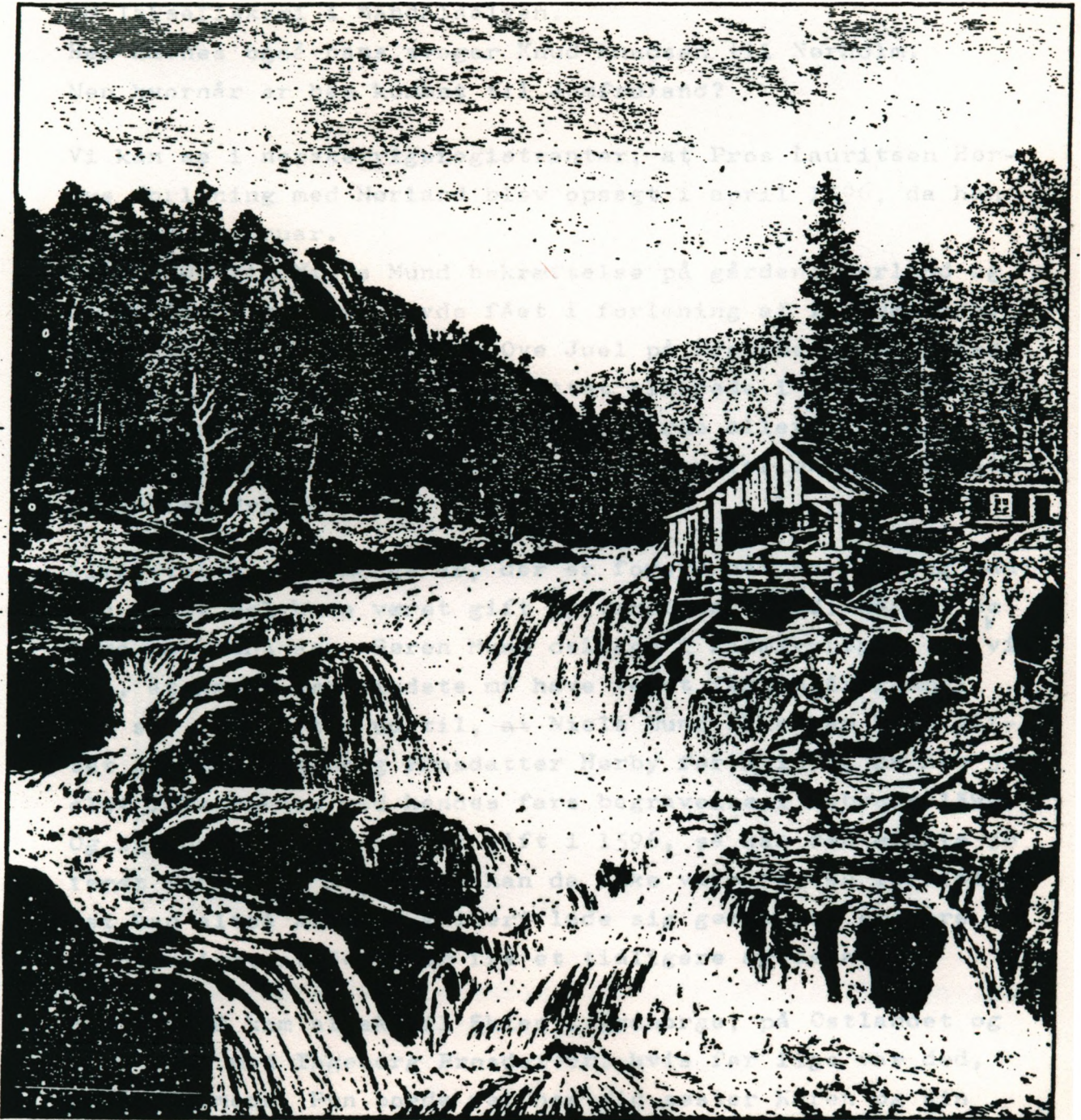
I 1560 fik Pros Hørby, der var uægte søn, tilladelse til at føre et våben, der var tyrdelt rødt foroven, blå fornedent med en sort urhane i det røde felt og tre gule egeblade i det blå felt. Han skrev sig til gården Nørholm i Eide sogn, den gård, som senere Knut Hamsun havde på sine gamle dage.

Han var en driftig mand og havde en udstrakt privat næring ved siden af sit embede. Han var således den, der havde den største eksport af trælast fra Skiendistriktet i årene 1585 og 1586. Han drev også makrelfiskeri i Langangsfjorden. Forresten skaffede han sig forskellige mindre forleneringer omkring i distriktet.

Men dertil kom, at han giftede sig ind i Sydnorges bedste familiekreds, idet han ægtede Kirsten Iversdatter Jernskjæg til Fritzø, selve brændpunktet for al industrivirksomhed i Sydlandet.

Vi skal senere komme ind på dette interessante svogerskab, men nu må vi se at finde vores helt.

Det Danske Kancelli har uden tvivl været en inspirerende arbejdsplads. Alle de mange breve, der er gået gennem hans hænder har fortalt interessante ting om udviklinger og tilstande rundt om i rigerne, og Niels Mund, den unge sekretær har klart set, at det sydlige Norge var stedet, hvor tingene havde taget fart. Her var muligheder for en energisk ung adelsmand med en ikke alt for velhavende baggrund. Her kunne han håbe på at gøre sin lykke, og hans forhåbninger slog ikke fejl.

Niels Mund forsvandt for os i 1580. Da han mistede Vedslet kongetiende i 1589 blev hans opholdssted ikke afsløret, så det er først i 1596, vi får at vide, at han er i Norge. I 1599 finder vi ham omtalt på øen Jomfruland, hvor han er med til at udfærdige en befaling i forbindelse med en sag om laksefiskeri i Mandalselven.

Her nævnes også hans svoger Knud Knudsen til Nørholm. Men hvornår er han kommet til Jomfruland?

Vi kan se i norske rigsregistranter, at Pros Lauritsen Hørbys forlening med Mørland blev opsagt i april 1596, da han var død i januar.

I år 1600 fik Niels Mund bekræftelse på gårdene Mørland og Jomfruland, som han havde fået i forlening af lensmændene, Børge Trolle på Nedenæs og Ove Juel på Bratsberg, men disse herrer var begge blevet forflyttet allerede i 1597, så vor Niels har altså siddet på disse to gårde allerede i dette år og formentlig på Mørland i umiddelbar forlængelse af sin svigerfar Pros Hørby.

Alligevel er det mange år, der er forsvundet for os, og han kan meget vel have været gift og været enkemand. Når vi senere ser hans søn, Søren Mund deltage i Kalmarkrigen, må vi tro, at han i det mindste må have været femten år gammel. Det ser imidlertid ud til, at Niels Mund ikke kan have giftet sig med Ingeborg Prosdatter Hørby før i 1597, da han jo slet ikke nævnes ved hendes fars begravelse i februar 1596. Og lad dem så være blevet gift i 1596, så kan den ældste jo først være født i 1597 og kan da ikke være femten før 1612. Det kan altså kun med kniberi lade sig gøre. Det er mere sandsynligt, at Søren er fra et tidligere ægteskab.

Niels Mund kom altså til Skien i Sydnorge, på Østlandet og blev gift med Ingeborg Prosdatter, hvis far lige var død, må vi formode. Hun boede vel hos sin søster Karen og sin svoger Knud Knudsen til Nørholm, der var blevet lagmand efter sin svigerfar. Samme sted boede sikkert hendes mor, fru Kirsten Iversdatter Jernskjæg til Fritso.

Jomfruland

Tekst i kartusjen: Veüe de l'isle et chasteau DE JUNFRELANDT appartenant a Messrs Adelerz.

Stedsangivelser: Montagnes de Nortwegue | Languesund | isle de Junfrelandt | LE CATE GAT.

Med sin hustru fik Niels Mund herregården Bjerkevold, der lå inderst i Langangsfjorden, som hendes arv efter den afdøde lagmand.

Niels Mund har altså nu Mørland, der ligger i Nedenæs len, Jomfruland, der ligger i Bratsberg leh, og Bjerkevold, der vistnok ligger i Brunla len.

Lad os altså se lidt på de lensherrer, han må leve med i sin hverdag.

I Nedenæs len sad Peder Grubbe, som der ikke synes at have været meget forbindelse med. Dog havde jo Niels Munds svoger sin sædegård, Nørholm i Nedenæs len.

I Bratsberg len sad Johan Urne til Valsø i Skåne, og det er spørgsmålet, om ikke der har været en del forbindelser med ham, for mange år senere bliver Niels Munds yngste søn Pros Mund gift med Johan Urnes datter Edel.

Endelig var lensmanden i Brunla len Niels Munds svoger, den rige Peder Ivarsen Jernskjæg til Fritsø, der mere præcist var hans hustrus morbror.

Peder Jernskjæg skal blive udførligt omtalt under Ingeborgs og under hans søsters historier, og Johan Urne får helt sin egen biografi.

I oktober 1601 kom der brev fra Christian den Fjerde, at de to svogre Knud Knudsen og Niels Mund skulle skaffe et brev til veje, som Pros Lauritsen i sin tid havde besiddet, om et privilegium, som kong Håkon i 1314 havde givet fjeldfinerne til at flytte ned til kysten. Dette var bare et af de mange gamle håndskrifter, man havde samlet i denne familie-kreds.

Den 28. august 1603 var der bryllup på Fritsø, idet Peder da bortgiftede sin søster Emmerentze til Johan Urnes svoger, Hans van Mehlen, og på den måde blev Niels Mund ligeledes besvogret med Johan Urne.

Niels Mund synes at have foretrukket Jomfruland som opholdssted. Flere breve er dateret herfra. Han har herfra bestilt salt, som vel skulle bruges til nedsaltning af den fisk, der blev fanget her.

*Da ser jeg den deilige lille Ø —
Ser Træerne løfter de store Kroner
Op mod den gyldne Aftenhimmel —
Stirrende, drømmende staar jeg alene.*

*Then I behold that island so fair
Where the trees lift up their crowns in prayer
To the golden glow of the evening sky —
Alone, dreaming and watching, stand I.*

Jomfruland var en ø, der lå yderst i skærgården omkring Langesundsfjorden, en lille bitte stump Danmark, der var drevet herop, uden klipper, og Niels Mund har befundet sig godt her, for vi har jævnligt breve dateret her. Det er også hertil, det kongelige saltværk på Langøya i 1603 sendte et parti salt til nedsaltning af fisk for vinteren.

Birkevold var dog også et dejligt sted. Bag gårdens marker og enge lå urskoven uberørt langt op i landet, og det var derfor, der var sådan en rift om de kystnære gårde, hvor udskibning af planker kunne ske let og ubesværet.

Niels Mund fik fire børn med sin hustru Inger. Vi ved ikke i hvilken rækkefølge, de blev født, men Søren må have været den ældste af sønnerne, da han deltog i Kalmarkrigen i 1611. Han havde jo da også fået farfars navn. Den anden søn hed Pros efter morfar. Pigerne hed Kirsten efter farmor og mormor og Maren - ubekendt efter hvem.

I 1610-11 nævnes Niels Mund til Tråholt, men det var ikke en ny besiddelse, men sikkert navnet på den skov, der lå til herregården Birkevold. Derimod står han i 1615 som ejer af en part i gården Mo i Bamble sogn. Han har virkelig forstået at samle sig til en lun lille rede.

Nu syntes han, at han havde råd til at sende sine sønner på den obligate grande tour for at studere i Europa. De kom godt nok afsted, men vi ved ikke, hvor de har slået deres folder, for de er ikke optaget i nogen af de hidtil trykte studentermatrikler, og det fører til, at vi må spørge os, om de måske har været på et - eller flere - katolske universiteter eller måske en jesuitskole.

Den katolske kirke havde ikke uden videre affundet sig med tabet af indtægterne fra det nordlige Europa, og med unge, idealistiske og veluddannede jesuitter forsøgte man sig med en modreformation i det stille, og den blev især rettet mod Sverige og det sydlige Norge, hvor der blandt almuen var en stærk modvilje mod alt det nye og fremmedartede.

Reformationen var jo ikke kommet til Norge som et krav fra befolkningen. Her var man godt tilfreds med katolicismen og ønskede ikke nogen forandring, men fra Danmark kom kravet om en kirkeforandring, og der kom da også en dansk-norsk kirkeordinans, som ikke kunne bruges under norske forhold, så kongen lovede, at Norge skulle få sin egen. Det kom imidlertid til at vare længe, for først i 1607 kom den norske kirkeordinans.

Bibler til kirkerne kom også sent og i meget små partier, så det varede længe, inden hver kirke i Norge havde sin bibel, og så var den endda på dansk og ikke på norsk. Salmebøger måtte Nordmændene også vente på. Første generation fik kun den forkerte ordinans, anden generation fik nogle bibler og tredje generation så de første salmebøger, der var alt for dyre til menigmand, og først i fjerde generation efter den officielle reformation kom så den norske ordinans, der fastlagde, hvordan gudstjenesten skulle forløbe.

Der var altså et egendommeligt tomrum i Norge med hensyn til trosspørgsmål, og der trivedes da også mange kirkeformer i dette interregnum.

Den katolske kirke benyttede lejligheden til at tage kampen op, og der arbejdede mange unge jesuitterlæringer i Sydnorge, som var udsendt af den norske katolicismes førstemand, Laurentius Nicolai Norvegus med øgenavnet Kloster-Lasse, der selv arbejdede for sagen i Sverige.

Vi ved, at der på Fritzø var ansat jesuitterelever som huslærere for Niels Munds svigermor og hendes søskende. Deres far, Iver Nielsen Jernskjegg havde været lensmand for et nonnekloster, som skulle afvikles på grund af reformationen. Egentlig skulle måske de derværende munkeskrifter brændes, men noget tyder på, at hr. Iver har gemt disse gamle håndskrifter, som jo ikke alle var religiøse, og de er så gået i arv i slægten, og Niels Mund søn, Pros har fået sin part, som vi før har set. Forresten var jesuittereleverne fremragende lærere, og der er ingen tvivl om, at børnene på Fritzø har fået noget nær den bedste opdragelse tiden kunne byde.

Vi kan således ikke vide, hvor Niels Munds sønner har huseret, da de var på studietur i Europa, men i 1620 landede de i Arnhem i Nederland, hvor de var kommet i gæld til en hollandsk købmand ved navn Henrik Cop.

Denne klagede til greven af Nassau, prins Maurits af Oranien, der lod klagen gå videre til Christian den Fjerde, som gnavent sendte følgende til Niels Mund:

"- da bede vi dig og ville, at du enten selv eller og tilholder begge dine sønner fornævnte Henrik Cop fornævnte gæld med førderligst at contenere og fornøie, på det vi videre for sådan deres anfordring kunne blive forskaanet."

Det kan have været en betydelig gæld, for det ser ud til, at Niels Mund har været nødt til at stille sikkerhed i sit gods, og i et brev af 28. november 1624, dateret Jomfruland oplyses vi om, at han har pantsat så at sige alt, hvad han ejede. Han har på den tid været en gammel mand, og det er sikkert begyndt at knibe for ham at holde rede på tingene. Af en retssag ved Viborg landsting oplyses det, at han har solgt en søsterlod, som han havde arvet i Mølgaard, Havbro sogn.

Det skal nu ikke lægges drengene til last, eller Niels' senilitet, at det gik tilbage for ham.

Der var tale om en almindelig krise i hele Skien-området.

Kongen havde først og fremmest fået øjnene op for de rige beskatningsmuligheder og havde gjort et stort indhug i indtægterne. Dernæst havde han indført eksportforbud i perioder og foretaget en hel del indgreb mod savmøllerne.

Samtidig var de lettest tilgængelige træer allerede fældet, så der blev stigende transportomkostninger, og noget nyt og uventet var begyndt at volde vanskeligheder.

Savflisen fra møllerne var begyndt at danne banker forskellige steder og vanskeliggjorde sejlads og udskibning.

Når dertil kom en ret betydelig affolkning på grund af pest, var målet ved at være fuldt. Der var mange falitter, så den deroute, Niels Mund måtte lide, var for ingenting at regne.

De gode tider var forbi, hvis man da ikke fandt malm af en eller anden slags på sin jord, for det havde kongens store interesse.

Når det var så let at vælte den gamle danske adel i 1660, var en af grundene Christian den Fjerdes politik. Det var en gammel skik, at adelen blev belønnet med len for deres fortjenester, og det var normalt en god forretning for de respektive lensmænd.

Men Christian den Fjerde så i dette forhold en mulighed for at beskatte den skattefri adel. Han tildelte adelsmænd len til en fast afgift, så flyttede han dem til et andet len og forhøjede afgiften på alle lenene, og tilsidst havde han sat afgiften på samtlige len på højde med lenets indtægt i de gode år, så han selv havde en fast indtægt af lenene, mens hans lensmænd måtte forsøge at skrabe bunden for indtægter.

Fogderne, der skulle skaffe pengene tilveje blev selvfølgelig forhadte, men det blev lensmændene også, og de blev også forarmede, for lenene gav altid underskud.

Misvækst, svigtende fiskeri, svigtende jagt, pest, der rev mange med sig og førte til ødegårde, som ikke kunne besættes, alt sammen kom af lensmandens lomme, mens fogderne ofte tjente godt på bestikkelser.

De forarmede lensmænd kunne så heller ikke få råd til det nyeste i militær udrustning, og da de gamle ridderrustninger let kunne gennemhulles af de nyeste skydevåben, tabte den adelige rostjeneste sin gamle slagkraft.

I virkeligheden er det forbavsende, at den gamle myte om adelens krigsduelighed fik lov til at leve så længe. Det varede vel næsten hundrede år, før det for alvor gik op for alle, at adelens saga var ude.

Ganskevist talte man ret tidligt om Haremænd for herremænd, men det var mest letfærdig snak, hvis betydning ikke blev taget alvorligt, og selv i 1660 var det da også med betænkelighed, at de andre stænder rottede sig sammen med Frederik den Tredie.

Man var stadig lidt bange for "den slumrende løve".

I 1622 måtte Niels en tur til Danmark. Hans kusine i Horsens jomfru Else Glambæk havde fået tilladelse til at sælge af sit gods til nødtrøft, og det var blevet pålagt bl.a. Niels Mund at kontrollere, at hun ikke solgte for meget.

Han har været lidt svær at holde samling på. Vi skulle se ham, når han inspicerede sine savmøller, eller ombord på de hollandske skibe, når de lastede planker.

Vi burde have fulgt ham på elsdyrjagt eller på fisketør i fjorden, og vi skulle have overværet, når han var inviteret til dans hos Peder på Fritsø, hvor lysene brændte i de mange stager, så nat blev til dag.

I 1625 var Pros Mund med kongen ved Lutter am Barenberg og kom godt fra det. I 1628 var han travlt optaget af at brænde fjendtlige skibe i de nordtyske havne, og i 1630 oplevede Niels at se ham være med i angrebet på Hamborg.

Den ældste søn, Søren har Niels nok mistet, idet han nævnes senest i 1625.

Selv døde Niels Mund i 1630-31. Den 1. november 1631 får fru Inger, som hun kaldes, livsbrev på Mørland for sig og en af sine sønner.

Ane nr.353: Ingeborg Prosdatter Hørby, kaldet Inger.

Der, hvor Skagen peger hen, oppe mellem de norske landskaber Østfold og Vestfold begynder Oslofjorden. I starten er den lidt usikker, den prøver sig frem her og der, slår et sving ind omkring Horten, snuser sig endelig til den rette kurs og løber så lige op til Akershus.

Men inde bag Akershus mod øst og bag Hovedøen, skjult under Ekebjerg gemte der sig i gamle dage en lille by Oslo i Lodalen mellem Alnaelven og Hovindbækken.

Her blev den lille Ingeborg født. Hun nævnes efter sin bror Laurits og før sin søster Karen, men ingen kan vide i hvilken rækkefølge, de er blevet født.

Forældrene Pros Lauritsen Hørby, lagmand i Akershusdistrikt og hustru Kirsten Ivarsdatter Jernskjæg af den danske slægt Baden, var blevet gift i 1560, da fru Kirsten var femten år gammel. Pros Hørby har mindst været fyrré.

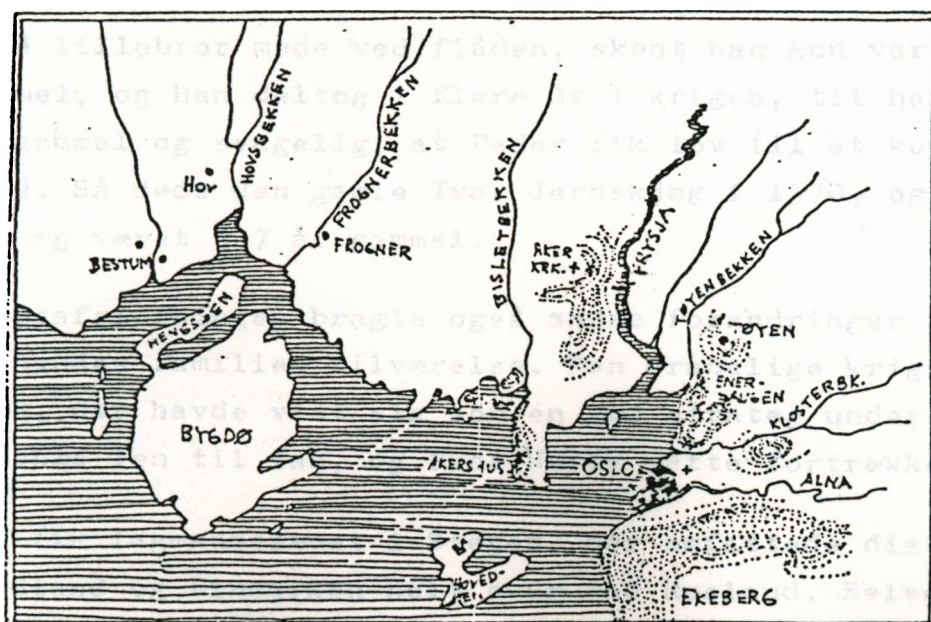
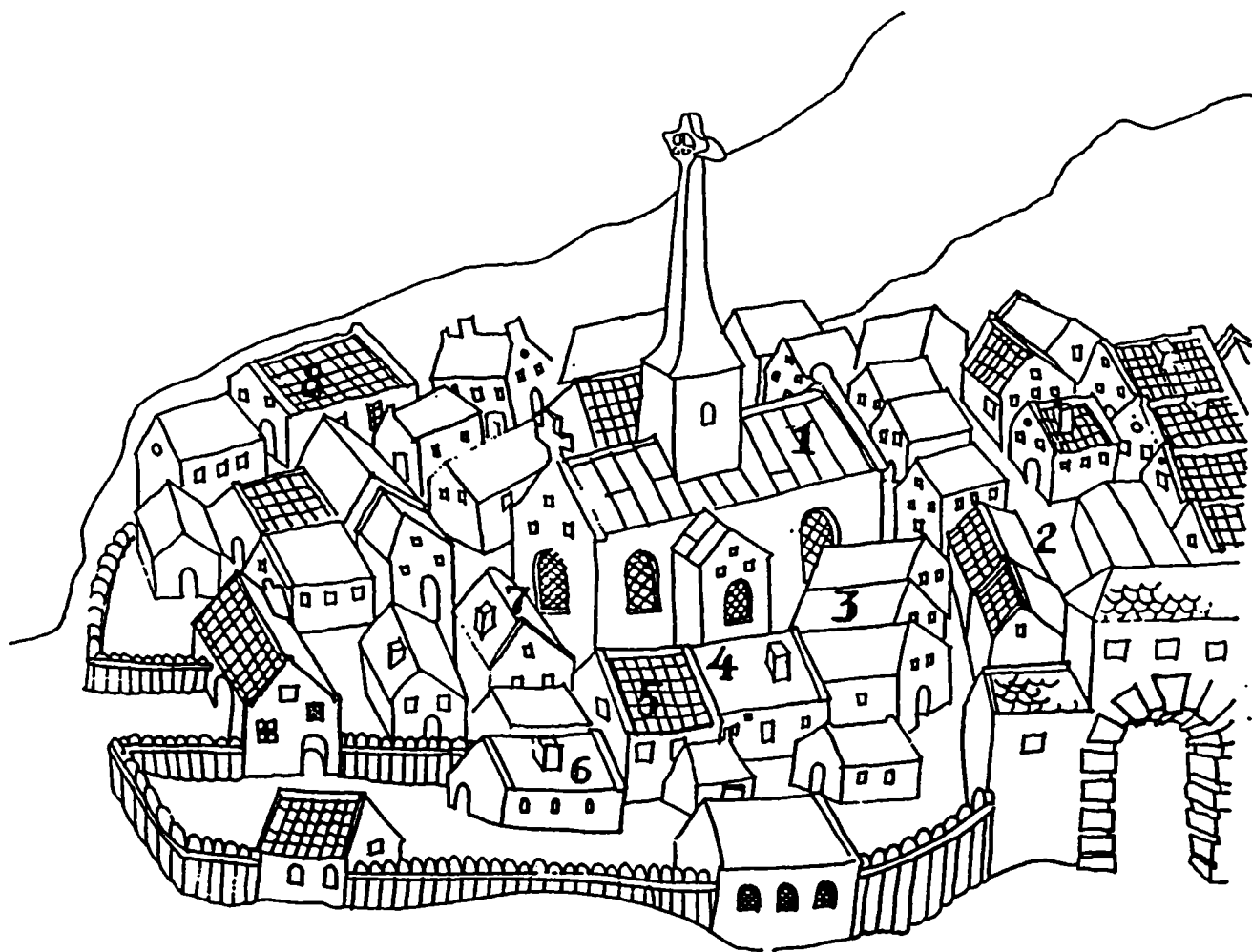
Da familien forlod Oslo i 1565 er det ikke sikkert, at alle tre børn blev født der.

Det var forretninger - kongens ordre - der flyttede lagmanden og hans familie. Han var blevet lensmand i Nedenæs len i det nuværende landskab Aust-Agder.

Her købte han gården Nørholm, som han siden altid skrev sig til: Pros Lauritsen Hørby til Nørholm. Og det blev siden i mange år familiens hovedopholdssted.

En lagmand var en norsk lovkyndig, der fungerede nærmest i egenskab af en landstingsdommer. Hans domme kunne kun apelleres til de såkaldte Herredage, der svarede til Kongens Retterting i Danmark. Ingeborgs far var altså en mand af en vis betydning, men at være lensmand var fornemmere og gav større indtægter.

Årsagen til forfremmelsen lå nok i, at der var krig mellem Sverige og Danmark-Norge, og alle våbenduelige adelige var udkrevet til krigstjeneste, for efter krigen blev Pros Hørby igen lagmand.

Oslo og omegn i Midde!alderen. Vannet stod omtrent 4 meter høyere enn i dag.

Nørholm ligger lige ned til vandet, og en lille snip af havet går lige op til det nederste af haven, så i hårdt vejr med pålandsvind kan foget rejse sig højt over klipperne og stå ind over haven.

Den tilhørende jord var mest skov og noget hede og mose. Senest har vi hørt om Nørholm, fordi digteren Knut Hamsun købte den på sine gamle dage og blev godsejer, som man kan læse i det smukke forsvarsskrift, Thorkil Hansen skrev for ham.

Nørholm har sikkert været et betydeligt sundere hjem end den lille middelalderby med de snævre, snavsede gader. Her var bedre plads til at folde sig ud, og her lærte Ingeborg og hendes søskende bl.a. at ride.

I Norge kunne man ikke køre med vogn nogen steder, og hvis man ikke kunne ride, og det var for langt at gå, måtte man vente til sneen gav mulighed for at køre i kane, men alle norske piger lærte dengang at ride.

Moderen fru Kirsten Ivarsdatter var født på Fritsø, der lå, hvor nu byen Larvik breder sig. Hendes far havde grundlagt den godssamling, der siden blev til grevskabet Lautvigen, og han var en meget rig mand.

Men også hans sønner Oluf og Peder blev indkaldt. Først var Oluf med i et søslag, hvor han blev taget til fange af svenskerne, og så døde han af pest i fangenskabet, og så måtte også lillebror møde ved flåden, skønt han kun var femten år gammel, og han deltog i flere år i krigen, til hans far blev så gammel og svagelig, at Peder fik lov til at komme hjem i 1569. Så døde den gamle Ivar Jernskjæg i 1570, og da har Ingeborg været 5-7 år gammel.

Krigsafslutningen bragte også andre forandringer i Ingeborgs og hendes families tilværelse. Den drabelige kriger Erik Munk, der havde vist sig som en god strateg under krigen fik Nedenæs len til tak, og Pros Hørby måtte fortrække.

Han fik lagmandssædet i Stegen, der omfattede distrikterne Nordland og Finmarken helt over mod Rusland. Selve Stegen lå nord for polarcirklen.

Det er næppe troligt, at Ingeborg og hendes søskende er kommet med til Stegen, så der er derfor en stor sandsynlighed for, at de er kommet i pleje på Fritsø hos deres morbror Peder og moster Ulvilde, der begge to var ugifte. De holdt huslærer til børnene, og senere holdt de endda egen præst til slottets kapel.

Det var et rigtigt renæssancemiljø med musik af Michael Praetorius, med maleri af Lucas Cranach den ældre og med en fornem samling af gamle håndskrifter. Der blev ofret mange penge på herredets kirker: altertavler, prædikestole og kirkeklokker.

Der blev selvfølgelig også afholdt lystige jagter og hyggelige fisketure med fiskekostur i det grønne, og der blev afholdt dans om aftenen i den store sal i slottet - det slot, der altid vil stå som et drømmeslot, fordi det forsvandt en uvejrsnat med et stort jordskred ud i elven, og fordi det er det eneste slot fra den tid, hvor man har øjenvidners beretning om livet dengang.

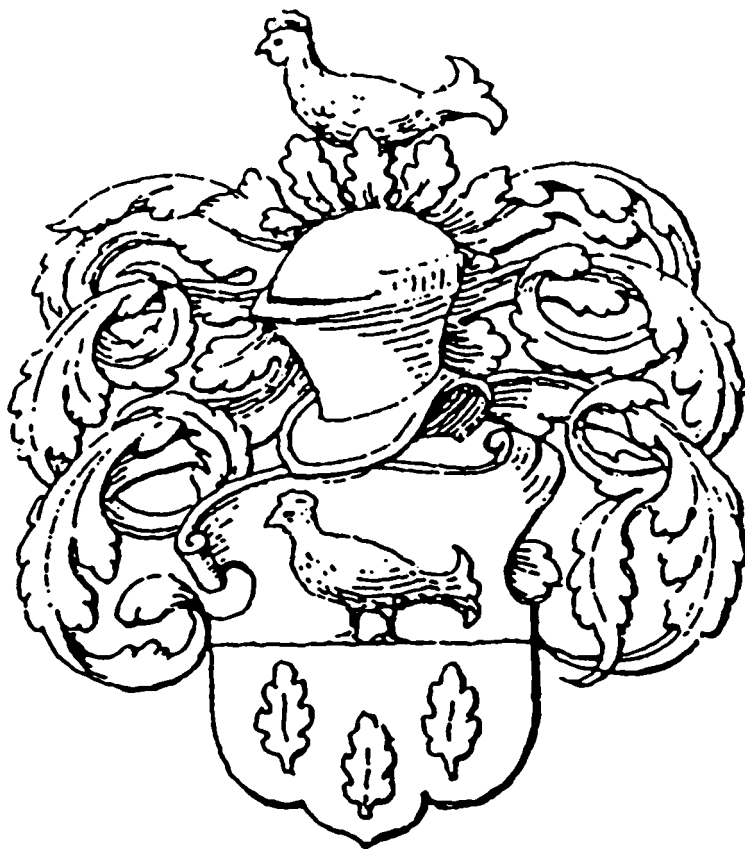
Så vendte far Pros hjem i 1577 og blev lagmand i Skien, der havde udviklet sig til et økonomisk kraftcentrum på grund af tømmereksporten, en by med hastig vækst med smukke velbyggede huse. I fjorden og elven nedenfor byen lå de hollandske skibe og ventede på trælast.

Endnu idag kan man finde de fortojeningsbolte, som man dengang havde indmuret i alle klipper langs elvebredden, så de ventende skibe kunne ligge sikkert fortojet til de havde fuld last.

Ved sin afrejse til Stegen havde Pros Hørby fået tillagt et større len Råbyggelaget, som han fik lov til at beholde som lagmand i Skien, og dertil fik han brugsretten til to kongelige savmøller ved byen.

Han byggede en smuk gård til sig og sin familie, og så kunne Ingeborg og hendes søskende igen vende hjem til deres forældre.

Ingeborg må på den tid være 12-14 år gammel og altså snart en giftefærdig jomfru.

Hørby. Tværdelt af rødt, hvori en sort urhane, og blå, hvori tre gule egeblade. På hjelmen tre gule egeblade og en sort urhane. • Våbenbrev 1560 for Pros Lauridsen, lagmand i Oslo; død 1596 uden sønner.

Der er ingen tvivl om, at børnene har haft en dejlig tid på Fritsø hos deres onkel og tante. Moderen må have fulgt med op til Nordland, og det var almindeligt dengang, at børn i adelsklassen blev opdraget hos familie i nogle år.

Nu kom de nok hjem til mor og far, der havde bygget eller købt en gård i købstaden Skieh, og her blev familiens faste bopæl i de kommende år.

Om sommeren har de dog sikkert boet på Nørholm ved kysten, og der flyttede de også hen, da pesten kom.

Pesten begyndte i Sverige under krigen og bredte sig til de omliggende lande, hvor den i de følgende år blussede op, så det ene sted, så det andet. Mange døde, men Østlandet, hvor vi befinder os, slap nogenlunde nådigt.

Skien var som en summende bikube. Fosserne brusede, og savmøllerne skar. Gader og veje vrimlede med mennesker, nordmænd, danskere og hollændere. Alle var grebet af den store tømmerud, eksport var sagen. Enhver nok så lille skomager eller skrædder var med, alle forlangte deres arbejde betalt med tømmer - så og så mange bord, og så var de med i handelsmændenes rækker. Og der var virkelig enkelte blandt disse småfolk, der arbejdede sig op til storkøbmænd.

Byen var i hastig vækst, nye huse og gårde skød op allevegne. Der skete hele tiden noget, og det var altid spændende og morsomt for Ingeborg og hendes søskende at gå ned gennem byen og blive hilst på af store og små, for far var den fornemste lagmand på Østlandet.

Faktisk blev Skien et center for retsplejen på Østlandet. Alle Pros Hørbys domme blev godkendt på herredagene, der svarer til vores højesteret. Han var en stor mand i landet, og det mærkede hans børn selvfølgelig.

Ingeborgs far måtte ofte på rejse i sit lagmandsdistrikt og til herredage i de andre distrikter, Oslo og Bergen. I 1585 og 1586 var han den største tømmereksportør på Østlandet, og han havde mange save i brug. Han købte gårde med skovparter, som skulle møtte det umættelige behov.

Et glimt af Skien købstad.

Det var i Skien Ingeborg og hendes søskende voksede op til unge mennesker. Måske var det pesten, der tog Laurits, hvis skæbne er ukendt. Han kan også være omkommet, da byen brændte i 80'erne. I hvert fald kender vi kun hans navn.

Søstrene Karen og Ingeborg overlevede både krig, pest og ildebrand, og de fik set den nye smukke Skien købstad blive bygget op igen.

Fars gård blev vel opbygget traditionelt af svære tømmerstokke, men på moderne vis beklædt med brædder udvendigt og med høvlede og malede paneler indvendigt, sådanne paneler, som de kendte fra Fritsøs stuer og sale.

Nu kom tiden også, hvor de første friere viste sig. Tiden havde jo endnu den ældgamle skik at ligge på tro og love, men det er et spørgsmål, om den kunne bruges i sin almindelige form i overklassen. Her måtte nok først en udvælgelse finde sted.

Den 22. august 1591 blev Karen gift i Skien med Knud Knudsen af slægten Leve eller Wunkesen, og nu var jomfru Ingeborg enebarn i det store hus.

Hvordan gik året for sådan en ung pige i 1500'erne? Det kan Troels Lund hjælpe os med at finde ud af.

Han begynder med julen, fordi året dengang begyndte juledag. Men jeg vil begynde med juleforberedelserne, der begynder i november måned med slagtingen, pølsekogningen og nedsaltingen.

Der var en vis forskel fra Danmark med hensyn til kødforrådet, idet man i Norge kunne supplere tamdyrenes køb med elsdyr, rensdyr og bjørnekød, så udover det slagtede kunne man også nedsalte en hel del vildt til vinteren. Faderen havde sikkert et betydeligt folkehold, så der skulle fyldes mange saltmadskar, før der var nok.

Tre-fire uger før jul var det så tid til at brygge juleøllet, der skulle være af en særlig stærk kvalitet, der kunne gøre huset ære, når der kom gæster i juletiden. Det måtte også foregå i stor målestok hos lagmanden, for der ville med sikkerhed komme mange besøgende til hans dør.

Lussinat gik Asgårdsrejen i Norge, og alle kvinder skulle holde sig inde for ikke at blive taget med. For at øllet ikke skulle tage skade denne nat ofrede man en stobfuld af julebrygget til magterne ved tuntræet eller ættetræet, der voksede midt på gårdens tun.

En kvinde, der var blevet taget med, viste sin skæbne ved det følgende år at nedkaste sit sølvbælte, da Asgårdsrejen atter passerede. Ingeborg skulle nok holde sig bag lukkede døre den nat.

Den 21. december blev ifølge norsk lov julefreden proklameret på tinge, i Skien naturligtvis af lagmanden. Så måtte i de følgende tre uger ingen voldsomheder begås. Overtrædelse heraf straffedes betydeligt strengere end resten af året.

I det sekstende århundrede - femtenhundredeårene - begyndte det nye år med juledag, men al rettergang var suspenderet i juletiden, så der blev ikke udfærdiget dokumenter i denne periode, men enkelte private breve viser, at årstallet skifter i juledagene.

Når man alligevel fejrede nytårsaften efter europæisk skik, kan det forklares med, at man opfattede den som året dåb, og man fejrede jo ikke menneskenes fødselsdag, men deres dåbs- eller navnedag, så hvorfor ikke med året. Festen blev dog også kaldt ottende dag jul.

Hele julen igennem var gulvet i storstuen dækket af et tykt lag halm eller hos de rige et tykt lag fint hø, som alle sov i, hele familien og alle tjenestefolk imellem hinanden, og juleaftensdag om morgenen plejede man i Norge at rise hinanden op, og så gik man i gang med udsmykning af stuen. Væggene blev draget med smukke tæpper og alle husets hynder og puder kom ind i storstuen, og så blev bordet dækket med alt, hvad hjertet og maven kan begære, men, da der ikke måtte arbejdes i julen - og allermindst tjenestefolkene - så blev der bortset fra første aften kun serveret kold mad, og herfra stammer det store kolde bord. Husmoderen og husets dotre bar ind hele tiden, hvad der var spist op blev suppleret, og bordet var dækket døgnet rundt i alle juledagene.

Julefreden gjalt naturligvis også dyrene, og så vidt gik man i denne sag, at selv de fjendtlige dyr, bjørn, ulv, rotte og mus kom under julefreden, så man undlod at kalde dem ved deres rette navn, som jo i sig selv var fjendtligt.

Bjørnen blev i julen kaldt den gamle i pelsen, ulven kom til at hedde gråben, musene hed de små, rotterne de store eller de langrumpede. Lopperne skulle man kalde de sorte og lysene for de grånakkede, ellers var julefreden brudt, og de havde frit spil i en tid, hvor det onde truede ude i mørket.

Når julestuen var pyntet og rede, fyrede man op i badstuen, og hele husstanden fik sit årlige bad, havde jeg nær sagt, og det er nok rigtigt for nogle af dem. Bagefter trak alle i rent tøj, og så gik man ind til julens glæde.

Man fyrede rigeligt i badstuen, så også de underjordiske kunne få sig et bad.

Så hilste man hinanden en glædelig jul, men inden man satte sig til bords, bar nogle karle under stor højtidelighed en træstamme ind i stuen og lagde den ene ende af den ind i ilden på arnen, hvor den skulle brænde i julen, og langsomt skydes ind i ilden efterhånden, som den blev fortæret.

I julen tog man varsler om liv eller død, velstand eller nød, og hver dag i julen tegnede Ingeborgs far på loftbjælken i storstuen, hvordan vejret skulle blive i de kommende tolv måneder.

Og da man ikke måtte arbejde i de tolv juledage, så legede man de gamle julelege: julebuk, hvidbjørn, hvegehors, balderune, munken går i enge og mange andre, som man nu kun kender navnet på.

De blev senere forbudt som hedenske eller katolske, og der har været lidt af hvert, men på Ingeborgs tid var de endnu en tradition, som man holdt fast ved.

Nytår blev som nu hilst med bulder og brag. Man skød geværer af, slog gamle pletter på døre og larmede med musikinstrumenter og rumlepotter, alt, hvad man kunne, og altsammen for at jage de onde ånder væk.

Familje-Bad og -Kopsætning.

(Træsnit af Jost Amman i Paracelsus: Wund- und Artzney-Buch.
Frankfurt a. M. 1565.)

Den tolvte dag jul, som var Helligtrekongers aften, var det tilladt skoleeleverne under deres læreres ledelse at gå med stjernen, dvs: de måtte gå fra død til dør og tigge med en stjerneformet lygte i spidsen, mens de afsang en særlig til lejligheden forfattet sang.

Det var oprindeligt en katolsk skik, et kirkeligt optog, og det var derfor alle andre forbudt at gå med stjernen.

Når julen var forbi, var det tid til at rejse og besøge familie og venner.

Allerede før jul var vinteren sat ind, og nu lå sneen tyk over landskabet og tillod folk at køre i kane tværs igennem det vanskeligste terræn, som ellers var ufremkommeligt til fods eller til hest, og så hørte man klangen af kanebjælder i de mørke vinterdage, hvor lyset syntes at komme nedefra i stedet for oppefra.

Også Ingeborg har siddet godt nedpakket i bjørneskind i sin fars kane og følt vinden suse forbi, mens kanen strøg i susende fart henover snedækket, og hun fik blussende kinder og blanke øjne af farten.

Og så - omtrent midt imellem jul og påske - kom fastelavn, eller fastelag, som de kaldte det. Faste var der ikke lændere tale om, eller, hvis der var, så var det for at gøre nar af den. Det var en katolsk skik, en tåbelig papistisk opfindelse, som man bare snød sig fra på forskellig måde, men festen forud var morsom og en velkommen afbrydelse i en lang, mørk vinter.

Først skulle de allesammen jage hanen til den døde af skræk, for nu var den for gammel, og en ny skulle til. Bagefter skulle Ingeborg og de andre børn rundt i hele gården og finde de æg, der var blevet gemt allevegne.

Og lensmanden havde inviteret til ringridning, hvor far var selvskreven, men ak for gammel nu. Han gik ud i første runde, fordi det kneb med at ramme ringen.

Det var han vist godt tilfreds med, for han var allerede træt.

Den dag, de spiste glohede hvedeboller med smeltet smør i, dansede byens borgere den smukke sværddans, og der var ingen af deltagerne, der kom til skade.

Hele vinteren lå alle fosserne i frostens jerngreb, men ved påsketid begyndte mildere vinde at blæse. Det begyndte at dryppe fra savmøllerne. Isen brød op nedefra og drev bort, og pludselig en dag kom det store tøbrud oppe fra fjeldet, der rev alting med sig.

Alle savklinger var naturligvis fjernet inden vinteren, så det var kun træbygningerne og hjulene, der blev beskadiget, og det var snart repareret, og så kunne savmøllerne igen male penge ind i borgernes lommer.

Nu var Reformationen aldrig rigtig slået igennem i Norge. Der havde ikke været noget krav fra befolkningens side, den havde været godt tilfreds med den katolske kirke, og opfattede Reformationen som en del af den danske erobring, som noget fremmed og påtvunget.

Derfor holdt man i højere grad fast også ved fasten i Norge. Det var således skik, at veje alle familiemedlemmer på Askeonsdag i Fastelavn og igen på Skærtorsdag i Påsken, så man kunne se, om nogen havde snydt med at faste.

Det var heller ikke tilladt at feste i fastetiden mellem Fastelavn og Påske, og man holdt f.eks. aldrig bryllup i denne periode.

Så når tøbruddet kom ved Påsketid, var det i dobbelt forstand.

Fastetiden sluttede med den stille uge, som begyndte med Palmesøndag, hvor man i den katolske tid havde bragt palme-grene eller andre blomstrende grene med i kirke til indvielse før Påskedagene.

Nu var det først Skærtorsdag, der skilte sig ud. Den dag skulle man have ni slags kål, dvs ni forskellige slags af de grønne planter, der var fremme. Grønkål var den vigtigste ingrediens. De øvrige var sikkert ofte fremelsket indendøre, for i Norge var der næppe andet at finde udendørs. Denne blanding skulle værne mod alle slags sygdomme i det kommende år.

Sværdans.

(Efter Olaus Magnus 1555.)

Skærtorsdagsluften var så rensende, at man hængte sine gangklæder udenfor, så de blev beskyttet mod møl hele året, og sengeklædernes blev hængt ud for at blive rensset for lopper.

I Telemarken troede man, at Loke samme dag kom og hentede dem i sin slæde, men der var en risiko for, at læsset var for tungt, så slædesnoren kunne knække. Derfor skulle man i hver gård flette en stærk slædesnor og hænge ud ved siden af sengetøjet, så han kunne tage den, hvis den gamle knækkede. Sådant en slædesnor har Ingeborg også måttet flette.

Hvis man kunne få fat i et hønnekeæg, der var lagt skærtorsdag, kunne man tage det med i kirke og se, hvilke kvinder i menigheden, der var hekse og skulle afsted til Bloksbjerg om aftenen.

Langfredag måtte ingen være glad. Alle blev pisket med ris om morgenen, og ingen måtte få noget at spise før om aftenen. I dagens løb skulle man spænde allé sine kræfter med uoverkommeligt arbejde.

Hvis man ikke havde tabt sig nok i fastetiden, var man hjemfalden til straf. Der var selvfølgelig dem, der snød med en passende mængde sand eller småsten i strømper og lommer ved Fastelavnsvejningen, så de havde noget at sætte til af, men sådan var Ingeborg selvfølgelig ikke.

Til aftensmad fik man rugmelsgrød eller lignende trist mad, og inden sengetid fik man tre saltkager, der i nattens løb fremkaldte en ulidelig tørst. Aftsammen for at mindes Jesu lidelser.

Om lørdagen begyndte forberedelserne til Påskefesten. Man gik til præsten og fik hans velsignelse af en række fødevarer og især af sædekornet.

Og Påskedagsmorgen skulle alle tidlig op for at se solen danse på himlen, og så gjalt det om at holde udkig med de andre folks skorstene, som var indenfor synsvidde.

Det var nemlig farligt at tænde op som den første, for så ville man blive plaget af rovdyr i det kommende år. Men når man så endelig havde tændt på arnen, skulle man ud og se, hvad vej regnfanen blæste.

Hvis røgfanen nemlig pegede i retning af kirken, betød det, at en i huset skulle dø i årets løb.

Bagefter gik de traditionelle lege med æg ikke slet så muntert.

Første maj var ingen kirkelig fest. Den blev ikke aveøretet fra prædikestolen, og det kunne derfor være vanskeligt for afsidesboende folk at holde rede på tiden.

Derfor blev dagen markeret ved afbrænding af baverne rundt i rigerne, og alle indenfor et herred eller et skibsrede skulle uopholdeligt give møde i harnisk og fuldt væbnet til hærssamling efter gammel sædvane.

I det lange løb blev det selvfølgelig til, at de nærmestboende straks mødte op, og natten til første maj blev en vågenat med alskens halloj og drukkenskab, og i de sydligere dele af Skandinavien blandedes festen med en vårfest, hvor et udsprunget træ blev hentet i skoven til opstilling i byen.

Da den almindelige værnepligt blev afskaffet og bønderne afvæbnet, skete der en spredning, idet samlingerne blev lokale, en for hver by, ja i købstæderne havde man samlinger for hvert lav eller gilde.

I Norge slog majtræet eller majstangen ikke rigtigt igennem, da foråret ikke kommer så tidligt der, og det kun er få steder, løvtræerne kan vokse. Der udsatte man vårfesten til senere: pinsen eller midsommer, men hærssamlingen og våbenøvelserne fortsatte.

Vi har set, at man holdt turneringer og ringridning og sværdans i Fastelavnen. Til første maj havde man fugleskydning, der længe skete med armbrest, og som efterhånden blev forbeholdt det bedre borgerskab. Det har sikkert altsammen i ældre tid hort sammen med vårblosset, og den samtidige kåring af en majgreve eller majkonge viser sikkert hen til ungdommens valg af den hovedsmænd, der skulle føre årets vikingetogt, da det endnu var sagen.

Mærkelig nok har socialisterne igen i vore dage gjort første maj til dagen for mønstring af styrkerne.

Nordiske Dystridt.
(Efter Olaus Magnus 1555.)

Under krigen 1563-70 var det naturligvis forbudt at blusse både Valborgaften og til Sankt Hans, for da kunne fjenden ventes når som helst - eller nødigst.

Men første maj - og aftenen før - har Ingeborg sikkert kun været tilskuer. Den egentlige vårfest faldt nok senere i Norge end i Danmark.

Pinsen må afgjort have været forårets store fest for Nordmændene og deres familier. Da var våren endeligt og afgjort slået igennem. Vinteren var definitivt slået i denne omgang, og snart stod sommeren for døren. Elgen og med den ulvene var trukket op i fjeldene og de vejløse skove og ville ikke vende tilbage før i efteråret.

I Pinsen fejrer Norsken vinterens død og rider sommer i by, og man danser om majstangen, der er et afkvistet træ, for birken skal have så meget vand, at den ikke kan holde sig pæn i ret mange timer, og egen springer for sent ud.

Naturligvis har også Ingeborg danset om majstangen og sunget de traditionelle viser, og hun har været med til at maje i kirken med blomster og grønt, og hvis storstuen blev åbnet, i anledning af kirkefesten og helligdagene, så har det sikkert været en af hendes pligter at strø gulvet der med blade og blomster, så det kunne dufte godt, når man gik derpå.

Hun har sikkert også hjulpet sin mor med at tjælde vægge og loft, og brede hyndet på alle bænke.

Oppe i fjeldet og i skoven havde hunulven fået unger, og de derboende bønder gik Pinælørdag aften ud for at fange dem. Når de tudede som ulve, var ulvinden nødt til at svare, og de kunne da føres lige til hende hule, og da hun nødigt forlod ungerne, kunne bønderne ofte fange hende med ungerne. De blev selvfølgelig alle dræbt.

Pinsemorgen dansede solen, som den andre steder gør i Påsken, og alle skulle tidlig op og se på stadsen. Mange af de før omtalte våbenovelses kunne også hehlægges til Pinsen, hvor vejret var mere stabilt.

Var julen årets største fest, så var midsommer den ubetinget næststørste i befolkningens øjne, selv om kirken gjorde meget for at tie den ihjel.

Det var jo ligesom julenat troldtøjets tid, og med Dovregubben i spidsen huserede trolde, elver, nøkker og underjordiske i denne nat, og hertil var kommet heksene, som nu havde taget mere og mere overhånd. Midsommernat ilede de alle til heksesabbat med fanden selv, og det var vigtigt at blusse og beskytte alt af værdi med flint og stål, som selv begge rummede ilden i sig.

Selvfølgelig havde Ingeborg flettet blomsterkranse, så snart der overhovedet var noget at flette af, men til midsommer var det næsten obligatorisk at pynte storstuen og slutte af med at ophænge friske blomsterkranse overalt.

Hun skulle også selv have en på hovedet, når hun dansede i den lyse sommernat for ved støjen og latteren at holde det onde på afstand.

Karlene afskød selvfølgelig geværer i tide og utide af samme grund.

I denne nat var det også vigtigt at samle lægeurter sammen, for da havde de en særlig kraft af den dug, der faldt, og var man syg, måtte man netop i midsommernatten afsted til en helligkilde.

Men midsommerdage måtte man være hjemme igen, det var meget vigtigt.

Det var en ældgammel skik, at midsommerdag skulle man holde mandtal på slægten. Alle frænder, store og små måtte give møde og en for en passere forbi slægtens overhoved, der for hver person skar et hak i familiens tællestok.

Bagefter var der dans og leg.

Denne gamle skik var ledsaget af en anden, der skulle robe, hvordan slægtens skæbne ville arte sig i fremtiden.

For hver levende person i slægten satte man en Sankt Hansurt op under taget, og den hvis urt slog rod og levede, var bestemt til at leve, mens den hvis urt visnede, måtte dø.

I Norge var den foretrukne Sankt Hansurt "kæmper", som dem vi i Danmark samler til kanariefuglen, og sådanne "kæmper" har Ingeborg samlet ind hvert år til den fatale prøve.

Da midsummer ikke havde kirkens bevågenhed. Det var jo en oprindelig hedensk fest, som det ikke var lykkedes at give et kirkeligt anstrøg, så gjorde regeringen også sit til at begrænse festlighederne ved kun at indrømme dem en enkelt dag. Alligevel fortsatte den med sang og dans flere aftener i træk, og folket antog, at kildernes særlige kraft kunne holde sig til ind i juli måned.

Faktisk lykkedes det for regeringen at svække midsummerfesten i meget høj grad, og det er først med den moderne ferielovgivning, at festen er blevet genoptaget under helt andre former.

I årets anden halvdel var der ingen betydelige fester. Den gamle fest for vikingernes tilbagekomst med bytte, var blevet erstattet med en kirkelig fest for ærkeenglen Michael og kombineret med en takkefest for årets høst, men i Norge havde den ingen som helst chance for at få succes, da den egentlige høst var uden væsentlig betydning.

Her kom indtægterne fra jagt og fiskeri, pelshandel og skovhugst, senere af savbrug, mens kornhøst og frugthøst aldrig fik samme betydning som i Danmark.

Allehelgensdag, der skulle dække over de hedenske vintervætters hjemkomst, måtte jo dø bort med Reformationen, hvor helgenerne mistede deres betydning, men enkelste steder erindrede man dog vintervættene og dækkede bord til dem og åbnede sin dør for dem, hvorpå man trak sig tilbage til udhusene for nogle timer.

Den eneste af efterårets fester, der slog an var Mortensdag den 11. november, skønt man ikke vidste, hvem den var opkaldt efter, eller måske netop derfor. Man har sikkert troet, det var Morten Luthers dag, og så fik man jo gåsesteg den dag. Ellers festede man ikke særligt den dag, men holdt den altså.

Ingeborg fik som adelsjomfru ikke lov til at gå i de offentlige badstuer, så det var altid spændende at se, hvilke gæster hendes far kunne finde på at bringe hjem. Og det var dengang en selvfølge, at noget af det første, man tilbød en gæst, var et dampbad sammen med familien.

Der er ingen som helst tvivl om, at da Niels Mund dukkede op i Skien, er også han blevet inviteret på dampbad i familiens badstue, hvor husets tjenestepiger har stået for betjeningen, dels med at rise ham på ryggen, dels med servering. For badet var også selskabeligt med mad og drikke og ofte skakspil eller andet brætspil.

Det var selvfølgelig ikke så spændende som de offentlige badstuer, men der kunne Ingeborg som sagt ikke komme, og hendes mor sørgede da også for, at deres egen var et hyggeligt og venligt samlingssted.

Denne særlige dag var også hendes søster Karen og hendes svoger Knud Knudsen med deres to børn hjemme i Skien, og om aftenen kom også morbror Peder fra Fritsø.

Der var lagt op til noget spændende, og det viste sig, at det var de sidste forhandlinger om Ingeborgs trolovelse med den danske adelsmand Niels Mund.

Sådan må det være gået til. Ingeborg er blevet trolovet med Niels Mund inden Pros Hørbys død, og de har derfor kunnet gifte sig ret kort efter hendes fars død i januar 1596. Det var endda lovligt, ja almindeligt, at have samleje som trolovede, så deres ældste søn Søren kan godt være født midt i 1596, så han kunne nå at være med i Kalmarkrigen.

Vi må dog først omtale Ingeborgs fars begravelse, der fandt sted en måned efter hans død, den 11. februar 1596 og forrettedes af biskop Jens Nilsson i Christiania.

Ligtoget startede fra Pros' gård i Skien og anførtes af de tilrejsende præster, så fulgte 12 degne, der bar vågelysene, og bag dem korte slæden med liget, trukket af en enkelt hest. Så fulgte Peder Iversen til Fritsø, Knud Knudsen, Frederik Lange og Laurids Lystrup i deres slæder.

Dernæst kom Ingebørgs mor, fru Kirsten Iversdatter, Peders hustru, fru Margrethe Breide, jomfru Ulvilde Iversdatter, samt de andre fruier og alle jomfruerne, heriblandt Ingeborg.

Efter familien kørte bispen med hr. Peder Væmundsen, borgmester i Skien og byens råd, som siden bar Pros Hørbys lig ind i kirkens kor til prædikenen var endt.

Så prædikede bispen over Paulus brev til Romerne 5.kapitel, vers 12: Derfor, ligesom synden kom ind i verden ved eet menneske, og døden ved synden, og døden således trængte igennem til alle mennesker...

Da bispens prædiken var færdig, blev salig Pros Hørbys lig begravet i Gjerpen kirke straks oppe ved koret, og Frederik Lange trådte frem i koret og takkede på familiens vegne alle, der fulgte og bar, ædel og uædel, læg og lærd.

Bagefter var biskoppen gæst hos fru Kirsten i Pros' gård i Skien. Vejret var smukt, klart solskin og streng frost.

Ved skiftet fik Ingeborg og hendes mand gården Birkevold, som lå inde i Eidangerfjord, med tilliggende på 16-18 km² skov, hede og mose med masser af tømmer og masser af vildt, med fiskevand i fjorden og savmøller ved fosserne.

Selv havde Niels Mund de to len Mørland og Jomfruland, som han havde fået bekræftet af kongen, så der var gode udsigter for det unge ægtepar.

Dog allerede året efter kom en kold og våd sommer, der medførte hungersnød i størstedelen af landet. De eksporterende tømmerhandlere, som Niels Mund tilhørte, havde jo råd til at importere de fødevarer, de havde brug for.

Værre var det, da en stormflod i midten af september 1597 oversvømmede hele kystlandet også i bunden af Eidangerfjord. Måske blev også hele Jomfruland oversvømmet. Den er jo ganske lav som de danske øer.

Også 1598 var der hungersnød, og skønt eksportindtægterne var en hjælp, så var det dog en betydelig omkostning at skaffe føden til både familien og alle de ansatte.

Det var Ingeborgs ansvar at holde alle fadebur vel forsynede med alt, hvad der hørte sig til i en stor husholdning. Og det betød, at når der var sæson for en vare, skulle hun købe ind til et års forbrug.

Kød var der nok af trods misvækst, men det er klart, at foderkorn til tamdyrene blev dyrt, og det var ikke rimeligt, at det kostbare importerede rug og hvede skulle bruges til dyrefoder eller til tjenestefolk. Det var til familien og til gæster.

De Norske var heller ikke indstillet på at få rug og hvede. Deres sædvanlige brødkorn var byg og havre, og det mest almindelige brød i norske husholdninger var fladbrød, der var en slags ekstra tyndt knækbrød, der bagtes i store mængder, så husmødrene på grund af det ustadige klima sørgede for at have til mindst et år ekstra, hvis der skulle blive misvækst i landet.

Der var adskillige husmødre, der havde flere års forråd, enkelte helt op til tyve års forbrug, så de voksne døtre altid straks kunne få et lager at begynde med.

Fjorden og havet udenfor var også vrimlende fulde af mad. Sild, torsk, makrel, laks, hummer, krabber, rejer, muslinger og østers. Der var virkelig rige muligheder for variation i kosten. I den retning gik fru Ingeborgs bekymringer ikke.

Det var det med det lokale brødkorn. Hendes startforråd var ikke udtømmeligt, og det ene misvækstår efter det andet gjorde indhug i hendes lagre, så hun med gru så hen til den dag, da hun måtte byde sit folkehold på brød, der var bagt med bark. For sådan var Norsken vant. I de nordlige egne på Vestlandet var fyrrebark den eneste mulighed, mens på Østlandet foretrak man elmetræets bark, og det var derfor af vigtighed at holde opsigt med de elmetræer, der stod på ens ejendomme. De risikerede i onde år at blive plyndret for deres bark af sultende fattigfolk.

En anden ting, der kunne volde berettiget bekymring, var den udtynding af elsdyrbestanden, der nu skete.

Brødbagning. I Baggrunden Knækbrød i Stabler.
(Efter Olaus Magnus 1555.)

I umindelige tider havde det været sådan, at hver bonde i Norge havde haft sin elgflok, der med usvigelig sikkerhed søgte til hans skov, når vinteren nærmede sig, og han havde altid kunnet regne med det antal elge, han selv ønskede at skyde til eget forbrug og til salg, så hans bestand var en fast størrelse.

Nu opsøgte jægerne elsdyrerne i fjeldet og skød dem bare for pelsens skyld og, hvad han kunne spise på stedet og eventuelt bringe med hjem, hvis han havde familie.

De nye skydevåben gjorde det langt lettere at komme dyrene på skudhold, og i løbet af nogle få årtier var elgen næsten udryddet i Norge, og en sikker kødforsyning til befolkningen var borte. Og elgen kunne selv søge sin føde.

Nu blev det høst, og birketræerne slap deres gule blade, og luften blev fuld af blinkende guld.

Men vinden var sur og råkold fra nord, hvor man i det fjerne kunne se fjeldtoppene blive hvide.

Vinteren var nær, og fru Ingeborg skulle kile på for at få fadeburene fyldt op.

Nu kom også høsten i hus, men uden høstgilde. I Norge avlede man kun til eget forbrug, og der var aldrig den overflod som i Danmark. Høstgilde holdt man ikke i Norge.

Skønt tiderne var dårlige, og vejret blev ringere, kom Ingeborgs husstand ikke til at sulte, men kosten var nok ikke så rigelig, som den plejede. Morbror Peder på Fritsø søgte at afvende Guds vrede med gaver til kirken. Hedrum kirke fik en ny klokke og Tænum kirke en altertavle.

Ingeborgs ægtemand fik gården Mørland.

Det var det år, kongen skrev om det gamle håndskrift fra 1314 om sofinnerne.

Så fulgte fire år med pest. Onkel Peders gaver til kirken havde ikke hjulpet. Måske var det derfor Niels Mund helst opholdt sig på Jomfruland med sin familie.

Ingeborgs moster Emmerentze blev gift med den aldrende Hans van Mehlen, svoger til lensmanden Johan Urne.

I 1604 mistede Ingeborg sin mor Kirsten Iversdatter, der døde den 5. oktober. Kort efter hørte pesten op.

I 1606 skænkede onkel Peder et billede til Kjøse kirke, og samme år døde den gamle Hans van Mehlen. I 1607 dukkede en komet op på hømlen, og året efter blussede pesten op igen, og det blev isvinter.

Ingeborgs børn trivedes og groede Søren og Pros, Maren og Kirsten.

Vi ved ikke, hvornår de er født, men gamle billeder kan vise os, omtrent hvordan det er gået til på den tid. Desuden ved vi ikke så lidt om al den overtro, der var forbundet med barsel og fødsel.

Oppe i Nordnorge blev Svenskerne frækkere og frækkere i deres skatteopkrævning hos kongens norske undersåtter, de såkaldte sofinner, der havde bosat sig langs den norske kyst, og i 1611 begyndte Christian den fjerde en krig mod Carl den Niende.

Her måtte fru Ingeborg se sin ældste søn blive indkaldt til krigstjeneste, men hun oplevede også at se ham komme rask og rørig hjem igen efter en sejrrig krig.

Hendes moster Emmerentze blev gift igen med en Claus Brockenhuus.

Alle Vesteuropas kyster var på den tid hjem søgt af pirater, der gjorde strandhugst og bortførte mænd, kvinder og børn for at sælge dem som slaver i en eller anden arabisk havn. Man måtte altid være på vagt, når man boede ved havet, ikke mindst på en ø som Jomfruland.

I 1615 gjorde den berygtede sørøverkaptajn Jan Mendoza landgang på Flekkerø og røvede og ihjelslog mange mennesker, og nu syntes Christian den Fjerde, at målet var fuldt. Han lod udruste to orlogsskibe, der skulle jage den formastelige, og efter en lang jagt op langs Norges kyst og helt rundt om Nordkap blev piraterne fanget på en lille ø i Hvidehavet, takket være Jens Munks mod og snarrådighed. Nu kunne man ånde lettet op. Mendoza var ganske vist ikke den eneste sørøver, men han var den dristigste og mest kendte.

Der blev drukket mange skåler på hans henrettelse og nedfart til helvede.

Ingeborgs moster Ulvilde Jernskjæg til Melau var død 1614, i 1615 døde hendes fætter Ivar, og i 1616 døde onkel Peder på Fritsø, som blev overtaget af moster Emmerentze og Claus Brockenhuus.

I 1617 døde endelig Peder Jernskjægs hustru, fru Margrethe Breide.

Moster Emmerentze var altså den sidste af søskendeflokken på Fritsø, og det må være forklaringen på, at det var hende og hendes mand, der arvede det store godskompleks, men alligevel forekommer det lidt mærkeligt, ikke sandt, man skulle vente, at søskendebørnene også fik noget af kagen, men det synes ikke at have været tilfældet.

En komet 1618 varslede den store krig, som senere kom til at hedde Trediveårskrigen. Det var ved den tid, Ingeborgs to sønner var på uddannelsesrejse nede i Europa, og hun har gået i skræk og ventet nyt fra sine drenge.

Det kom, som vi ved med brevet fra kong Christian til deres far.

Tiderne var elendige. Claus Brockenhuus solgte fra. Fru Ingeborgs sønner stak til søs, og da Christian den Fjerde førte Danmark og Norge ind i krigen, kom de ind i orlogsflåden. Med krigen kom også pesten igen. Wallensteins besættelse af Jylland forstærkede krisen.

Der kom alarmerende nyt fra Island, at sørøvere havde bortrovret 300 mennesker fra øen. Men nu blev så Pros, hendes yngste søn, sat ind i jagten på piraterne i Nordatlanten.

I 1630-31 mistede fru Ingeborg sin ægtemand og det meste af deres fælles besiddelser, men hun får lov til at beholde Mørland som len sin livstid og for hendes søns livstid. Endnu har hun også gården Grønsholt i Eidanger og Fossing sav i Bamble, som hun nævnes til i 1635.

Pros klarer sig godt i verden, og i 1637 blev han forlenet med Island for sine fortjenester. Han blev gift med Edel Urne, hvis mor Thale van Mehlen var en søster af Emmerentze Jernskjægs første mand.

Søster Karen og hendes Mand Knud Knudsen, der skrev sig til Nørholm i Nedenæs len, havde også slået sig ned i Skien, og Knud Knudsen blev lagmand der efter sin svigerfar indtil d. 8. juli 1603, hvor han blev afsat af kongen.

De havde fem børn, hvoraf vi kun kender sønnen Pros Knudsen, senere kaldet Hørby efter sin morfar, men slægtsnavnet var ellers Leve.

Pros Knudsen blev optaget på Sorø adelige akademi og senere på Københavns Universitet. Han blev ansat i danske Kancelli som kancellijunker senere sekretær 1624-30.

Han blev page for den yngste af kongens sønner i første ægteskab, hertug Ulrik og var med ham i Holland.

Siden blev han diplomat og sendtes til Stockholm med titel af agent. Efter et sammenstød med feltmarskal Herman Krangel, som overfaldt ham, og som han afvæbnede, vendte han tilbage til Danmark.

Pros Knudsen blev nu sendt til Norge for sammen med Norges riges kansler at undersøge almuens klager over fogdernes fremfærd i det nordenfjeldske. Efter en længere rundrejse, hvor klagerne fik lejlighed til at tale med de to udsendte honoratiores, vendte Pros Knudsen tilbage til Danmark for at aflægge rapport.

Til belønning fik nu Pros Knudsen Tønsberg len i 1633. Han var altså nu i en endnu temmelig ung alder en af Norges mægtigste mænd, men det varede ikke længe. I oktober 1636 nåede nyheden om hans død København.

Hans gæld forværrede livet for hans fattige slægtinge, de ugifte søstre og nogle søsterbørn.

Det sidste vi hører til fru Ingeborg Hørby på Mørland, er et strejf af storpolitiken, idet hun må vige Mørland for kongens kreditor Gabriel Marselis.

Til gengæld får hun gården Klvve kvit og frit og en af kongens savmøller på Herre. Det var i 1642, da hendes søns berømmelse var på sit højeste.

Vi ved ikke om hun levede så længe, at hun hørte om hans søslag ved Femern, hvor Svenskerne smed han nogen i vandet, da de havde skudt ham.

Ane nr.354: Johan Urne til Valsø, Frosta herred i Skåne.

Han blev født i 1543 på Beltebjerg i Luguçe herred i Skåne, 4-5 kilometer fra Øresunds kyst, omtrent midt imellem Helsingborg og Landskrone, og han var en indfødt dansker, for Skåne var dansk, Danmarks rigeste og tættest befolkede land.

Men Sverige var tabt. Unionen var sprængt, og så fastslået var dette brud, at Christian den Tredie i 1541 havde sluttet en militæralliance med Gustav Vasa, og nu var begge de to riger, nej alle tre for Norge var jo stadig i union med Danmark, nu var vi i krig med kejseren og Nederlandene, på Frankrigs side, og Øresund var effektivt spærret for alle hollandske skibe.

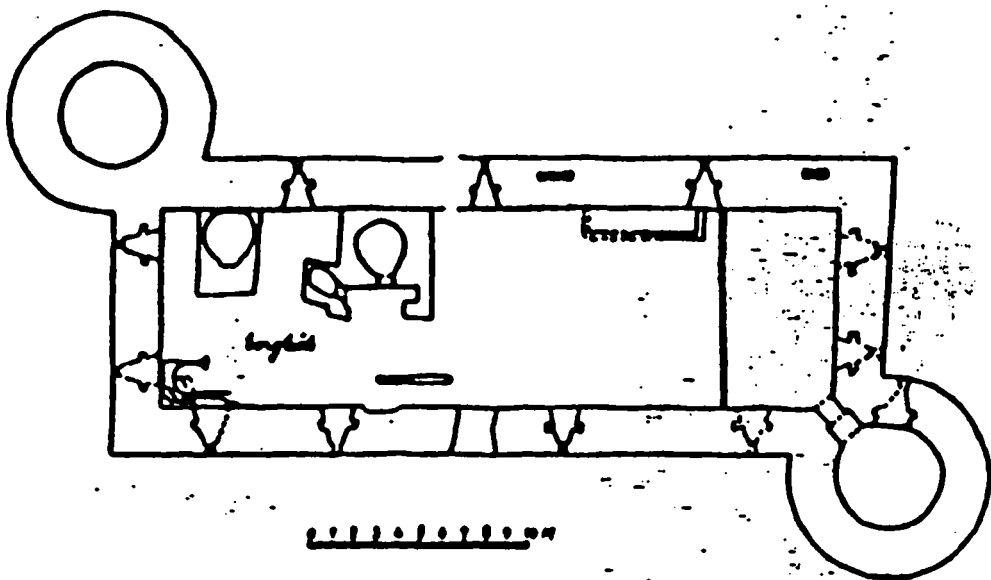
Johans far, Claus Urne til Beltebjerg var en lærd mand, magister og domprovst i Lund, rektor ved Københavns Universitet, men også en af de første blandt Luthers tilhængere.

Johans mor hed Margrethe Jakobsdatter Trolle til Lille, en borg i Østskåne af samme type som det berømte Glimmingehus i samme egn. Moderen stammede fra den svenske konge Karl Knutsson.

Så at sige lige nedenfor Johans vinduer lå Øresund, handelens kongevej, Danmarks port til den rige Østersø. Faderens jorder kan meget vel have gået lige ned til Sundet, og gården har vel, som navnet antyder, ligget ret højt på sin nordskråning af Råådalen med udsigt til vandet.

Mens Johan var lille, var hans far Claus Urne stærkt optaget af at anlægge en urtehøve med sjældne urter. En anden lærd humanist, Henrik Smith udgav i 1546 en bog: "Een skøn loestig ny vrtegaardt prydet med mange atskillige vrter, som tiene til menniskens legemmes sundheds opholdelse, Malmø, 1546", som han dedicerede til Claus Urne.

Den dag idag kan man finde nogle af Claus Urnes lægeurter i Belteberga slotspark. Endnu glider efterkommere af hans vinbjergsnegle lydlost gennem græsset, og i de karpedamme, som han lod udgrave, myldrer det stadig af fisk.

Lyckå slott. Markvåningen.

Der var en storesøster, Sidsel, da Johan blev født, og der kom fire søstre i hurtig rækkefølge efter ham: Kirsten, Beate, Anne og endnu en Beate. Såfulgte fire små brødre: Augustinus, Jakob, Jørgen og Lage.

Johans mor må have født et barn hvert år, for hun døde, da Johan var otte år i 1551. Moderen var da kun fyrré år gammel.

Det har været hårdt også for Claus Urne, der nærmede sig de halvtreds, at sidde tilbage med ni børn, hvoraf den yngste kun var et år gammel.

Men hjælpen var nær. Margrethe Trolle bror, Herluf Trolle var gift med en dame, Birgitte Gøye, som var meget interesseret i børneopdragelse, og som senere grundlagde Herlufsholm skole.

Der er en til vished grænsende sandsynlighed for, at hun har taget sig af sin svogers børn, så meget mere som hun jo selv var barnløs.

Det var måske netop Johan og hans søskende, der inspirerede hende til denne gerning.

Forresten boede hun i Karmelitterklostret i Helsingør, hvor hendes mand var lensmand på Krogen, og det var let for børnenes far at smutte over Sundet en gang imellem og se til dem.

Så sent som 1564 nævnes Kirsten i Birgitte Gøyes varetægt.

I 1556 giftede Claus Urne sig for anden gang den 28. juni på Københavns Slot med en af dronningens jomfruer Anne Sivertsdatter Grubbe.

Hendes far var Sivert Grubbe til Lystrup i Faxe herred, og hun var søster til Eiler Grubbe, der skrev sig til samme gård. Begge er vore aner og vil senere blive omtalt.

Det er nok mest sandsynligt, at børnene - de fleste af dem - er vendt hjem nu, så faderen selv kunne have hånd i hanke med deres opdragelse og videre uddannelse.

Ingen af drengene synes imidlertid at have studeret i udlandet. Det er måske for helt at hellige sig familien, at Claus Urne frasagde sig landsdommerembedet og Barkager len i 1555.

Men han var stadig rigsråd. Det var han blevet samtidig med udnævnelsen til landsdommer. Og som rigsråd måtte han i 1558 rejse med en delegation til Den tyske Ordensstat for at forhandle om betingelserne for en eventuel dansk bistand mod den russiske storfyrste Ivan den Grusomme. En livlandsk deputation havde været hos Christian den Tredie, men situationen var så speget, at han ikke ville love noget bestemt. Et dansk sindet parti havde borgen i Reval inde, og det var et pant, kongen nok ønskede at beholde, samtidig med at han gjorde krav på overhøjhed over hele Livland.

Der var imidlertid mange parter og krydsende interesser i dette område. Det vil føre for vidt at komme ind på alt dette i Johans historie, kun så meget, hans far Claus Urne måtte i vinteren 1558-59 rejse til Moskva og forhandle med den russiske czar, der hævdede, at han havde et 600 år gammelt krav på hele den tyske Ordensstat, som han hævdede havde stjålet landet.

Det blev en tur med mange farer og besværligheder, men det endte med, at Johans far kom hjem igen, skønt Danmark havde fået ny konge midt under forhandlingerne.

Christian den Tredie var død, og Frederik den Anden havde overtaget rigerne.

Johan var femten år gammel, da hans far rejste ud på denne mission, og han var derfor nu væragsig og kunne indkaldes i tilfælde af krig.

Det er ikke umuligt, at han har været med på Johan Rantzaus togt til Ditmarsken, som lykkedes bedre end kong Hans' i år 1500. Det var dog næsten udelukkende lejetropper fra Tyskland, der udgjorde hæren, så Johans deltagelse er ikke engang sandsynlig.

Derimod er der en ganske rimelig chance for, at Johan har været med i begyndelsen af Syvårskrigen ombord på Herluf Trolles skib, og noget må han have gjort sig fortjent med, for i 1568 fik han en mindre forlening hjemme i Skåne: Rørum i Frosta herred, som han beholdt til 1586, men det var først i 1570, han blev ansat som hofjunker.

Skytter til Hest.

Vi ved ikke stort om hans tjeneste som hofjunker, men der er dog bevaret et øjebliksbillede fra vinteren 1571. Det er Beate Brahe, der den 3. februar skriver fra Mariager om sin mand ridder Jørgen Lykke til Overgaard, der har fået befaling af kongen til at give møde i Nyborg for at ratificere fredstraktaten med Sverige. I brevet fortælles det, at isen på Storebælt den ene dag ligger fast og den næste med åbent vand, så passagen er meget farlig. Og Beate Brahe fortsætter:

"Den dag hand drog af Nyborg, da gick Per Brahe, Jahan Wrne och Christian Lycke ofuer mett stor liiffuitz farre."

Så det har ikke været idel musik og dans at være hofjunker. I de samme dage, skriver brevskriveren videre, havde Jørgen Lykkes tjener på tilbagerejsen to gange været i baljen.

Selvfølgelig var rejselivet ikke altid så farligt, og somme tider var det vel en fornøjelse. Der var jo også perioder med kortere eller længere ophold på de kongelige slotte, og muntre jagtselskaber, men godt tre år var nok for Johan Urne i den branche.

I 1573 blev han udnævnt til kongelig jurisdiktionsfoged på Bornholm.

Situationen var, at Bornholm i 1525 var blevet bortforlenet til Lybækkerne for halvtreds år som tak for hjælpen ved erobringen af Gotland. Siden havde de presset Christian den Tredie til at forlænge forleningen med yderligere halvtreds år til 1625. Men den danske konge havde betinget sig, at han kunne have en dansk jurisdiktionsfoged til kontrol af Lybækkernes fremfærd og sikring af dansk lovs overholdelse. Johan Urnes modspiller var den lybske foged Mattheus Tidemann, der havde bolig på Vallensgaard i Åker på Sydbornholm. Johan Urne må sikkert have boet på Hammershus, der nok ikke har været særlig bekvemt til beboelse.

I 1576 overtog Frederik den Anden ved et kup Bornholm igen, da han kunne se, at Lybæks magt var brudt. Undskyldningen var, at Christian den Tredie ikke havde været konge endnu, da han lovede den forlængelse af forleningen, og at denne aldrig var blevet godkendt af rigsrådet.

Vi kan nok ikke regne med, at Johan Urne har haft noget at gøre med kuppet, men han må have overværet de lybske troppers udmarch fra Hammershus og udskibningen til Lybæk. Senere samme år var han med kongen i hans følge på en rejse til Meklenborg, hvor Frederik den Anden besøgte sine svigerforældre.

Nu trak Johan Urne sig tilbage til privatlivet. Hans far var allerede død før krigen, og ved skiftet havde lillebror Lave arvet Beltebjerg, og Johan havde fået Valsø, der endnu ligger midt i Skåneland, forresten ikke langt fra Johans lille forlening, Rørum, og der har selvfølgelig været rigeligt at tage fat på.

Det varede dog ikke længe, før kongen igen kaldte på Johan Urne.

Stik nord for Bornholm ligger Blekinge, men da Blekinge er større end Bornholm, skal vi længere mod øst for at finde Johan Urnes nye opholdssted, Lykå.

Han var nemlig blevet forlenet med det østligste af Blekinges to len, en meget vigtig grænsefæstning, der viser, hvor godt kongen tror om Johan.

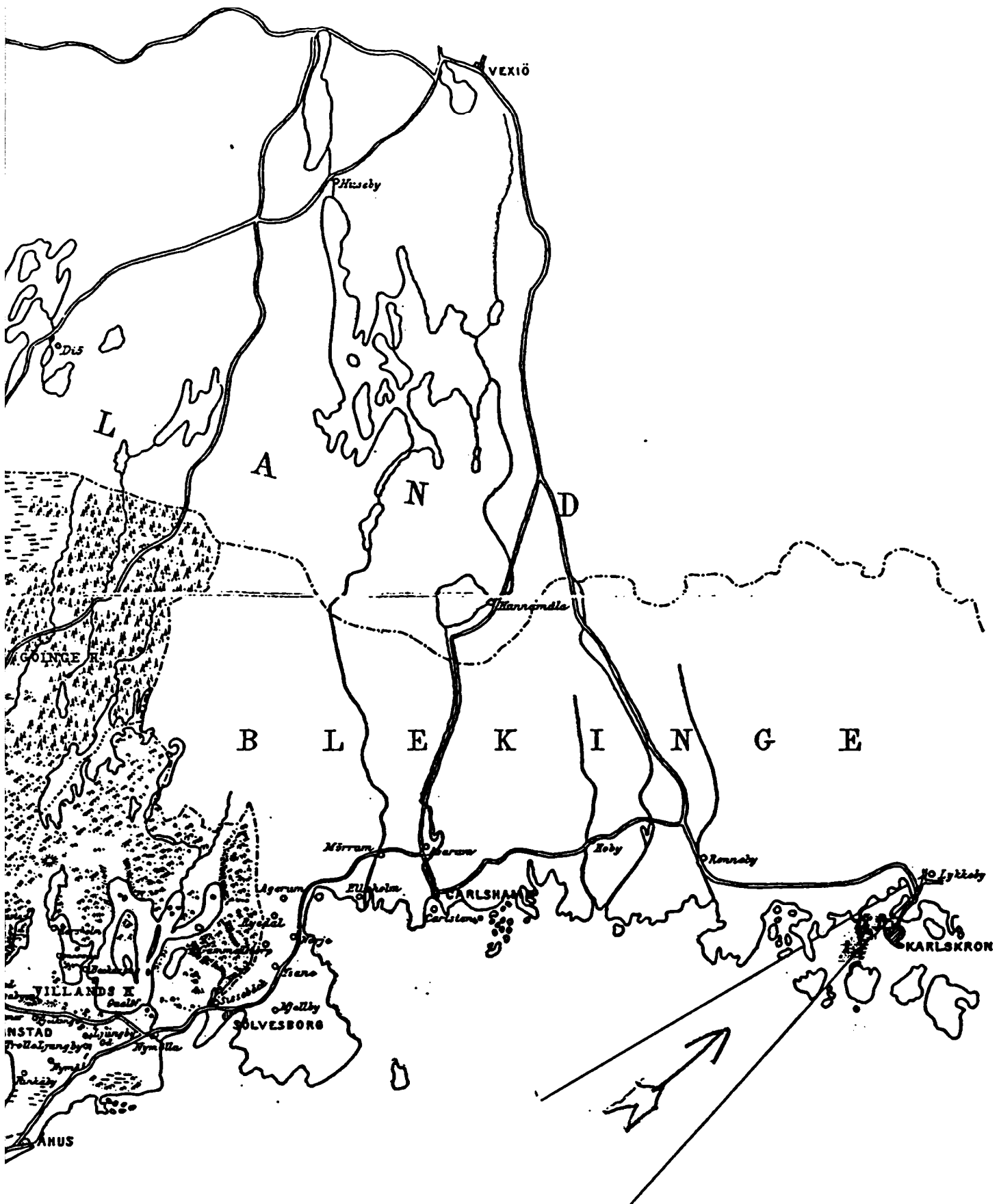
Han er nu 33 år gammel, en mand i sin bedste alder og vel prøvet i krig og fred. Lykå slot og len var i gode hænder under hans bestyrelse.

Blekinge lå jo yderst udsat i tilfælde af krig med Sverige, og i sidste krig havde den vanvittige Erik den Fjortende da også hærget på det grusomste i Blekinge. Han fortæller endda selv med tilfredshed om massakren på Rønneby:

"vattnet i älven var rött som blod utav de döda kroppar; förutom vad som i staden blev neđerlagt; och voro fienderna så försagde att man föga umak hade för dem, utan man stack uti dem såsom uti en hop vildsvin, och skonade man ingen, utan slog ihjäl alla varaftige, så att i staden blevo mer än tu tusen man om halsen, förutom några kvinnor och barn, vilka de amektige finnar slogo ihjäl".

Efter at have hærget landet grundigt vendte Erik den Fjortende tilbage til Kalmar.

Men selv nu ti år senere var der nok at tage fat for for en ny og energisk lensmand.

OPERATIONSKORT

til Felttoget i Skaane 1709-10.

Slottet var næsten helt nyt. Indtil 1550 havde man ladet sig nøje med et bjælkehus inde i selve Lykå by, en såkaldt barfred, men i 1549 ved vi, at Christian den Tredie gav ordre til byggeri af et stenhus skulle bygges på en klippekold lige udenfor byen ved åens munding.

Der har været ført mange krige i området siden, så alle papirer om sagen er forsvundet, men man antager, at slottet, eller det stærkt befæstede stenhus stod færdigt i 1559, da kongen døde.

Under Syvårskrigen var det en tid besat af svenske tropper, der brændte det af, da de trak sig tilbage, så alt det indvendige træværk måtte fornys, så i 1578 har det været et helt nyt hjem at komme til, en rigtig ungarlelejlighed med råhygge, metertykke kampestensmure, smalle skydeskår, masser af forsvarsforanstaltninger, og to runde hjørnetårne, som lå diagonalt for hinanden.

Slottet blev opgivet i 1600, brændt af Christian den Fjerde og skudt i grus, men i nyere tid er fundamentet gravet ud, så vi kan måle alle dimensioner undtagen højden.

Selve stenhuset lå i retning nord-syd og hvilede direkte på klippegrunden, udvendig længde 35 m og bredde 13 m, tårnernes diameter 9 m, murtykkelsen ca $2\frac{1}{2}$ m.

Bestykningen var 24 hægebøsser, hvoraf de tolv var svære, og 1 støbt jernkanon.

Det var, fordi Christian den Fjerde havde grundlagt sin nye købstad Christianopol i nabolaget, at Lykå mistede sit fine nye slot.

Det er nu fire hundrede år siden, og det er selvfølgelig ikke meget, vi kan sige om den lille Lykå flække i det østlige Blekinge, men vi ved dog, hvornår det var markedsdag der. Den 27. juli på Jacobi dag var der liv og glade dage, men også markedet blev taget fra byen, da slottet blev nedlagt.

I Johan Urnes tid blomstrede markedet dog endnu, og ingen drømte om de forandringer, der skulle ske, allermindst, at byen inden hundrede år skulle blive svensk.

Vi har ikke den svageste anelse om, hvordan Johan Urne blev aflønnet, hvilke betingelser han var blevet tilbudt, om det var på regnskab, på afgift eller på fast betaling.

Men da han havde siddet i ti år på Lykå slot og vogtet på græsen, sovejen til Gotland og forbindelsen til Osel, hvor kongens lillebror Magnus levede livet farligt, syntes han, at han kunne tillade sig at blive gift.

Dagen efter Jacobi dag 1588, den 28. juli blev han gift med Thale van Mehlen til Gyllebo i Jerrestad herred og Lunds-
gaard ved Kerteminde, og året efter fik han Søndmøre len i Norge, mellem Tronhjem og Bergen. Et nyt livsafsnit kunde tage sin begyndelse.

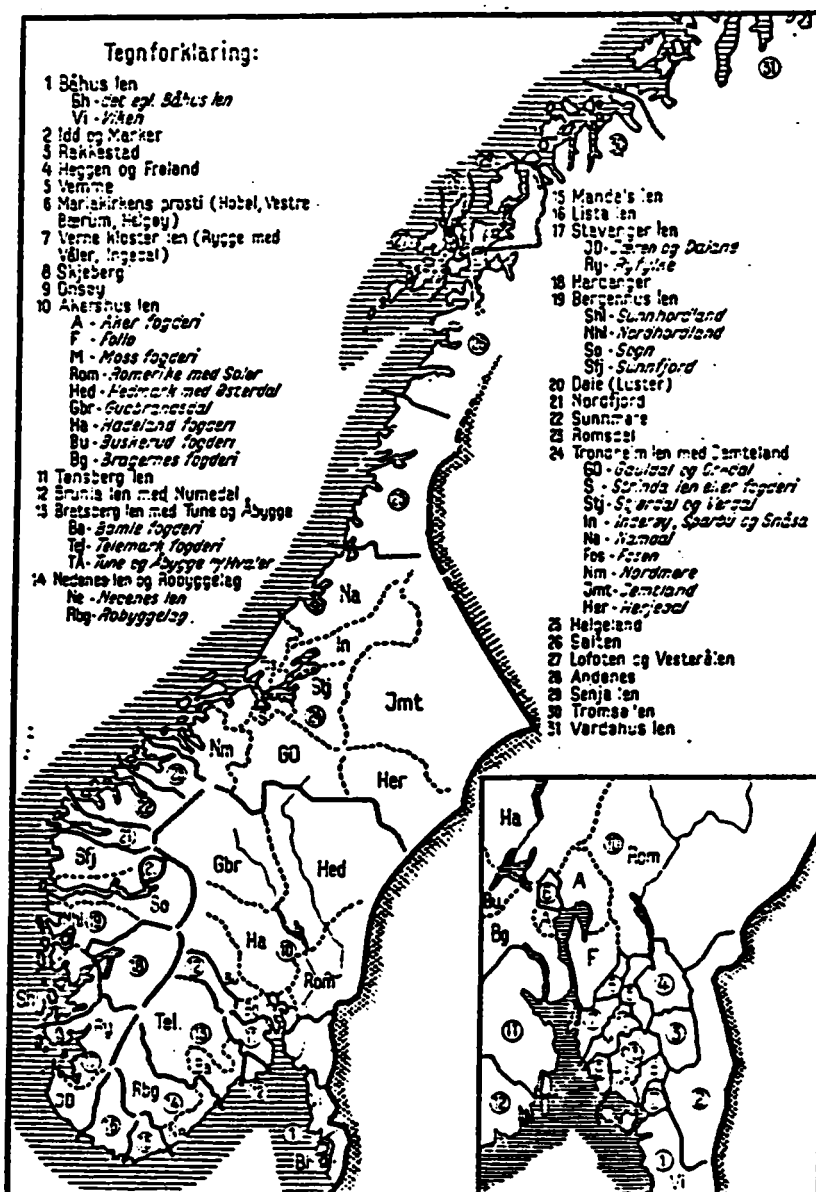
Der er dog noget fordægtigt ved Johans bryllup, noget hastværksagtigt. Dette, at det er fastlagt så tæt efter årets største dag i Lykå, så han ikke kan være der på dagen, og så lige efter at nyheden om Frederik den Andens død er indløbet.

Jeg kan ikke frigøre mig for den tanke, at kongen havde forbudt ham at gifte sig, når han sad på dette udsatte len, og så har han benyttet chancen. Nu var kongen død, og så gik det nok.

Men så snart der var etableret en formynderregering, blev han forflyttet til Norge, som vi har set.

Det havde også været en let sag at forhandle ægteskab med Thale van Mehlen, for hendes bror, Hans van Mehlen, der var gift i Norge med Emmerentze Pedersdatter til Fritsø, var død som slægtens sidste mand. Af hendes tre yngre søstre var Agathe til Lundsgaard nylig blevet enke, den mellemste Ellen var død i en dans på Koldinghus i dronningens nærvær, og den yngste Sidsel var endnu ugift. Thale var altså selv slægtens overhoved og følte stærkt behovet af en beskytter for sig og sine søstre og ikke mindst for slægtens ejendomme.

Der er en vis air over navnet på hendes gård i Skåne, Gyllebo, men begrebet gylle, som vi kender det, var ikke opfundet endnu, og navnet havde ikke den biklang, det har fået.

Len og fogderier i 1593. Kartet kan bare vise laddistrikter av en viss utstrekning og gir saledes ikke opplysning om lensforholdet til byer.

Da Frederik den Anden døde, trådte dronning Sophie frem på scenen som en stærk og energisk fortaler for sine yngre sønner. Men samtidig hævdede hun sig som Christian den IVs formynder i Hertugdømmerne.

Hun kom i stærk modvind fra både den danske formynderregering og styret i Hertugdømmerne.

Det sidste sted havde hun en stærk forbundsfælle i kongelig og hertugelig råd Hans Blome, der derved kom i modsætning til hele det hertugelige ridderskab, men især til Henrik Rantzau, som dronning Sophie sarkastisk kaldte "Den allemands ven", idet denne havde det ordsprog: "Gode ord skader ikke, man gør jo alligevel som lejlighed fordrer."

Tilsyneladende har Johan Urne også taget enkedronningens parti. for i 1590, efter at han har tiltrådt sit len i Norge, rejser han med i dronning Sophies følge, da hun søger bistand hos slægtninge i Braunschweig.

Vi kender intet til rejsens egentlige formål, dens varighed, eller følges størrelse.

Imidlertid ved vi, at det blev de etablerede, der sejrede i striden, og dronningen måtte trække sig tilbage til sit livgeding på Falster, som hun drev med stor dygtighed.

Hans Blome blev fyret i 1593 af kong Christian, men han var en dygtig mand, og kongens brødre anvendte ham som rådgiver til hans død i 1599.

Måske skal vi se en slags straf i Johan Urnes afgifts forhøjelse på Søndmøre len.

Christian den Fjerde kunne godt være smålig og hævngherrig over for folk, der var ham imod.

Ellers ser det ikke ud som om, Braunschweigrejsten har efterladt nogen spor i hans tilværelse.

Inden vi nu lader Johan Urne starte færden til Vestnorge, må vi heller se lidt på, hvordan det går med hans søskende. Her må vi huske, at deres mor Margrethe Trolle var af en gammel svensk slægt, så når vi hører, at Johans storesøster Sidsel blev gift med Tord Bonde af de svenske Bonde'r til Stensholm, så er det ikke så mærkeligt. Hun kan jo allerede mens moderen levede være blevet sendt til opdragelse hos Trolle'rne.

Lillesøster Kirsten, der stadig var hos Birgitte Gøye 1563, blev gift med Christopher Eriksen Mormand til Esperød, der nævnes sidst 1591.

Beate og Anne døde begge som små, men en ny Beate, der var født 3.august 1547, søgte 1587 om at få sin fætter Arild Huitfeld til værge, og hun døde ugift hatten mellem 9. og 10.februar 1601 hos ham på Dragsholm.

Lillebror Augustinus var hofjunker 1571-73, da han døde. Fra 1571 havde han Gers herred i pant.

Om Jacob Urne ved vi kun, at han døde ugift, men lillebror Jørgen, der også skrev sig til Valsø, var hofjunker 1574 - 1582 og blev så hofmaskal 1582-84. i 1579 sendte kongen ham i en sendelse til Sverige, i 1589 skulle han ledsage frøken Anna dvs prinsesse Anna til Skotland.

1582-86 havde kongen forlenet ham med Gimsø kloster i Syd-norge, i 1584 fik han også Øvids kloster, som han i 1586 fik livsbrev på. Han døde ugift den 24.august 1593, og hans søster Beate bekostede begravelsen i Lund Domkirke, hvor hun også satte sten over ham og forældrene.

Lave var vist egentlig den ældste af hele søskendeflokken, og han var opkaldt efter farfar. Det var også ham, der overtog Beltebjerg. Fra 1556 havde han været kannik i Lund. Nu i 1589, da Johan blev sendt til Vestnorge, blev han udnævnt til landsdommer i Skåne, som også faderen og farfaderen var for ham. Han omtales som en brav og klog mand med stor indflydelse. Han fortsatte faderens haveanlæg, forsøgte sig i digtekunsten og komponerede også.

Han var gift med Edel Joakimsdatter Bing, som en af Johans dotre siden blev opkaldt efter. De havde to børn, Margrethe og Augustinus.

Den ældste halvbror Claus og halvsøsteren Margrethe er der ingen overleveringer om.

Men den yngste halvbror Lage Urne til Sellebjerg kom 1571 i Herlufsholm skole, 1574 immatrikuleret i Wittenberg, 1578 i Padua og Leipzig, 1580 i Frankfurt am Main, 1581-85 var han sekretær i Danske Kancelli og blev i den egenskab sendt til England i 1582. I 1584 fik han ventebrev på et kanikkedømme i Lund, som han endelig fik i 1586.

Da Johan i 1589 rejste til Norge, giftede Lage sig på Jershaug med Margrethe Ulfeldt.

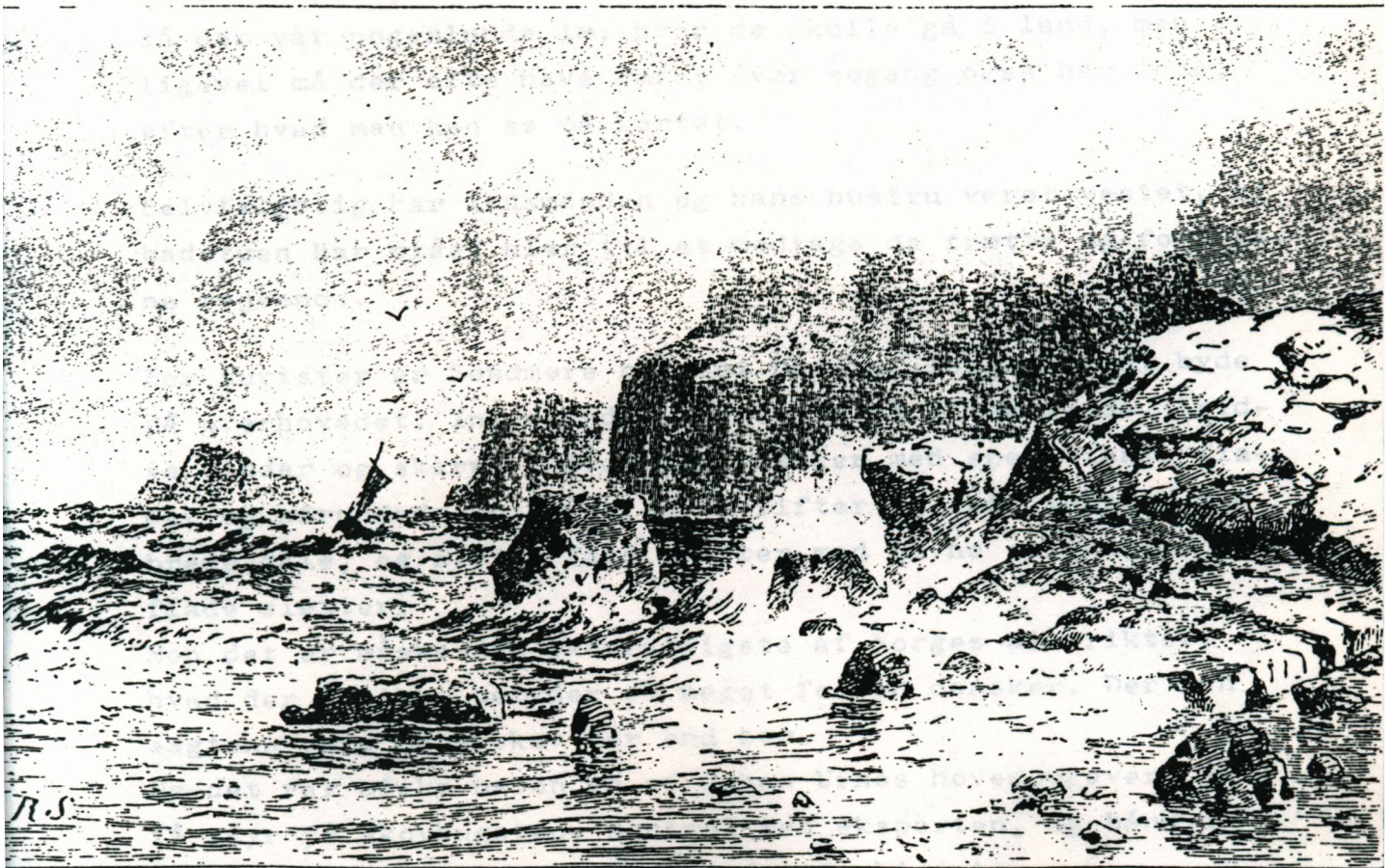
Kysten udfor Blekinge er en skærgårdskyst, og Johan Urne havde fået at vide, at hele Norges kyst var en skærgårdskyst, men han fik unægtelig et nyt syn på begrebet skærgård på rejsen til Søndmøre.

Den norske vestkyst har overvældet ham, som den overvælder alle selv i dag, hvor vi på mange måder er forberedt gennem film, farvelagte turistbrochurer og eksakte geografiske oplysninger.

Johan Urne havde hørt fortælle..., men han havde ingen reel forhåndsviden. Det har været fantastisk lammende. Han har været nødt til at sejle med sin hustru, fru Thale, der næppe har kunnet ride over fjeldene ad de forfærdelige norske veje, men skibet var jo ikke stort mere end en nøddeskal i vore øjne, og set der nede fra havets overflade har fjeldene tårnet sig op i svimlende højder.

De har været nødt til at gøre ophold i Bergen, hvor Johan har måttet hilse på lensmanden over Bergenhus len, Peder Thott, og biskoppen Anders Foss, samt lagmanden Paul Helgesen. Måske var Peder Thott med dem i skibet.

Men snart måtte de rejse videre inden efterårsstormene satte ind fra Vesterhavet. De kunne sejle indenskærs det meste af vejen, men Søndmøre ligger helt oppe på nakken af Norge, og man skal på det sidste stykke udenom Statlandet, der rager allerlængst ud i havet, det var det farligste stykke.

Norwegische Küste (nach einer Original Skizze von Rob. Schürfe.)

Statlandet er Norges vestligste punkt, og når man sejlede udenom det, skulle man helt ud vest for al Norge og i det uendelige hav være prisgivet alle de søuhyrer, som sagnene har fortalt om. Tilmed lå der et par farlige skær lige ud for Statland, Gjetetyvene kaldet, så skibet skulle temmelig langt tilsøs.

På nordsiden af Statland var der også undersøiske rev, som var en fare for sejladsen, så man skulle holde godt nordpå, før kursen kunne lægges ind mod land.

Men så var man også næsten hjemme, for lensmandsgården næsten så langt mod syd i Søndmøre, som man kunne komme, syd for alle øerne, ind ad Vandelvs Gab til Vandelvs Præstegield (provsti), og gården hed Yttre-Strand, eller bare lige ud Strand. Tillæget skyldtes, at der var et sogn længere inde i landet, der hed Strand. Gården lå inde bag et næs, så der var nogenlunde læ, hvor de skulle gå i land, men alligevel må der ofte have været svær søgang også her inde, efter hvad man kan se på kortet.

Selvfølgelig har lensmanden og hans hustru været ventet, og badstuen har stået klar til at modtage de trætte og forfrosne rejsende.

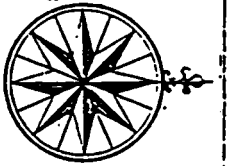
For turister er Søndmøre nok det bedste, Norge har at byde på overhovedet. Ingen andre steder er så afvekslende. Spidse tinder og skarpe fjelddrygge veksler med spejlblanke flader og afrundede konturer; dybe rifter og skår veksler med brede dale, og stejle fald skifter med jævne stigninger og flade sletter.

Men det er måske det skovfattigste af Norges distrikter, hvad der jo ikke betyder så meget for en dansker. Der kan sagtens være mere skov der end her.

Og det var måske netop en af Johan Urnes hovedopgaver, at få styr på skovhugsten, kontrol med eksporten, og hånd i hanke med skatteopkrævningen i den forbindelse.

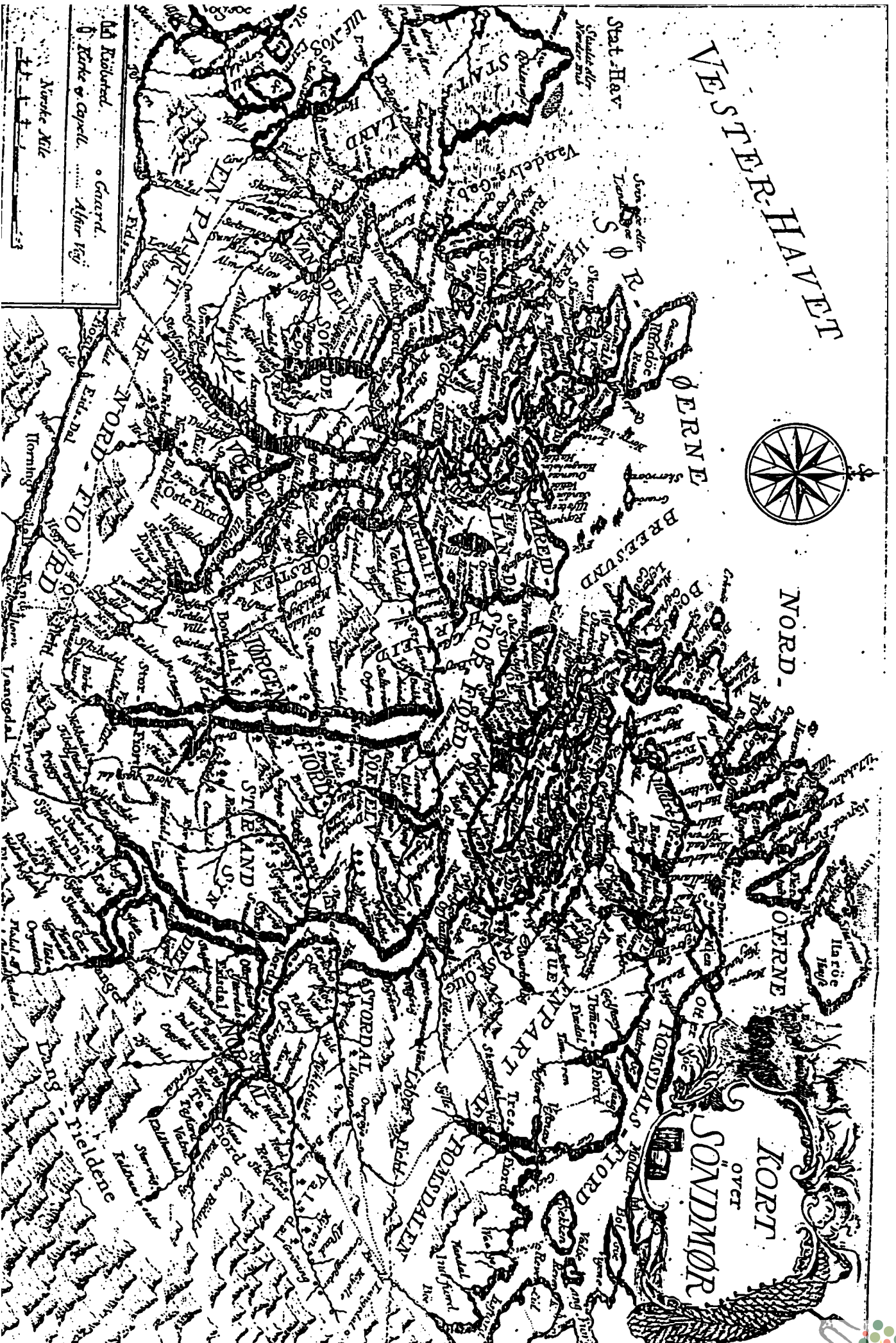
Hollænderne var nemlig netop begyndt deres opkøb af tommer i dette område nu i slutningen af 1500årene, og formynderregeringen måtte jo sørge for, at der ikke blev slækket på kravene.

VESTERHAVET

NORD

KORT
OVER
SØNDMØR

Ad. Kjølbundet. o. Cnarted.
Korte o. Capell. Aften lag.

Nautic. Mil.
1 1/2 1 1/4 1 1/2 1 3/4 2

Johan Urne til Valsø fik forleningsbrev på Søndmøre len mod en årlig afgift af 350 gode, gamle daler for vist og uvist, dvs for visse og uvisse indtægter, hvorhos han skal årlig gøre kongen god rede og regnskab for told, accise eller vrag...

Brevet, der står i norske rigsregistranter, er dateret 10. december 1591, så der kan have været et tidligere brev, som vi ikke kender.

Det varede ikke længe, før der kom endnu et brev til kongelig majestæts befalingsmand udi Søndmøre len. Denne gang d. 19. februar 1592 var det besked om at hjælpe Knud Grubbes fuldmægtige med at opkræve de restancer af skatter, afgifter og bøder, der henstod fra dennes lensmandstid. Knud Grubbe havde overtaget Lykå len efter Johan Urne.

Lenets hovedindtægtskilde var fiskeriet: torsk, Lange, Sild og Helleflynder, Brugde, Sæl og Hvalros, alt godt fra havet blev hentet i land af Søndmøringerne.

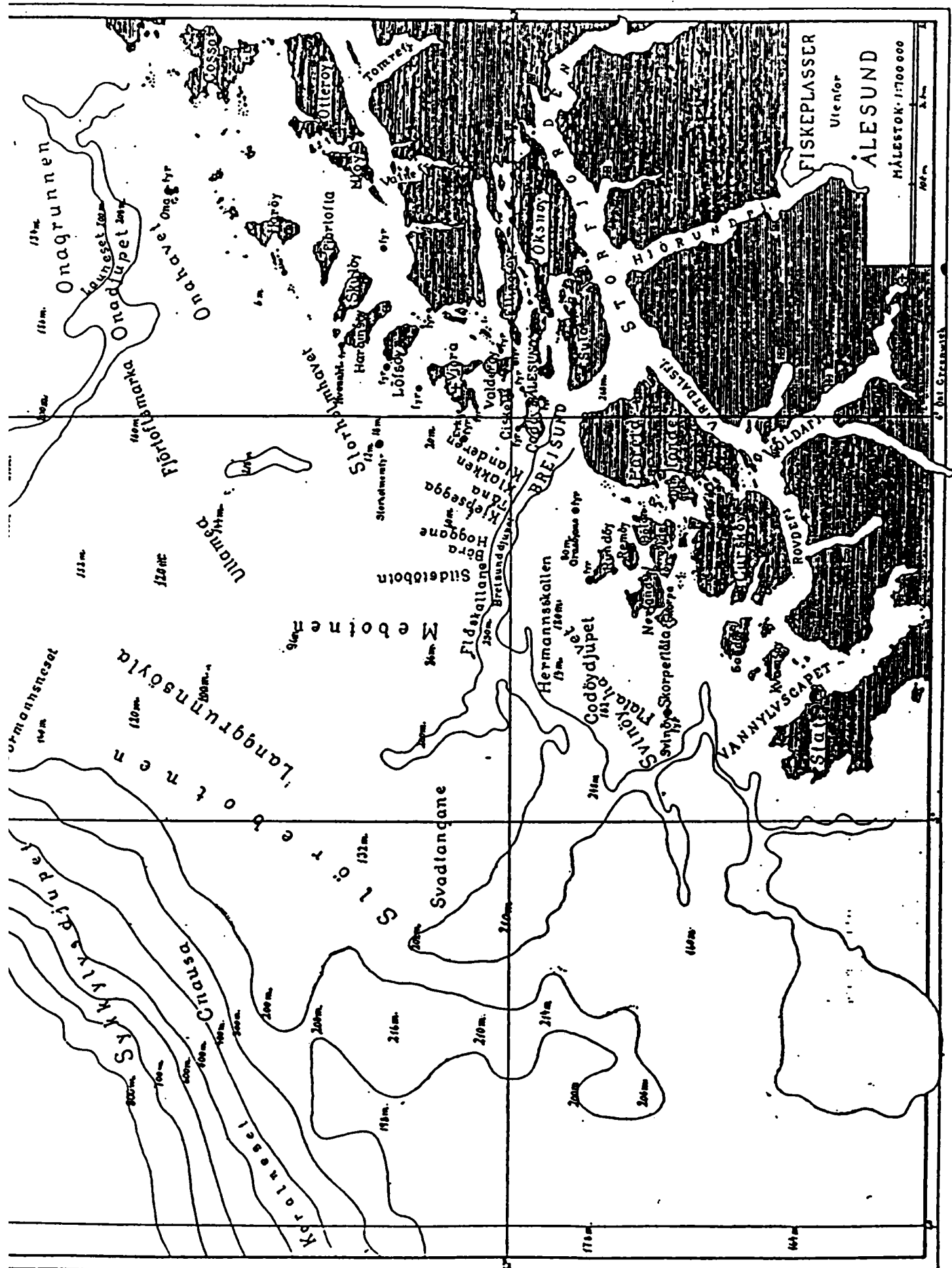
Men det var en farlig arbejdsplads, når man ikke kendte de rigtige tegn. Ja, havet er altid farligt, men ved Søndmøre herskede der særlige vindforhold, som man var nødt til at kende.

Når blæsten kom fra fjeldet, kunne den samles som i en kæmpe : petragt mellem øerne og skærene og komme ud ad sundene og fjordene som af en enorm blæsebælg.

Historien kender to tilfælde, som er overleveret os. Det ene var, da søhelten Mogens Heinessøns far med fem kammerater drog på en hyggelig udflugt fra Bergen til venner i Søndmøre. Da de rundede Stat, blev de mødt af pustet fra fjeldet, deres sejl blev bæst itu og masten knækket, årene knækkede under deres forgæves forsøg på at komme i land, og de drev til sos for at ende på Færøerne.

Det var kun en forholdvis lille båd, men også større skibe kunne det gå galt for.

Det andet tilfælde var Jomsvikingernes kamp i Hjørungavåg mod Hakon Jarl. Da var det også fjeldvinden, der pustede alle skibene i midten langt til sos,

MÅLSTOK: 1:100 000

© Det Grønne Kart

Torsken var den vigtigste. Den blev skåret op og tørret til Bergfisk og klipfisk. Så vigtig var den, at bergfisken stod i Bergen stads segl med krone over.

Forresten holdt bønderne får og geder, brogede køer og gule heste, og jagten var rimeligt god, og savmøllerne gik i elvene, og vedbådene gik rundt om Stat til Bergen, eller til Bergenkøbmændenes udliggere i Søndmøre.

Søndmøringer er af en tålmodig stamme. De finder sig i meget, men når de bliver vrede, så er de ikke gode at komme nær. De havde hadet Danskerne med et indædt had i generationer, men det var aldrig kommet til udbrud.

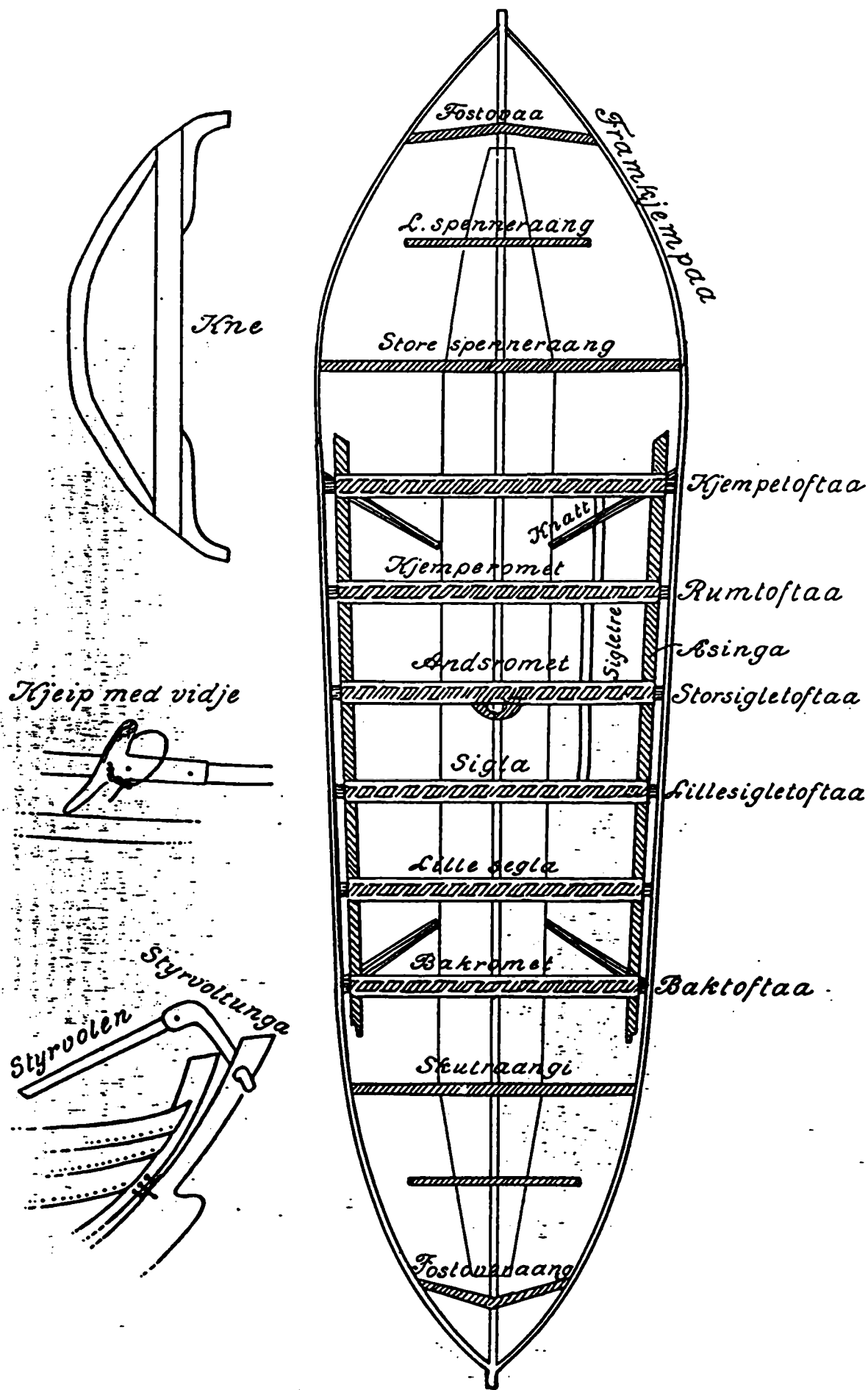
De så hen til en befrielse fra Sverige, hvor de lige som i Norge kaldte Danskerne for Juter under et.

Så kom den nordiske Syvårskrig, hvor Erik den Fjortende sendte tropper til Norge, hvor de blev modtaget med åbne arme.

Men Svenskerne viste sig at være værre end Danskerne, meget værre. De myrdede og plyndrede, og selv om de ganske summarisk henrettede alle Danskere, så tog de så mange Nordmænd med, at disse gjorde oprør, og der stod da også et mindre slag i Søndmøre mellem bønder og Svenskere, før Svenskerne endelig blev smidt ud.

På Johan Urnes tid var Danskerne stadig hadet, lensmænd mere end andre og fogder mest, men Nordmændene havde af fundet sig med dem, for Svenskerne ville de ikke have tilbage.

Søndmøre var et lille men fedt len, og kongen fandt da også snart ud af, at Johan Urnes afgift skulle forhøjes. Den 31. august 1593 får han et nyt forleningsbrev, der skal gælde fra Philippi et Jacobi dag 1593 til samme dag 1594, mod 400 gode gamle daler, -"dog told, sise og vrag selv forbeholdt"- forresten med samme ordlyd som det gamle. Det var dog en ret betydelig stramning, som Johan Urne dog må være gået ind på, for han bliver i Søndmøre til 1597, hvor vi hører fra ham igen i de norske Rigsregistranter.

Søndmørsotringens indredning.

Efter tegning av D. Liseth og A. M. Liaen i Tidsskr. f. S. h. lag, 3. årg.
Otringen er avbildet s. 82 og 83.

Jeg har ikke kunnet fortælle ret meget om Johans liv og virke i den ramme, jeg har ridset op. Han har haft sine problemer med at indkradse de skatter og afgifter, som loven havde pålagt Søndmøringerne. Det har ikke gjort ham populær, og der er ingen tvivl om, at han har måttet være både modig og noget håndfast for at kunne klare sig her.

Hans hustru har i disse år født ham en fire-fem børn. Hans afdøde bror Augustinus er blevet opkaldt, og både hans egne forældre og svigerforældrene er blevet opkaldt med navnene Claus, Anne, Palle og Margrethe.

Om de alle blev født i Søndmøre kan jeg ikke garantere for, nu skete der imidlertid en betydelig omvæltning i familielivet.

Den 12. april 1597 fik Johan Urne forleningsbrev på Bratsberg len og Gimsø kloster med Aabygge skibsrede. Søndmøre vendte tilbage til som før at være blot en del af Bergenhus len.

Bratsberg len var betydeligt større end Søndmøre, men den nye lensherre, Christian den Fjerde var anderledes nøjeregnende end den gamle. Johan Urne fik ikke Bratsberg mod en fast afgift, men mod en fast indtægt, en såkaldt *Genannt*, som kongen opregner i norske Rigsregistranter:

"Fendinge 50 daler, dansk rug 12 tdr. (a 144 potter), da. malt 48 tdr. - eller for hver td.rug eller byg $1\frac{1}{2}$ daler i regnskab at måtte indskrive og intet mere - norsk mel 100 tdr., norsk malt 120 tdr., smør $6\frac{1}{2}$ tdr. (a 126,976 kg, slagtefæ 30 stk.levende, levende får 100 stk., flæsk 6 skippond (a 158,72 kg), - eller 13 daler for hvert skpd., gryn 9 tdr., saltet sild 2 læster a 12 tdr., saltet torsk $1\frac{1}{2}$ læst a 12 tdf. - eller for hver td.sild eller torsk 3 daler 1 ort - tørre torsk 20 vorder (a 10 stk.) - eller for hver vorde $1\frac{1}{2}$ daler - humle 4 skippd. - eller for hvert skippd. 16 daler - flynder 200 stk., laks 2 tdr. (a 112 potter), ål 4 tdr. - eller for hver td. 8 daler - bergfisk 16 vorder, høns 24, Baisalt 1 smal læst (a 8 tdr. a 176 potter) - eller 5 ortsdaller pr td. - norsk salt 10 skippd., Lyneburgersalt 1 td. - eller 3 daler - edikke 8 tdr. (a 136 potter) og til udfodring på 4 heste 208 tdr. (havre).

Med denne Genannt skulle han forsørge sig selv og sin familie, lønne og besolde sine svende, gårdfolk og tjenere såvel som fogder og skrivere i lenet.

"Sammeledes have Vi nådægst bevilget fornævnte Johan Urne sig selv tilbedste at må nyde avlen og affødningen samt al anden nytte og gavn, som på gårdsens og klostrets tilhørende ladegårde komme kan, dog at han derimod på samme ladegårde og avl ikke må eller skal i nogen måde Os nogen omkostning eller udgift tilskrive, såvelsom og ej heller Os udi regnskabet tilskrive nogen fortæring eller omkostning, enten på sig selv, hans folk, fogden, skriveren eller andre, når de nogensteds forreisendes vorder i vore erender og bestillinger."

Til gengæld skal han gøre fuldkomment regnskab over alle indtægter og udgifter på lenet og holde kongen underrettet om lenets og gårdens tilstand, om alle nye fæstebreve og sagesaldsbøder, alle visse og uvisse indkomster, told, sise og vrag. Forleningsbrevet fylder ialt fire tryksider i norske Rigsregistranter.

Det var den unge, nylig kronede Christian den Fjerde, der nu myndigt havde grebet tøjlerne, som han ikke slap i halvtredsindstyve år.

Den 17. april 1597 fik Johan Urne brev om at indlemme Tune Skibsrede i Bratsberg Len, uden at han dog fik større Genannt for ulejligheden.

Bratsberg Len havde navn efter gården Bratsberg, hvis ejer, Dag Eilivson i 1111 byggede Gimsø kloster. Gården lå lidt øst for det daværende (1597) Skien, på et lille bjerg kaldet Sandåsen. Imidlertid var klostret efter Reformationen blevet krongods, og det var nok her, lensmanden havde sit sæde, og Bratsberg gård var reduceret til ladegård.

Selve lenet omfattede hele det område, der idag hedder Telemarken, fra havet og op til de endnu 1784 "ukendte overdrev" i fjeldet.

Dengang var det delt i Telemark, som var skovland med spredte landbrug, og Grenland eller Bamblø herred, som var industrialiseret i den tid's stil - med bjergværksdrift, savmøller osv.

Der var også to folkeslag i lenet. Oppe i Telemark levede et stridbart, primitivt, men også hårdført og nøjsomt folk af Vestnorsk oprindelse.

De havde også fået deres eget fogderi med syv tingsteder, hvis domme kan appelleres til lagmanden i Skien.

I Grenland/Bamble fogderi var der 6 tingsteder med appelret til Skien. Befolkningen her var fra Viken, så man kan sige, at to folkevandringer her er stødt sammen.

Her ved kysten var der også indvandret et ret stort antal Danskere, Hollændere, Slesvig-Holstenere, Frisere osv., og selv om Danskerne ikke var elsket her heller, så var forholdene dog betydeligt lettere for lensmanden, Johan Urne, som nu havde mulighed for at træffe sammen med ligesindede nu og da.

Der var den jyske landadelsmand Niels Mund, der sad på et par ejendomme og havde fået det lille len Jomfruland, og der var den rige Feder Iversen Jernskjæg til Fritso, der var en sæddeles interessant person. I Skien boede lagmands-enken, Kirsten Iversdatter af de Fritsø-Jernskjægger, også en spændende dame med gamle norske aner på modrene side. Niels Mund på Jomfruland var hendes svigersøn.

Det var ellers strenge tider. Tiden omkring århundredeskiftet gav en række våde, kolde somre med hungersnød til følge i store områder, gentagne stormfloder, pestepådemier, strenge vintre, der gav anledning til parykmoden, og mange ødegårde efter pesten. Godt at han havde sin faste Genannt.

I 1598 fik Johan Urne ordre til at være bisidder ved Herredagen, der skulle holdes 1599 i Norge. Her skulle han give møde sammen med de andre lensmænd og alle Norges lagmænd som skulle danne Norges Højesteret.

Ligeledes 1598 fik han brev om til Koldinghus at lade save "200 Tylfter Deler paa Sagerne der udi Eratsberg Len."

En ny ordre dateret 23. december 1598 var på "100 Tylfter Furuplanker"... "af den røde Fyr vinterhugget, 16 eller 18 A-len lange 2 $\frac{1}{2}$ Tommer brede i Kanten, at ligge tilrede før Pintsedag førstkommende"

Den sommer var der i vis yngre kaptajn Christian Frederiksen, der med otte skibe sejlede op langs den Norske kyst og rundt om Nordkap og tilbage igen.

Han var en flittig brevsriver, og satte en masse ting i gang, hvor han kom. Det var den unge kong Chrøstian den Fjerde, der rejste denne tur incognito, for at sætte sig ind i forholdene.

Johan Urne fik ordre til at skaffe østers til skipper Laurits Friis, og samtidig lade hugge i sit len noget ibenholt minsanten, løn og birkemast, som skulle forsendes med samme skipper til København.

Det er nok værd at minde om, at der på Jomfruland var brugt en del ibenholt på den derværende hovedbygning, men det har næppe groet i den Norske jord.

Til gengæld var Telemarken rig på metaller og mineraler, og der levede perlemuslinger i et par af elvene. På Rosenborg findes en bordplade af Jaspis, som er hentet ud af Telemarkens bjergmasiv. Udvindingen af alle disse rigdomme var dog endnu kun lige begyndt i det små. Foreløbig var det først og fremmest tømmeret, det gjalt.

I oktober 1600 får Johan Urne ordre til at lade hugge 200 stk 22 alen lange bjælker, 200 stk 18 alen lange sparrer, 800 gode store stenlægte og 400 tylvter gode tykke deler.

Det er godt 14 dage senere, Niels Mund får kongelig stadfæstelse på sine to små len: Mørland og Jomfruland.

Tre uger efter kommer der en ny ordre på tømmer til Johan Urne: 4 tylvter store master på 24 tommer, 18 tommer og 16 tommer, og flest af de store. Det er diameter ved rodenden, der angives. Desuden 4 tylvter store spirer og 6 tylvter passelige spirer, som vel skulle anvendes til bomme.

Den 21. juni 1601 skriver kongen om "nogen Flodt og Materie" som kan smeltes jern af. Det vil han gerne have sendt noget af, ca 50 tønder til Kronborg.

Mens befolkningen i Søndmøre overvejende betalte deres landskyld med fisk, var det i Bratsberg len sådan, at folk i øvre Telemark fortrinsvis betalte med korn, mens sødistrikterne for størstedelen betalte med huder.

Telemarken var faktisk nærmest at regne for Norges kornkammer, så netop dette len var mest følsomt for klimaets svingninger. Så måske var det godt for Johan Urne, at han havde sit faste udkomme.

I 1601 finder vi et brev i Norges Rigsregistranter, at Johan Urne skal hjælpe Kongelig Majestæt's skib Herkules med at få ladning af master og hvad fornødenheder, det har behov. Han skal altså også være shippingagent.

Det næste vi hører til Johan Urnes lensmandstjeneste, er et brev af 20. august 1601 ab København, hvori han får ordre til at levere til skibet Dragen: to tyvter store master og tre tylvter "lempelige" master, seks tylvter spirer og så mange tykke deler, som det kan føre.

Han skal desuden i den kommende vinter lade hugge 100 store master på 16-18 palmer og 200 spirer, som han desuden skal lade føre ned til bekvemme ladesteder.

Men jernmalmen spøger stadig, og den 14. oktober skriver kongen fra Kronborg om jernsten, "som bruges til jern at forsmelte", og to dage senere er kongen kommet i tanker om en vis Valentin, "som er boendes der udi jernhytten der udi dit len", som skal have en ris og vånd, som han bruger, når han søger efter erts. Johan Urne skal aflure ham hemmeligheden, så man også kan forsøge sig hjemme i Danmark.

Den 22. oktober skriver Christian den Fjerde fra Roskilde. Han skal bruge en masse bygningstømmer: bjælker a 24 sjællandske alen i længden og firkantede ialt 300 stk., sparrer a 22 sj. alen og firkanede, 200, desuden 200 hanebjælker a 22 alen og 50 stk 26 alen lange bjælker, hugne af store master, samt endelig 200 båndstager, så lange de kan skaffes.

Det sidste brev vi kender til Johan Urne, er fra den 17. december i Roskilde, og det drejer sig om nogle svenske kugler, som en vis Hans Skræder havde indført til Bratsberg.

Det er som svar på en forespørgsel fra Johan Urne, at kongen giver ham besked på at købe disse svenake kugler, som manden ville have eksporteret til Spanien.

Og hermed forsvinder Johan Urne fra den offentlige skueplads. I 1602 trækker han sig til privatlivet på sin gård, Valsø/Volsø i Skåne.

Vi kan regne ud, at han må have haft besøg af sin svoger, Hans von Mehlen, da denne i 1604 gifter sig med Emmerentze Jernskjægg på Fritsø. Hun blev enke 1609.

Han var knap tres, da han trak sig tilbage, så der var mange gode år i ham endnu, og han kom da også til at opleve Ehrastian den Fjerdes første forsøg i krigskunsten, nemlig den sejrige Kalmarkrig 1611-13.

Den 12.juli 1612, altså under krigen, giftede han sin datter Anne med Johan Sparre til Knabstrup.

I 1614-15 blev hans datter Margrethe trolovet med Iver Pedersen Jernskjægg til Fritsø, så svogerskabet her blev fornyet, men Iver døde allerede i 1615.

I 1619, da Johan Urne havde passeret de 75, blev hans datter Inger gift med Wulf Breide til Vorgaard.

Den 5.februar 1620 døde Anne Johan Sparres, og den 20.s.m. blev hun begravet i Roskilde Domkirke.

Samme år den 2.August døde den gamle Johan Urne mæt af dage på sin gård Valsø - eller Vollsjø, som Svenskerne kalder den.

Han efterlod sig enke og i det mindste ni børn.

Der må^o også have været en del børnebørn.

Ane nr.355: Thale van Mehlen til Lundsgaard ved Kerteminde.

Hendes slægt stammede fra slottet Mila i Thüringen, og det var hendes oldefar Hans, der i 1477 kom til Danmark i dronning Christines følge.

Farfaderen Hans den Anden giftede sig til Lundsgaard med Ellen Pallesdatter Ulfeld, og da hendes far Palle var enebarn, blev gården hans.

Lundsgaard ligger ved Kerteminde og, som vi ved, kom den senere til Hugo Lützow og siden til hans søn Frederik Lützau, hvis enke måtte sælge gården i 1714.

Thale var således Fynbo af fødsel. Hendes far Palle van Mehlen var blevet gift i 1554 med Anne Lauridsdatter Knob, og hun er formodentlig født i begyndelsen af tresserne.

Hendes eneste bror var opkaldt efter deres farfar Hans, men hun havde tre søstre Agathe, Ellen og Sidsel.

Denne børneflokk mistede deres ^{sin} far i 1576, da Hans var en snes år gammel og kunne overtage ansvaret for sine søstre. Han var jo eneste søn, og hans far havde været enebarn, og bedstefars brødre var enten døde unge eller vendt tilbage til Tyskland. Hans van Mehlen var altså eneste mand af sin slægt i Danmark og var sine søstres og sin mors eneste forsvar.

Ængang kunne samfundet ikke påtage sig forsvaret af enkeltpersoner. Det tilkom slægten. Det var derfor et vældigt åg, der hvilede på "slægtens sidste mand".

Han skulle for det første jo helst sørge for en mandlig efterkommer, og i hvert fald måtte han skaffe sine kvindelige slægtninge passende ægtefæller, der svarede til slægtens hidtidige anseelse og rigdom.

Her sad han nu på Lundsgaard og Jershauge ved Kerteminde, Broholm ved Svendborg og i hvert fald en part i Gyllebo i det østlige Skåne, som hans mor havde arvet.

Hun døde - hans mor - den 3.december 1580 inden, hun var 50 år gammel, og blev begravet den 17.februar 1581 i Kerteminde.

von Mehlen. Lodret delt af rødt, hvori en gul bjælke, og hvidt, hvori en oprejst sort ulv. På hjelmen (somme tider op fra en krone) en halv sort ulv med en (naturligt farvet?) gris i gabet. ● Uradel, Thüringen.

I 1583 nævnes Hans i rostjenestelisterne, men ellers gør han ikke meget væsen af sig. Til gengæld sørger han godt for sine søstre. I 1586 gifter han søster Agathe bort den 16. oktober til Markor Jensen Rodsteen til Lengsholm. Omtrent samtidig får han anbragt søster Ellen i dronning Sofies jomfrukammer.

Egentlig skulle han have ledsaget kongen, Frederik den Anden på en rejse til udlandet i 1587, men en ulykkelig hændelse holdt ham tilbage.

Den 20. november 1587 døde Ellen van Mehlen i en dans på Koldinghus i overværelse af dronning Sofie.

Dette pludselige dødsfald har sat fantasien i bevægelse, og det er ikke så få sagn og historier, der er kommet ud af det i tidens løb.

Først og fremmest må vi nævne Holger Drachmanns melodrama, "Dansen på Koldinghus", hvor historien henlægges til Christian den Tredies tid, hvor pigen gøres til lensmandens datter, der har syndet med den unge bygmester og derfor danses ihjel af tre junkere.

I Danske slotte og herregårde fortæller Gorm Benzon historien, men bruger ni junkere til eksekutionen. Han gør dog opmærksom på, at tiden ikke passer og meddeler, at en jomfru Gjertund Kaas døde under dans i 1590.

Acton Friis lader det være en kongedatter, og hos ham bliver det til ellevriddere, der danser hende ihjel.

Thisethar nok Gjertrud Kaas af de Mur-Kaas'er, men der står hos ham: "siges at være død af hoste i en dans på Koldinghus" og uden årstal.

Det er kun Ellen van Mehlen, der udtrykkelig nævnes med dato og årstal, med dronningen som vidne og med begravelsesdato, så skal vi ikke tro, at det er hendes pludselige død, der er årsag til alle sagnene.

Hendes bror Hans kom i hvert fald ikke afsted med kongen, så han har taget sig af begravelsen.

Få måneder efter døde kongen på Antvorskov, den 4. april, og der blev således ikke nogen udenlandsrejse til bror Hans.

Nu skulle adelen samles fra begge riger til kongens begravelse, der fandt sted den 5. august 1588 i Roskilde Domkirke. Der blev her rige muligheder for at forhandle trolovelse og ægteskab og, i enkelte tilfælde at forhandle færdigt og lade bryllup afholde.

Erbror Hans havde forhandlet med en vis Johan Urne til Valsø i Skåne, lensmand på Lykå slot i Blekinge. Nu var lejligheden der. Alle vidner var tilstede, og den 28. juli, en uge før begravelsen, fandt Thale van Mehlens formæling med denne gentleman sted.

Thale skrives da til Gyllebo.

Så gik der knapt to år, før den sidste søster fik foden under eget bord og nøgler ved bæltet.

Den 19. juli 1599 blev Sidsel gift med Morten Skinkel til Østrup, nu Østruplund.

Sidsel døde snart efter, og i 1594 giftede hendes enkemand sig igen.

Agathe derimod blev snart enke og giftede sig selv anden gang med Mogens Kaas til Aas med hvem hun fik sønnen Markor Kaas.

Då Hans havde sørget for sine søstre, kunne han endelig tænke på sig selv og slægtens fortsættelse.

Under besøg hos sin søster og svoger i Bratsberg len i Norge, gjorde han bekræftelse med familien på Fritsø, og den 28. august 1603, da han allerede var sidst i fyrrerne, giftede han sig med den 16 år gamle Emmerentze Jernskjægg til Fritsø, der nok skænkede ham flere børn, men disse døde alle spæde. Selv døde han den 31. august 1609 i Holsten.

Og det var så Thales søskende og deres historie. Nu kan vi så følge Thales ægteskab, set fra hendes synsvinkel.

Som mor til fjorten børn var hun i tidens øjne en lykkelig kvinde og en mønsterværdig hustru og moder.

Da Hans døde blev hans signet og våben brudt og lagt i graven med ham, da slægten var uddød med ham.

At hun tilhørte en privilegeret klasse, er naturligvis ingen garanti for lykke. Heller ikke at hun var misundt af mange kvinder for sine mange børn især de mange sønner. Men det var en tid, hvor man nød livet, og det er mest troeligt, at hun har været lykkelig.

Det betød dog ikke, at hun var fri for sorger og bekymringer. Først kan det fastslås, at hun mistede flere børn, og især må det have været en stor sorg for hende at miste den førstefødte, sønnen Augustinus.

Men også huslige problemer har hun haft.

Hendes ægtemand blev lensmand i Søndmøre, og her skulle hun føre hus under helt fremmedartede forhold.

De fødevarer, hun var vant til at anse for uundværlige og selvfølgelige, kunne måske vanskeligt eller slet ikke skaffes heroppe, mens andre varer, som før var luksus for hende pludselig var tilstede i overflod.

Opbevaringsforholdene var anderledes, end hun var vant til, og de norske tjenestefolk var ikke rigtigt til at stole på for en dansk kvinde.

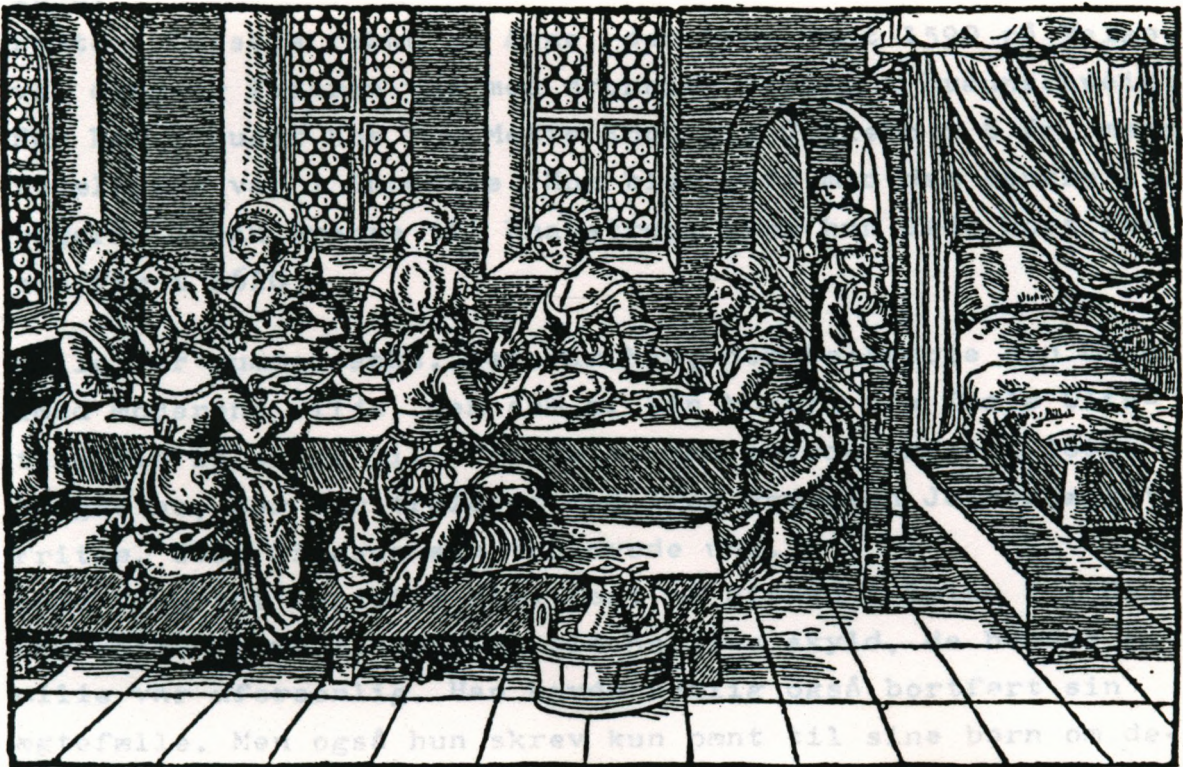
De var ualmindeligt høflige og modtog hendes, straks da hun ankom første gang med ordene: "Tak for sidst". Men de holdt ikke af Danskere, eller Juter, som de kaldte dem indbyrdes, og man vidste ikke, hvor man havde dem.

Når sandt skal siges, var der dog aldrig noget i vejen, når fru Thale skulle barsle, så var kvindesammenholdet det stærkeste.

Og kvindegilderne efter hver barsel var lige så vilde og voldsomme, som de var kendt i Danmark.

Efter efter otte-ni år i Søndmøre blev Johan Urne flyttet til Sydnorge til Bratsberg len, og igen kom fru Thale ud for at forholdene var helt fremmede, omend de på en vis måde var en mellemløst mellem Nordnorsk og Dansk.

Desværre kom det rigere kornland ikke til at indvirke i sædvanlig grad, idet det satte ind med en række misvækstår.

„Kvindegilde“.

Thale van Mehlen var, som nævnt en frugtbar kvinde, der i mange år måtte bære på livsfrugt. Fjorten børn ialt bar hun til verden.

Rækkefølgen er som sædvanlig usikker, men her gengives den efter Thisets stamtavler.

Den først nævnte var sønnen Augustinus, der døde som lille. Nummer to var Inger, der skrves til Baskier. Det var hende, der blev gift med Wulf Breide til Vorgaard. Hun levede endnu den 4. december 1643.

Efter hende nævnes så Edel, som er vores ane. Det var hende, der blev gift med Pros Mund og som blev mor til Niels Mund den yngre. Hun har næppe været nummer tre, da hun var ugift i 1635 og fik sønnen Niels så sent som i 1643.

Som den fjerde nævnes Claus Urne til Valsø, Tullebo og Gyllebo. Det var ham, der gjorde familien skam ved at behandle sin hustru Hilleborg Mormand så dårligt. Han levede endnu i 1656.

Femte i Thisets række er Anne, der blev født 1590 på Valsø, vel dengang faderen var med dronning Sophie i Braunschweig. Hun kom i huset hos fru Mette Knob til Gyllebo i 8 år, mens forældrene var i Sundmøre. Hun blev gift med den senere sv. rigsråd Johan Sparre til Knabstrup, hvor hun døde kort før sin far i 1620.

Palle var nummer seks. Det var ham, der bortførte sin brud imod moderens vilje, men som af sin hustru fru Thale Ulfstænd fik så smukt til eftermæle. Han levede endnu i 1660. Margrethe, der var trolovet med Iver Pedersen Jernskjægg til Fritsø, døde ligesom sin trolovede ung.

Lage Urne til Bontofte blev født på Siøbod i Skien i 1601. Han måtte rømme landet for sin hustrus skyld, da hendes familie var uforsonlig. Han havde nemlig også bortført sin ægtefælle. Men også hun skrev kun pænt til sine børn om deres far. Den 12. april 1658 kaldes hans hustru enke.

Som nummer ni nævnes Sidsel til Delperød, der døde ugift i tiden mellem 1636 og 1643.

Ellen til Frenninge levede endnu i 1643 i ugift stand.

Folmer Urne giftede sig til Linderumgaard med Anne Clausdatter Dyre, der døde i barselseng i 1634. Så giftede han sig med Dorthe Kaas, der levede endnu i 1656. Selv døde han i 1663, da der forhandles skifte efter ham.

Nummer tolv Øllegaard døde af pest uvist hvornår, og nummer tretten Mette døde lille.

Den yngste af flokken var, hvis vi skal tro Thiset, Johan Urne, der måske også var født efter faderens død og derfor opkaldt efter ham. Han var først gift med Else Ulfstand til Vanstadtorp og siden med Pernille Kaas. Han levede endnu i 1662.

Fru Thale, der blev enke i 1620 blev i 1625 takseret til 364 tdr.htk.

Hun levede endnu den 18.juni 1633, men var død den 18.oktober 1636.

Ane nr.356: Johan Rantzau til Rantzau, Estvadgård etc.

Hans far, Frantz Rantzau skrev sig til godserne Rantzau, Schöneweide, Redingstorf, Ziesendorf og Brobygaard. Han var født 1555 og blev gift den 4.oktober 1584 i Svendborg med Anne Rosenkrantz til Søholm.

Før de fik Johan, havde de sammen børnene: Erik f.1585, Anne f.1586, en tidligere Johan f.1587, Margrethe f.1588, Carl f.1589, Frederik f.1590, Sofie f.1591 og Christøne f.1593.

Johan, der blev født den 2.juli 1597 var altså nummer ni i rækken, og på det tidspunkt var hans far lensmand på Silkeborg.

Halvandet år senere døde hans farfar, statholder over hertugdømmerne, den lærde Henrik Rantzau til Breitenburg. den 31. december 1598, blev begravet i Itzehoe.

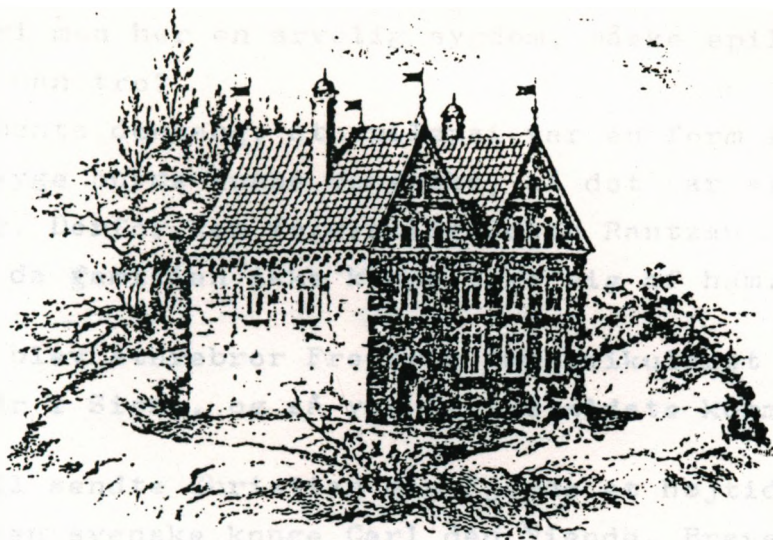
Den 26.januar 1599 nedkom fru Anne med en søn, som fik sin farfars navn. Sidste barn i søskendeflokken blev Helvig, der blev født år 1600. Da der døde tre, nummer tre, fire og fem, var der otte børn, der overlevede forældrene.

I året 1603 døde også farmor, Christina von Halle til Drakenburg og Rinteln, og samme år blev Johans storesøster Anna gift den 20.august med Just Høeg til Bjørnsholm, en fætter til den senere hofmester for Sorø ridderlige Akademi.

Erik blev immatrikuleret 1605 i Orleans og året efter i Padua.

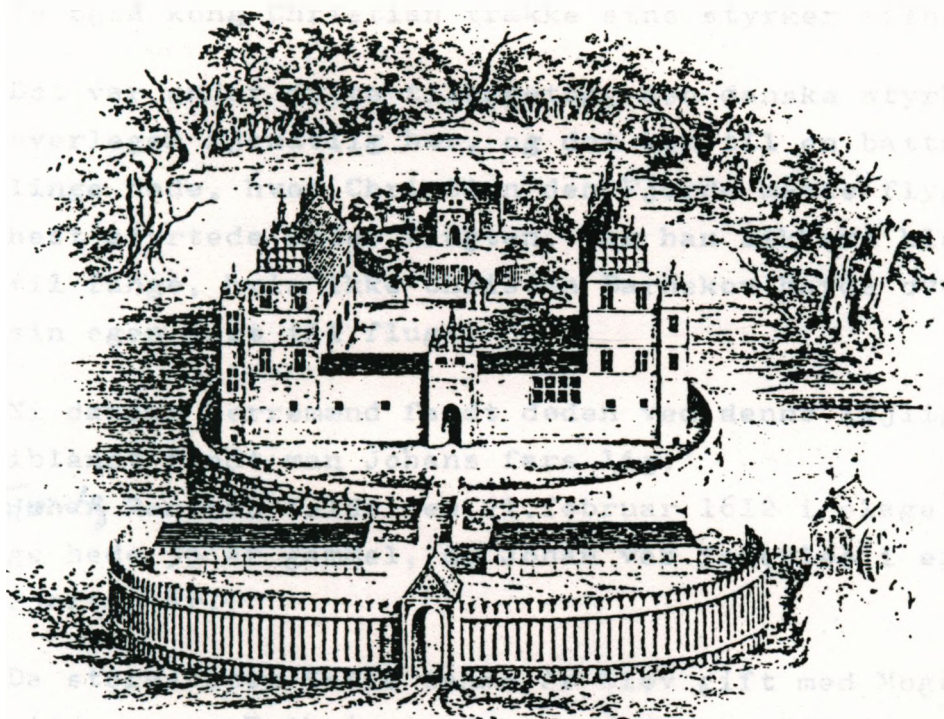
Han omtales senere således: "som Gud har hjemsøgt således med sit faderlige Ris, at han ikke kan værge for sig selv". Johan var senere en tid hans beskikkede værge, Han døde allerede i 1627, og efterlod sig en barnløs enke, Bibeke Bild.

Nu har vi en af dem igen. Det er tredie gang. Først var det Johan Rantzau Mund, der endte sine dage på Munkholmen som formodet sindsyg. Så var det Joakim Rantzau til Estvadgård, som brødrene måtte tage sig af, og her har vi nu Erik Rantzau til Gjesingholm, der heller ikke kan tage vare på sig selv.

Bantzau I.

(um 1560)

Bantzau II.

(um 1592)

Har vi mon her en arvelig sygdom, måske epilepsi, eller hvad skal man tro?

Man mente dengang, at epilepsi var en form for hysteri, som den syge burde kunne beherske, så det var strafbart at give efter. Derfor kom formentlig Johan Rantzau Mund på Munkholmen, da familien ikke kunne tage sig af ham.

1610 blev storebror Frederik immatrikuleret i Padua og næste år i Siena, og så var de tre ældste kommet hjemmefra.

I 1611 sendte Christian den Fjerde et højtideligt fejdebrev til den svenske konge Carl den Niende. Brevet var dateret den 4.april, og den 1.maj rykkede kongen fra Christianobel ind i Sverige med 5-6000 mand. Den 27.maj tog han Kalmar by med storm. Fæstningen faldt dog først den 2.august.

Det følgende år trængte Christian den Fjerde vestfra gennem Vestergötland frem til Skara, der blev lagt i aske. Bagefter blev Elfsborg erobret, og Danskerne trængte igen frem til Jönköping, men da den danske østfront gik i opløsning, måtte også kong Christian trække sine styrker tilbage.

Det var under dette tilbagetog, den danske styrke mødte en overlegen fjendtlig hær, og det kom til en batalje på Skellinge hede, hvor Christian den Fjerde måtte flygte. Da hans hest styrtede under flugten, var han sikkert blevet taget til fange, hvis ikke Christen Barnekow havde overladt ham sin egen hest til flugt.

Ni danske herremænd fandt døden ved denne lejlighed, og her iblandt fandt man Johans fars lig.

~~Fandt~~ Rantzau faldt den 21.februar 1612 i slaget på Skellinge hede 56 år gammel, og Johan var faderløs i en alder af fjorten år.

Da storesøster Sofie samme år blev gift med Mogens Gyldenstjerne, og Erik året efter med Vibeke Bild, samtidig med at Frederik tog ud på en lang rejse gennem Spanien, Nordafrika og den nære Orient, blev der tomt omkring de mindste. I forbindelse med skiftet blev Cluf Rosensparre til Skarholt etc. Johans værge. Henrik blev sendt til Pædagogiet i Herborn.

Det er ikke ud til, at Johan kom på nogen rejse eller besøgte nogen kendt skole eller universitet, og han fik heller ikke noget offentligt hverv. Måske var han også noget handicappet i sin ungdom.

Christine blev gift med oberst hr. Falk Lykke til Skovgaard, Frederik kom hjem fra sin lange rejse og blev ansat hos kongen som hofjunker, og den 1. september 1616 blev lillesøster Helvig, den mindste, gift med Palle Rosenkrantz til Krenkerup.

Samme år nævnes Johan til Rantzau.

Storebror Frederik avancerede i 1617 til kammerjunker.

Lillesøster Helvig døde fra sin mand den 23. juni 1618. Samme år blev lillebror Henrik immatrikuløret i Orleans, og d. 18. oktober mistede de deres mor, idet fra Anne Rosenkrantz døde på Sandviken og blev begravet den 2. november i Magleby kirke.

Johan blev gift med Dorte Gersdorff, datter af Christoffer Gersdorff til Tandrup, Palstrup og Sæbygaard og Else Munk. Det er ikke lykkedes mig at finde datoen for deres bryllup.

Omkring 1620 købte Johan Estvadgaard ved Skive af Jakob Lykke til Tanderup. I Kancelliets Brevbøger kan vi se, at kongen giver Johan besked på at holde pengene tilbage, da Jakob Lykke skylder en masse penge væk, og han må ikke narre sine kreditorer.

Fra 1620 skriver Johan sig til Rantzau, Estvadgaard og Palstrup, hvilken sidstnævnte han overtog fra Frands Juul og Holger Bille, som også var stærkt forgældede. Den ligger i Højbjerg sogn i Himmerland.

Rantzau'erne var kapitalstærke, og de har sikkert fået indpas ved at låne penge ud til den danske adel. Det var på den måde Johan fik foden under eget bord og dansk muld under sine støvler.

Og nu fik han med sin hustru børnene Anna og Frantz.

Bornenes alder og fødselsdag kender vi desværre ikke, og det skyldes selvfølgelig de fjendtlige besættelser af Jylland, som snart fulgte.

Den 1.maj 1621 blev Johans storebror Frederik gift i København med Margrethe Putbus til Krabberup, Bollerup og Markie, og året efter blev han forlenet med Øsel, som dengang var en dansk besiddelse.

Henrik blev samtidig immatrikuløret i Siena, men allerede året efter begav han sig ud på sin store rejse via Spanien og Ægypten til den nære Orient, en rejse, der kom til at vare i flere år, og som resulterede i en udførlig rejsebeskrivelse, der udkom på tysk i 1674.

I 1624 indtraf en begivenhed, der kaster et lys over tidens hverdag.

Natten til den 14.august 1624 blev Eggert Kaas til Skovsgaard dræbt på Nytorv i Viborg af en vis Peder Basse, men det er først den 25.februar 1625, at hans bror Staller Kaas indgiver klage til kongen, som indleder en undersøgelse og indkalder vidner.

Først udstedte kongen imidlertid et oprejsningsbrev, fordi Staller Kaas til Faddersbøl, kongens skibshovedsmand, ikke, som han burde som rette eftermålsmand, tidligere havde forfulgt sagen med sandemænd.

Derpå indkaldes vidnerne, blandt andre Johan Rantzau til Estvadgaard etc., idet det hævdes, at Eggert Kaas er blevet slået ihjel af folk, som havde været hos Johan Rantzau og i hans selskab.

Peder Basse, som var en af Johan Rantzaus folk, blev overbevist om at være drabsmanden og henrettet.

Noget tyder på, at man mister sin ret, hvis man ikke straks indkalder vidner, til at underbygge sin anklage, og det var kun kongens oprejsningsbrev, der giver Staller Kaas ret til at forfølge sagen.

Nede i Tyskland var katolikkerne begyndt at trænge sig ind på de lutherske småstater, og de valgte Christian den Fjerde til at være deres oberst og lede deres fælles forsvar mod de kejserlige.

Vi kender den sørgelige historie, hvor kongen blev slået af general Tilly ved Lutter am Bahrenberg.

Her kæmpede storebror Frederik Rantzau for de lutherske og slap levende fra det, men Jylland blev oversvømmet af fjenden, og Estvadgaard har sikkert også fået besøg.

Johans fætter Gert Rantzau til Breitenburg sammenkaldte det slesvig-holstenske ridderskab for at vække dem til dåd for kongen, men han døde den 18. januar 1627 formodentlig af den pestepidemi, som da grasserede.

Johans ældste bror Erik, der sikkert har været blandt dem, der var indkaldt, døde den 1. februar og blev begravet i Gammelstrup kirke.

Så kom lillebror Henrik hjem med sindet fuldt af de mange, brogede indtryk fra Syden og Østen og giftede sig med Sophie Lindemov til Aagaard, Møgelkjær og Heiselt. Året var 1629, og der var våbenstilstand med de kejserlige og forhandlinger i Lybæk om fred.

I 1630 mistede storebror Frederik sin hustru Margrethe, og vi hører, at Johan mageskifter Palstrup med Tandrup oppe i Thy, som hans sønneatter Dorthe siden havde part i.

Og i 1631 havde Johan sin eneste offentlige optræden, da han var med til dronning Sofies begravelse i Roskilde, vel nok fordi hans søster Helvig var gift med FALLE Rosenkrantz til Krenkerup, der var lensmand på Nykøbing og havde det praktiske opsyn med enkedronningens bo og hendes hofs opsigelse og afvikling.

Året efter giftede Frederik sig igen i Viborg med Ide Skeel til Asdal, Markie og Bollerup.

i 1633 sætter Johan sin søn Frantz i Sorø latinskole og i 1637 rykker han ind på akademiet, og så dør Johan Rantzau året efter med den gode forvisning, at hans søn klarer sig

Ane nr.357: Dorthe Gersdorf til Hanbjerg

Hendes far var fra Schlesien, helt nede i skyggen af de bø-
miske bjerge.

Slægten, der var meget talrig og godsrig, havde holdt stæv-
ne 1572 i byen Zittau, og der var mødt 200 mand og 500 he-
ste, og her må han nok have været med, for året efter blev
han antaget som hofjunker hos Frederik den Anden.

I 1580 forsvandt han igen, og han kan godt have deltaget i
Nederlændernes frihedskrig, for vi hører ikke noget til ham
i de næste 20 år.

Den 25.sept. 1602 blev Christoffer Gersdorff og jomfru Else
Munk gift i København.

Deres første barn var sønnen Peter, opkaldt efter sin farfar.
Dorthe var nummer to, opkaldt efter sin mormor fru Dorte Gyl-
denstjerne.

Siden kom der fire til: Else, Caspar Christoffer, Joakim og
Anne, den sidste opkaldt efter sin farmor.

Dorthes far blev nu først og fremmest godsejer og -handler.
Han var en dygtig mand på dette område og takseres på et
vist tidspunkt til 2088 tdr.htk.

Da Christian den Fjerde havde erklæret Carl den Niende af
Sverige krig på behørig ridderlig vis, fik han brug for sin
adelige rostjeneste, og så måtte Dorthes far møde ved den
ripensiske fane og gå/ride i krig.

Han kom levende hjem, mens Dorthes senere svigerfar blev
dræbt af Svenskerne på Skellinge hede i Halland.

Vi ved intet om Dorthes opvækst eller opdragelse. Det er
meget sandsynligt, at hun er blevet opdraget i Tyskland hos
familien der, mens hendes storebror Peter nok er blevet op-
draget i Danmark hos sin mors familie. Det er imidlertid
ikke muligt at se det nogen steder. Han kom senere til So-
rø akademi, som han forlod i 1626, så han må have gået der,
da Dorthe blev gift i 1622 med Johan Rantzau til Estvadgaard
mm.

Dorthe Gersdorff blev ikke ret gammel, for hun nåede kun at sætte to børn i verden, så hun har næppe oplevet kejserkrigens besættelse af Jylland, eller måske har hun ikke overlevet denne besættelse. Der er ingen efterretninger, så enhver har lov til at gætte, hvad der skete.

Ane nr.358: rigsmarsk Jørgen Urne 1598-1642

Der var uro og travlhed i stenhuset i den sydlige ende af Halsted klostrets vestfløj. Det vrimlede ud og ind med fruer i vidt forskellige antræk - lige fra enkedronning Sofie til den lokale jordemor.

Lensmandens hustru, fru Margrethe Marsvin Knud Urnes var på faldende fode. Hendes nedkomst kunne ventes hvad øjeblik det skulle være. Veerne kom nu rask efter hinanden, og det var lige inden alle døre og vinduer skulle lukke for alt det onde, der kunne skade den nyfødte.

I virkeligheden var Knud Urne bare enkedronningens forvalter, for hun var meget nøjeregnende og blev da også meget rig.

Hun stod også meget tidligt op om morgenen og holdt sine undergivne til det samme, og sørgede også for, at bønderne kom i sving straks fra den årle morgen,

Derfor er der ingen tvivl om, at hun husmoderligt har inderesseret sig for sine lensmænd og deres familier, og hun har vidst, hvornår Margrethe Knud Urnes skulle nedkomme.

Det var den 17.oktober, i vægtens tegn, men så sent alligevel, så Mars var begyndt at få indflydelse. Far har sikkert arbejdet med horoskopets muligheder i de sene aftentimer, når dagens arbejde var gjort.

Og så fødte da Margrethe på denne dag, den 17.oktober 1598 en søn, der i dåben fik navnet Jørgen efter mormors far, Jørgen Lykke til Overgaard.

Efter stjernerne skulle dette barns fremherskende egenskab blive charmen, men en vis afsmitning fra Skorpionens tegn kunne give ham stor viljestyrke og energi og sine meningers mod. Han skulle kunne blive både diplomat og kriger.

Den lille Jørgen Urne var forældrenes niende barn, så det har været småt med plads i alkoven.

Der var dog allerede døde et par stykker af de ældre.

Den førstefødte Axel var opkaldt efter sin farfar, der var død i 1577. Han døde lille, så allerede den anden søn, nummer fire af børnene, kom til at bære navnet.

Ind imellem var der to piger, Else, der var opkaldt efter sin mormor Else Laxmand, og Birte, der havde fået sin farmors Birte Ruds navn. Også Birte døde som lille.

Femte barn var Eiler, der var opkaldt efter sin morfar, Eiler Grubbe, og nummer seks, Christoffer, der blev opdraget hos sin morfars søster, der var gift med landsdommer Lage Beck.

Der var kommet en Else mere, som var opkaldt efter faster Else Urne, og en Regitze. Men det ser nu ud til, at de begge trods nummereringen er født senere, så Jørgen har nok haft god plads hjemme. Forresten har han snarest sovet hos sin amme.

Det havde været en våd og kold sommer, mens moderens bar ham under sit hjerte, og det var den fjerde i træk, så der herskede hungersnød i landet. Fru Margrethe har dog nok fået, hvad hun kunne spise.

En måned før Jørgen blev født havde der været stormflod, og den første vinter, Jørgen oplevede, var hele Østersøen frosset til, så han har nok puttet sig hos ammen, og hun er nok fulgt med ham derhen, hvor han fik sin første opdragelse hos familien.

Der kom flere søskende. Fjorten ialt brutto, men der faldt jo stadig nogle fra.

Dorthe blev født på Halsted kloster år 1600. Frederik kan nok have været noget ældre, måske også end Jørgen, for hans senere hustru var født 1598. Sigvard blev født 1603, og så var der to mere, hvis fødsel vi ikke kender, Hans, der døde 1626 og Birte den anden, der døde lille.

I en vis periode var de elleve søskende, og de havde nok at tale om, når de var samlede, for de blev jo opdraget hver for sig.

Jørgen var ni år gammel, da han blev sat i Herlufsholm skole, der i ca fyre år havde modtaget adelige og andre ærlige mænds børn til opdragelse og oplysning.

Skolen, der var oprettet af Herluf Trolle og Birgitte Gøye efter tysk forbillede, var en kostskole, og den blev i den tid, Jørgen var elev der, bestyret af Arild Huitfeldt, der sikkert må have sørget for, at eleverne lærte noget om Danmarks historie, som var hans hjertebrun.

Jørgen forlod denne skole samtidig med Arild Huitfeldt i 1609, da han var elev, og han kom derpå i tjeneste som smådreng - eller edelknabe, som det nu skulle hedde - hos dronning Anna Cathrine, der naturligvis havde sin egen hofholdning.

Dronningen har sikkert måttet afgive mandskab til den krig, kongen nu skulle føre i det Svenske, og der er derfor blevet behov for nyt personale.

I de følgende to år fulgte Jørgen med dronningen på alle hendes rejser. Vi ved kun lidt om hende, for hun var en af de stille eksistenser, men en enkelt rejse kender vi til. Dengang Christian den Fjerde under felttoget mod Kalmar lå syg i Sølvisborg i Blekinge, rejste dronningen med sine hoffolk ad dårlige veje i streng kulde møjsommeligt til kongens sygeleje, og her har Jørgen delt hendes anstrengelser, ja taget en del af dem fra hende.

Et par måneder senere var det dronningen, der blev syg. Nu var det kongens tur til at sidde ved sengen på Københavns slot, men han svigtede og flygtede ud på Rosenborg, hvor han var, da dronningen døde, den 29. marts 1612.

Jørgen må have gjort sig bemærket som en kvik og villig dreng, og han fik ansættelse hos kongen som kammerdreng, eller bordsvend, som de også kaldtes. Han skulle servere, holde håndklædet til håndvask, stå bag stolen, klar til at springe ved det mindste vink.

Han fulgte også kongen i krigen og på hans rejser til England og Braunschwweig efter krigen.

De var begge to temmelig uheldige, men fik dog ingen ubehagelige følger.

DRONNING ANNA KATHARINA
OG
PRINS CHRISTIAN

Englandsbesøget faldt i sommeren 1614. Den 3. juli afsejlede kongen med tre orlogsskibe fra Helsingør med hemmelig destination. Ingen i land anede, hvor Christian den Fjerde agtede sig hen, og ingen i England vidste, at han kom.

Da skibene havde modvind på overfarten, blev kongen utålmodig og gik i en båd for at blive roet i land, men han måtte alligevel ombord igen, og først næste dag fik man den engelske kyst i sigte.

Jørgen Urne var sikkert lige så utålmodig som kongen. Han havde jo aldrig været i udlandet før, når vi undtager det plyndringstogt året før ind i Sverige.

På ridtet fra Yarmouth til Woolwich, hvor man undervejs overnattede i en kro, var Jørgen naturligvis med, ligesom han var i kongens følge, da han overraskede sin søster i London, mens hun sad og spiste.

Det var selvfølgelig en diplomatisk fadæse at møde op uanmeldt, selv om det var hos en venligtsindet magt, og kong James var da også ret kølig.

Det er tvivlsomt, om Chrøstian den Fjerde fik noget ud af sin forhastede rejse.

Vi må håbe, at Jørgen gjorde.

Bagefter, da hertugen af Braunschweig rykkede mod staden af samme navn med 20 tusinde mand, demonstrerede kong Christian med en mindre troppestyrke på stedet, men staden havde mange tilhængere, der var ilet til undsætning, så hertøgen i hast havde trukket sig tilbage, så det ser ud til, at Christian den fjerde til ingen nytte havde gjort sig til grin. Men måske havde Jørgen fornøjelse af turen ned i det tyske.

I året 1617 blev Jørgen Urne gjort væragsig, lidt sent synes man, nitten år gammel, men kongen har vel været så veltilfreds med hans arbejde, så han nødigt ville give slip på ham.

Min altså i 1617 skete det, og Jørgen rejste straks til udlandet, Frankrig og Tyskland for at komplettere sin uddannelse, og da han kom hjem i 1618 og fik udnævnelse til hofjunker, tog han orlov for at tage del i det Bøhmiske oprør.

Det, der lokkede Jørgen Urne ned til Bøhmen, var den katolske modreformation, der under jesuitternes førerskab var på rask fremmarch mod nord.

I Steiermark og Kærnten havde ærkehertug Ferdinand så at sige udryddet den evangelisk lutherske kirke, og i Bayern havde hertug Maximilian, der var den ovennævnte Ferdinands fætter, på det nærmeste nået det samme mål.

Det var ikke ved mission og omvendelse af anderledes tænkende, men ved fjernelse af de protestantiske præster fra deres kirker og indsættelse af katolske præster trods menighedens modstand.

Nu var Ferdinand blevet konge af Bøhmen og havde indledt sit felttog mod protestanterne, men dertil kom, at han var blevet udpeget til at være kejser Mathias' efterfølger, og hvem kunne så se enden på forfølgelserne.

Bøhmerne havde i hvert fald taget sagen i deres egen hånd, så lad os se nærmere på udviklingen i dette rige.

Den tidligere kejser, Rudolf den Anden havde vel forsøgt en lignende politik som Ferdinand og Maximilian, men i 1609 var det lykkedes de Bøhmiske stænder at aftvinge kejseren det såkaldte majestætsbrev, der tilsikrede de Bøhmiske protestanter religionsfrihed.

Til trosbeskyttere, defensorer for protestanterne udnævnte stænderne bl.a. Heinrich Mathias, greve af Thurn, der havde indtaget en ledende stilling i kampen for majestætsbrevet.

Imidlertid var kejser Rudolf død, og hans bror Mathias var blevet både Bøhmisk konge og Tysk kejser, og han forsøgte med forskellige forordninger at beskære den garanterede trosfrihed og at undertrykke Bøhmerne.

Stænderne strittede imod, og især var greven af Thurn troens vågne defensor.

Han var af kejser Rudolf blevet udnævnt til borggreve af Karlstein, hvor de Bøhmiske kronregalier blev opbevaret, men Thurns modstand mod at vælge ærkehertug Ferdinand til tronfølger i Bøhmen, førte til, at kejser Mathias fratog ham denne vigtige post.

Matthias Heinrich Graf Thurn.

Thurn, der ikke selv var Böhmer, stillede sig nu i spidsen for et åbent oprør, og for at sikre sig mod enhver mulighed for en fredelig løsning lod han de to kejserlige statholdere kaste ud af slottets vinduer i Prag, det såkaldte Fenstersturtz. Tilbage tog var umuligt. Han havde brændt sine skibe.

Nu blev der hvervet tropper, og Jesuitterne blev forjaget. Böhmen blev erklæret selvstændigt, og der blev gjort anstalter til et nyt kongevalg.

Måske var det i virkeligheden de Reformerte, der stod bag opstanden. En vis Christian, fyrste af Anhalt, havde længe pustet til utilfredsheden overalt, hvor han traf på den, og han kunne nu tilbyde et kongesemne til Böhmerne, nemlig den unge pfalzgreve Frederik af Øvre og Nedre Pfalz, der da også blev den legendariske vinterkonge.

Hvad Jørgen Urne angik, så blev han hvervet af den bayriske greve af Hollach, der muligvis havde fået Danmark til løbeplads for sin hvervning.

Senere blev Jørgen kornet ved Thurns rytterregiment.

Da den nye kejser, Ferdinand den Anden, efter kejser Mathias' død den 10. marts 1619 besteg tronen, var situationen så mørk for ham, som den næsten kunne være.

Böhmen og Ungarn var i oprør, Tyrkerne truede med krig, de østrigske arvelande gærede, og Bethlen Gabor i Siebenbürgen satte sig i forbindelse med de Bøhmiske stænder.

I spidsen for sine tropper drog Thurn nu ind i Mähren, der sluttede op om ham, og i Nederøstrig, hvor protestanterne modtog ham med jubel, og gav sig til at belejre Wien.

Vi ser således, at Jørgen Urne er med til at belejre den by, som Frederik Lützu senere er med til at forsvare mod Tyrkerne i 1683.

Imidlertid kom der melding fra Böhmen om et nederlag til oprørerne ved Budweis, og Thurn pakkede sammen og førte sin hær tilbage til Prag.

Her blev Ferdinand højtideligt afsat som Bøhmens konge, og Frederik den Femte af Pfalz blev valgt til hans efterfølger.

Der Prager Fenstersturz am 23. Mai 1618

(Allgemeine Schau-Bühne der Welt oder Beschreibung der vornehmsten Welt-Geschichte ... vom Anfang dieses sibenzehenden Jahr-Hunderts bis zum Ende desselben... , Frankfurt a. M. 1699)

Der var tre byer, der ikke ville deltage i den protestantiske opstand: Krummau, som Thurn erobrede, Pilsen, som Mansfeld tog sig af, og Budweis, som forblev i kejserlig besiddelse, idet Ferdinands general Bucquoi besatte den med sine tropper. Det var hans skyld, at Thurn måtte hjem til Prag.

Da Bucquoi igen var drevet ind bag Budweis' mure, kunne de Bøhmiske tropper forstærket nu med 12000 Siebenbürgere igen gå mod Wien sidst på året.

Men denne gang skulle Wien heller ikke falde. Hertug Maximilian trådte nu ind i kampen med sin general, den dygtige og ærlige feltherre Tilly, og nu måtte Thurn igen vende tilbage til Bøhmen i ilmarch.

Kejserens og hertugens tropper udgjorde tilsammen nu fyrre tusinde mand, der under Tillys ledelse rykkede frem langs Moldau.

Han passerede Mansfeld i Pilsen, der forholdt sig roligt, og hertugen af Anhalt, der stod ved Rakonitz, og stiledede direkte mod Prag. Den Bøhmiske arme måtte i hast foretage en omgående bevægelse for at komme først til Prag, hvor den om morgenen den 8. november havde taget opstilling vest for byen på det hvide bjerg, hvor slaget kom til at stå.

Vi skal ikke gengive hele slagets gang, men bare notere os, at det var Thurns og Schlicks regimenter, der holdt sig i det længste, men overmagten var tre mod en, og tilsidst måtte de flygte.

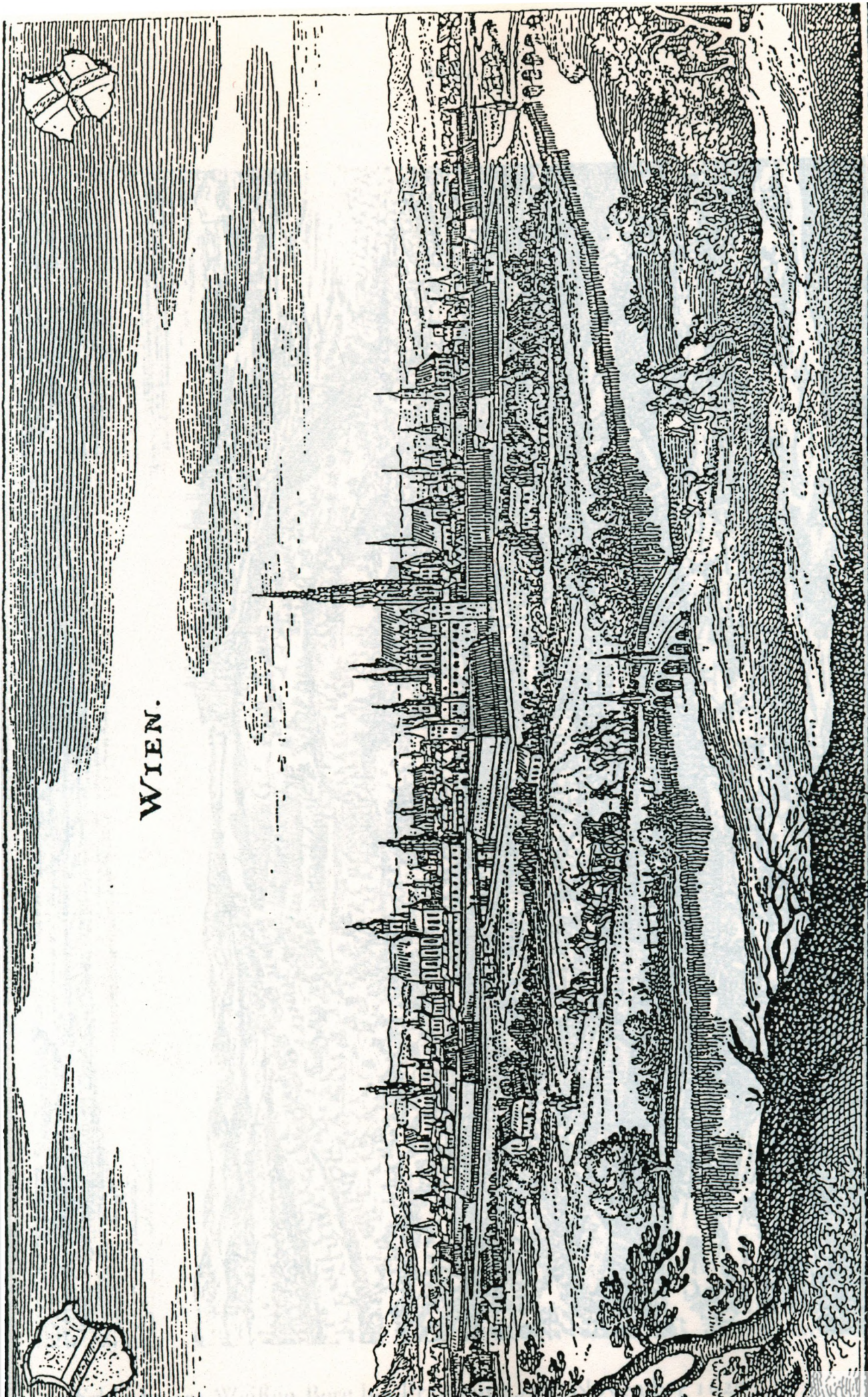
Kong Frederik af Pfalz sad ved sin middag i Prag, mens kampen bølgede udenfor. Han flygtede bagefter sammen med Thurn til Breslau, og det er sandsynligt, at Jørgen Urne fulgte med dem. Derfra er han snarest rejst hjem til Danmark. Vinterkongen rejste til Nederlandene og Thurn til Siebenbürgen.

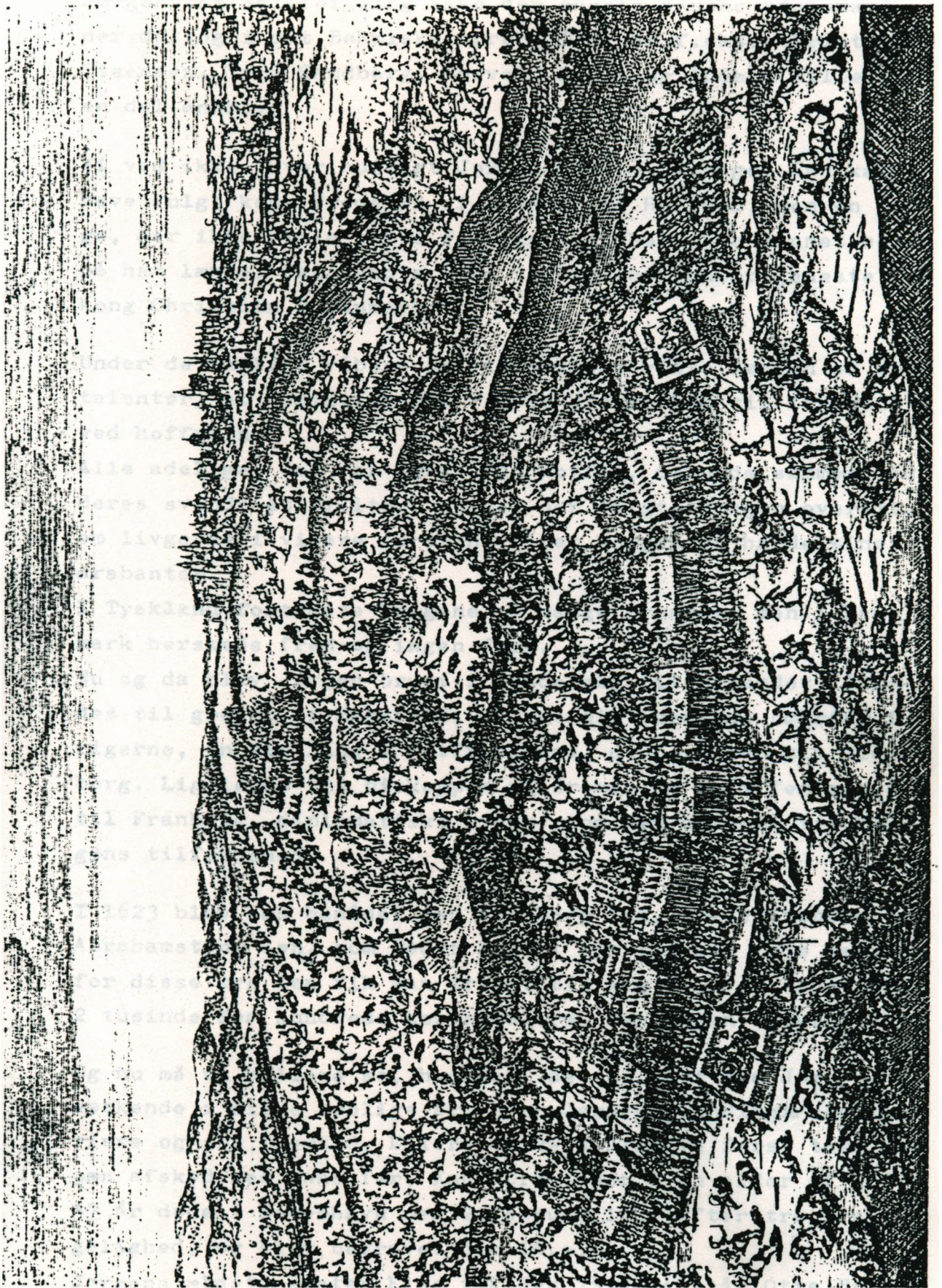
Og hermed var den krig begyndt, der siden skulle komme til at vare i tredive år og hærge store dele af Europa, men dog først og fremmest Tyskland.

Også Jørgen skulle komme til at stifte bekendtskab med en fortsættelse af den krig, han var med til at starte.

Det var, da Christian den Fjerde som hertug af Sønderjylland førte sine tropper ned i det tyske, hvor han blev slået af Tilly.

WIEN.

Schlacht am Weißen Berg bei Prag am 8./18. November 1620

Jørgen var selvfølgelig ikke den eneste danske adelsmand, der deltog i det Bøhmiske oprør. Der var f.eks. Christoffer Steensen, Tyge Sandberg, Enevold Kruse og Anders Bille og en del andre.

Vi ved ikke, hvor hurtigt Jørgen vendte tilbage. Han kan have fulgt kong Frederik af Bøhmen til Holland, men en konge, der ikke ville kæmpe for sin sag, har ikke kunnet holde på ham længe. Han vendte hjem til sin hofjunkertjeneste hos kong Christian i Danmark.

Under de daglige våben- og rideøvelser viste Jørgen så gode talenter, at Christian den Fjerde gjorde ham til løjtnant ved hoffanen.

Alle adelige, der var ansat ved hoffet, dannede sammen med deres svende et militært korps, der fulgte kongen overalt, em livgarde i videre forstand, idet kongen jo havde sine drabanter.

I Tyskland fortsatte krigene på mange fronter, men i Danmark herskede fred og ingen fare.

Nu og da blev Jørgen brugt i sendelser til udlandet. Således til greven af Mansfeld, der stadig huserede omkring i rigerne, en tid lang i Østfriesland, der grænser til Oldenburg. Ligeledes til biskoppen af Bremen og ialt fem gange til Frankrig, diplomatiske hverv, som han udførte til kongens tilfredshed.

I 1623 blev han benådet med Kronborg len, Frederiksborg og Abrahamstrup len, som Peder Mund i sin tid sad inde med, og for disse tre len fik han årligt til sig selv og sine folk 2 tusinde fem hundrede kurantdalere, men ingen naturalier.

Og nu må vi hellere se, hvordan, det er gået med Jørgens søskende i disse urolige år, hvor Jørgen grundlagde sin karriere og sin fremtid. Ellers måske skulle vi først tage en pæn afsked med hans far, Knud Urne, der i en alder af godt 57 år døde i København den 2. februar 1622 efter tre års sygelighed, og blev begravet den 16. s.m.

Jørgens ældste søster Else fik den 25. juni s. år Otte Brahe til værge, og det er det sidste, man ved om hende.

Jørgens tre storebrødre, Axel, Eiler og Christoffer, havde klaret sig godt. De havde alle tre gået på Sorø ridderlige akademi, til de i 1609 drog ud på "la grande tour" for at studere i Heidelberg, Stråsburg, Basel og Geneve, alle steder Calvinske universiteter! hvorpå de rejste i Frankrig, England og Holland.

Axel var så blevet sekretær i Danske Kancelli, og var fra 1615 landsdommer i Sjælland og lensmand på Ringsted kloster. Eiler var blevet hofjunker og fra 1619 lensmand på Holbæk. Nu var han lensmand på Bratsberg len og Gimsø kloster. Christoffer var først blevet sekretær i Danske Kancelli i 1615. Fra 1617 var han nu rentemester og forlenet med nogle prælaturer og fra 1622 med Svenstrup len.

Den anden Else var blevet gift med Preben von Ahnen til Fossum etc. og søster Regitze var femten år.

Søster Dorthe var den 1. september 1622 blevet gift på Kronborg med rigsadmiral hr. Ove Gjedde til Tommerup.

Lillebror Frederik var sekretær i Danske Kancelli, mens vi ikke ved, hvad lillebror Sigvard tog sig til.

Nu var Jørgen altså blevet lensmand på fast løn. Jeg skriver bare Jørgen, for sådan blev han kaldt, slet og ret Jørgen, både i tiltale og omtale.

Der var andre i lenene, der hed Jørgen, eller sågar hr. Jørgen, men de havde alle en tilføjelse til navnet. Hr. Jørgen til Strø sogn, Jørgen sadelmager, Jørgen bager osv. Der var kun en, der bare hed Jørgen.

Hvad havde han så at bestille for de 2500 daler, han fik om året?

For nu at begynde med Helsingør, så havde Christian den Fjerde bestemt, at byen skulle befæstes med en mur, og det havde han værksat allerede i 1618, men det var kun gået småt fremad. Nu blev det Jørgens opgave at få muren færdigbygget fra Svingelport i syd, ned til stranden og langs denne til Kronborg, derfra mod vest til Lundehave, der nu hedder Marienlyst. Derfra og mod syd blev bønderne beordret til at bygge en vold.

CHRISTIANVS QVARTVS DEI GRATIA DANIAE NORWEGIAE,
 VANDALORVM GOTHORVMQVE REX; DVX SCHLESVICI, HOLSATIAE
 STORMARIAE ET DITHMARSIAE; COMES IN OLDENBORCH ET DELMENHORST.

Det vigtigste var naturligvis den daglige administration af de tre len, opkrævning af skatter og håndhævelse af lov og ret. Men der var jo også Sundtolden, der skulle overvåges, og kongen indførte den regel, at når Kronborgs kanoner for at standse et fremmed skib, der ikke gjorde dette frivilligt, måtte skyde det et skud for boven, så skulle prisen for skuddet opkræves hos skipperen.

Frederiksborg slot var praktisk talt færdigt, da Jørgen tiltrådte sine len, men der blev dog i hans tid bygget et sandstensgalleri med antikkens guder.

Mandag den 16. februar 1624 afholdt kong Christian sin lensmands bryllup på Kronborg slot med Margrethe Olfesdatter af slægten Marsvin, en kusine til kongens kæreste fru Kirsten Munk. Det var ingen ringe ting på denne måde at blive besvogret med kongelig majestæt.

Samme år blev Jørgen ritmester for et Sjællandsk kompagni.

Hekseprocesserne, der var med til at tegne tidens profil, havde Jørgen ikke direkte andel i, men han skulle kontrollere regnskaberne for retssag og domfældelse, da staten skulle betale halvparten af udgifterne.

Der findes et sådant regnskab, som den 20. februar 1627 er påtegnet af Jørgen Urne egenhændigt.

Heraf fremgår det, at der er betalt for fangens ophold og kost, for transport af fangen, for tærepengene til hjælpere, for lys ved hendes beretning, for vin, hun fik, da hun blev pint, og før hun førtes til retterstedet, for den stige, hun skulle bindes til, for et halvt pund krudt, der skulle bindes til hende for at forkorte hendes lidelser, og endelig for skarpretteren og slutteren, ialt 38 rigsdaler, hvoraf byen selv skulle betale det halve.

Imidlertid var kongen nu selv gået i krig nede i det tyske, skønt rigsrådet havde frarådet hans indblanding. Men han kunne selv i kraft af sin stilling som tysk hertug i Holsten, og en dag stod så Wallensteins tropper i Jylland, og der blev en hektisk mødeaktivitet.

Ved stændermødet den 29. januar 1627 repræsenterede Jørgen den sjællandske adel. Samme år blev han af kongen forflyttet til den nye fæstningsby, Christianstad, da kongen nu under den kejserlige besættelse af Jylland frygtede, at et svensk angreb på Skåne var under opsejling.

Der skete som bekendt ikke noget på den Skånske front, og da freden i Lybæk var en kendsgerning i 1629, kunne kongen begynde at ånde lettet op.

Det var lillebror Frederik Urne, der kom til at overtage de sjællandske len efter Jørgen.

Inden fredstraktaten med kejseren var undertegnet, havde de to nordiske konger, Christian den Fjerde og Gustav Adolf et møde den 22.-25. februar 1629 i Ulfsbæk præstegård ved den Skånske grænse. Her advarade Gustav Adolf mod at slutte den forestående fred med kejseren, idet han tilbød at træde ind i krigen på Danmarks side.

Den ide faldt ikke i god jord hos kong Christian. Han så nødt, at Svenskekongen skulle begynde at interessere sig i Tyskland, og kongerne skiltes i bitterhed.

Især harmede det Christian, at Gustav Adolf under drøftelsen havde henvendt sig direkte til hans ledsagere, blandt hvilke Jørgen Urne befandt sig.

Mens disse ydre begivenheder gik for sig, havde fru Margrethe skænket Jørgen en datter Ellen, som kongen stod fadder til i 1625 på Kronborg, en søn Christian den 26. maj 1626 på Kronborg, endnu en søn Knud, der fødtes 1628 på Alslev, som Jørgen havde købt sin bror Frederik ud af, og nu i 1629 var Margrethe Marsvin igen gravid.

Jørgen var en velstillet mand, der i 1627 og 1628 havde ydet kongen lån, og i 1630, da Margrethe igen havde født ham en søn, Otte, tegnede han aktier i det Ostasiatiske Kompagni, der ikke gik særlig godt.

I 1631 kunne Jørgen ikke deltage i enkedronning Sofies begravelse, da han ikke kunne forlade sin udsatte post i det østlige Skåne.

I marts måned 1632 fik Jørgen Urne ordre til at holde tre ugers "orlov" fra sit len, og der blev sendt en afloser, som skulle overtage "slotsloven" fire dage før påske og de tre uger frem.

Fuld af undren gav Jørgen møde hos kongen i København, der her udnævnte ham til rigsråd og Rigens Marsk, den næsthøjeste stilling i rigerne efter kongen selv, kun rigskansleren rangerede højere.

Samtidig blev han tildels Vestervig klostres len, som var det len, marsken altid sad inde med, og som Jørgen tiltrådte den 1.maj samme år.

Og samme år blev han også taksationskommissær i Jylland.

Det var naturligvis en lykkelig Jørgen Urne, der holdt sit indtog på Vestervig, men ellers var overgangen fra det ret tørre og solrige Skåne til det regnfulde og kølige Thy temmelig voldsom, så meget mere, som netop året 1632 var meget regnfuldt i sommeren og høsten.

Alligevel kom denne sommer til at stå i et særligt lys for Jørgen, for den 2.juli blev han slået til Ridder af Elefanten og den væbnede Arm på Københavns Slot sammen med ti andre adelsmænd. Herefter hed han altid hr.Jørgen.

Han var ved denne tid far til to sønner, Christian og Knud, Otte var død i 1630, og fem døtre: Ellen, Dorte, Birte, Sofie og Else.

I rådet modsatte hr.Jørgen sig en krig med Sverige, men var på kongens side i spørgsmålet om at afskaffe vornedskabet. I 1632 forhandlede han også med hertugen af Gottorp om Svavsted.

Jørgen Urne skrev sig til Aærsmarke, det nuværende Knuthenborg, som var i slægtens besiddelse, men som han ikke havde nogen part i, Alslev, som han købte sin bror ud af, lå i Alslev sogn, Præsto amt, og måske for at bo nærmere ved København købte han nu Sonnerupgård i Voldborg herred, Københavns amt. Begge de sidstnævnte gårde er nu borte, nedrevet og udstykket.

Erlig oc Welhiurdig Mand, S. Herr Jorgen Wrne thill Allloff
Ridder, Danmarckis Rigs Mars och Raad vdi 30 Aar, oc R. M.
Høffvismand paa Westerris Ciofter, den Allermegtigste gode Gud samle
hannem och alle thro Christne vdi det Eriige Bestandige glæde
och Herrlighedens Rige, for sit Allerbeligste naffns
Ærris schyld Amen. 1642.

I Tyskland var der vendt fuldstændig op og ned på situationen, siden kejseren og Wallenstein i 1629 havde dikteret Christian den Fjerde freden i Lybæk.

Wallenstein var blevet fyret, da kejseren var bange for, at han var for stærk, men var blevet hentet tilbage med mange bønner, da svenskekongen også blev for stærk.

Ganskevist var Gustav Adolf blevet dræbt i slaget ved Lützen, men svenskerne havde vundet, og nu i 1633 stod de sammen med sachsere og brandenburgere nede i Schlesien, og en svensk styrke under general Horn stod i Oberpfalz og Bayern sammen med Bernhard af Weimar. Vejen fra Danmark til Dresden var fri og sikker.

Tronfølgeren, den udvalgte prins Christian, der allerede på forhånd kaldte sig Christian den Femte, havde længe voldt sin far og hele riget stor bekymring på grund af sin udsvævende liv, sine drukture, sine ædegilder og sine kvinder, og Rigsrådet havde skrevet til kongen og besvoret ham om at forsøge at få prinsen i et trygt og godt ægteskab.

Den lille prinsesse Magdalena Sibylla i Sachsen havde længe været på tale, men først ville den ene part vente og så den anden, men nu var prinsessen giftefærdig, og nu var vejen fri derved, så kongen havde nu udpeget det gesandtskab, som skulle til Dresden og trolove den udvalgte prins med den ham udvalgte prinsesse.

Det talstærke og glimrende gesandtskab kom til at bestå af Rigsmarsk, ridder af elefanten hr. Jørgen Urne som leder, prins Christians egen marskal Dionysius von Podevils, den tyske kansler Ditlev Reventlow, kongens kammerjunker Hans Lindenow, hofjunkerne Erik Grubbe og Peter Gersdorff samt kancellijunkerne Axel Juel, Oluf Brockenhus, og Jacob Grubbe, hver ledsaget af sine svende. Hele gesandtskabet blev eskorteret af hr. Jørgens egen rytterfane.

Turen gik ned gennem det krigshærgede Tyskland, der vrimlede af tiggere og marodører. De kom gennem det plyndrede og afbrændte Magdeburg, der fyldte dem alle med gru.

På hele rejsen så de kun elendighed. Markerne tilgroet med ukrudt, øde landeveje, magre hulkindede bønder i ødelagte landsbyer.

Kvæg og heste så man så godt som ikke, men ravne og krager var der nok af.

I Dresden blev de modtaget med stor højtidelighed på residensslottet af kurfyrst Johan Georg af Sachsen.

Forhandlingerne var naturligvis vanskelige og trak ud til hen på efteråret, men den 26. september 1633 efter den ny stil, som Danmark først gik over til år 1700, kunne den ønskede trolovelse endelig finde sted under stor højtidelighed, og gesandtskabet kunne belave sig på at vende hjem.

Mens dette gik for sig i Dresden, sørgede Christian den IV for, at prins Christians elskeriinde, den berygtede Anne Lykke blev lovformelig gift med Knud Ulfeldt, der med hende fik herregården Hellerup på Fyn. Så var hun af vejen. Nu kunne man kun håbe, at den unge prinsesse var i stand til at holde sin usvævende mand til ægtesengen.

Ved hjemkomsten aflagde Jørgen Urne beretning om gesandtskabets virksomhed, om prinsessen og kurfyrsten, om selve trolovelsen og dens ceremonier, samt om forholdene i Tyskland, som han havde set dem med egne øjne.

Derudover kunne han meddele majestæten, at dennes yngste søn af første ægteskab, prins Ulrik var død. Denne begavede, højt elskede og agtede, ædruelige prins var lumsk blevet snigmyrdet i Schlesien, hvor han gjorde tjeneste i den svenske hær, og hvor han havde vundet den svenske konges tillid og venskab. Hans død var et stort tab for Danmark og Norden.

Der blev naturligvis straks sendt en delegation afsted til Schlesien for at hente det afsjælede legeme hjem til Danmark.

Prinsen blev senere stødt til hvile i Holmens kirke i København. Nu fulgte et travlt år for Jørgen.

Christian den Fjerde satte nemlig straks forberedelserne til det kommende bryllup i gang, og Jørgen Urne blev straks fra starten tildelt en hovedrolle ved arrangementerne. Det skulle være en fest, som hverken København eller nogen af de inviterede potentater havde set magen til. Hele Europa skulle se, at kejserkrigen ikke havde udtømt hans kræfter og ressourcer, så han havde ønsket, at alle Europas kronede hoveder skulle repræsenteres ved brylluppet.

Kongen var selv lederen af det hele og blandede sig i selv de mindste petitesseer.

I første bind af historien om Hugo Lützow kan man læse om dette bryllup og alle forberedelserne på siderne 56-74. Jeg kan ikke gøre det bedre.

Vi kan følge nogle af Jørgen Urnes aktiviteter i Kancelliets Brevbøger. Den 9.januar 1634 skriver han til kongen, at han ikke kan med god samvittighed holde dom over en kvinde, som et nævningeting havde dømt skyldig. Vi kan ikke se, om det er en hekseproces, men noget tyder på det, og kongen giver Jørgen ordre til at appellere til landstinget. Mere hører vi ikke om sagen, men Jørgen tror nok ikke på hekse.

Den 31.januar er det om den ostindiske handel, som ikke går godt, og Jørgen må punge ud igen.

Den 2.februar fritages Jørgen for at være værge for en ung slægtning.

Den 20.februar får han ordre til at indlemme nogle ejendomme i Vestervig Len.

Forste marts fik han brev om nogle udgiftsposter på Christianstad Len.

Den 10.marts var han i Skanderborg hos kongen sammen med Christen Friis, Albert Skeel, Christen Thomsen Sehested, Jens Juel og Otte Skeel, hvor strategien blev lagt for det forestående arrangement.

Da han kom hjem til Vestervig lå der et brev fra Christian den Fjerde med en invitation til brylluppet den 16.august.

Senere kom der invitation til prinsessebryllup den 21. august.

Den 29. marts skrev kongen fra Skanderborg og sendte en liste over dem, som skulle tage vare på de fyrstelige personer og gesandter, der var inviteret til bryllup.

Efter denne fortegnelse skulle Jørgen Urne instruere hver enkelt om mødetider og forpligtelser. De der blev udkaldt til at være gæstemarskaller skulle have ordre til at modtage to ædruelige folk, som kunne betroes at modtage sølv og stå ved skænken.

Desuden skulle Jørgen tilsige menige ridderskab i Skåne, Sjælland, Fyn, Lolland, Falster etc. såvel som samtlige lensmænd i Jylland, at de skulle give møde den 12. august i København med deres rostjenestemandskab, karle og folk vel monterede og udstafferede med røde kapper og bukser, gule læderkøllerter og gule og røde felttegn og der afvente videre befaling. Faner skal ikke medbringes.

Menige adel i Jylland skal møde selv vel monteret for deres person for videre ordre.

Nogle skal dog møde dels ved den svenske grænse, dels i Kolding og Nakskov for at modtage de fyrstelige personer med de gelejdsmand, kongen har forordnet.

Ind imellem havde kongen hele tiden andre opgaver til Jørgen Urne. Den 30. marst drejede det sig om at undersøge en erstatningssag fra kejserkrigens tid, den 5. april om kornydelse til nødlidende bønder, den 17. april om væbning af bonderne på grund af den usikre situation, men igen den 23. maj skriver kongen om lån fra adelen af husgeråd til festlighederne, og den 26. maj kom der invitation til endnu et bryllup den 12. august.

Den 17. juni var Jørgen Urne på Sjælland, for da indkaldes han sammen med Claus Daa, Tage Thot, Christoffer Ulfeldt, Hans Lindenow og Just Høg for at erfare kongens vilje.

Og så kom der den 29. juni endnu en invitation til bryllup den 25. august. Straks dagen efter blev han indkaldt til den førstkommende mandag for at møde og forhandle med den franske gesandt d'Avaux.

Midt i alle bryllupsforberedelserne skulle han også være vidne og vurderingsmand ved et mageskifte, som kongen foretog den 6.juli.

Bryllupsdagen kom - og gik, uden at bruden var kommet. Men gæsterne var kommet i stort tal, selv om også mange af dem var forsinket.

De ankomne skulle dog have husly og underholdning, både materielt og åndeligt.

Den 21.august skulle Jørgen holde mænstring af den adelige rostjeneste. Det var et smukt syn for de fremmødte gæster, men kongen var rasende, for der var mange udeblivelser, og det blev Jørgens opgave at skrive til de forsømmelige. Den store mængde af gæster, der efterhånden samledes i København, kom til at vente temmelig længe, da brudens rejse gennem det krigshærgede Tyskland blev ved at trække ud.

Situationen i kejserriget var igen helt forandret. Mordet på Wallenstein den 17.februar havde fuldstændig standset alle fredsbestræbelser, og kurfyrst Johan Georg måtte sikre sine grænser.

Da svenskerne tilmed blev slået af Gallas ved Nördlingen i Bayern den 7.september, måtte han regne ud, hvilken rute, der var den sikreste nordpå til Danmark.

Det Ostindiske Kompagni gik stadig dårligt, og den 22.september måtte Jørgen Urne igen op med penge til en ny aktie i foretagenet.

Først den 10.oktober holdt prinsesse Magdalena Sibylla sit pragtfulde indtog i København, og lige efter brudgommen red sammen med rigernes højeste embedsmænd også hr.Jørgen Urne til Alslev og Sonnerup.

Det var i diplomatiets barndom, og rangsygen var på sit højeste. Ingen gesandt ville vige for en anden. De repræsenterede hver et land, som de selv anså for det fineste, og de veg ikke for noget.

Det blev Jørgens sag at forhandle med den franske gesandt grev d'Avaux, der hverken var til at hugge eller stikke i.

Ved den store festmiddag kom kejserens gesandt til at sidde tilhøjre for brudeparret og den franske tilvenstre. Kongen, der havde arrangeret det hele og betalt det med umådelige summer spiste på sit eget værelse, og den spanske gesandt var rejst væk i vrede. Det var den festmiddag.

Befolkningen i København havde fulgt drøftelserne med stor interesse, og den polske gesandt blev meget hyldet, når han færdedes i byen for sin tolerance i rangstriden.

Jørgen havde også andre forhandlinger med den franske gesandt om krigen. Christian den Fjerde ville mægle fred, og Frankrig ville have ham med i krigen, så det kom der ingenting ud af.

Efter de voldsomme bryllupsfestligheder med teater, koncerter og turneringer blev det Jørgens opgave at påvise prinsesse Magdalena Sibyllas livgeding i Jylland for de kursachsiske råder og lade udfærdige de nødvendige bevisligheder, så kursachserne kunne berolige deres fyrste.

Og så vendte Danmark og Jørgen tilbage til hverdagens sysler hver på sin plads.

Imidlertid havde fru Margrethe født endnu en søn, der som den afdøde fik navnet Otte, da morfar jo skulle opkaldes, og nu i 1636 fik hun en datter, der blev opkaldt efter tronfølgerens hustru, prinsesse Magdalena Sibylla.

I 1637 var hr. Jørgen kommissær ved landdagen i Flensborg, og ved en rettergangsvotering gjorde han det klart, at han var modstander af, at bønderne blev overbebyrdet med ægter, og det var ikke første gang, vi har set ham som forstærer af de små og svage i samfundet.

Samme år købte han Næs i Hellum herred, det nuværende Lindensborg, som havde tilhørt kongens svigersøn Franz Rantzau.

I 1638 blev han taxeret til 1548½ td. hartkorn, og han var således pligtig til at stille 5-6 heste til rostjenesten, vel at mærke med rytter og udrustning.

Jørgen Urnes sidste år blev forholdvis fredelige. Der var ingen større begivenheder, han skulle tage del i. Men lad os kaste et sidste blik på hans søskende.

De fire ældste var døde og borte. Nummer fem, Eiler var siden 1620 forlenet med Bratsberg åen og Gimsø kloster. Han døde den 10. januar 1640 i Skien. Hans hustru Jytte Gyldenstjerne, der døde 1642, efterlod sig en slægtsbog med våben-tegninger.

Christoffer, der var den sjette i rækken, var blevet rigsråd og statholder i Norge, lensmand på Akershus 1629-42 og (to år efter Jørgen) Ridder af Elefanten. Han overlevede Jørgen i en årrække og blev efter sin død 1663 begravet i Roskilde Domkirke.

Om Else og Regitze ved vi ikke mere end før sagt. Dorthes ægtemand Ove Giedde var blevet rigsråd og rigsadmiral, men Ridder af Elefanten blev han først under Frederik den Tredie.

Frederik, der afløste Jørgen som lensmand på Kronborg, Frederiksborg og Abrahamstrup, fik i 1637 også Hørsholm len. I 1641 fik han Silkeborg slot og 1642 blev han lensmand på Trondhjem i Norge. Han døde 1658 i København.

Sigvard var en kort tid overskænk hos prins Christian, 1632-1641 lensmand på Roskildegaard, ritmester ved sjællands rostjeneste, 1641 lensmand på Tryggevælde. Også han blev i tidens fylde rigsråd og Elefantridder, og desuden rigsstaldmester og geheimeråd. Han oplevede indførelsen af Enevælden.

I 1641 talte Jørgen Urne varmt for et godt forhold til Nederlandene. Han døde af skørbug den 19. februar 1642 på Næs. Bisat i Sct. Mortens kirke i Randers og begravet i Blenstrup.

Han virker som en dygtig, modig, beslutsom og en god mand.

Ane nr.359: Margrethe Marsvin (1606-1650)

De smukke Marsvin'er, som de blev kaldt, var også rige, og vi er nu kommet ind i den lille eksklusive klike af den højest taxerede højadel, der sad på næsten al den frie jord.

Margreths far, Otte Marsvin sad således på op til 4354 tdr. hartkorn, og hans søster, kongens svigermor, Ellem Marsvin var måske landets rigeste godsbesidder.

Otte Marsvin skrev sig til gårdene Dybæk, Bursø, Krageholm, Sandby og Sinclairsholm, som alle lå i Skåne, samt Bonderup i Holbæk amt.

Han var lige som sin konge en flittig bygherre, der helt eller delvis har bygget flere herregårde plus Voldum kirke i Galten herred.

Margrethes mor, Mette Pædersdatter Brahe skrev sig til Clausholm i Galten herred, men også Krageholm i Skåne var hendes arvegods.

For nu at runde billedet af kan vi lige nævne, at Ottes anden søster Else Marsvin var gift med Enevold Kruse til Hjermitslevgaard, rigsråd og statholder i Norge. Dette par skal vi høre nærmere om under deres egne anenumre.

Der var yderligere fem søstre og to brødre til Margrethes far, som vi dog vil forbigå i denne omgang.

Margrethes mor var nummer fem af syv søskende, som alle vil blive omtalt ved en anden lejlighed.

Hun blev født den 16.marts i den strenge vinter 1606 på Bursø, som hendes far nu kaldte Marsvinsholm, og der var kun en ældre bror, Jørgen, da hun blev født.

Siden kom der tre mere, alle piger: Pernille d.10.juni 1608, Karen d. 30.april 1610 og Helvig i 1612.

Endnu levede familien i privatlivets fred, og børnenes far passede sine mange godser i Skåne og Østjylland.

Men i 1615 sker der noget, der vender op og ned på tilværelsen for Margrethe og hendes nærmeste.

Marsvin. I hvidt en rød skråbjælke med et hvidt marsvin; undertiden et marsvin alene, uden skråbjælke, hvidt i rødt. På hjelmen syv strudsfer og syv faner; hver gruppe vekselvis hvide og røde.

- Uradel, Fyn.

Det var faster Ellen, der sad to gange enke med sin datter og eneste barn, Kirsten Munk, som så sit snit til at lokke kong Christian i kanen med denne datter.

Kirsten havde arvet Marsvin'ernes skønhed, og da hun var meget sexet og kongen let fængelig, gik det, som Ellen Marsvin havde regnet ud.

Margrethes kusine blev gift med kongen, og da Margrethes far var pigens værge, kom han stærkt ind i begivenhederne og var med til alle forhandlinger omkring Kirstens morgengave og hele økonomiske sikring.

Hun var jo ellers på den tid vel nok landets rigeste arving, da moderen med sine to afdøde ægtemænd havde fået en mængde gods, som hun flittigt mageskiftede, fra nu af også med sin kongelige svigersøn.

I 1618 blev Margrethes far lensmand i Christåndstad, hans første offentlige hverv. Det var dengang Kirsten Munk havde skænket kong Christian den første datter, der blev opkaldt efter den afdøde dronning Anne Cathrine.

Lenet lå udmærket for Otte Marsvin i det østlige Skåne, hvor jo de fleste af hans gårde lå.

For Margrethe og hendes mor og søskende betød det, at de nu kom til at bo i en by, så lille den end var.

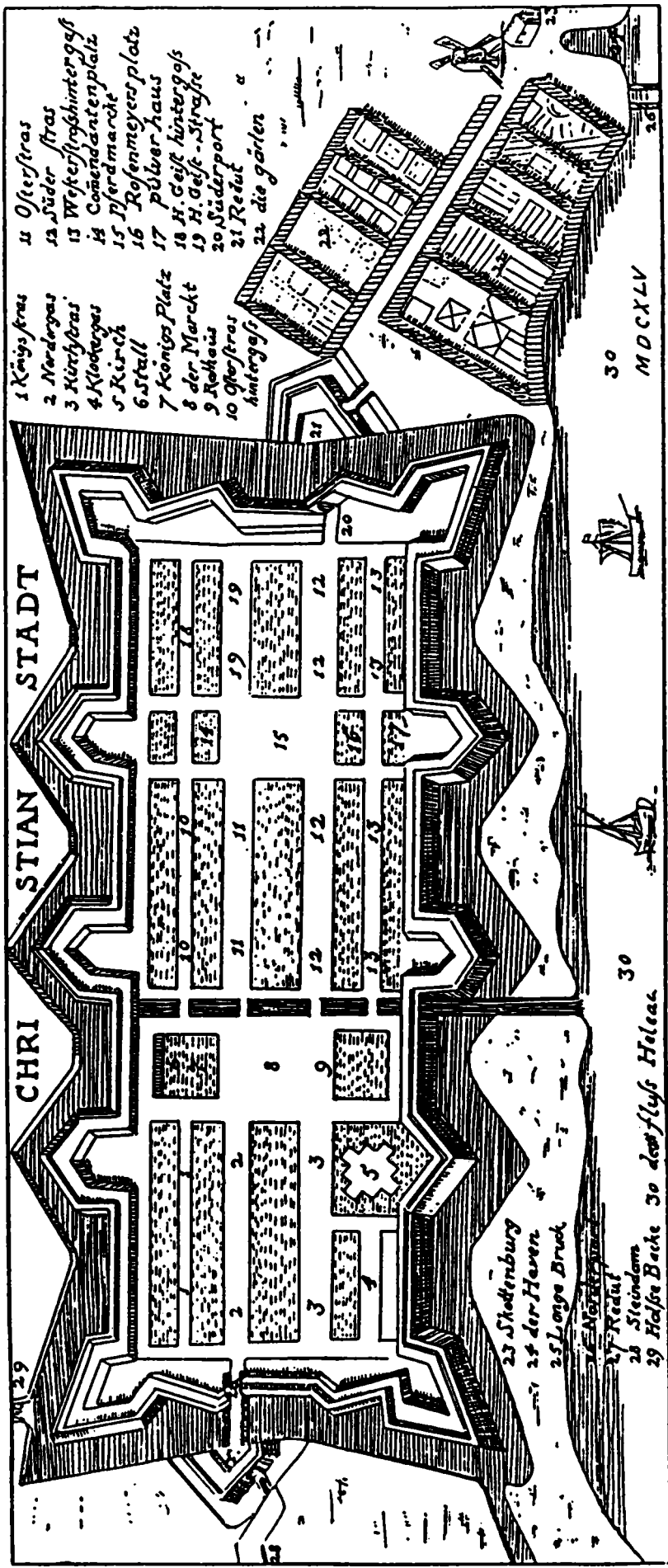
Det varede i en halv snes år, så vi ved ikke, om nogle af børnene blev opdraget hos slægtninge.

I hvert fald var det i den periode, at Margrethe blev trolovet med Jørgen Urne til Alslev, der sad lensmand på Kronborg. Han var ikke rig, men en coming man, en mand med en fremtid, og kongen har ønsket at knytte ham til sig gennem svogerskab.

Det unge par blev viet på Kronborg slot den 16. februar 1624 i overværelse af kongen og Kirsten Munk og mange gode mænd og fruer.

I 1627 afgav Otte Marsvin sit len Christianstad til sin svigersøn, Jørgen Urne, og Margrethe vendte tilbage til lillebyen, som hun var vokset op i.

Hendes far fik Aalborghus, blev senere forlenet med Dronningborg.

I 1629 var Jørgen med kongen til møde i Ulfsbæk med Gustav Adolf, et møde, som desværre kun gjorde forholdet værre. Kejserkrigen, der udspillede sig i Jylland, kom Margrethe og Jørgen ikke til at mærke meget til, når bortses fra alle de ekstraskatter, Jørgen måtte udskrive.

Ved Kyndelmissetide i 1625 hørte man gjaldende råb fra den store badstue på Kronborg, hvor lensmandens unge hustru var ved at barsle. Hun tilhørte en slægt, der ikke havde det med at lide i stilhed. Og brølede og udstødte grove skældsord, som hun siden fortrød, da fødslen var overstået, og betalte sig fra.

Det blev en pige, som blev opkaldt efter sin faster Ellen, kongens svigermor, og kongen stod fadder til hende.

Det følgende år, den 26.maj genlød den store slotgård igen af Margrethe Marsvins stemme, og denne gang satte hun en søn til verden, der blev opkaldt efter faderens velynder, kong Christian den Fjerde. Men denne gang sad kongen nede i Sønderjylland på Koldinghus.

Da Margrethe tredie gang skulle føde, var hun på Alslev, og hendes Jørgen sad ovre i Christianstad, hvor han skulle have øje med den svenske grænse, mens kongen var i Tyskland. Det var i 1628 og hun fik en søn, der fik navnet Knud efter sin farfar.

Under den såkaldte kejserkrig var Margrethes far lensmand på Aalborghus, hvor fjenden også plyndrede, mens Otte Marsvin undkom i sidste øjeblik.

Den lille dreng, Margrethe fødte den 6.oktober 1629, nåede ikke at blive et helt år. Han døde den 9.august 1630.

Nu fulgte fire piger, Dorte, Birte, Sophie og Else med et års mellemrum, Margrethe var altid gravid.

Så fulgte endnu en søn, en ny Otte, og i 1636 en datter, opkaldt efter prinsesse Magdalene Sibylle.

Der blev nu lidt længere mellem fødslerne. Helle blev nok født 1638, Axel Urne kom den 1.maj 1640. Margrethe har vel haft travlt med forberedelserne til vårfesten og har måttet

FRU MARGRETHE MARSVIN,

HR. JØRGEN URNES.

f. 1606 † 1650.

Måske blev fru Margrethes sidste barn, Merete født efter, at Jørgen Urne var død. Thisets stamtavler siger 1644, men så længe har Margrethe næppe gået gravid, når Jørgen døde den 19.februar 1642,

Men Margrethe har nok vidst, at det var hendes sidste barn, og har opkaldt hende efter sig selv.

Mens Margrethe således gik næsten konstant gravid i 18 år og satte ialt tretten børn i verden, steg Jørgen i graderne fra år til år.

I 1632 taxationskommissær i Jylland, rigsråd og rigsmarsk, lensmand på Vestervig, 1633 ridder af elefanten og gesandt til Sachsen, hvor han trolovede den udvalgte prins med den unge Magdalena Sibylla.

Lægen Otto Spørling fortæller i sine erindringer, at mens byadelen var dårlige betalere, hvorimod herremændene på landet betalte godt, "besynderligens Rigens Marsk, Hr.Jørgen Urne", Rigens Admiral Hr.Claus Daa, og Sivert Urne..." Det har sikkert været i forbindelse med fru Margrethes barsler, at Jørgen Urne havde lægehjælp.

I 1637 havde Jørgen købt gården Næs, det nuværende Lindenberg, som lå i udkanten af lille vildmose i et meget dystert landskab. Her døde han den 19.februar 1642, før der blev brug for hans tjeneste som rigsmarsk i praksis, og her boede fru Margrethe som regel til sin død, skønt denne indtraf den 22.marts 1650 på Mørsvinsholm, der ved den tid var svensk.

Hun ligger begravet i Blenstrup kirke ved Lindenberg ved siden af sin mand.

Deres epitafium er senere blevet flyttet til herregården, hvor det stadig hænger.

EPITAFIUM AF JØRGEN URNE MED FAMILIE

Ane nr.360: Magnus von Lützwow til Niendorf, Goldensee etc.

Han blev født det år, kejser Ferdinand den Første af slægten Habsburg døde, og Maximilian den Anden blev valgt til ny kejser over det tyske rige, men han blev opkaldt efter hertug Magnus af Meklenborg, som var død i 1550.

Faderen Lüder von Lützwow til Dutzow, Niendorf og Goldensee var født 1524 og var gift med Magdalene von Bülow til Wedendorf.

Magnus er den eneste af deres børn, vi kender, idet deres epitafium i Gross-Salitz ikke omtaler deres afkom.

Gross-Salitz havde tilhørt Lützwow'erne siden 1300årene, men intet fortæller os om, hvad Lüder von Lützwow tog sig til. Han har dog selvfølgelig passet sine godser.

Året, hvor Magnus von Lützwow så dagens lys, var 1564, og det var også det år, hvor Calvin døde efter at have bragt splid i de protestantiske rækker.

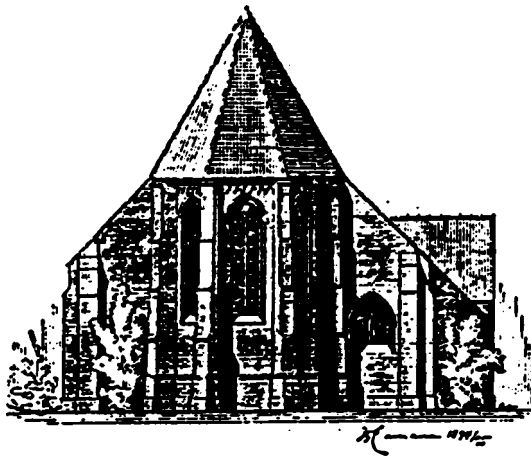
Der var blevet glavinder og spyd på månen - et uhyggeligt varsel om krig - og samme år udbred der pest i landet. Krig var der jo i Norden, og det betød fare for skibstrafikken, men ellers tog lille Magnus det roligt.

Pesten fortsatte næste år, og der kom en solformørkelse og endda to måneformørkelser. Det tegnede ikke for lyst, men der var også tre brødre, der gjorde krav på hertugdømmet i Meklenborg.

Fire havde der været, men Magnus var som nævnt død, så nu var der Johan Albrecht den Første, ældste søn med en mandlig arving, Johan den Syvende, desuden Ulrich, som havde en datter Sofie, der blev gift med den danske konge, og endelig lillebror Karl, som vist ikke fik noget at sige.

Hertug Ulrich påtog sig til sin tid at styre hertugdømmet for sine to grandnevoer, Adolph Friedrich den Første og Johann Adolph den Anden.

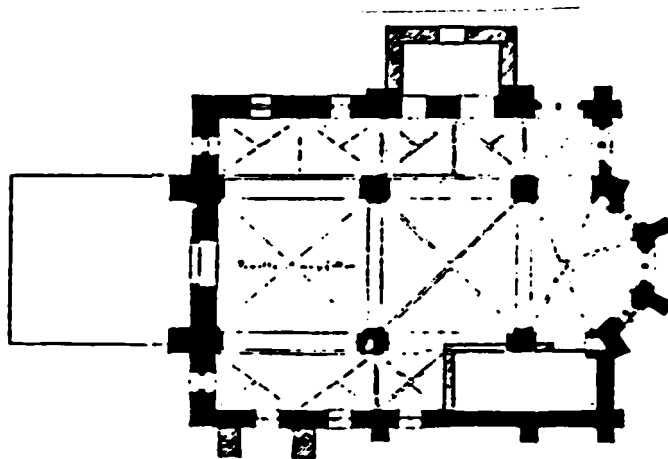
I 1576 døde både hertug Johan Albrecht den Første af Meklenborg og kejser Maximilian den Anden. Kejseren blev afløst af Rudolph den Anden, mens hertugen blev afløst af sin søn, Johan den Syvende.

Ostseite des Chors.

Epitaphien. An der Südwand zwei in Stein gehauene Epitaphien. Auf dem einen knien Mann und Frau im Gebet. Darunter das Lützwow'sche und Bülow'sche Wappen nebst Bibelsprüchen. Zuletzt die Angabe: ANNO 1599 DEN 19 IANVARY IST DER EDLE GESTRENGE VND EHRNVESTTE LVDER LVTZOW ZV DVTZOW VND NEINDORF ERBGESESSN̄ VON DIESER WELT SELIG GESCHIDEN VND HIR EIRLIG BEGRABEN SEINES ALTERS IM 75 JAHRE. — ANNO 1603 DEN 8 APRILIS IST DIE EDLE EHR VND VIEL TVGENDREICHE FRAW MAGDALENA VON BVLOW LVDER LVTZOWEN EHELICHE HAVSFRAW VON DIESER WELD SELIG GESCHIEDEN VND ALLHIE EHRlich BEGRABEN IHRES ALTERS IM 74 JAHR. SEINE MUTTER HAT GEHEISEN BEKE VON DER HUDEN. IHRE MUTTER HAT GEHEISEN ANNA VON PARKENTIN. — In der Nähe das zweite Epitaph. Auf ihm sieht man den Vater mit sieben Söhnen und die Mutter mit fünf Töchtern unter dem Kreuze knien. Die Inschrift lautet: ANNO 16 .. DEN .. IST DER E • G • VND EHRENVHSTER MAGNVS LVTZOW F • HEUBTMAN̄ ZV DOMZ. AVF NEWENDORP ERB • S • VERSCH • — ANNO 16 .. IST DIE EDLE VIEL EHR VND TVGENDREICHE DILLIANA BEHREN S • ENTLAFEN •

Jahreszahl und Datum sind nachzutragen vergessen. Die Tafel ist somit schon bei Lebzeiten der Genannten gemacht worden.

Grundriss der Kirche zu Gross-Salitz.

Der er mange ting, der tyder på, at Magnus Lützows far var en gammeldags landadelsmand, der ikke havde interesser udover sine besiddelsers grænser.

Magnus synes ikke at have fået nogen højere uddannelse. Han har i hvert fald ikke besøgt Rostok universitet, som ville være det mest naturlige for ham.

Han er formentlig opvokset i Gross-Salitz sogn på sin fars gods og har lært landbrug og de ridderlige idrætter, men vi hører ikke noget til ham, før han er voksen.

Hans far "edle gestrengte und ehrveste Luder Lutzow zu Dutzow und Niendorf" døde den 19. januar 1599, da Magnus selv var 35 år gammel, og faderen var 75.

Godt to år senere giftede han sig med jomfru Diliana von Behr. Brylluppet stod den 29. april 1601 i overværelse af brudens tre brødre: Daniel, Hugold og Samuel.

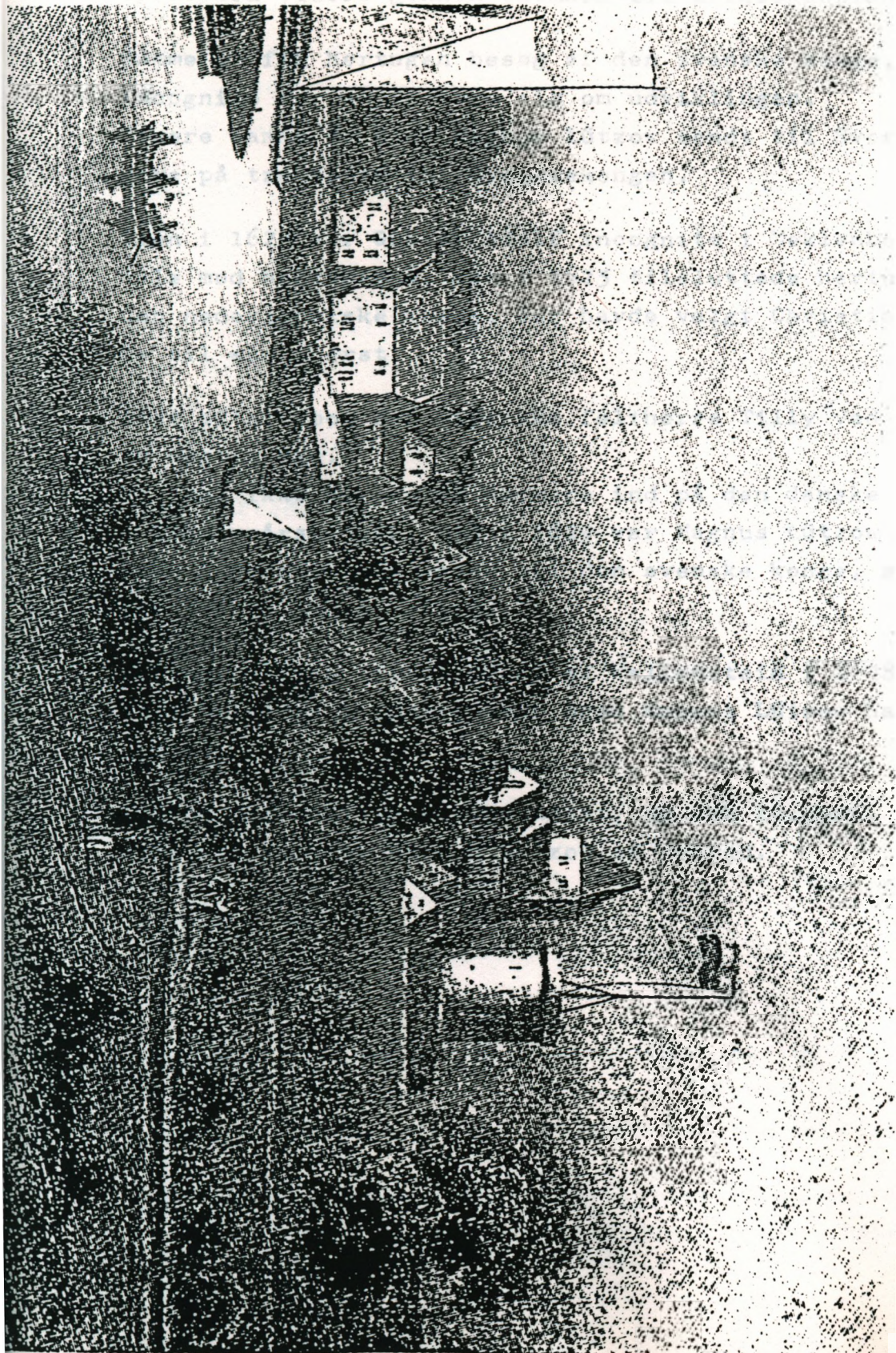
Med dette ægteskab fik Magnus gode forbindelser til det hertugelige hof i Schwerin, og i 1603 ser vi Magnus Lützow som hovedsmand på fæstningen i byen Plau, en stilling han indtager indtil 1608-09, da han bliver amtmand over hele Plau Amtsbezirck i det østlige Meklenborg.

I 1612 døde kejser Rudolf den Anden, en stor kunstsamler, men en ulykkelig menneskeskæbne og en elendig politiker, og han efterfølges af Matthias den Første.

Samme år blev Magnus Lützow hertugelig staldmester ved hofet i Schwerin.

Den nye kejser og hans neveu ærkehertug Ferdinand i Steiermark og Kärnten satte sig konsekvent ud over den religionsfred, der var indgået i 1555 mellem katolikker og protestanter i Regensburg.

Derved ophidsede de den böhmiske adel, og der opstod en del uro, så hertug Adolf Friedrich af Meklenborg fandt det kloge at sætte en erfaren mand på grænsefæstningen Dömitz ved Elben. så i 1617 finder vi Magnus Lützow som hovedsmand på denne vigtige fæstning.

Der blev virkelig oprør i Böhmen, og i 1620 sendte kong Jakob af England hjælpetropper til sin svigersøn, vinterkongen af Böhmen. De kom anstillende ved Dömitz, men blev afvist af et meklenborgsk opbud og drog videre til Lüneborg og derfra videre gennem Ostmark til krigsskuepladsen.

Samme år fik hertugen besøg af den svenske konge, der rejste incognito for at forhøre sig om udviklingen.

Senere samme år blev Magnus Lützow sendt til Sverige med en gave på tre heste til Svenskekongen.

Igen i 1623 var Gustav Adolf incognito i Meklenborg for at tale med hertugerne, men i 1625 tilsluttede hertugerne sig den nedersacciske kreds, der havde valgt Christian den Fjerde til sin oberst.

Året efter stød den bayerske feltherre Tilly ved Elben med en mægtig hær.

Vi skal ikke her komme nærmere ind på den danske indblanding i Trediveårskrigen, men i 1629 var Magnus Lützow og Adam von Behr i Sverige med heste til den svenske konge, som kort efter trådte ind i krigen.

Hertugerne var blevet afsat af Wallenstein i 1628, og havde søgt tilflugt i Lübæk, hvor også Magnus Lützow havde taget ophold.

I 1630 blev hertugerne genansat, og den 10.april samme år døde staldmester Magnus Lützow af pesten.

Ane nr.361: Diliansa Behr til Hugoldsdorf i Pommern død 1645.

Hugoldsdorferne var meget familiebevidste. Sønnerne skiftede nødigt ved dødsfald, men forvaltede godset i fællesskab. Således drev Diliansas far Hans Behr besiddelserne i fællesskab med sin storebror Hugold fra faderens død i 1633 til Hans' tredje ægteskab i 1663. Først da blev der foretaget skifte. Det er jo ikke alle svigerinder, der er lige nemme.

Hans Behr, der senere fik tilnavnet den ældre, blev født i 1529 den 1.april i Vædderens tegn, der er behersket af Mars. Han var således kun fire år, da hans far Viet Behr døde.

Hans første hustru, Adelheid von Weltzieh døde 1557, den anden, Hypolita von Blankenburg døde 1562 i barselseng, og det nyfødte barn, en datter, der døde snart efter, blev opkaldt efter sin afdøde mor, Hypolita.

Hans giftede sig tredje gang i 1563 med Anna von Levetzow, og tredje gang er lykkens gang, for med hende fik han elleve børn, tre sønner og otte døtre.

Hendes far, Joachim(Achim/Kim) von Levetzow til Lunow blev i sin tid bortført fra sit hjem af røvere og kun løsladt mod en stor løsesum.

Døtrene hed Hypolita, Anna, Ilse, Katharina, Sara, Ursula, Maria og Diliansa, sønnerne Daniel, Hugold og Samuel.

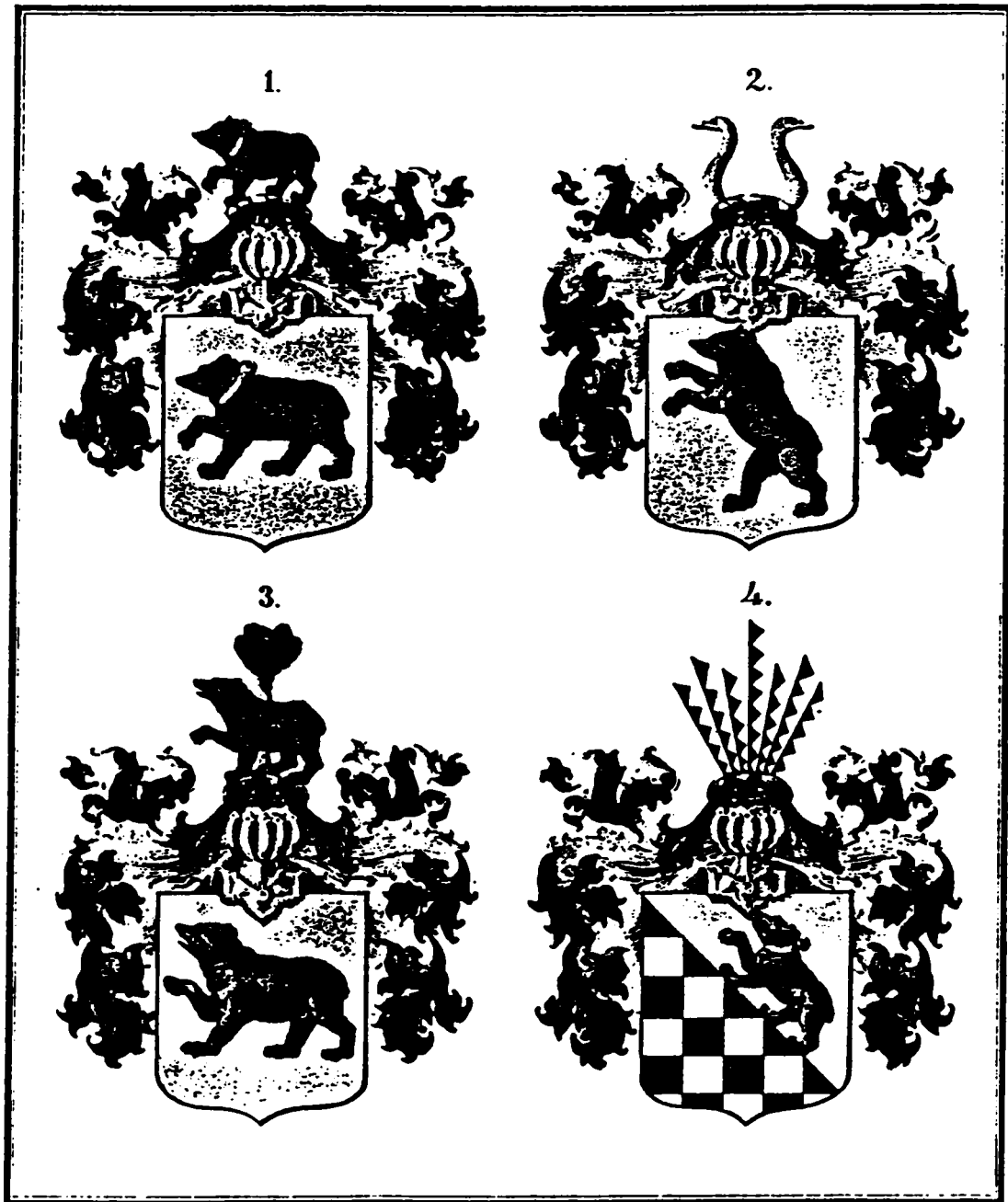
Børnene voksede op i hjemmet og blev opdraget i tugt og Herrens formaning, hvad man nok kan se af de mange gammeltestamentelige navne.

Faderen holdt huslærer til dem. Senere kom de to yngste af drengene på universitetsrejse.

Hans Behr virkede som fyrstelig kommissarius ved bilæggelse af privatstridigheder, og deltog i offentlige forhold, var klosterinspektør og blev landsråd for hertug Bogislaf XIII.

I 1584 blev Diliansas storesøster Ilse gift med Levin von Linstow til Gartze, og det var ved den tid Hans Behr fik tilnavnet den ældre.

Heutige Wappen der Behr.

Godset og sognet Hugoldsdorf ligger ikke langt fra grænsen mellem Pommern og Meklenborg, omtræet midt mellem Rostock og Greifswald, i den del af Pommern, der hed Forpommern, og som siden kom under Sverige.

Pommern var et hertugdømme under den Brandenburgske kurfyrstæs overhøjhed.

Den 15. september 1576 døde Hans Behrs bror Hugold, og hele hans gods tilfaldt Hans og hans børn.

I 1589 blev Hugold og Samuel immatrikuleret på Rostock Universitet den 5. maj. De medbragte selv en informator Gervinus Stanechius fra Stralsund. De studerede filosofi, humaniora, historie og sprog.

Da de fortsætterstudierne i Marburg, ledsages de af Georg Coccius, der senere blev præst i Neubrandenburg. I Marburg slog Hugold sig på teologien. Til Tübingen blev de ledsaget af Daniel Cramer, som siden blev præst og professor i Greifswald.

Da de endelig også havde studeret i Strassburg, følte de sig modne til la grande tour, kavallerturen rundt i Europa.

Imens går Daniel i lære hjemme hos far. Han følger ham ved forliget mellem Stralsund og hertugen og ved forliget mellem Tribsees råd og borgerne.

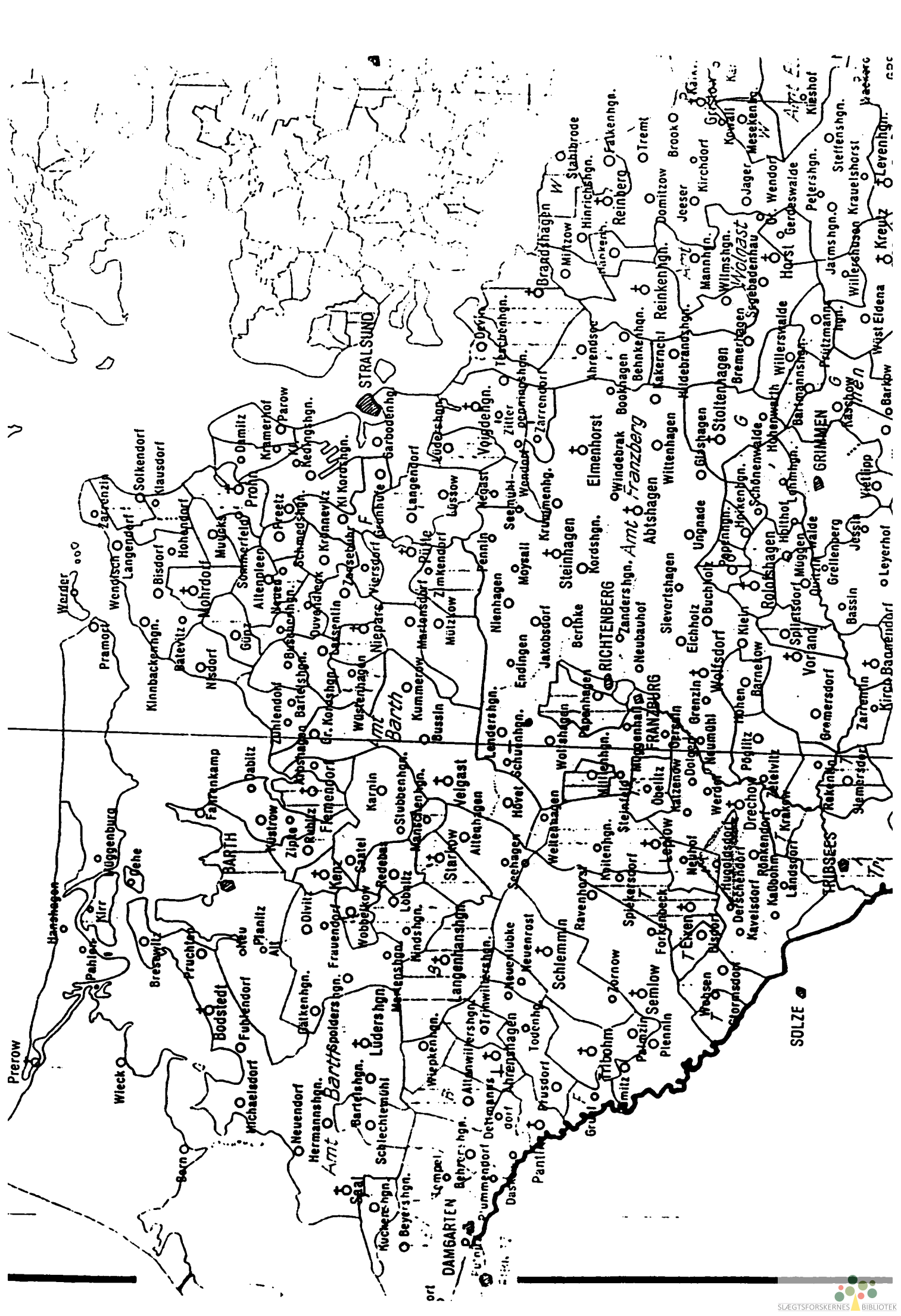
Hans den ældre døde den 27. oktober 1598 i en alder af 69 år, og de to yngre sønner kaldes hjem.

De har i mellemtiden besøgt Lothringen, Frankrig, England og Schweitz, og de var netop ved at bryde op til Italien, da de modtog dødsbudskabet.

De blev enige om at sidde i uskiftet bo med moderen, og Daniel overtog som den ældste forvaltningen af godserne, som han i årenes løb udvidede med adskillige gårde.

Samuel gik i kejserlig tjeneste og deltog i de nærmest følgende år i to krigstog mod tyrkerne i Ungarn.

Hugold tog tjeneste som hofmester for tre sønner af Frantz den Anden af Sachsen-Lauenburg, men allerede året efter tog han til Helmstädt.

ort

SOLZE

Imedens boede Diliaana med alle sine ugifte søstre på Hugoldsdorf hos sin mor Anna von Levetzow og sin ældste bror Daniel Behr, der var fyrstelig Stettinsk hofråd.

Da hertug Johann Friedrich døde den 2. februar 1600 fik Daniel sin første offentlige fremtræden, idet han og grev Volrad von Eberstein førte frøken Ursula Katharina af Niedersachsen i ligprocessionen.

Den 18. februar 1601 underskrev Daniel som vidne byen Trep-tows privilegier, og den 29. april blev hans lillesøster Diliaana gift med Meklenborgeren Magnus von Lützow, og vi må gå ud fra, at hun dermed tog afsked med sit barndomshjem.

Da hertug Philipp Julius samme år bekræftede Stralsunds og Demmins privilegier, var Daniel igen mellem vidnerne, og i Stralsunds privilegier står han endda som den øverste.

Det følgende år blev storesøster Hypolita gift med Ventz Blöcher til Daberkow, og der er næppe tvivl om, at Diliaana samme år har født sit første barn, som var datteren Magdalene, opkaldt efter barnets farmor.

Hugold, der var udsendt som gesandt for hertug Bogislaf XIII til Kurland blev modtaget af hertuginde Anna von Kurland.

Næste år, i 1603 finder vi Hugold som hofråd hos hertug Philipp Julius af Pommern. Og vi må nu se i øjnene, at der var to hertuger på den tid i Pommern, Bogislaf XIII af Pommern-Stettin og Philipp Julius af Pommern-Wolgast. Det er også i dette år, Magnus von Lützow optræder i annalerne som høvedsmand på fæstningen Plau i det østlige Meklenborg.

Vi ved fra epitafiet i Gross-Salitz kirke, at Diliaana fødte tolv børn, fem sønner og syv døtre. Hun må altså have fået et barn om året i de første mange år, og vi må antage, at hendes første søn har fået sin farfars navn Lüder.

Og så har hendes anden datter efter sin mormor fået navnet Anna i 1604.

I 1605 er Samuel hjemme igen fra sin krigstjeneste i Ungarn, og han bliver hofmester for hertug Adolph Friedrich af Meklenborg og knytter hermed den unge hertug til sig for livet.

Den 25.juli 1605 blev der foretaget mageskifte mellem de to pommerske hertugdømmer, hvor hertug Philipp Julius afgav Rügenwalde og Bütow mod Bogislaf XIII's Barth og Franzburg. Mens Daniel var vidne ved denne transaktion, rejste Hugold til kejseren for at få bekræftet de to pommerske hertugers forleneringer.

Hvis Diliaana fik en søn det år, er han nok kommet til at bære sin morfars navn Hans.

Hugold var tilbage i Pommern den 15.januar 1606 og kom således til at overvære sin ene hertugs død. Bogislaf XIII døde den 6.marts, og den 9.april gik landråd Daniel Behr og kammeråd Hugold Behr i begravelsestoget.

Den 10.maj bragte Daniel og Hugold sammen med et par fætre et forlig i stand mellem Stralsund og hertug Philipp Julius i byen Wolgast.

Diliaana har sikkert født en datter, som har fået navnet Catharina. Søsteren Katharina, der havde giftet sig med Matthias Linstow, har sikkert stået fadder.

1607 finder Hugold som gesandt i Frankfurt an der Oder, mens Samuel med den unge hertug den 7.marts var i Lyon, den 15.april i Poissy, den 14. til 30.august i Paris og den 10.september på hjemrejse. Den 28.september mødtes han med den unge hertugs moder og broder i Grabow.

Den gamle hertuginde var temmelig ubehagelig, formentlig jaloux, men Samuel formildede hende og fik hendes portræt som forsoningsgave.

Samuel skrev omhyggeligt dagbog og han førte en udstrakt korrespondance, som det vil være umuligt at citere i bare beskedent omfang. Kun så meget her, at han drev en temmelig stor hestehandel, hvor han kom frem.

Diliaana har nok født en datter Maria, og søster Maria, der var gift med Lütke von Weltziwn, stod fadder.

Det er vel blevet til en søn i 1608, der kan have heddet Christoph.

Tafel X: Herzog Bogislaw XIII.

I 1609 bliver Dilianas ægtemand Magnus "Amtspächter" i Plau, hvad der vel må svare til en slggs lensmand, der tager embedet i forpagtning.

Vi lader Diliansa føde sin datter Anna Sofia i dette år.

Hugold tager i 1610 til markgrev Georg Friedrich i Baden-Durlach, men fortsætter senere til Pfaltz ved Rhinen, hvor han bliver kammerråd hos pfalzgreve Philipp Ludwig.

Daniel ville nok se, hvor lillebror Samuel levede og rejste i 1611 til hertug Adolph Friedrich af Meklenborg-Schwerin, som han solgte fire heste, som må have været gode, for samme år den 11.juli forærede hertugen ham en smuk guldkæde.

Hugold var med pfalzgreven i Prag, men opsagde samme år sin stilling som kammerråd.

Diliansa fødte nok en søn, som kom til at hedde Hartvig.

I februar 1612 blev Daniel syg, men trods smerter rejste han om sommeren til Schwerin.

Det var den sommer, Hugold begyndte på sin store mission.

Da hertugslægten Jülich-Cleve-Berg uddøde i 1609, optrådte der straks en hel række prætendenter til arveretten, og som tiden gik, trak det sammen til en omfattende arvefølgekrig, som under de givne forhold let kunne udvikle sig til en europæisk krig.

Det var derfor vigtigt at få parterne til at indgå forhandlinger for at fremme muligheden for et forlig, og her var det, at Hugold Behrs diplomatiske evner kom på en alvorlig prøve.

Først var han hos kurfyrsten Johann Sigismund i Brandenburg, den 2.september i Braunschweig, ankom 5.september til Berlin, forhandlede den 23.september med kurfyrsten der, fik dennes resolution den 14.oktober, afrejste den 15.oktober fra Königsberg, var den 19.oktober i Stolp hos enkehertuginde Erdmuth af Pommern, kom den 23.oktober til Köslin, blev modtaget dagen derpå af hertug Franz af Pommern, opsøgte den 29.oktober hertug Philipp den Anden af Pommern i Stettin, kiggede den 6.november hjem til Hugoldsdorf, blev så den 13.november modtaget i Wolgast af hertug Philipp Julius, som han den 20.no-

Hugold fortsætter sin rundrejse og er den 1. december ved hoffet i Güstrow hos hertug Johann Albrecht af Meklenborg, den 7. december er han hos hertug Adolph Friedrich i Schwerin og når den 21. december til Celle, hvor han træffer hertug Christian af Braunschweig-Lüneburg. Endnu i julehelligdagene rejser han videre, og vi finder ham den 31. december i Düsseldorf.

Daniel led meget i sin sygdom, men rejste alligevel i marts 1613 til Schwerin, Rostock, Güstrow og Neustadt, før han vendte hjem og døde på Hugoldsdorf den 26. august i en alder af 47 år.

Imidlertid var Hugold stadig på farten. Den 10. marts var han påny sendt i en mission til kurfyrsten af Brandenburg, som han bragte en anbefalingskrivelse fra kong Jacob i England. Sidst i april var han tilbage i Neuburg, for sidst i juli at følge pfalzgreven Philipp Ludwig og hans hof til Burglengenfeld.

Her må han have modtaget sin mors brev om Daniels død.

Bagefter blev han sendt til Regensburg for at søge bekræftelse på hertug Philipp Julius af Pommern-Stettins lensretigheder. Sidst i oktober var han atter i Neuburg.

Under indtryk af Jülich-Cleve-Berg-krisen blev beredskabet i grænsefæstningen Bömitz ved Elben forstærket, og Magnus von Lützwow blev overflyttet her til, og her fødte Diliana endnu en søn, som fik navn efter den døde storebror Daniel.

I november overværede Hugold Behr ægteskabet den 10. mellem pfalzgreve Wolfgang Wilhelm og Margaretha af Bayern, søster til Maximilian af Bayern.

Samme måned rejste han hjem til Pommern, men gjorde ophold i Köln ved Spree, hvor han havde en hemmelig audiens hos kurfyrsten. Den 2. december var han hos de unge hertuger af Sachsen-Altenburg og dagen efter hos enkeherzoginden. Den 6. december traf han i Leipzig sammen med grev Casimir af Lyndau. Han nåede Berlin den 11. december og rejste videre den 21. til Hugoldsdorf, hvor han faldt i en svær sygdom.

Land am Meer, 1493

Samme år indgik han et fredeligt forlig om arven efter den afdøde storebror.

Kurfyrsten kaldte igen på ham, men hertug Adolph Friedrich holdt ham tilbage med tilbudet om Kloster Ivenach amt, men i sommeren 1614 vendte han tilbage til Neuburg, hvor han den 2. august bad om sin afsked. Pfalzgreven vægrede sig ved at slippe ham, og i forhandlingsperioden var han med til modtagelsen af den engelske konges gesandt.

Han afsluttede sin tjeneste i Pfalz-Neuburg med en resolution på italiensk om den jülichske affære og vendte den 20. november 1614 hjem til Hugoldsdorf, og trådte så i Meklensborgs tjeneste, hvor han efter flittig tjeneste, travl gods- og hestehandel og meget skriverseri døde den 10. august 1620, berømmet som den store fredsstifter.

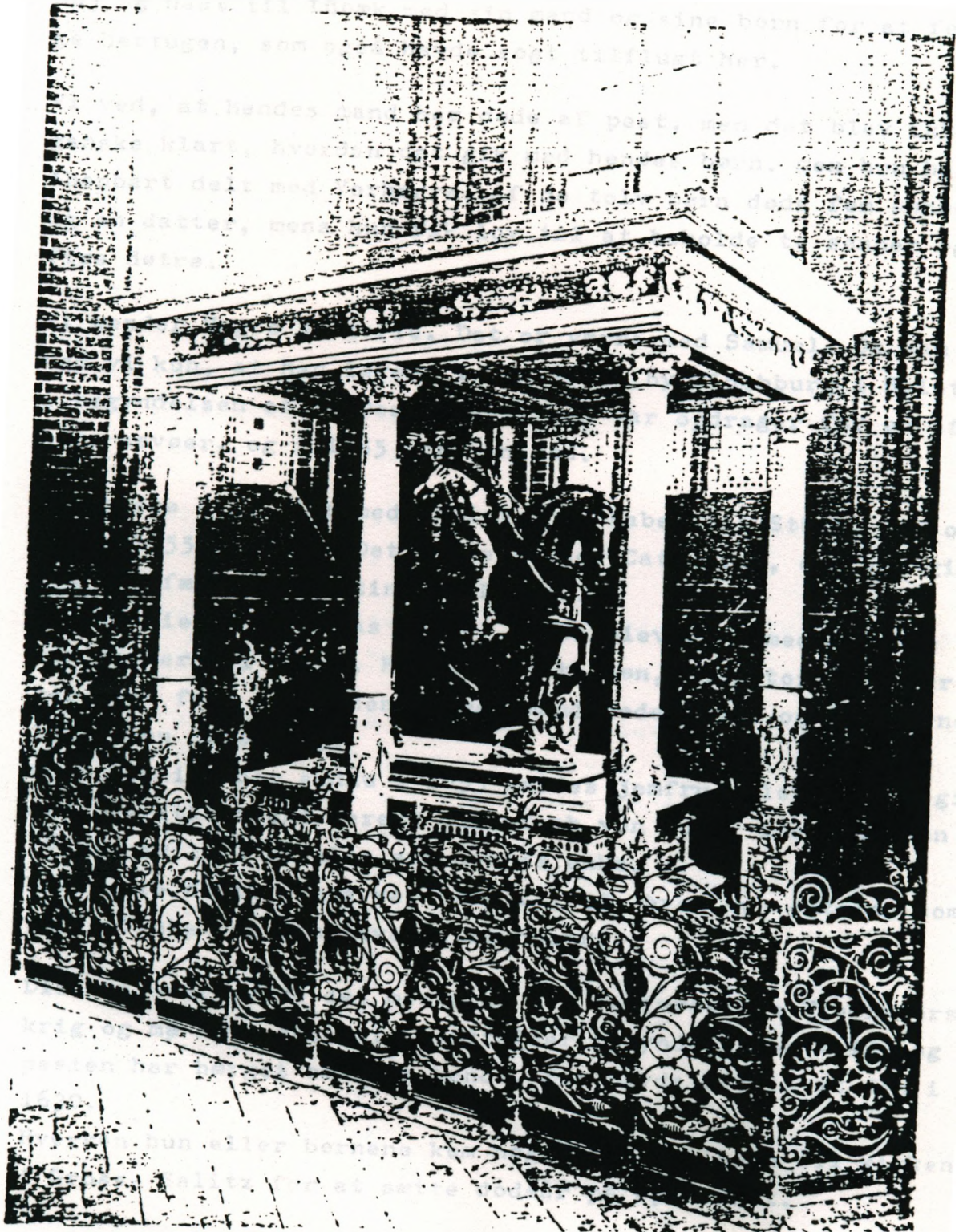
Søster Ursula, der var blevet gift med Gabriel von Gristow, døde i 1615.

Diliana fik endnu to sønner, Samuel og den 1. marts 1617 Hugo, som vi nu kender så godt.

Samuel var hofmanden, og han var den store hestehandler i familien, selv om alle brødrene var med i denne handel. Da han døde den 19. februar 1621, udtalte hertug Adolph Friedrich af Meklenborg-Schwerin, at Samuel havde været hans bedste ven og ikke bare hans tro tjener, og han rejste et mindesmærke over ham med en rytterstatue under en baldakin med seks marmorsejler, alt omgivet af en kunstfærdigt smedejernsgelænder.

Ved Samuels død flyttede Dilianas mor, Anna Levetzow til sin datter Hypolita, der var gift med Ventz Blücher til Daberkow. Denne datter var godt gift, og blev smukt berømmet af sin ægtemand for søne dyder. Hypolita havde mistet sin mand i 1618, men hun fik beskikket tre vægger for sig og sine børn, og hendes mor blev hos hende.

Hypolita levede endnu i 1628, men omtales som død i 1629. Moderen overlevede hende, men omtales kun lige efter Hypolitass død som børnenes opdrager.

Behr'sche Grabkapelle.

Trediveårskrigen var allerede begyndt i 1618, og i 1627 nærmede den sig Meklenborgs grænse.

Ved den tid Hypolite døde i Pommern, måtte Dilliana flygte i huj og hast til Lübæk med sin mand og sine børn for at følge hertugen, som også havde søgt tilflugt her.

Vi ved, at hendes mand her døde af pest, men det blev ikke ganske klart, hvordan det gik med hendes børn. men hun har åbenbart delt med Vorherre. Af de tolv børn døde fem sønner og en datter, mens hun fik lov til at beholde to sønner og fire døtre.

Vi kender Hugos historie. Det er værre med Samuel. Om ham ved vi kun, at han levede i den lille by Oldenburg i Holsten i begyndelsen af 1640erne, hvor han var opdrager for en af sine nevøer, og i 1655 var han død.

Magdalene blev gift med Christopher Raben til Stück. Hun omtales 1655 og 1667. Det samme gælder Catharina, der var gift med sin fætter Valentin von Lützow.

Den tredje af Dillianas døtre, Maria blev gift med Henneke von Barner til Bülow. Hendes ældste søn, Christoph von Barner blev født 1633, hendes ægtemand døde 1645, og hun nævnes 1655. Hun døde 1675.

Anna Sophia, der endnu i 1655 kaldes jomfru, blev senere gift med oberstløjtnant Berend Christoph von Koss, idet hun den 17. januar 1681 omtales som dennes enke.

Den femte datter Anna var døde i 1655, hvor hun omtales som salig Vicke von Linstows salig hustru.

Dilliana overlevede det meste af den forfærdelige Trediveårskrig og må have oplevet besættelser, plyndring og vold, og pesten har hærget omkring hende, der havde overlevet den i 1630.

Hverken hun eller bernene kom nogensinde tilbage til kirken i Gross-Salitz for at sætte dødsår på epitafæet.

Ane nr.362: Jørgen Rosenkrantz til Kjeldgaard (1607-1675)

Århusbugten strækker sig mod nord op i Kalø vig med Logten bugt, og nord for dem rejser kysten sig til et smukt bakkeland. Men bag ved dette bakkeland strækker der sig en slette mod nord med kær og moser, der afvandes af en lille å. I et kær ved denne å byggede en mand engang i middelalderen på en holm, og fra denne sikre position tog han land i det omliggende område og blev herremand.

Det går op og ned her i tilværelsen, tiderne skifter, og en dag blev gården Holm overtaget af Århusbispen, men efter reformationen solgte kongen den lille herregård til en vis Jørgen Rosenkrantz, der byggede sig en smuk gård på stedet, som fik navnet Rosenholm.

Den 11.juli 1607 fødtes herude i kæret hans sønnesøn Jørgen Holgersen Rosenkrantz.

Faderen var Holger Rosenkrantz den Lærde f. 1574 og moderen var Sopgie Brahe f. 1578.

Men der var andre børn i det smukke slot. Mette var født den 27.februar 1600 og så ud til at trives. En anden Jørgen blev født 1.juli 1601, men var død 6.juni 1605. Otte kom 2.februar 1603 og døde 15.februar 1606.

Gunde, der blev født 2.december 1604, var trivelig, mens Ide født 22.marts 1606 skrantede.

Jørgen var 15 måneder, da han fik en lillesøster Beate, og han var godt halvandet år, da han mistede storesøster Ide. Så var de stadig fire børn i reden.

Så kom der fire livsduelige børn i rad. Otte den 24.september 1610, Erik den 12.marts 1612, Dorte i 1613 uden dato og Sophie uden år. Nu var de så otte.

Den Ide Margrethe der blev født i 1616, døde samme år, men fik en afløser den 17.april 1617, der levede til 1624.

Dette sidste år kom Jørgen i Sorø Akademi, som hans far havde været med til at grundlægge ved et rigsrådsmøde i Odense.

ROSENHOLM

Den lærde Holger Rosenkrantz havde været syg i 1623 og havde bedt sig fritaget for sit embede som rigsråd, men havde fået afslag af kongen.

Da Christian den Fjerde begyndte krig i Tyskland mod rigsrådets ønske, flygtede den lærde Holger med sin husstand til Göteborg med slottenes indhold. Det var i Oktober, og Christian den Fjerde gav ham den ønskede afsked, da han jo selv havde taget den, som kongen syrligt bemærkede. Året efter flyttede familien til Helsingborg, ruineret efter brand.

Jørgen blev immatrikuleret i Oxford i 1628, og året efter kom også Hannibal Sehested og lillebror Erik, der kun var 16 år gammel.

I 1631 udgav Jørgens far bogen "Hør danske Mand." Heri fortæller han om sin egen families husorden, husandagt og om børneopdragelse.

Jørgen omtales i Orleans i 1632, men kommer allerede samme år med gesandtskabet til Breslau.

Han er derefter i Danske Kancelli til 1637.

I 1635 lader Jørgen sig male af Karel van Mander, og i 1637 bliver han gift med Christence Juel, hvis far døde i 1634. Vielsen fandt sted den 12. august.

Den 7. juli 1639 blev Otte dræbt i en duel i Regensburg af Hans Rantzau til Putbus.

Otte, der blev født 1610, kom i Sorø skole samtidig med Jørgen, senere blev han fændrik i hollandsk tjeneste, og i 1634 blev han immatrikuleret i Leyden. I 1636 skulle han ledsage Christen Thomesen til Lybæk, og så blev han kaptajnlejtant ved Marquard Rantzaus fodregiment i Holsten, og det var som sådan han kom i klammeri med Hans Rantzau i Regensburg. Otte blev hentet hjem og begravet i Hornslet kirke.

Christen Thomesen, der var af slægten Sehested, var gift med den ældste søster Mette den 13. august 1620. Han var rigens kansler, senere også kongens kansler.

Samme år, som Otte blev dræbt, udsendte hans far en apologi, idet han var blevet anklaget for vranglære. Denne krise kan vi komme nærmere ind på i Holger Rosenkrantzs historie.

JØRGEN ROSENKRANTZ TIL KJELDGAARD (1607 -75)
Hørmester paa Sorø Ridderakademi

Jørgen fik samme år et prælatur i Viborg, dvs indtægten af samme. Han lod sig male igen i 1640 af Johan Jørgensen Thim. Anklaget for arianisme døde Holger Rosenkrantz den 29. oktober 1642, og den 21. december 1644 døde storesøster Mette.

Under konsistoriums forfølgelse af faderen havde Jørgen trukket sig tilbage til privat livet og passede sine godser og sit familieliv.

Lad os så se på, hvordan det er gået de søskende, vi ikke har fulgt før.

Ældste søn, Gunde rejste 1616-19 udenlands og studerede i Giessen, Strassburg og Lich, i 1620-24 rejste han igen og studerede i Helmstädt og 1621 i Leyden.

I 1627-28 ledsagede han sin svoger, rigsråd Christen Thomsen Sehested i Frankrig og England, 1628-30 var han sekretær i Danske Kancelli, 1630-31 kammerjunker hos hertug Ulrich. I 1636 blev han landsdommer i Skåne og 1638 landkommisær sammesteds.

Han klarede sig. I 1632 havde han giftet sig med Pernille Rosenkrantz fra Arreskov, og hun havde skænket ham en hel stribe sønner, hvoraf nummer 1, 3 og 6 var døde små.

Lillesøster Beate blev gift 31. januar 1642 med Henrik Thott til Boltinggaard.

Efter studeringerne i Oxford kom lillebror Erik igen til udlandet i 1634-37, hvor han især opholdt sig i Frankrig.

I 1637 blev han kammerjunker hos den udvalgte prins Christian i Nykøbing på Falster.

I 1640 var han med sin gamle studiekammerat Hannibal Sehested i Spanien.

I 1642 blev han lensmand på Halsted kloster og krigskommissær for Lolland og Falster.

Lillesøster Dorte blev den 14. maj 1643 gift i Malmö med rigsråd Otto Thott til Sofde, Næs etc.

Lille Sophie, der var den yngste levende, var endnu ugift. Hun blev gift i september 1647 med Otte Thott, og kort før jul samme år døde moderen Sophie Brahe på Rosenholm fulgt 2 måneder efter af søster Beate.

Imens var livet på Kjeldgaard i det nordlige Salling gået sin stille gang. Fru Christence havde født en datter Ide i 1639, som vi kender godt, en søn Jens i 1640, en datter Sophie i 1642, nok en datter Dorte, en søn Holger i 1645, nok en søn Ove i 1647, og i 1648, da Jørgen blev udnævnt til rentemester, skænkede hun ham datteren Beate. Det næste af Christences børn, den lille Otte, var det eneste, der døde som lille i 1651. Bagefter fødte hun endnu to børn, Frederik i 1650 og Ide Margrethe. Ni af ti blev voksne, så klimaet i Nordsalling ved Limfjordens kyst var nok bedre end i kærene omkring Rosenholm, hvor så mange af børnene døde tidligt.

I 1646 havde Jørgen solgt sin part af gården Hostrup for året efter at købe en part i Kongsberg Sølvværk, formentlig efter pres af Christian den Fjerde.

Men det var først efter kongens død, og Frederik den Tredies tronbestigning, Jørgen Rosenkrantz blev rentemester.

I 1649 døde Christences mor, fru Ide Lange den 13. juni på Nørre Vosborg, og dermed var alle bedsteforældrene borte.

I 1651 blev Jørgen forlenet med Hardanger og Halsnø len for fem år samt Ustein kloster. I 1653 afgik han som rentemester og blev hofmester for Sorø ridderlige Akademi og Herlugholm samt blev forlenet med Børglum kloster.

Han tog nu ophold i Sorø med sin familie, og her boede de, da krigen med Sverige førte de svenske tropper også til den ellers så trygge ø Sjælland.

Man siger, at Carl den Tiende Gustaf skal have haft en svagheit for den lærde Holger Rosenkrantz, og at han derfor beskyttede hans søn og Sorø Akademi, hvor han forevrigt skal have spist til middag.

Desværre var det så som så med svenskekongens beskyttelse, så ved krigens slutning var Jørgen bankerot, idet han havde betalt brandskatter, beskyttelsespenge, salve guarder osv. af sine egne penge, og rigets financer udtømt, så han ikke kunne få sine tilgodehavender.

CARL X GUSTAF

Sébastien Bourdon pinx. N. M.

Jørgen gjorde alt for at holde Sorø Akademi i gang. Efter krigen solgte han ud af sine ejendomme. Gården i Østergade i København og anparten i Kongsbjerg Solvværk røg i 1661. Året efter solgte han sin part i gårdene Søndervang og Aabjerg, og i 1663 blev også Vindingegård afsat. Alligevel måtte han gøre opbud i 1664, og så havde det alltsammen ikke nyttet noget, for Frederik den Tredie lukkede akademiet i 1665, så kun latinskolen blev bevaret.

Endnu havde han Børglum len, og sine gårde Boller og Kjeldgaard, men tiderne var onde, og i 1668 søgte Jørgen embedet som Sjællands biskop.

Da han ikke fik det, Den gamle danske adel var nu frataget alle embeder, og Jørgen mistede også Børglum året efter, så solgte han også Boller og Kjeldgaard.

For sine fortjenester og store uerholdelige tilgodehavender fik han en pension på 1000 rigsdaler årlig samt fri bolig i Sorø og frit fiske i Sorø sø og frit brændsel i skoven.

Storebror Gunde gik det værre. Han var i 1648 blevet lensmand på Kalø, i 1653 rigsråd.

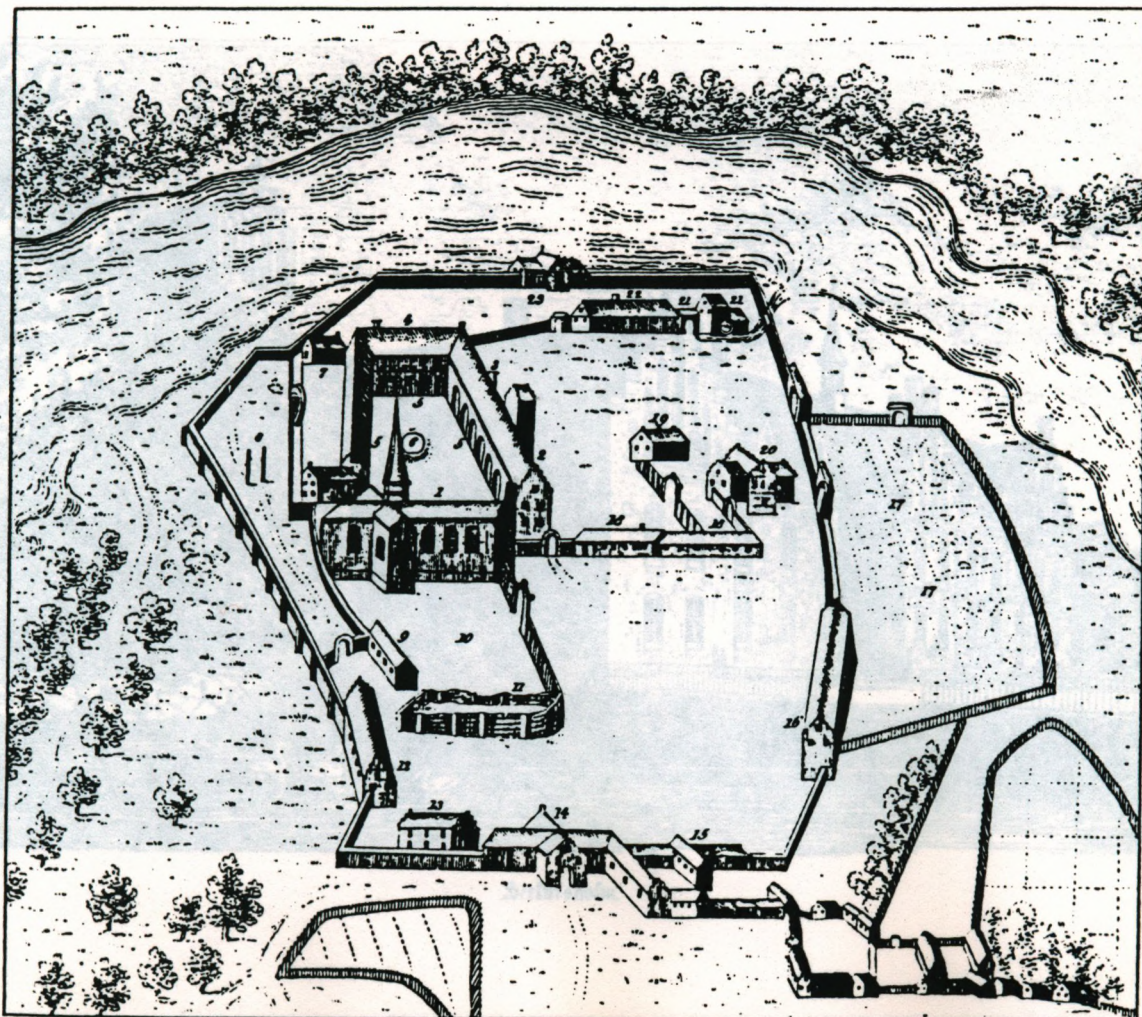
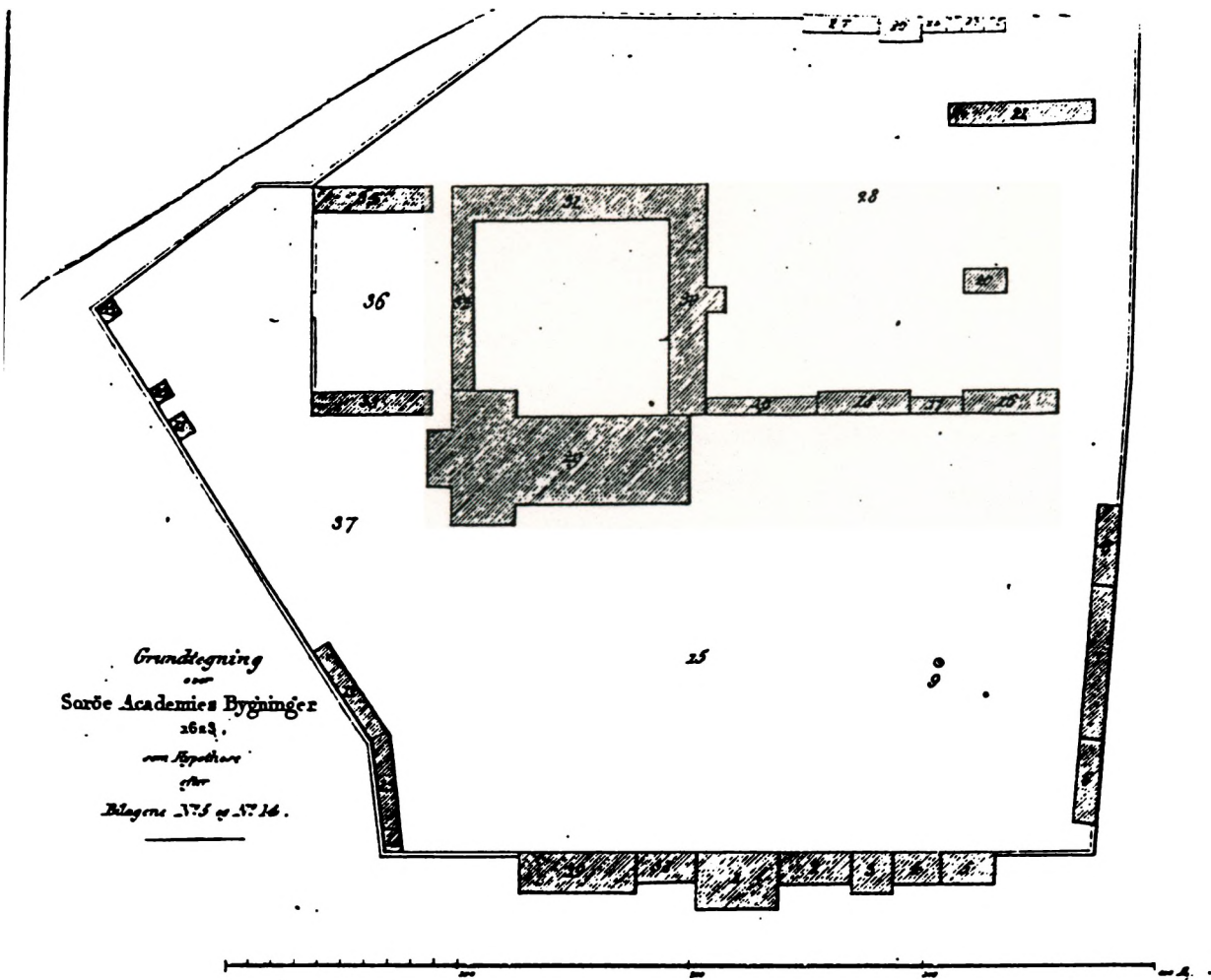
I 1658 blev han fanget af svenskerne i Odense, men deltog i anden omgang af Carl Gustav krigene i Københavns forsvar. Bagefter var han i 1660-61 lensmand på Skanderborg og assessor i Højesteret, men økonomisk ruin tvang ham til at søge sin afsked og i 1664 rejste han til Sverige og efterlod et mærkeligt politisk testamente.

Han døde 2. december 1675 i Helsingborg under meget bedrøvelige forhold.

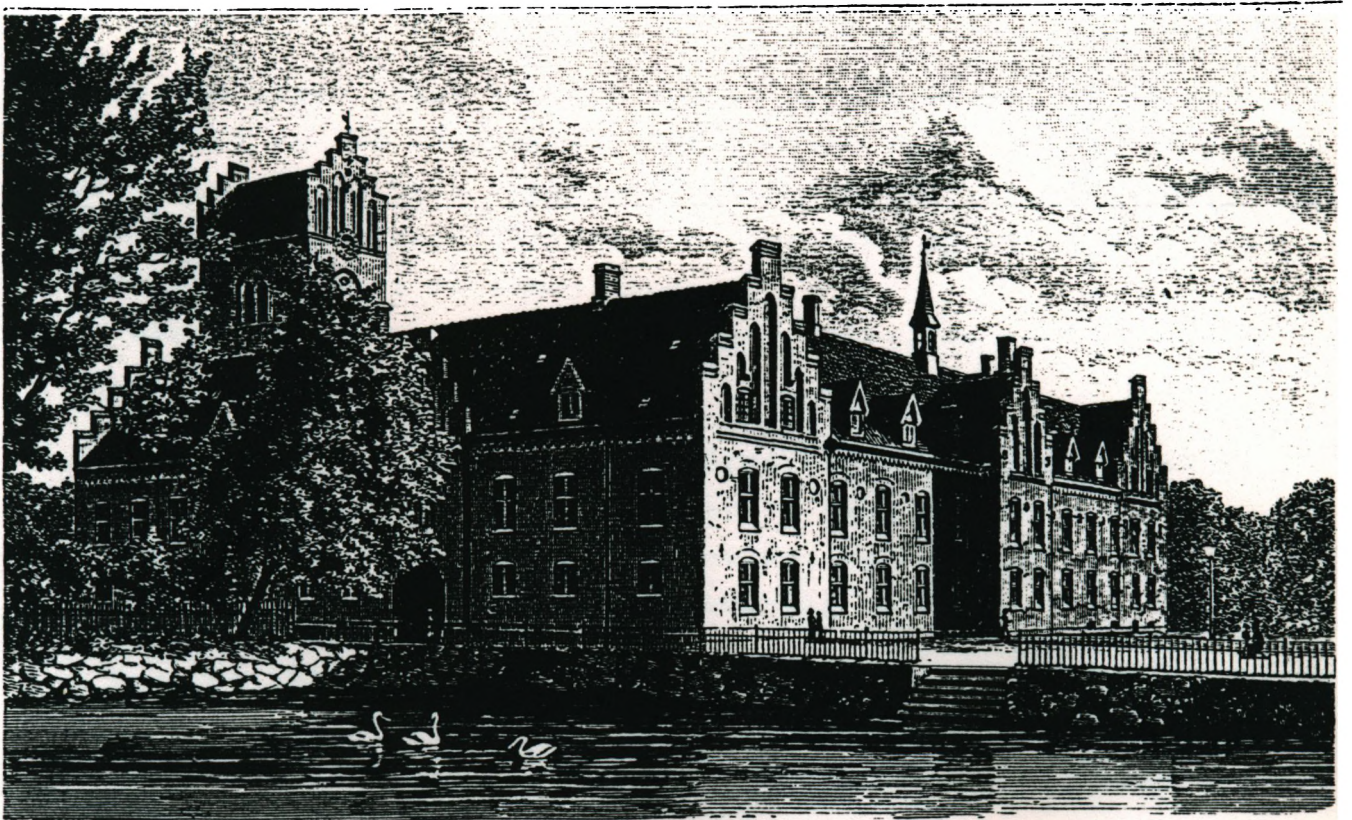
Lillebror Erik til Rosenholm, Vosnæsgaard etc.-klarede sig godt under enevælden. 1660-66 blev han lensmand på Kalø, 1661-66 tillige stiftamtmand i Aarhus om amtmand over Kalø amt, og til 1664 også over Stjernholm amt.

I 1673 blev han etatsråd, assessor i Statskollegiet og Højesteret, 1675 stiftsbefalingsmand over Aarhus stift og amtmand over Havreballegaard, Kalø og Stjernholm amter, samt geheimeråd.

Han døde agtet og æret den 13. oktober 1681.

T. B.

Serlufsholm.

Om lillesøster Dorte ved vi kun, at hun levede endnu i 1666, om Sophie bare, at hun døde i Assens.

Da Jørgen Rosenkrantz døde den 8. januar 1675 i Sorø, fragik arvingerne arv og gæld.

Han blev begravet i Sorø kirke. På sakristiets væg mod nord er indmuret hans aldrig fuldførte sandstensepitafium, et rørende minde om hans håbløse kamp for akademiets genoprettelse, som han aldrig oplevede.

Epitafiet var blevet pantsat til kirken for gæld.

Ane nr.363: Christence Jensdatter Juel af Aabjerg(1612-80)

Hun blev født i København, hvor hendes far var rentemester i Danske Kancelli. Det var den 26.august 1612, midt under Kalmarkrigen, og faderen Jens Juel til Kjeldgaard var blevet udnævnt til krigs- og zahlkommissærius, og det betød, at han skulle indkassere alle statens indtægter og udbetale alle krigens udgifter.

Det var en højt betroet stilling, men ingen benefice, fordi indtægterne ikke kunne følge med udgifterne.

Christences mor, Ide Hansdatter Lange så næppe meget til sin ægtemand i denne tid.

Men Christence var den første af hendes børn, der overlevede den spæde alder. Den førstefødte, Herman døde som lille, og de følgende tre, Anna, Ida Margrethe og Herman(II) døde også mens de var små.

Bagefter fødte moderen fire piger, Elsebe, Susanne, Margrethe og Maren, som alle blev voksne, mens den sidstfødte af alle, Lene døde spæd.

Alle fem piger synes at være vokset op i hjemmet, og de må have fået en god uddannelse, for i hvert fald den ene af dem er kendt for at have været god til matematik, historie og sprog, "vel forfaren" kaldes hun, Susanne, og så må de andre selvfølgelig haft de samme tilbud.

Vi ser da også, at en af Christences døtre, men det kommer vi til.

Faderen blev rigsråd i 1616, og året efter fik han Tranekær len. I 1617 fulgte han med den senere kong Frederik den Tredie til Verden som prinsens hofmester, og her blev prinsen indsat som administrator eller verdslig biskop.

I foråret 1618 blev Jens Juel udnævnt til Norges statholder med lensforhold til Akershus slot og len.

Og på denne måde kom Christence og hendes søskende, søstre, til Norge.

Akershus var det eneste kongeslot i Norge, og med det så det ikke for godt ud.

Østfløjens nordlige del blev statholderens bolig, og her var god plads til Jens Juel og hans familie.

Til hans lejlighed hørte tilsyneladende den nordlige halvdel af det middelalderlige tårn Vovehals, der havde udstået så mange krigshandlinger og endnu stod stolt og tilsyneladende urokkeligt.

I begyndelsen var de bare to pigebørn, Christence og Elsebe, men kort efter ankomsten til Akershus var fru Ide atter gravid og fødte en datter, Susanne.

Det var en spændende tid, de boede i Norge. Kongen ønskede at gøre Akershus til en rigtig kongebolig, og han lod foretage en betydelig ombygning af den gamle middelalderborg.

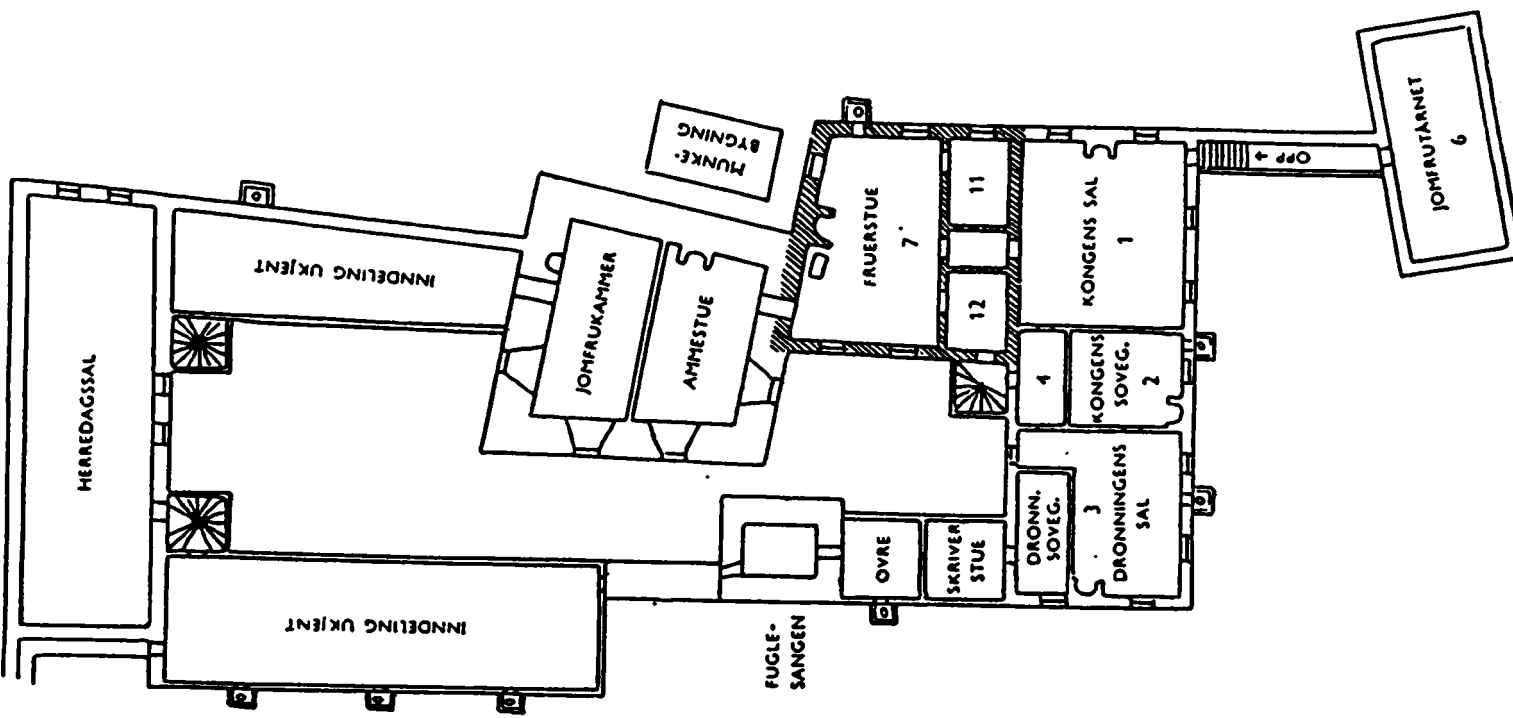
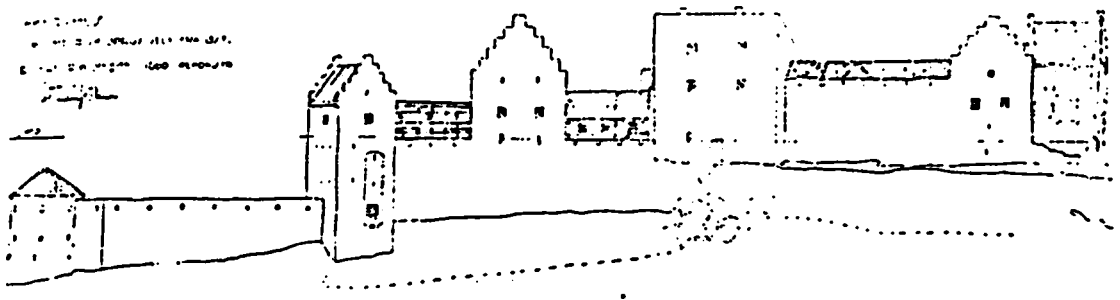
Vovehals stod jo midt i østfløjen og ragede med sit mægtige korpus langt ind i den lange smalle borggård. Det havde kongen set sig gal på, og vovehals blev amputeret, så østfløjen fik en lige facade fra ende til anden.

Der blev også bygget et trappetårn, Blåtårn kaldet, der gik op til kongens og dronningens gemakker. Dronningen var ganske visrt død, men så kom Kirstine Munk i hendes sted, og hun måtte jo også have standsmæssige forhold.

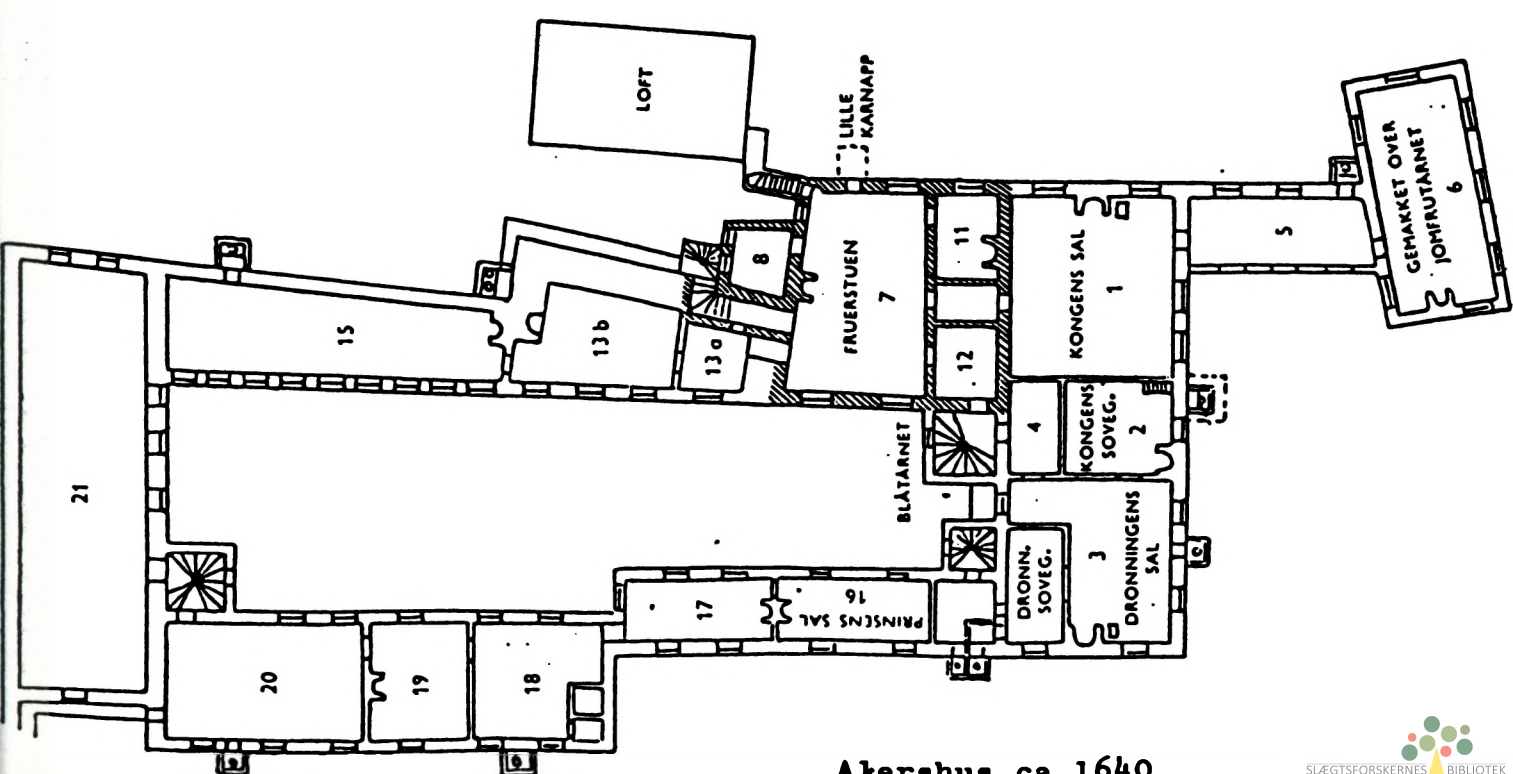
Det var midt i alt byggerodet, fra Ide Lange nedkom med sin fjerde datter, som blev døbt Margrethe. Hun blev født den 10. september i Jomfruens tegn, så når adelsårbogen påstår, at den yngste datter, Maren blev født den 23. maj året efter, så har han ikke lært noget om menneskets drægtighedsperiode.

Med Maren, uanset hvornår hun blev født, var de fem piger. Endnu en lille pige fødte fru Ide, men hun døde spæd.

I 1629 fik Christences far tilbudt embedet som rigsadmiral, men undslog sig med henvisning til sit dårlige helbred. Det tog Christian den Fjerde ham imidlertid meget unådigt op, og da kongen forflyttede ham til Aalborg len, betød det et betydeligt afbræk i Jens Juels norske interesser.

Akershus ca 1620

Akershus ca 1640

Efter to års ophold på Aalborghus 1629-31 blev Christences far forlenet med Bøvling, der lå i Ringkøbing amt og bestod af fire bindingsværkshuse.

Her døde Jens Juel den 28.marts 1634 og efterlod hustru og fem ugifte døtre.

Pigerne er uden tvivl blevet hjemme hos deres mor, som dog nok har måttet rejse til familiens forskellige besiddelser i Danmark og Norge.

Det er ikke synligt i arkiverne, hvordan Ide Lange kommer i forbindelse med Rosenkrantz på Rosenholm, men den 12.august 1637 blev Christence gift med Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm, og de overtog sidem Kjeldgård i Salling.

Året efter blev det Elsebes tur. Hun blev gift den 6.maj 1638 i Viborg med Ove Juul af de Lilje-Juuler. Han skrev smg til Bruusgaard, og det var ham, der blev far til den Karen Juul, der i sit andet ægteskab fik Hugo Lützow. Selv døde Ove Juul, som det vil huskes, da hans ryttertrop var blevet revet op af Svenskerne, og han taget til fange, fribivnet på æreord og siden passet op af andre Svenskere og skudt. Det var den 9.januar 1644. Elsebe fødte ham fire døtre men ingen sønner.

Maren var den tredje, der blev gift. Hun arvede de Norske godser og fik Norges riges kansler, stiftamtmand i Trondhjem og geheimeråd Ove Bielke til Østraat. Brylluppet stod i 1643 og hun døde formentlig i sin første barselseng i 1644 den 17. april.

Så blev det Susannes tur, hende, der især var god til sprog, historie og matematik. Hun fik oberst Erik Quitzow til Sandager, som havde overtaget Bøvling len. De fik fire sønner og en datter.

Margrethe må have været den yngste trods Thisets adelsårbog. Hendes fødselsår var snarere 1628 end 1622, og hun kom 1641 til 1647 i søster Elsebes hus, hvor hun oplevede sin onkels død, men hvor hun også nød godt af sine niecers huslærer Anders Bording. I 1648 blev hun hoffreken hos dronning Sofie Amalie, der den 22.oktober 1650 giftede hende bort til Peder

Brylluppet stod på Københavns slot, så det var en fashionable begivenhed, som blev endevendt på torvet og i de små gader og stræder.

Christence og hende ægtemand, rentemester Jørgen Rosenkrantz var selvfølgelig tilstede, og de fulgte sikkert med, da de nygifte snart efter drog af til Stockholm.

Her døde Margrethe i sin første barselseng den 9. september 1651.

Peder Juel giftede sig senere med Dorothea Sehested.

Imidlertid havde Christence skænket sin mand ti børn, som vi nu skal omtale nærmere.

Den ældste var Ide Rosenkrantz, som vi kender så godt fra bogen om Hugo Lützow, hvor vi har hendes meget smukke portræt. Hun blev født den 16. juli 1639 på Kjeldgaard.

Små halvandet år senere nedkom fru Christence med en søn, også på Kjeldgaard. Det var den 28. december 1650, og drengen fik navnet Jens, og han kom til at passe til enevældens hofvæsen som hånd i hanske.

Den tredje blev igen en pige, Sophie, der ligeledes blev født på Kjeldgaard den 24. november 1642.

Hun blev senere gift med Otto Skeel til Birkelse.

Vi ved hverken fødselstidpunkt eller sted for nummer fire, den tredje datter, der fik navnet Dorte. Hun blev gift med en Sallingbo, Mogens Kaas til Trudsholm og Kaas.

Da Christence næste gang redte til barsel var det i Odense. Den 1. juni 1645 nedkom hun på Sct. Knuds Kloster med sønnen Holger.

Vi kan sikkert gå ud fra, at de to sidstnævnte børn er født under flugt fra Torstensson-fejden, der havde oversvømmet Jylland.

Efter krigen var familien tilbage på Kjeldgaard, hvor Christence fødte de næste to børn, Ove den 10. marts 1647, og Beate, der blev døbt den 15. december 1648. Måske var Beate som den første født i København, hvor Jørgen Rosenkrantz jo havde fået embede som rentemester hos Frederik den Tredie.

Otte døde 1651 i København, og vi ved ikke, hvor gammel han var, men der var ikke plads til hans fødsel andre steder end i 1649, med mindre han var en tvilling.

Frederik blev født 1650 i København, vel i gården på Østergade, ud til den såkaldte Hallands ås, hvor Kongens Nytorv skulle komme.

Den sidste af Christences fødsler kan vi ikke datere. Det er datteren Ide Margrethe; der i 1682 blev gift med Henrik Juel til Lindbjerggaard.

Hun var som sin moster meget lærd og om tales som meget erfarende i Kemi, matematik og botanik.

Christence fulgte sin mand til Sorø Akademi, oplevede med ham Svenskekrigene på Sjælland og de strenge år bagefter. Efter hans død i 1675 blev hun boende i det nedlagte akademis bygninger, hvor hun døde den 11. november 1680.

Ane nr. 364: Hans Wilhelm von Harstall til Berritsgaard etc.

Enten han nu blev født i Gottorp, hvor hans far først var marskel og staldmester, eller i Eschwege ved Werra, hvor faderen senere var stads- og landfoged, så var han fødselsdag den 10. maj 1611, og han var hos sin mor Margarethe von Lehrbach. Hans far, Hans Ludwig von Harstall skrev sig til Mühla, Creutzburg og Schrecksbach.

Hans Wilhelm fik eller havde en bror Hermann Adolph og syv andre søskende, hvis navne jeg ikke kender.

I alle tilfælde kom han til Eschwege med sin familie, mens han endnu var barn.

Eschwege, Kreis Eschwege, Hessen-Kassel, Kurhessen var en by på ca. 5000 indbyggere, (733 husholdninger). Den ligger i en nordvestvendt dal ved venstre bred af floden Werra i et sumpet terræn. Mod syd hævede Hunsrück sig til 474 m, mod øst Leuchtberg til 322 m.

Byen var befæstet med en mur.

Faderens overhoved var landgrev Moritz af Hessen-Kassel, og da dennes søn, landgrev Wilhelm den Femte af Hessen-Kassel i 1619 i en alder af sytten år blev gift med sin jævnaldrende Amalie Elisabeth af Hanau-Münzenberg blev Hans Wilhelm optaget i deres hof, og den unge landgreve gav ham til sin unge hustru med ordene:

"Min kære, opdrag mig denne dreng. Når han bliver ældre, tager jeg mig selv af ham."

Sådan blev Hans Wilhelm kammerdreng hos grevinden før han var fyldt ni år, og han tjente grevinden til han var femten. I 1626 så det ikke for godt ud for protestanterne i Tyskland, og det var ved den tid Christian den Fjerde greb ind i krigen, der nu havde varet i otte år.

Hertug Christian af Braunschweig, der var i kongens tjeneste havde besat Hessen, men blev fordrevet af Tilly, og landet har sikkert lidt forfærdeligt under krigshandlingerne.

Vilhelm V af Hessen-Kassel.
1602—1637.

Amelie Elisabet.
Landtgreffinna af Hessen-Kassel.
1602—1651.

Det unge grevepar havde deres hof i Kassel, der ligger ved floden Fulda, og her voksede Hans Wilhelm op til mand. Landgreven opøvede ham i alle ridderlige færdigheder, og det var især ridekunsten, Hans Wilhelm gjorde fremskridt i.

Efter at Christian den Fjerde af Danmark var blevet slået af Tilly ved Lutter am Barenberg, var hele Tyskland i de katolskes hænder, og Hessen-Kassel med Dietz, Catzenellenbogen, Ziegenhain og Nedda måtte tage imod indkvartering og yde kontributioner og stille soldater til kejseren.

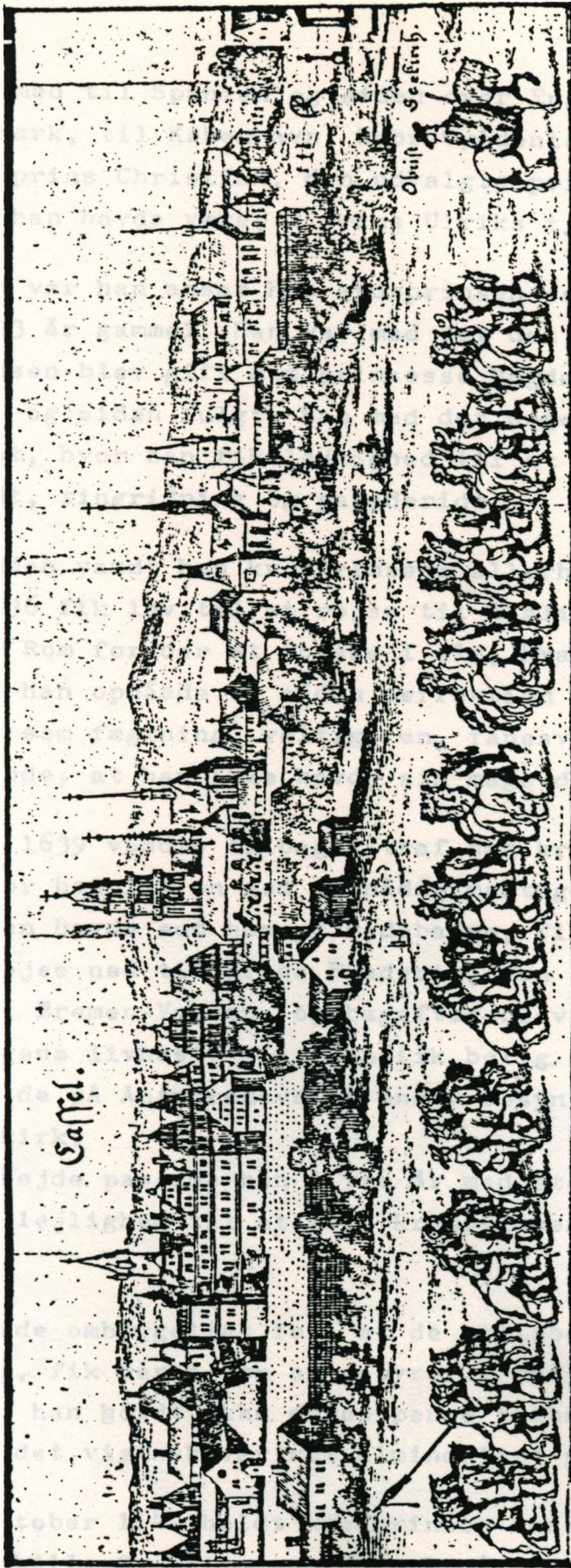
Byerne synes at have været forskånet for besættelser, men bønderne søgte i stort tal tilflugt inden for murene, og i de tætpackede byer fik epidemierne et voldsomt omfang. Folk lå og døde i gaderne, men Hans Wilhelm boede på slottet, der havde sin egen mur.

I 1630 gik Svenskekongen i land i Pommern for at støtte de betrængte protestanter, og snart gik hans hære fra sejr til sejr. Krigen nærmede sig Hessen-Kassel-området, og Hans Wilhelm bad sin herre om at skaffe sig en ny tjeneste, så han ikke blev taget til kejserens tropper.

Så i 1632 anbefalede landgreven ham til prins Ulrik af Danmark, der dengang tjente som oberst under hertug Johann Georg den Første af Sachsen, og prinsen tog ham i sin tjeneste som liv- og kammerpage, der førte prinsens kyrads.

Ved sin høflighed og sin gode opvartning gjorde han sig så afholdt af prinsen, at denne gav ham midler til at rejse i seks år til Holland, Frankrig og England for at uddanne sig på prinsens bekostning.

Desværre blev jo prinsen snigmyrdet i 1633, og Hans Wilhelm sad strandet i Paris uden herre, og hans første pengehjælp var sluppet op. Gode råd var dyre, men heldigvis kom netop da en kongelig dansk gesandt, kammerherre Christian Ulrik Gyldenløve gennem Paris på sin vej til Spanien, hvor han skulle invitere kong Philip den Fjerde til bryllup i 1634. Han tog den strandede Hans Wilhelm med.

CASSEL aus dem „MONUMENTUM SEPULCRALE . . . MAURITII, HASSIAE LANDGRAVII“

Kupferstich von Matthaeus Merian nach der Stadtransicht von August Erich, 1638

Han kom med til Spanien og siden over England og Holland til Danmark, til København, hvor Gyldenløve anbefalede ham til kronprins Christian, den udvalgte prins, og fortalte, hvordan han havde været i prins Ulriks tjeneste.

Herefter var han ansat hos kronprinsen som hofjunker. Han var nu 23 år gammel. Han var med det det sore bilager, hvor kronprinsen blev gift med prinsesse Magdalena Sibylla af Sachsen, og siden fulgte han med det unge ægtepar til Nykøbing slot, hvor han fik lejlighed til at vise sin kunnen i skoleridt, ringridning og paraderidt.

Efterhånden vandt han kronprinsens allerhøjeste gunst, så han i 1636 fik lov til at rejse til Italien, Neapel, Venedig, Malta og Rom for der at forske i alt, hvad der angik ridekunsten, og han opnåede en sådan perfektion i alle adelige idrætter som fægtning, voltigeringen, fanesvingning, skydning og lignende, at han ikke havde sin mage deri.

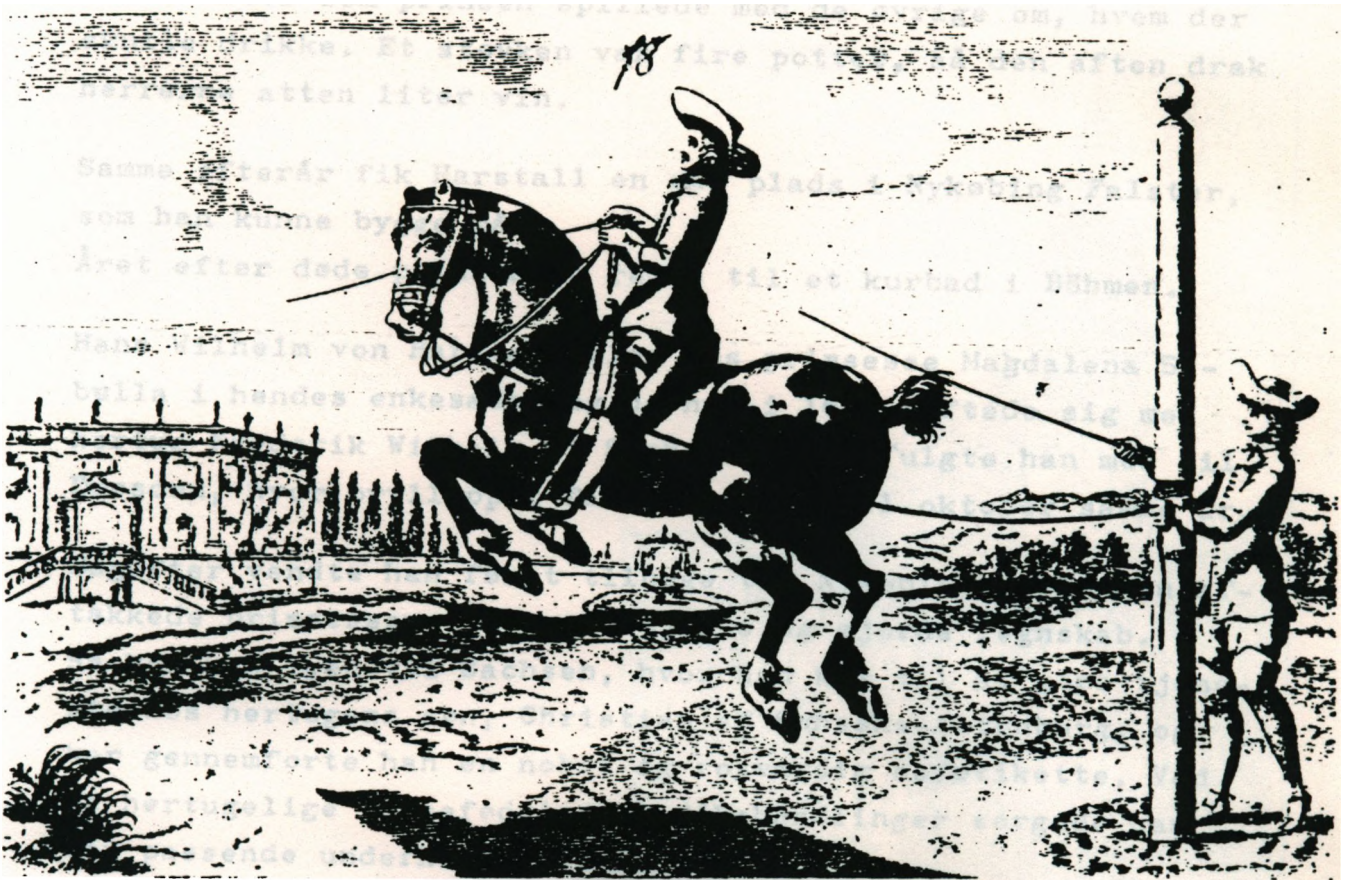
Da han i 1639 vendte tilbage, traf han kronprinsen på Kronborg, hvor han fik en god og nådig modtagelse.

Da prinsen havde set ham på ridebanen, fik han først ordre til at rejse ned til prins Frederik, den senere Frederik den Tredie, i Bremen-Verden, og bagefter blev han ansat til at ride kongens livheste til. Han fik bolig i Slagelse og havde sit arbejde på Antvorskovslot under opsyn af lensmanden Wenzel Rothkirk.

Dette arbejde passede han i tre år med stor flid men fandt dog også lejlighed til at gøre kronprinsen sin opvartning i Nykøbing.

Han sørgede omhyggeligt for, at de staldbetjente, han havde under sig, fik deres løn og gebyrer i rette tid og i fuldt mål. Dvs. han holdt ikke deres penge tilbage helt eller delvis, som det vistnok var ret almindeligt på den tid.

Den 23. oktober 1642 holdt kronprinsen hans bryllup med hofjomfru Sybille Cathrine von Metsch på slottet. Både hertug Frederik af Gottorp og ærkebiskop Frederik af Bremen-Verden var inviteret, men hertugen af Gottorp kunne ikke komme.

Balotade. Ore- og halekuperet Hest. Efter Winter.

I lensregnskaberne omtales det, hvordan man forud for dette bryllup var travlt optaget af at fly borde og bænke, og der redegøres for, hvordan maler Gottfried Jost fra København i køkkenet har forgyldt og stafferet allehånde skueretter. Der havde også været tilkaldt fremmede kokke, og den 1.nov. præsenterede to snedkere en regning, der afslører, at der også havde været opført en ballet.

Harstall kom da også til kronprinsens sygeleje, opvartede ham dag og nat, vågede hos ham, løftede og støttede han og glemte sin egen husholdning.

Den 5.marts 1645 får vi et lille glimt af en lystig aften på Slottet i Nykøbing Falster ved kronprinsens hof.

Vi får at vide, at der til aftensmåltidet og bagefter blev serveret fire et halvt støvken vin til prinsen, hertugen, hofmarskal Rosenkrantz, Harstall, Binouf, Plato, Hans Jakobsen m.fl. efter som prinsen spillede med de øvrige om, hvem der skulle drikke. Et støvken var fire pottet, så den aften drak herrerne atten liter vin.

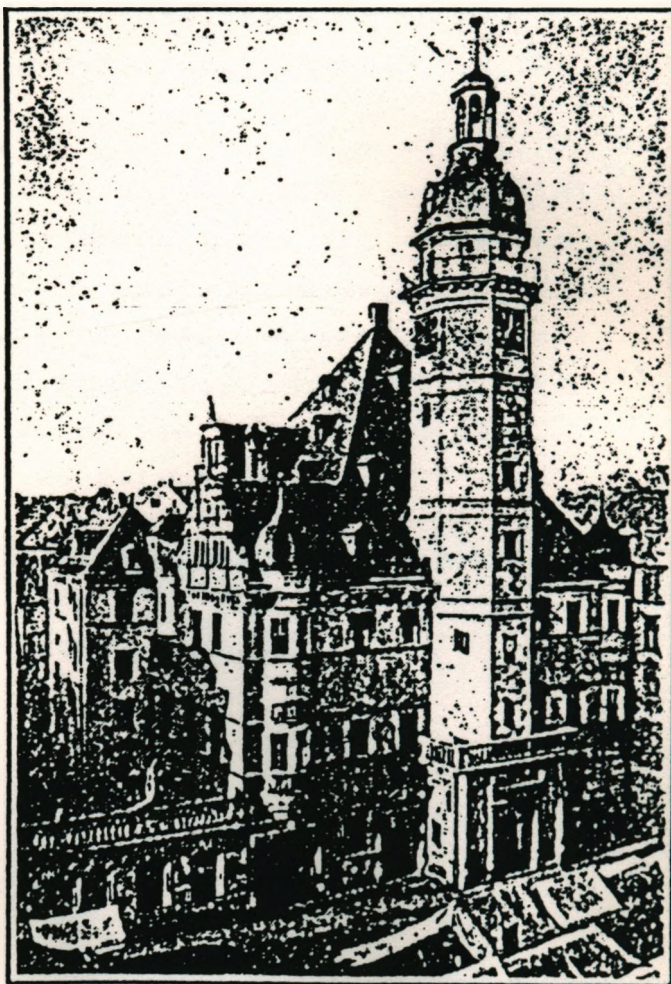
Samme efterår fik Harstall en øde plads i Nykøbing Falster, som han kunne bygge på.

Året efter døde prinsen på rejse til et kurbad i Böhmen.

Hans Wilhelm von Harstall blev hos prinsesse Magdalena Sibylla i hendes enkesæde, og da hun i 1652 giftede sig med hertug Frederik Wilhelm af Sachsen etc., fulgte han med til Dresden, hvor brylluppet fandt sted den 11.oktober samme år.

Bagefter vendte han først tilbage til Nykøbing, hvor han af-takkede prinsessens lavere betjente og gjorde regnskab. Så kom han igen til Sachsen, hvor han kom til at gøre tjene-ste hos hertugens søn, Christian af Sachsens-Altenburg, og her gennemførte han en nobel og rosværdig hofetikette. Ved de hertugelige barnefødsler og dåbshandlinger sørgede han for passende underholdning.

Hans hustru, Sybille Cathrine skænkede ham, som tiden gik, fem børn.

Rådhuset i Altenburg.

Dotrene Magdalena Sibylla, Christiane Lucretia, og sønnerne Christian Ulrik, som vi kender godt, Johann Friedrich og Wilhelm Ludwig.

Han skrev sig til godserne Berritsgaard, som han købte 1654, Pederstrup, Mühla, Schrecksbach, Creutzburg og Altenbortzla. Han døde den 17. januar 1666 som højfyrstelig Sachsen-Altenburgsk overhofmarskal og staldmester.

—

Ane nr.365: Sybille Cathrine von Metzsch aus Plohna etc.

Hun til hørte en uradelslægt fra Vogtland, som grænses mod sydøst til Böhmen, mod sydvest til Bayern, mod øst til Sachsen, som det blev indlemmet i, mod vest til Türingen og mod nord til Brandenburg.

Hendes far hed Heinrich Sebastian Metzsch, moderen Catharina Lucretia von Rauchhaupt.

Faderen, der skrev sig til Plohna og Reuth var sikkert i sachsisk tjeneste.

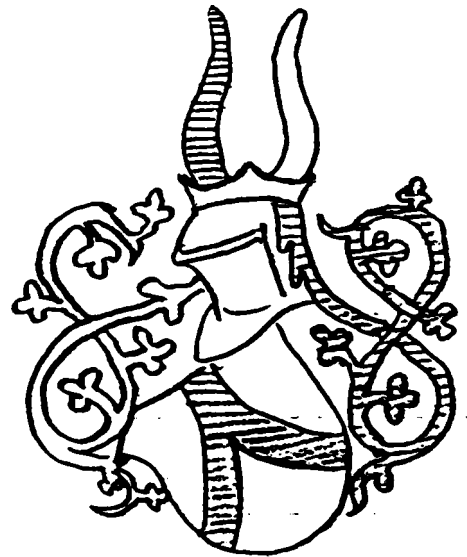
Sybille Cathrine må være født omkring 1620, for hun fulgte med prinsesse Magdalene Sibylle af Sachsen til Danmark, da prinsessen skulle giftes i 1634.

Sybille Cathrine har således været først i tyverne, da hun i 1642 blev gift med den 31 årige Hans Wilhelm von Harstall, der kom fra Hessel-Kassel, men hvis slægt stammer fra Türingen.

Hun fødte ham fem børn: Christian Ulrich, der blev opkaldt efter de to danske prinser, der havde taget sig af hendes mand, Magdalene Sibylle, der var hendes egen velgører, Wilhelm Ludwig, dels efter Wilhelm af Hessen-Kassel, dels efter barnets farfar, Christiana Lucretia, som fik sin mormors navn, og endelig Johann Friedrich, som var et navn, der ofte forekom i den Sachsiske hertugslægt.

Hans Wilhelm von Harstall til Berritsgaard, Pederstrup etc. død 17.januar 1666.

Vi ved ikke, hvornår Sybille Cathrine døde.

Den uradelige slægt Metzsch førte
i hvidt felt en blå sparre med
indadbuede sider, på hjelmen to
vesselhorn, et blå og et hvidt.

Ane nr.366: Kurt Bertram von Pfuel zu Jahnsfelde 1590-1649

Kurt Bertram von Pfuel blev født i 1590 ude i det sumpede land omkring Oder, der har givet slægten sit navn, "pøl". Hans far, Adam skrev sig til Fichel, Wilkendorff og Jahnsfelde, som tilsammen udgjorde "Pfuler Land", der ialt omfattede ca 20 landsbyer og grænsede til Barnim og Lebus. Moderen hed Barbara og var af slægten von Burgsdorff.

Faderen havde i sin ungdom tjent i franske og nederlandske hære, men havde senere helliget sig sine godsers forvaltning, og vel også sine børns opdragelse.

I marts 1603 blev Kurt Bertram sammen med sin bror, Georg Ehrenreich immatrikuleret ved universitetet i Frankfurt an der Oder.

Her studerede han retsvidenskab, og foretog formodentlig efter endt studium en kavalerrejse til forskellige europæiske lande. Han lærte dog hverken fransk eller italiensk.

Faderen var strengt luthersk, og den religiøse forvirring i Europa var stor, så faderen har sikkert bestemt, hvilke byer og universiteter, sønnerne måtte besøge.

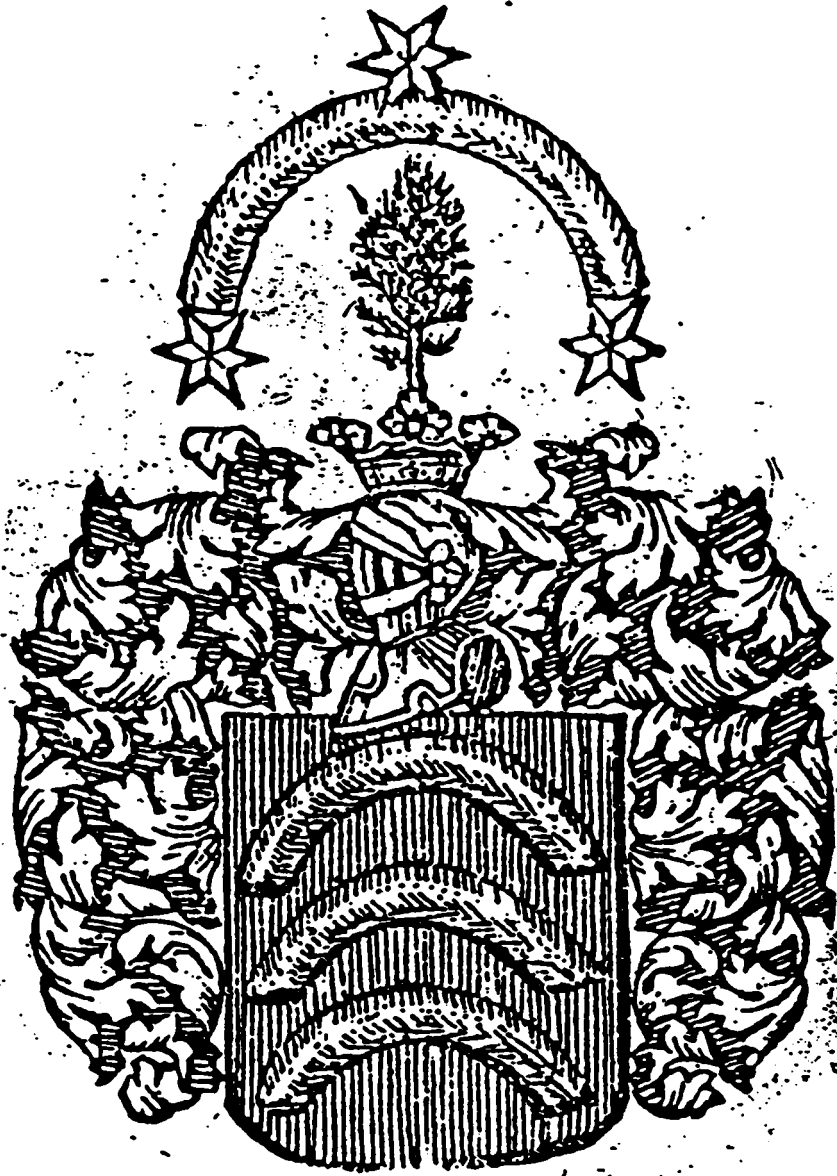
Det er hans egne ord til Tilly ved en forhandling, der har afsløret hans manglende sprogkundskaber.

Siden har han vel været i tjeneste som smådreng, edelknabe eller page hos en eller anden stormand, for det er først i 1613, Kurt Bertram igen dukker frem af ubemærketheden.

Han blev da ansat som kammerjunker hos sin landsherre, kurfyrst Johann Sigismund af Brandenburg, der døde i 1619.

Da den nye kurfyrste, den unge Georg Wilhelm i 1620 skulle sende sin søster, Marie Eleonora på brudfærd til Stockholm, måtte han have nogle rettroende ledsagere til den unge brud. Enkekurfyrstinden, prinsesse Anna von Preussen udpegede da den strengt lutherske slægt Pfuel som de rette folk.

Den trediveårige Kurt Bertram von Pfuel blev brudfærdens rejsemarskal, der skulle føre bruden til kong Gustav Adolf.

Von PFUELL.

Sammen med Kurt Bertram rejste også hans lillebror Adam, som edelkaabe, og hans søster Katharina Elisabeth, som hoffroken. De blev begge to i Sverige og gjorde karriere, hver på sin måde. *Kurt Sigurd*

Adam von Pfuel gik ind i den svenske hær og steg stot i graderne, så da feltherren Johann Baner lå for døden i 1641 overgav han overstbefalingen over hele den svenske krigsmagt i Tyskland i hænderne på ham.

Katharina Elisabeth klarede sig ikke ringere. Hun blev til sin tid gift i overværelse af kong Gustav Adolf med den samme feltherre, Johann Baner.

Kurt Bertram von Pfuel vendte hjem til Brandenburg, som i sin fattigdom slog stærkt på sin neutralitet, og det skulle blive Kurt Bertrams mission i de næste år at forhandle med de forskellige krigsførende generaler.

I 1626 kom den protestantiske feltherre Mansfeld af Østfriesland og besatte den vestlige del af landskaberne Altmark og Priegnitz for at sikre sig det vigtige Havelpas.

Det truede med krig på Brandenburgs jord, og i marts blev så Kurt Bertram von Pfuel sendt til den kejserlige general for at afværge en kejserlig indmarch, hvad der også lykkedes ham.

Efter nederlaget ved Dessauer bro trak Mansfeld sig tilbage gennem Brandenburg og drog til Schlesien.

Da nu Wallenstein, der hidtil havde anerkendt Brandenburgs neutralitet, i august ville drage gennem Kottbus, blev Pfuel nu sammen med Wilmersdorff og Ribbeck sendt ham imøde for at forberede Wallensteins modtagelse i det derværende slot.

Samme efterår forhandlede Pfuel med Aldringen, Wallensteins stedfortræder, der havde taget kvarter for sine tropper i stifterne Halberstadt og Magdeburg.

Det lykkedes endnu en gang Pfuel at afholde ham fra den så frygtede indmarch i det brandenburgske.

Som en anerkendelse af denne missions resultat, men vel også for at binde den dygtige forhandler til statens tjeneste, blev Kurt Bertram von Pfuel nu udnævnt til hof- og kammer-*161*.

Albrecht von Wallenstein.
Neueres Bild nach einem zeitgenössischen Gemälde im Schlosse
zu Friedland.

Den 25. november 1626 aflagde den nye rådsherre, Kurt Bertram von Pfuel til Jahnafelde etc. ifølge edsbogen den enkle ed og tog hermed det første trin på sin karrieres stige.

Den vankelmodige kurfyrste, der i begyndelsen havde foretrukket det protestantiske parti i krigen - han turde vel ikke andet for sin mor, - blev efterhånden under indflydelse af grev Adam af Schwartzenberg mere og mere kejserlig i sine sympatier.

I begyndelsen af 1627 var han rejst til Preussen, altså faktisk flygtet ud af krigszonen, men sendte så i maj sin fætter markgrev Sigismund som statholder til Brandenburg for at han kunne gøre en ende på Berliner-geheimerådets selvstændige antikejserlige politik.

Kurt Bertram von Pfuel og markgreven fandt hurtigt hinanden i en fælles renlivet luthersk tro, og Pfuel trådte i et varigt tjenstligt og personligt fortrolighedsforhold til markgreven, der varede til dennes død i 1637.

I anledning af kurfyrstens politiske kovending blev der indledt en statsproces mod den calvinistiske geheimeråd Samuel von Winterfeld, der af kurfyrsten selv var udset til offer. Fængslingen, der vakte den største opsigt, blev foretaget den 6. august 1627 under Kurt Bertrams personlige ledelse, og han tilhørte også som første kommissær det undersøgelsesudvalg, der gennemførte denne skinproces mod en ærlig og trofast statstjener.

Denne proces har sat en grim plet på kurfyrstens navn, men jo også på Pfuels, skønt han kun ugerne havde påtaget sig denne rolle. Hans opførsel førte da også til, at det calvinistiske-antikejserlige parti, da de i 1630 kom til magten, forfremmede Pfuel til det højeste statsembede ved siden af kanslerembedet.

I de næste måneder og år var Pfuels stilling en krigskommissærs ved hoffet, og hans arbejde kan stadig følges i den militære forvaltning.

**Georg Wilhelm, kurfurste af Brandenburg
(1595—1640).**

Vi kan se, hvordan han måtte forhandle dels med stænderne i landsdelene Priegnitz, Uckermark, Mittelmark og Neumark og regeringen i Neumark om de kontributioner, kvarterer og naturalydelse, Brandenburg skulle levere til de kejserlige tropper, for at få disse ind i så stor udstrækning som muligt fra alle dele af landet, mens han på den anden side er på farten tidligt og silde for at forhandle med armeførererne selv.

Hertugen af Friedland, feltmarskal Albrecht von Wallenstein var en hård nød at knække, og det er spørgsmålet, om det i det hele taget lykkedes for Pfuel.

Wallenstein var en syg mand, der ofte havde nervøse anfald af migræne, og så var han livsfarlig for enhver.

Vi har en række små episoder af Kurt Bertrams forsøg på at få ham i tale.

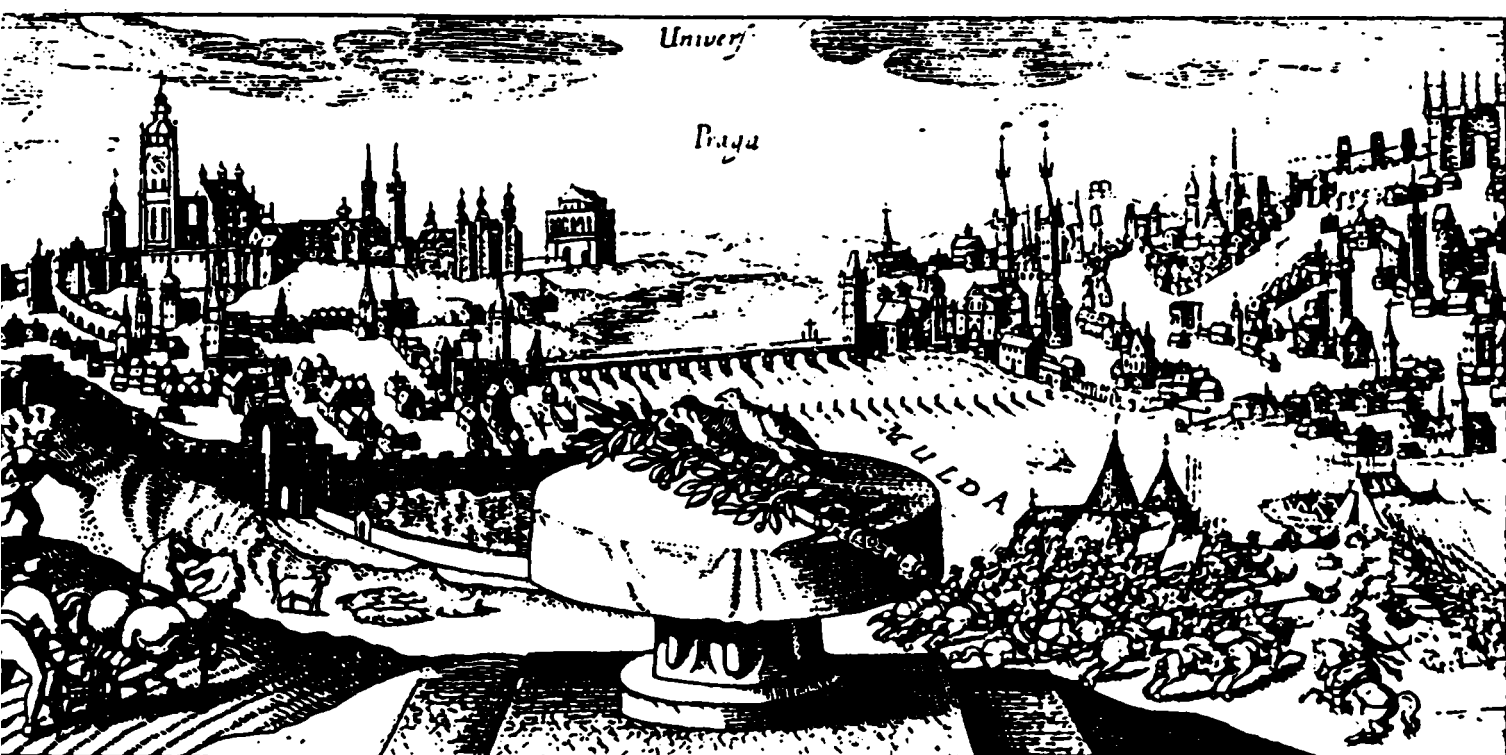
Hans første mission hos Wallenstein var i foråret 1626, hvor grev Ernst von Mansfeld havde besat Priegnitz. Pfuel skulle på kurfyrstens vegne bede ham undlade at rykke ind i Brandenburg, hvortil Wallenstein svarede:

"So wahr ich ein ehrlicher Mann bin, will ich dem Kurfürsten kein Wiedriges erweisen, nur bitte ich ihn um Gottes Willen, die Mansfeldsche Armee auszusshaffen, sonst muss nachrücken, um den Feind zu suchen, wo ich ihn treffe."

Dengang gik det godt, siden gik det skidt. Det ser ud som om Wallenstein har set sig gal på Pfuel. Det er i hvert fald det indtryk Wallensteins biograf Golo Mann har fået.

Da Kurt Bertram i januar 1628 op søgte Wallenstein i Prag, efter at have op søgt ham forgæves i Kottbus, Lauenburg og Frankfurt i 1627, kunne man se ham stå på Karlsbrücke og vente på hertugens ankomst. Vognen kom rullende med Wallenstein og hans svoger, kardinal Harrach, den ventende gesandt blev genkendt, vognen holdt, om han havde noget at melde? Brandenburgeren havde en kurfyrsteligt skrivelse. Straks blev den fjerprydede hat loftet let, og hestene gik igang.

Pfuel, der kendte "der kleinen Seite" ud og ind, løb gennem gaderne, alt hvad han kunne, for at stå ved paladsets port, før Wallenstein steg ud. Forgæves! så mange herrer, bømske og andre, trængte sig nu om den mægtige, at det var helt umuligt at komme til.

Acquiritur haud ideo pax, ut fera bella gerantur :

Pax quò acquiratur, bellum ideo geritur :

Der blev holdt et kortvarigt tafel, så kørte Wallenstein i en fart til kejseren i slottet Hradschin og var utilgængelig resten af dagen.

Næste dag - Pfuel stiller i god tid i riddersalen på paladset og venter triste timer til han bliver bemærket af den ankommende hertug og tiltalt. Han får lov til at kysse på hånden og forevise sit kreditiv, så bliver han vinket af, i dag går det ikke, men i morgen.

Næste dag! hvis Pfuel nu tror sig sikker, tager han fejl, for i det øjeblik han vil træde ind i paladset, ruller den kendte vogn ud, Wallenstein råber til ham, at han må vente endnu et par dage, der er i øjeblikket for meget at gøre i kejserpaladset.

To dage! sådanne ventedage koster penge, for gesandter skal optræde som fyrster på deres fyrstes vegne, leve på en stor fod, og det gør de gerne, især hvis de har det knapt hjemme, men for Pfuel er det omvendt.

Han er rig, men han får heller ikke sine udgifter dækket af kurfyrsten. Denne tvungne frihed passer ham dårligt.

Tredie dag - der er hans niende i Prag - fornyet bøn om audiens, og han bliver indbudt til hertugens tafel, hvor han må spise i gæsternes stemmelarm under salens loftmaleri af Mars eller solguden - eller er det måske hertugen selv som guddommelig?

Bagefter lykkes det virkelig Kurt Bertram at få en samtale med den mægtige i en vinduesniche, men kun alt for tydeligt føler han, hvor travlt hertugen har med at slippe fra ham. "Føre nogle regimente ud af Brandenburg - gerne, men hvorhen? Hvorhen? - Nedsættelse af den månedlige sold? umuligt! Sold og proviant kun til de knægte, der virkelig er tilstede, ikke for dem, der kun findes på papir? ja, det er i orden. Beregne den brandenburgske Thaler til $1\frac{1}{2}$ gylden? ja, sådan skal det være!" - endnu et par punkter flygtigt påhørt, og Wallenstein iler videre.

Pfuel kan ikke regne sin mission for lykkedes og heller ikke som mislykket endnu. Han borer videre hos kammerherrer og kancellisekretærer - og det er dyrt - han får endnu engang en tid, og ser vognen køre ud.

Nu forbarmer hertugen sig over ham, og lader ham stige ind. Tid er penge, måske kan man udrette noget, mens hestene mæsser sig op ad de stejle gader til kongeborgen. Måske, men da Pfuel haler et stykke papir frem af sin kofte, stejler Wallenstein. Noget skriftligt? det gør ham nervøs, han kan ikke fordrage skrivelser, og nu har han nok andet at tænke på. Han afviser med gebærder og blikke.

Turen i den læderbetrukne, røde vognkupe bliver ligeså nytteløs som hele pragerrejsen.

Det var ingen spøg at være gesandt i tiden før det moderne diplomati blev skabt.

Godt et år senere, da Pfuel igen søgte audiens, gik det ham endnu værre.

Han opsøgte Wallenstein i den mecklenburgske by Güstrow, der nu var hertugens faste residens. Han havde jo annekteret hele Mecklenburg og afsat de derværende hertuger med kejserens billigelse.

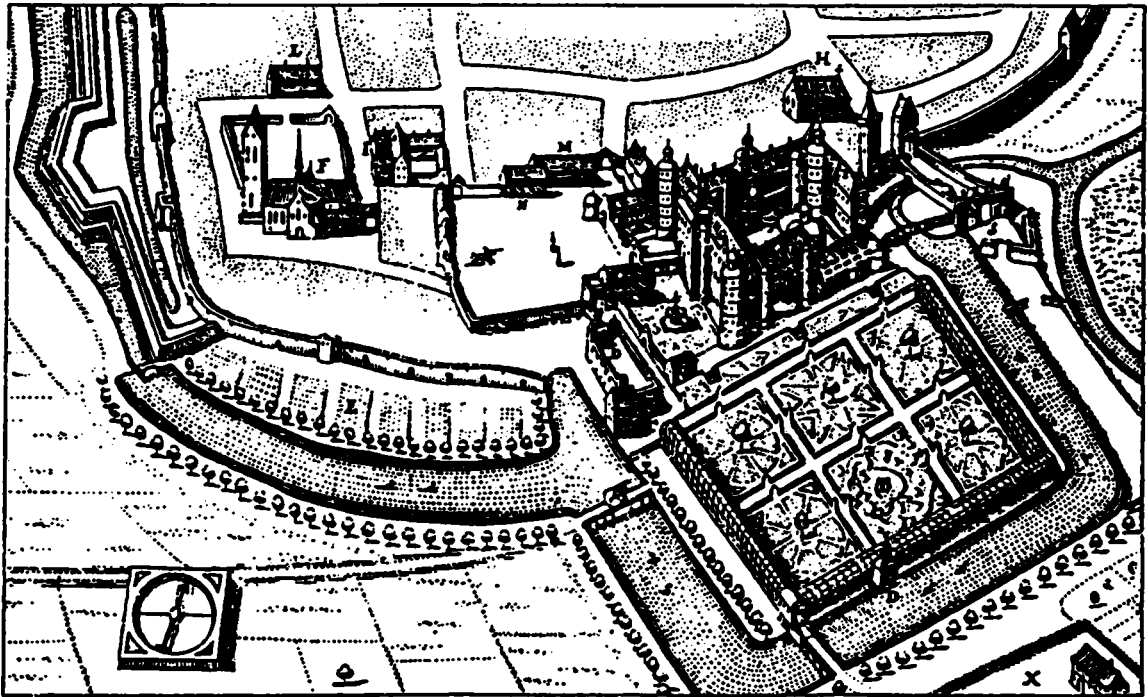
Generaløjtnant grev Tilly var tilstede og røbede dagen før sin afrejse, at Wallenstein ville følge ham på vej og inspirere en vigtig skanse.

Det var nu eller aldrig, Pfuel måtte have sin audiens nu, og han fik Aldringen til at formidle aftalen. Efter Vesper, eftermiddagsgudstjenesten, skulle Pfuel vente i Wallensteins forværelse.

Han ventede indtil klokken seks. Wallenstein var straks efter gudstjenesten gået til Tilly, hvor han blev i to timer. Da han derefter gik til sit værelse og gik gennem forværelset, så han op i luften som om, han ikke så den bukkende Kurt Bertram, men det havde han godt nok, for han sendte straks sin kammerherre, oberst Marazzano ud: om Pfuel ville ham noget? Fløjdørene blev åbnet. Hertugen sad ved kaminen og lettede enden ganske lidt, da Pfuel kom ind, og tiltalte ham derpå siddende.

"Herr Pfuel, meinen Dienst, was bringt mir der Herr Gutes?"

Pfuel bringer intet godt og de ved det hver for sig, at det ved modparten også.

Plan des Schlosses zu Güstrow in Mecklenburg. (

Vor gesandt vaklede mellem at give en kort mundtlig fremstilling af sin sag eller overrække en til det yderste forkortet skriftlig ekstrakt, som han så kunne kommentere. Han havde bestemt sig for det sidste.

Wallenstein greb papiret, som om det var noget ækeit stads, løber det hurtigt over og snerrer:

"Es kann eines so wenig sein wie das Andere!"

Det ene er, at Brandenburg ønsker at blive fri for at betale for det af Aldringens regiment, der ikke mere står i landet med i Rostock, mens det andet drejer sig om det regiment, der stadig står i Brandenburg. Man vil gerne betale kosten, men ønsker frihed for at betale sold.

Han havde troet at gøre Brandenburgerne en tjeneste ved at forflytte det ene regiment, for de var dog blevet fri for indkvartering af dette, hvis man ikke kunne se det i Berlin var han villig til at sende regimentet retur. I Rostock havde han ikke brug for det.

Da Brandenburgeren vover at henvise til sit lands jammerlige tilstand, afbrød Wallenstein ham: "Hvad skal jeg gøre, jeg kan ikke ændre det!" - Pfuel: "Hvis det ikke var så håndgribelig umuligt at betale, så ville hans nådige herrer, kurfyrsten og markgreven ikke sende så mange og så ubejlejlige klager, men.." Idet Wallenstein gestikulerer ivrigt: Nu min herre, jeg har sagt det

"Ich kann es nicht ändern und muss AB UNO EXTREMO AD ALTERUM schreiten und also das Volk besolden lassen."

Bliver han "nervøs". Han synes at være glad for at kunne opfylde en anden bøn. Seksten kanoner, som han har lånt af Brandenburg vil de gerne have igen, og det lover han.

Han ringer på sin kammertjener, for at denne kunne hente overkammerherren, der så skal hente sekretæren, der modtager diktat. Et brev til Oberst von Arnim. Kanonerne skal udleveres. Pfuel hører på, stående - i Prag fik han dog en stol.

De øvrige problemer må kunne ordnes med lidt god vilje.

Oberst Aldringen er en fornuftigt tænkende mand, ham må han henvende sig til

Tilly.
(1559—1632.)

Pfuel har endnu ikke opgivet at opnå resultater af sin rejse. Han håber på sin afskedsaudiens, da hertugen jo skal køre med Tilly i morgen.

Men Tilly er syg, smertefuld tarmkolik, så rejsen er udsat. Pfuel må vente, og Wallenstein bliver så gnaven over sin forsinkelse, at han ikke vover at opvarte ham.

Endelig dagen efter. Saak om almindelige ting, nådig, men da Pfuel kommer ind på det, der er hans pligt, afbryder den mægtige:

‘Nun dem Herrn meinen Dienst, und er grüsse die Frau Kurfürstin, auch die Herzogin von Braunschweig, und seine lieben Markgraf Siegismund, und sage deroselben, das ich gern alles tun wollte, was seine liebden begehrten, aber es kann, Goöt straf mich, nicht sein; ULTRA POSSE ENIM NEMO OBLIGATUR”.

Han nød at bruge latinske sproglomster.

Og sådan lærte Brandenburg det hårde Wallensteinske kontributionssystem at kende, gennemført med hård konsekvens i Mark-landskaberne.

Kurt Bertram von Pfuels gesandtskaber var mislykkedes p.g.a. den kejserlige feltmarskals urokkelighed. Han havde trodset hans farlighed, den djævel i menneskeskikkelse, der kunne lade en soldat hænge, hvis han kom til at hoste, når feltmaskallen havde migræbe.

Han havde tålt ydmygelser og hån, lange rejser i forgæves jagt på sin modpart, og han havde ikke kunnet afhjælpe nøden i Mark eller bare lindre den.

Heraf lærte Pfuel en ny holdning, der kom til at betyde en vending i kurfyrstens politik i 1629-30. Da tilnærmelsen til kejseren ikke havde bragt nogen fordele, men kun forstærket kravene, og da restitutionediktet havde afsløret kejserens virkelige hensigter, skete der nu en svingning tilbage til den gamle neutralitetspolitik.

Det første signal til verden om denne kursændring var kurfyrstens udeblivelse fra Kurfyrstedagen i Regensburg i 1630, hvor Pfuel var stedfortræder sammen med kansleren Götze og Ribbeck.

Her kunne de evangeliske stænder intet stille op, intet udrette og intet opnå, og det eneste de bad om var en rimelig beskyttelse mod den uretfærdige vold som de mod al rigstradition gennemførte konfiskationer, krigsudpresninger og så selve restitutionsediktet.

Dette var udstedt af kejseren og krævede al kirkens gods leveret tilbage til sidste bid, som forholdene var før Reformationen. Det var en tanke, som ingen evangelister kunne gå med til, hverken lutheranere eller calvinister.

Afgørelsen om protestanternes være eller ikke være faldt nu til den anden side, for netop som kejseren holdt sit indtog i Regensburg, landede Gustav Adolf på tysk jord og begyndte at fordrive de kejserlige fra Pommern.

I den kamp om kurfyrst Georg Wilhelm stilling til sin kongelige svoger spillede Pfuel en fremtrædende rolle. Ikke alene førte han forhandlingerne mellem kurfyrsten, der forholdt sig afvisende, og kansleren Götze, der var fører for svenskepartiet, men alle forhandlinger med Gustav Adolf selv blev ført næsten udelukkende af Kurt Bertram.

I sine udførlige beretninger har Pfuel givet et anskueligt og tiltrækkende maleri af den store svenskekonges væsen og karakter, hans ofte djærve humor, hans åbenhjertighed og forfriskende ligefremhed, den målbevidsthed og alt gennemstrålende dådkraft, altsammen egenskabet, som hans egen kurfyrstelige herre manglede.

Kongen blev den brandenburgske råds forbillede og ledestjerne, og hans tredje søn, der blev født kort efter Gustav Adolfs død fik navnet Gustav Adolf efter ham.

Disse beretninger afslører også Pfuels forhandlingsteknik, hvordan han forstod at formidle sin herres vankelmod til en mand, der krævede faste grundsætninger.

Kejser Ferdinand 2., som i 1619 efterfulgte Kejser Matthias. Hans hårdnakkede bekæmpelse af protestantismen og dens fornemste repræsentant, Kurfyrst Frederik af Pfalz, var indledningen til Trediveårskrigen. Udsnit af samtidigt kobberstik.

Gustaf Adolf.
(1594–1632).

I Pfuels beretninger er overleveret et par af svenskekongens replikker, som de faldt under drøftelserne. Om Brandenburgs fremtid under svensk ledelse sagde han med slet skjult spot:

"Da sitzt itzo der gute alte treue-Grëis der Herzog zu Stettin und trinkt sein Bierchen in guter Ruh und ohne alle Sorge. Euer Herr lasse mich auch gewähren, wo er selber das Werk nicht mit angreifen will; ich will ihm schon nächst Gótt den Feind aus dem Lande schaffen."

Da kongen krævede kontributioner under henvisning til, hvad man havde betalt de kejserlige, indvendte Pfuel, at det var ikke frivilligt. Kongen svarede næsten muntert:

"Jawohl, mit dem Willen, damit ihr dem Feinde gegeben, damit gebet auch uns."

Første forsendelse til Gustav Adolf skete i februar 1631, da svenskerne netop havde erobret Demmin.

Ved de to audienser lykkedes det ikke Pfuel at nå sine to hovedmål: en sikring af de brandenburgske residenser og festninger.

Under Leipzigerkonventet, hvor kurfyrst Georg Wilhelm selv var tilstede, blev Pfuel igen sendt til kongen for at bede om befrielse af Barnimkredsen, dog også den gang forgæves.

Imens gjorde Gustav Adolf hurtige fremskridt, erobrede Frankfurt, Landsberg og nåede Küstrin. Ved Berlinerhoffet kom det til en svær tid med stormfulde, pinlige, modløse forhandlinger. Pfuel måtte i denne tid stadig forsvare sin herres angsteligt tilbageholdende og forsigtigt afvisende politik mod den fremstormende konges stadige krav om et klart ja eller nej. Mere end en gang truede det med et brud mellem svogrene, ja med en magtovertagelse, men Pfuel formåede at hindre det værste.

I disse måneder rejste han stadig frem og tilbage mellem de to parter til juni 1631. Hans familieforbindelser med kaptejnen for kongens livgarde, der var hans bror, og kongens nærmeste militære medarbejder, der var hans svoger, gjorde, at Kurt Bertram^{kunne} vregne med større tiltro og imødekommenhed end nogen anden brandenburgsk forhandler.

Man overvejede at udnævne Pfuel til kurfyrstelig residens hos Gustav Adolf.

Da Magdeburg var faldet, og Gustav Adolf var blevet træt af sin svogers langtrukne forhandlinger, sendte han Kurt Bertram til Georg Wilhelm med den besked, at nu marcherede han mod Berlin.

I den traktat, der fulgte den 21. juni, blev Spandau overladt til kongen, og Küstrin kunne i nødsfald åbnes for de svenske, og kurfyrsten skulle månedlig yde 30.000 Taler til den svenske hær underhold.

Tre dage efter blev der oprettet et egentligt brandenburgsk krigsråd, som i de følgende ti år skulle få større og større magt.

Kurt Bertram Pfuel blev første medlem og blev snart den førende mand i dette kollegium.

De øvrige medlemmer blev kammerretsråderne Bruun, Leuchtmar, Koht og sekretær Jobst Weiler.

Der kunne næppe tænkes et heldigere valg til rådet end Pfuel. Han var den kyndigste ved hoffet i spørgsmål om arneforvaltning, troppeforplejning og lignende, idet hans femårige arbejde med denne gren af statsforvaltningen nu kom ham til gode. Han var manden, der kunne opbygge og udvilke en militærisk forvaltning.

Imidlertid var hans egen økonomi ikke god. Kort efter sin bestalling som hof- og kammerretsråd havde Pfuel giftet sig og havde nu med sin hustru to sønner og en datter.

Der findes en skrivelse fra oktober 1631 fra Pfuel til kurfyrsten, dergiver et stærkt indtryk af Pfuels sørgelige økonomiske situation. Han skildrer, hvordan han nu i 18½ år har arbejdet for kurfyrsten og har tålsat en god del af sin sundhed, og både sin egen og til dels også lånt formue til et beløb af 10.000 thaler. I de første tretten år fik han ikke en skilling (kein Heller) indtil juni 1626, og det siger lidt om hans oprindelige velstand. Først nu har han fået en hof- og kammerrets-rådsbestalling og kammerjunkerbestalling. Den 3. maj 1630 overdrog Georg Wilhelm ham derudover som tegn på sin taknemmelighed stillingen som hovedsmand over Ruppin og Fehrbellin. Ved en særlig bevilling fik han 100 Reichthaler som kammerjunker.

Georg Vilhelm,
 kurfurste af Brandenburg
 1595—1640.
 Efter Theatrum Europ.

Stillingen som hovedsmand volder ham nu bekymring, for der er lige kommet en forordning, der afskaffer alle hovedsmænd og lader amterne forvalte på anden vis - en interessant forvaltningsreform, som ikke synes at være bævet til noget.

Pfuel beder nu om at få et hus i Heiliggeiststrasse i Berlin kvit og frit, som den afdøde overskænk Flans havde haft. Og den 26. juli 1632 får han dette:

"wegen der nützlichen, gehorsamen und guten Dienste, so uns gedachter von Pfuel ziemliche viel Jahre hero mit unverdrossenem Fleisse und zu unserm wohlgefälligen Vergnügen geleistet."

Økonomiske sorger var fra nu af Kurt Bertrams stadige ledsagere.

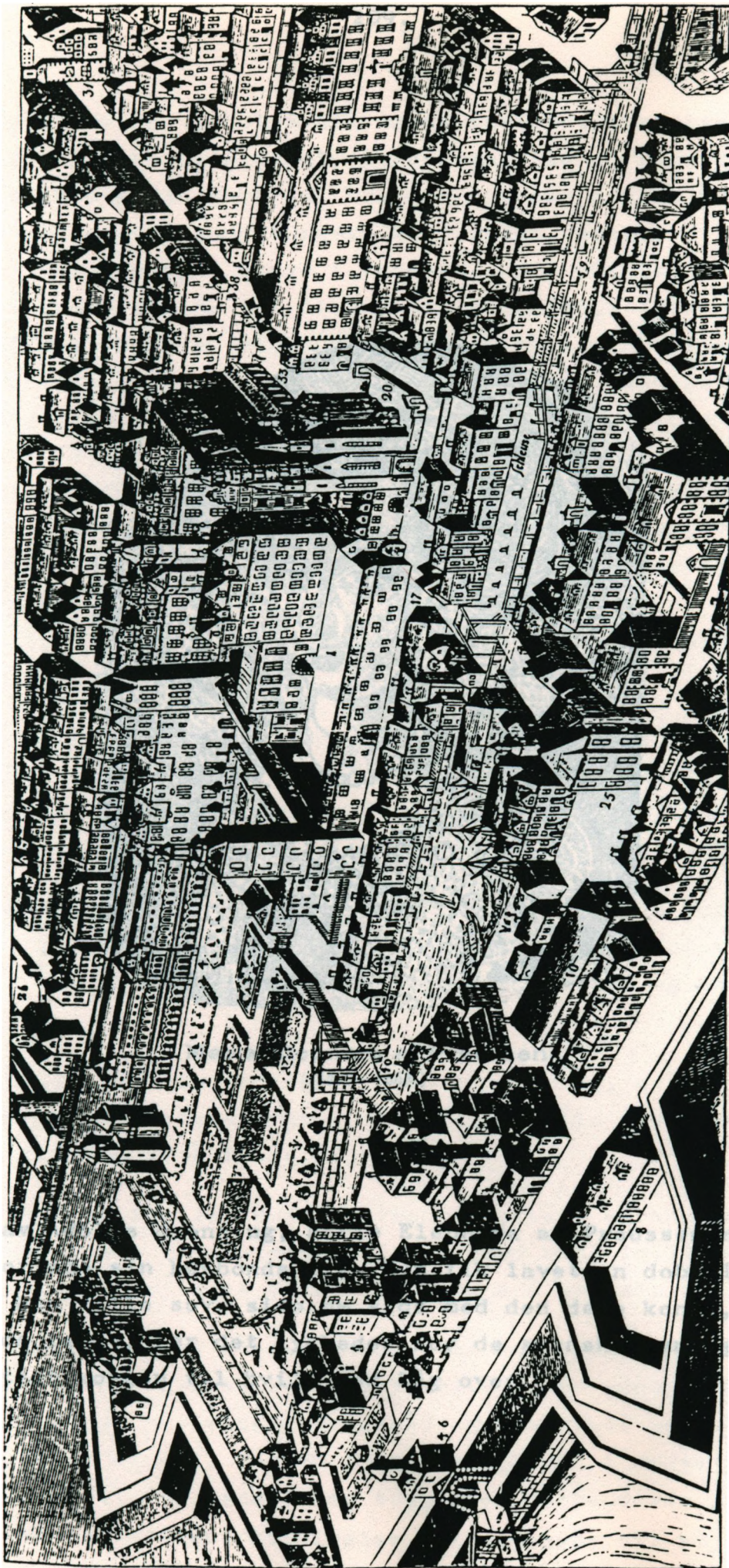
Da kurfyrsten i juni måned 1632 vendte tilbage til Preussen, efterlod han en instruktion om, at alle krigssager skulle gå gennem Pfuel og von Leuchtmar, og at alle forhandlinger skulle foregå mellem disse to og landsgreven. I særlige tilfælde skulle hele kollegiet af råder samles for at tage endelig stilling og træffe beslutning.

I 1631 havde den sachsiske hofprædikant Hoe von Honegg foreslået en tilnærmelse mellem lutheranere og calvinister. På foranledning af den skotske teolog Duræus var Gustav Adolf blevet indviet i planerne og havde vist sig interesseret. Det var nok på hans foranledning, at Pfuel var taget til Dresden for at foreslå indkaldelse til en generalsynode til bilæggelse af uenighederne.

Den sachsiske regering afviste forslaget, og da kongen faldt i slaget ved Lützen, faldt sagen til jorden.

Pfuel fulgte sin døde helt på hans ligfærd gennem Nordtyskland til Wolgast og deltog her med det brandenburgske hof i højtidelighederne.

Ved denne lejlighed var det desuden Pfuels opgave sammen med Knesebeck at gøre de svenske opmærksom på brandenburgernes arveret til Pommern. De svenske råder afslog forhandling, fordi de ikke havde fuldmagt.

Ansicht von Berlin aus dem Jahre 1888.

1. Kurfärstl. Reibenschloß. 2. Kurfärstl. Lustgarten. 3. Grotte im Lustgarten. 4. Das projektierte Bibliotheksgebäude. 5. Orangetrie-haus. 6. Kurfärstliche Märie. 8. Zeughaus. 9. Kurfärstlicher Stad. 10. Thier-Darstellung der Kurfärstin Stad. 12. Das Posthaus. 13. Der Thiergarten. 14. Die Domkirche nebst dem Domstiftshof auf dem Schloßplatz. 15. Friedrich-Wilhelms Kirche und Rathhaus. 16. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 17. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 18. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 19. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 20. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 21. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 22. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 23. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 24. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 25. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 26. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 27. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 28. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 29. Das Jüdische Gymnasium. 30. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 31. Das Jüdische Gymnasium. 32. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 33. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 34. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 35. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 36. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 37. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 38. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 39. Die neue Straße des Jüdischen Quartals. 40. Die neue Straße des Jüdischen Quartals.

Kurt Bertram von Pfuels hus lå på den anden side af kanalen

Maria Eleonora af Preussen.
(1599—1655.)

Gustav Adolfs dronning, Marie Eleonora af Preussen nægtede at forlade sin husbonds lig. Hun fik lavet en dobbelt kiste, hvor hun ville sove side om side med den døde konge, og det varede længe, før det lykkedes for de svenske myndigheder at få stedt kongen til hvile med låg over.

Kurfyrst Georg Wilhelms bekymring for sine pommerske rettigheder var ikke ubegrundet. Svenskerne sad på Pommern, og de kunne ikke sådan glyttes. Desuden var den afdøde Gustav Adoffs enke den brandenburgske kurfyrstes søster.

Pfuel var gentagne gange i Pommern, og i oktober 1633 rejste han i samme ærinde til Stockholm. I ugelange forhandlinger løb Pfuel forgæves storm mod artikel 14 i den svensk-Brandenburgske traktat, der sagde, at Pommerns succession var afhængig af svensk afgørelse alene. Han kunne ingen indrømmelser få, ingen imødekommenhed. Endelig den 5. december stillede Pfuel det svenske rigsråd i et energisk forsvar af de brandenburgske rettigheder en skarp protestskrivelse, der gjorde et usædvanligt indtryk. Det svenske rigsråds protokoller viser en mærkelig ophidselse i disse dage, og det er tydeligt, at Pfuels dristige udspil har gjort det dybeste indtryk på gemytterne.

I et kort svar gør man opmærksom på det uherlige i hans fremgangsmåde, og det er kun under protest, man anerkender modtagelsen af hans note. Derpå tilbagevises dens indhold som ikke retfærdiggjort, og så var den forhandling slut.

Hjemme igen i Berlin bekæmpede Pfuel sammen med Burgsdorff, Bruun og Schwartzenberg den ukritiske tilslutning til Sverige, som kansleren Götze, markgreve Sigismund og Knesebeck krævede.

Hos Georg Wilhelm indtrådte igen et omsving, der imidlertid nu under Schwartzbergs indflydelse skulle føre uafvendeligt til den kejserlige lejr.

Alle kendte Pfuels svenske sympatier, selv om han var imod den ukritiske tilslutning, så han stod midt imellem to retninger, og her satte Schwartzenberg ind med sin politik.

Kurt Bertram blev stadig anvendt af kurfyrsten til at opnå lettelser hos Svenskerne, og i mellemtiden genopvakte Schwartzenberg det hensygnede krigsråd og fik Pfuel udnævnt til fast leder af det. Derved bragte han Pfuel i modsætning til geheimerådet, og mens disse to parter forhandlede, gjorde han med kurfyrstens billigelse tilnærmelser til kejseren.

*Adam Graf von Schwarzenberg
Stich von P. Rollos nach M. Czwiczek*

Det lykkedes Schwartzenberg at opnå fred med kejseren den 30. maj 1635 i Prag. Geheimeråderne og stænderne godkendte freden, men Kurt Bertram von Pfuel indgav en betænkning mod Pragerfreden og fastholdt sin mening om det svenske forbund. Den svenske kansler Axel Oxenstierna tilbød at anerkende Brandenburgs arveret til Pommern, men forgæves. Schwartzenberg trumfede Pragerfreden igennem og fattede et uforsonligt had til sin modstander i denne sag.

Det gjorde ikke sagen bedre, at den svenske feltherre Johan Baner sejrede over de kejserlige ved Dömitz og forjog kurfyrsten fra sin residens til Peitz.

Den svensksindede kurfyrstinde blev tilbage og sendte Pfuel til Svenskerne for at bede dem skåne selve residensen.

I sin rapport over denne mission, som lykkedes godt nok, formandede han kurfyrsten til at komme til en forståelse med de svenske, men Georg Wilhelm misbilligede denne formaning så meget, at han forbød enhver Brandenburger at tage tjeneste hos Svenskerne eller forblive i svensk tjeneste under tab af alle godser og ejendele i Brandenburg. Dette ramte Kurt Bertrams bror Adam, og han måtte selv fratræde sine stillinger.

Ganskevist benyttede markgreve Sigismund ham til nogle gesandtskaber, således i september 1636 til de svenske.

I forbindelse med de sidste forhandlinger i januar-februar 1637 om en våbenstilstand og lettelser i Elbhandelen bad han om en ansættelse i svensk tjeneste. Den 12. februar skriver Axel Oxenstierna, at Pfuel var faldet i fuldstændig unåde hos kurfyrst Georg Wilhelm, dels på grund af hans svenskvenlige holdning, dels på grund af hans svogerskab med Baner.

De kejserlige havde afbrændt, plyndret og ødelagt Pfuels landgodser, kurfyrsten havde konfiskeret hans hus i Berlin, og det var gået så vidt, at man ville indsætte ham i fæstningen Spandau til krigen var slut.

Han var nu i samme situation som i sin tid Samuel von Winterfeld, dog han var ikke blevet fanget.

Baner foreslog, at Kurt Bertram blev ansat ved den svenske arme som generalkommissær og krigsråd, en stilling som hans hidtidige arbejde gjorde ham særdeles velegnet til.

Johan Banér.
(1596–1641.)

Inden da havde Pfuel brudt fuldstændig med Schwartzenberg. Hans hus i Heiliggeiststrasse, visavis det kurfyrstelige slot, som han oprindeligt havde fået som len, havde Georg Wilhelm givet ham til arv og eje i august 1634, men det havde han måttet forlade i 1636. Det var blevet givet til en søn af den tidligere ejer.

Kort før sin sidste rejse til Banér vendte Pfuels sig den 3. januar 1637 i et brev fra Altruppin til kurfyrsten og bad denne om ikke at høre efter de anklager, der var blevet rejst imod ham ved hoffet. Han modbeviste disse og andre anklager og skrev at han ikke var tiltrukket af hemmelighedskræmmeri. Han blev stædse erindret om sit svogerskab med Banér, ja, de kejserlige og kursachsiske havde tilmed gjort forsøg på at fange ham med 30 ryttere.

Til slut udbad han sig et kurfyrsteligt beskyttelsesbrev.

Det er ikke så sært, at Pfuel skyndsomst ønskede at forlade sin brandenburgske tjeneste, truet nu af den samme skæbne, som han efter Schwartzenbergs vilje havde bragt over Winterfeld, fæstningsindeslutning og en langvarig højforræderproces med usikker udgang.

Den 2. marts underskrev han rapporten over sin sidste forgæves sending til Banér.

I forsommeren rejste han med hele sin familie til Lübeck, hvortil et kurfyrsteligt pas i høsten havde givet ham ret til at ledsage sin familie hen.

I juli erklærede kurfyrsten ham afsat fra alle embeder, og hans godser blev officielt konfiskeret.

I et brev til margreve Sigismund beklager Pfuel bittert den uret, der er sket ham. Han var rejst med tilladelse af kurfyrsten og markgreven, hvem han personligt havde taget afsked med. Han henholdt sig endvidere til den tilladelse, han havde fået i høsten til at rejse, som han ikke havde benyttet tidlige på grund af sine to yngste sønners død og sin hustrus og øvrige børns sygdom.

Han var ikke røjt i hemmelighed, som det blev hævdet af "der Creator aller Missgeburten" - Schwartzenberg og hans kreaturer.

Han sendte også to korte og et langt brev til Schwartzenberg.

Af Schwartzzenbergs svar fremgår det, at disse var skarpe og usædvanlige. Den almægtige minister afviste at have noget at gøre med disse ting og henviste ham til kurfyrsten.

"Ingen kunne vel forvente, at han skulle tage sig af Pfuels sager?" Her skrev Pfuel i brevets margin, at det var sandelig heller ikke meningen.

Han skrev så til Georg Wilhelm selv og til geheimerådet og udbad sig en anklage. Det blev afsendt fra Hamburg, hvor han nu havde søgt tilflugt.

Anklaggerne var fire punkter:

1. Pfuel havde afgivet en betænkning imod Pragerfreden.
2. Han havde til sine sidste rapporter gjort bemærkninger om at forlige sig med Svenskerne og drage kurfyrsten fra kejseren og Pragerfreden.
3. Han var afrejst netop i det øjeblik, Svenskerne trak sig tilbage, og Georg Wilhelm blev herre i sit eget land.
4. Kurfyrsten forlangte en forklaring på udtrykket "Creator aller Missgeburten" og på anklagerne i Pfuels brev til markgrev Sigismund, et brev, der ved et uheld var faldet i hænderne på kurfyrsten.

Hermed ender de bevarede papirer. Det er heller ikke sikkert, at Pfuel har imødegået dette sidste brev, for netop da fik han fra Banér en opfordring til at træde i svensk tjeneste som generalkommissær og krigsråd.

Allerede i marts havde kansler Axel Oxenstierna givet sin principielle tilslutning til at anvende Pfuel, og efter en længere brevveksling meddelte Banér den 1. januar 1638 rigskansleren, at han nu havde meddelt sin svoger i Hamburg, at han kunne komme til Pommern, men han kunne ikke komme før til foråret.

I foråret 1638 tiltrådte Kurt Bertram så sit nye embede. Den militære forvaltning vedblev altså at være hans virkeområde, kun forefandt han her ved siden af feltmarskallen en bedre arbejdsmark. Han blev Banérs højre hånd i alle spørgsmål om hæropstilling, underhold, kvarter og kontributionsforvaltning.

Axel Oxenstierna.
(1583—1654.)

Det var ikke af opportunisme, Kurt Bertram valgte Sverige. Efter slaget ved Nördlingen, hvor Svenskerne blev slået eftertrykkeligt, var alle deres forbundsfæller faldet fra og var gået over til kejserens parti.

Johan Banér havde ganske vist vundet et slag ved Wittstock i 1636, men havde måttet trække sig tilbage til Pommern igen, han havde gjort et fremstød igen i 1637, men var nær blevet udslettet af de mægtige hære, kejseren sendte imod ham, og som havde ham i en slem klemme, til han gjorde sin elegante retræte fra Torgau og slap tilbage til Pommern, hvor han og hæren nu i 1638 var belejret af den kejserlige hærfører Matthias Gallas.

Forholdene i Pommern var forfærdelige. Landet var aldeles udpint, og både hæren og befolkningen sultede. Dertil kom både pest og kvægsyge, og hestene døde i massevis.

Det stod ikke meget bedre til i Gallas lejr, hvor pesten hærgede værre, men de havde på længere sigt bedre muligheder for at få forsyninger fra kejserrikets mange lande.

I virkeligheden var Svenskerne fortabte, hvis ikke Frankrig netop da var trådt aktivt ind i krigen med en fransk hær.

Banér kunne alligevel ikke sidde stille og vente på sultedøden. Han planlagde et udfald, der skulle drive Gallas tilbage og tillade ham selv at gå over Elben og ind i landemråder, der ikke var udspist.

Trods elendige odds brød den svenske hær op og gik direkte mod Gallas, der trak sig tilbage i stor hast og gik over Elben med ganske store tab i skyndingen.

Høstfelttoget 1638 var i høj grad generet af de øvrige højere officerers misundelse og modstand. Banér var øverstbefalende, men ikke af navn, kun på grund af sit initiativ, og de modarbejdede ham.

Derfor var felttoget ikke nået længere end til Dömitz ved årsskiftet, men ved den tid fik Banérs værste modstandere i hæren deres nådige afsked og forsvandt.

Kejser Ferdinand den Anden var død i 1637, og den nye kejser syntes at være mindre afhængig af jesuitterne, så han havde større gehør i landene end den gamle.

Men i den nedersachsiske kreds, hvor i sin tid Christian den Fjerde havde været oberst, var der en, der ikke havde underkastet sig kejseren. Det var Georg af Lüneburg, der efter svensk mønster havde udskrevet og optrænet en national hær, som vel ikke var nogen trussel for andre, men dog et rimeligt godt neutralitetsværn.

Galles var i hvert fald gået uden om hans land, skønt kejseren havde skrevet en række stadig skarpere noter til Lüneburg om at gøre fælles sag med de kejserlige.

Også Banér havde nogen respekt for Georg af Lüneburg, men mens Gallas gik over Elben ved Dömitz og holdt mod øst, gik Banér nok over samme sted, men han drog mod vest og syd ind i områder, der ikke var udplyndret.

Han sendte noter til de enkelte byers stænder og lovede at betale, hvad hans soldater og heste skulle bruge, men ingen af dem reflekterede på hans breve, der blev skarpere og vredere dag for dag.

Kurt Bertram blev sendt til Lüneburg forsynet med en ny note til byens stænder. **Høriggentog** Banér sine forsikringer om at behandle befolkningen skånsomt, hvis han bare fik de forsyninger han udbad sig.

Pfuel kom tilbage med uforrettet sag. Der havde været en af kejserens kommissærer tilstede, og ham havde man hørt mest efter.

Banér havde den første nat taget kvarter i Medingen og herfra sendte han nu en trompeter med et regulært trusselsbrev til Lüneburgerne.

Det hjalp. Stændernes mod sank, og de svarede ydmygt, at bare han ville vente nogle timer, så skulle de nok opfylde hans ønsker.

Hæren fortsatte imidlertid sin march til Uelzen, hvortil den ankom den 29. januar 1639. Men her var stadig ingen proviant, og nu mindede Banér de lüneburgske stænder om, at de havde svigtet Svenskerne og den evangeliske sag og gjort fælles sag med papiaterne, så han var i sin gode ret til at gøre gengæld.

Karta öfver trakten kring Elbe.

Lüneburgerne slap billigt, Banér måtte fortsætte sin march for ikke at miste initiativet, men for at sætte en skræk i livet på de gode borgere lod han passene til de tilstødende lande besætte, Wolfsburg, Hessen-Damm, Schladen og Homburg, så han, når han fandt det tjenligt kunne bryde ind, hvorsomhelst han ville.

Da Banér gjorde ophold i Oldenstädt blev han opsøgt af tre sendebud for de regerende hertuger i Branschweig, Georg, Fredrik og August den yngre, der påberåbte sig deres lands neutralitet.

Banér advarede dem, og sagde, at det ville være til deres eget værste, og at de gjorde klogt i at smede, mens jernet var varmt, og forene deres styrker med de svenske.

På hærens vej til Helmstedt overraskede den svenske avantgarde et brandenburgsk rytterregiment under oberst Helmut Wrangel, der med flyvende faner gik over til svensk tjeneste med sine 500 ryttere.

Gardelegen åbnede sine porte for de svenske og blev en fast etape på forbindelseslinjen.

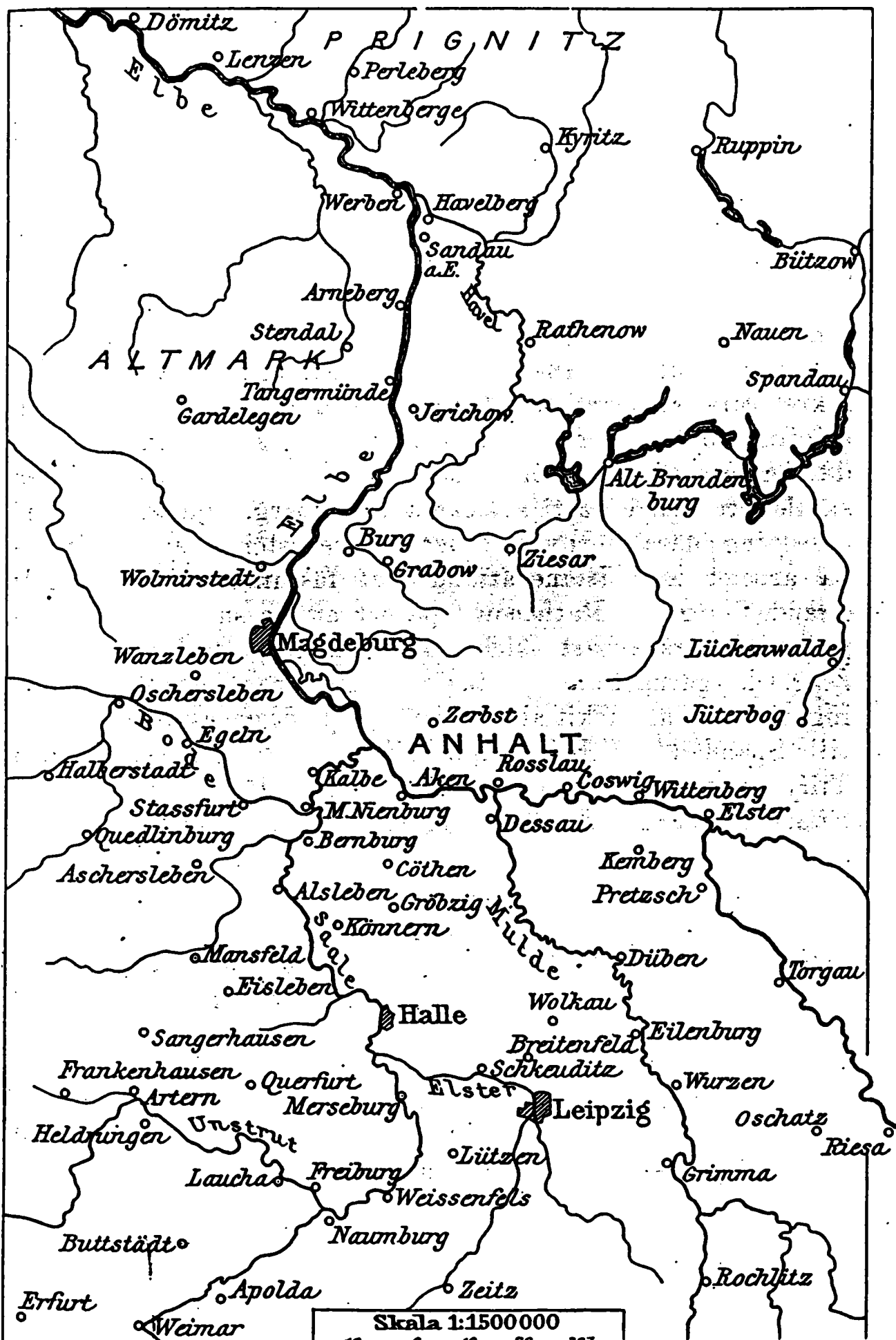
Marchen fortsatte ind i det halberstadtske område, hvor han lagde infanteriet og artilleriet i kvarter i byerne Goslar, Quedlinsburg og Asbhersleben under befaling af Torstensson. Selv ville Banér give sig på vej til Erfurt, men undervejs kastede han sig ud i en jagt på generalvagtmeester Trautitz og hans syv sachsiske kavalleriregimenter, en jagt, der endte i Zeitz.

Herfra sendte Banér dagen efter Adam Pfuel afsted med syv kavalleriregimenter efter Salis' infanteri, som han også slog eftertrykkeligt. Her erobrede han 40 faner, og tog et stort antal officerer til fange og mange menige etc etc.

Kurt Bertram Pfuel havde på den tid kvarter i Halberstadt, og her anbragtes de erobrede faner i hans kvarter, og man så med stor forfærdelse og undren, at der randt blod ud af en af disse faner med kejserens våben broderet på dugen.

Banér opfordrede nu Kurt Bertram Pfuel til at blive generalguvernør over Thüringen, Meissen, Voigtland, Halberstadt og Magdeburg samt Altmark. Han skulle have sæde i Erfurt.

FRAMRYCKNINGEN EMOT ELBE.

Ette tilbud afslog Pfuel, han ville hellere følge med hærens felttog.

Det var pludselig blevet klart for ham, at Svenskerne ikke længere kæmpede for den evangeliske tro, men at det var en regulær erobringskrig, og at der skulle iddsættes loyale guvernører i de erobrede lande.

Pfuel hvervede selv et dragonregiment, som dog aldrig blev fuldtalligt, men han førte det selv som oberst.

I foråret sad han ved sin søster Elisabeths dødsleje, og hermed brast et af de bånd, der bandt ham til Banér. Hans tro var også borte, og det varede knapt et år, før han sagde sin stilling op.

Han var kommet i modsætning til generalmajor Karl Gustav v. Wrangel, der beskyldte ham for at favorisere sin bror Adam i kvarter- og fouragespørgsmål.

Der var også andre problemer, og han følte sig i stærk modvind, misundt og truet. Han tog ophold i Hamburg, et neutralt tilflugtssted for afdankede og frustrerede officerer og statsmænd fra de krigsførende parter.

Kurt Bertram havde oppebåret en løn af 600 rigsdaler om måneden plus 200 rigsdaler for hvert regiment.

Svenskerne havde også til erstatning for hans arvegodser, som kurfyrsten havde konfiskeret, anvist ham en erobring, herskabet Tetschen, som dog var øde og udspist, og beboet af en befolkning, som ikke ville vide af ham.

Solden var vel heller ikke faldet regelmæssigt, men udgifterne havde meldt sig, og hans økonomiske situation var alt andet end mandsundelsesværdig.

Her sad han nu i sikkerhed, men små kår og arbejdede med de ideer, som lang tjeneste ved militærvæsenet havde givet ham. Han var landflygtig i sit eget land, ildeset af Svenskerne og anset som en fjende af kejseriget.

Men han sad inde med værdifuld viden, ikke mindst om Sveriges krigsmaskine, og han sad ikke ørkesløs hen. Han skrev og skrev, redigerede og omformede, afpudsede og renskrev.

Karl Gustaf Wrangel.
1613—1676.

Efter ett kopparstick af Merian d. y. (1621—1687).

Vi ved ikke noget om hans familieforhold på den tid. Hans første hustru, Margarethe von Holtzendorff, der var syg, da Pfuel i sin tid flygtede fra Schwartzenberg til Hamburg, er måske død ved denne tid. Nogle af hans børn døde, og han er muligvis enkemand uden børn, mens han sidder og skriver sit politiske testamente.

Kurfyrst Georg Wilhelm døde den 1. december 1640, og den nye kurfyrste Friedrich Wilhelm var endnu ikke fyldt 21 år. Et halvt år efter døde Banér i maj måned 1641, og hermed forsvandt den eneste grund til, at Svenskerne ikke direkte forfulgte Kurt Bertram. Nu manglede han for alvor en beskytter.

Mod slutningen af 1641 efter rigsdagen i Regensburg fik kejser Ferdinand den Tredie ideen til en evangelisk rigsarme, der sammen med den katolske rigsarme skulle deltage i kampen mod de udenvælts fjender Sverige og Frankrig.

Kurt Bertram von Pfuel havde ved denne tid for at friste livet pantsat slægtens guld, sølv og juveler, og han lod sig nu efter lange underhandlinger med ærkehertug Leopold Wilhelm og feltmarskalk Octavio Piccolomini og efter at have opnået fuldstændig amnesti for sin svenske tjeneste og fuld evangelisk religionsfrihed overtale til at træde ind i den evangeliske hær som generalkommissær med den opgave at hverve 10.000 mand til den store Elbarme, som skulle opstilles for generalissimus Leopold Wilhelm.

Der var efter Banérs død udbrudt rangstridigheder i den svenske arme, og den ny øverstbefalende, Lennart Torstensson var endnu ikke tiltrådt.

Også Kurt Bertrams bror, Adam von Pfuel forlod nu svensk tjeneste sammen med andre tyske højtstående officerer, da han følte sig forbigået.

Adam gik senere i dansk tjeneste.

Den store hvervning lykkedes ikke, da de nødvendige penge udeblev, og Kurt Bertram forlod igen den kejserlige tjeneste i foråret 1642.

Ferdinand III

⊠ Ferdinand III. als König von Ungarn.
Aus dem „Theatrum Europeum“. ⊠

Den nye kejser

Det kan ikke undre nogen, at Kurt Bertram von Pfuels ansættelse hos kejseren vakte opsigt. Han var ikke herr hvemsomhelst. Han var snarere en berømthed på den tid, og der er ingen tvivl om, at hans tjeneste hos kejseren har vakt forbitrelse både hos Svenskerne og Franskmændene, men også i store dele af de protestantiske lande.

Der kom et flyveskrift, en svensk pamphlet mod ham og en vis Ulrich Pentz, som i hadefulde vendinger angreb de to herrer og bagtalte dem på det gemeneste. Uden forfatter, trykkested eller trykkeår var overskriften:

"Memorial, was Ulrich Pentz und Generalkommissarius Pfuel vornemblich bei der Kaiserl. Generalität neuliger Zeit negotieret."

Det støttede sig på fakta fra erobrede dokumenter, som det gengav fuldstændig fordrejet.

Pfuel udsendte som svar d. 1. maj 1643 en udførlig gendrivelse af smædeskriftets påstande:

"Verantwortung und Beantwortung."

Han fremlagde her motiverne, forudsætningerne og sin egen rolle i hele forløbet. Han skildrer på overbevisende måde, hvordan han til stadighed har kæmpet som tysk, evangelisk adelsmand i brandenburgsk, svensk og kejserlig tjeneste for den evangeliske religion og for tysk frihed, og herved ofret sit gods og sin sundhed.

Og han kan fuld af stolhed og tilfredshed slutte med at meddele den undrende samtid, at den nye kurfyrste af Brandenburg har tilkendt ham fuld erstatning for de konfiskerede godser og tilladt ham at vende tilbage til sit land og tage fast ophold der.

Flyveskriftet udkom i Hamburg og var Kurt Bertrams sidste afregning med fortiden, før han vendte hjem.

Endelig smilede lykken til den evigt vandrende. Nu skulle han endelig have det godt på sine gamle dage.

Fredrik Vilhelm af Brandenburg.
Efter Theatr. Europeum.

Den nye kurfyrste

Kurt Bertram von Pfuels onde ånd, hans uforsømnlige fjende, kurfyrst Georg Wilhelms geheimeminister grev von Schwartzenberg var død i marts 1641, men allerede siden sin tiltrædelse i 1640 havde den unge kurfyrst Friedrich Wilhelm hjemkaldt sin fars fyrede råder, kansler Götze og Leuchtmar, som havde kæmpet side om side med Pfuel, og gjort dem til sine betroede medarbejdere.

Så vendte Pfuel da også hjem i sensommeren 1641 og fik både sine konfiskerede godser tilbage og tilladelsen til at blive boende i Brandenburg.

Dog endnu engang drev trangen til store bedrifter Pfuel til den allerede omtalte tjeneste hos kejseren, som han brat afbrød, da han så sig bedraget i sine forhåbninger som evangelisk og tysk.

I oktober 1642 gav han sin landsherre meddelelse om sin frihed fra kejseren og undskyldte, at han ikke før havde kunnet gøre kurfyrsten sin opvartning i egen person.

I sommeren 1643 vendte Pfuel tilbage til sin hjemstavn, som hans landsherre, den unge kurfyrste havde betrædt for første gang i foråret, for straks at begynde på sit store indre og ydre opbygningsværk.

Landet var øde og udpint, og Kurt Bertram fandt også sine godser i en trøstesløs tilstand. De skatter og afgifter, der skyldtes på dem, oversteg deres værdi.

Allerede i høsten havde Pfuel taget ophold i Berlin, hvor han må have haft sit første møde med ynglingen, et møde, der skulle få den allerstørste betydning for den unge mands liv og værk, som skulle give ham tilnavnet "der Grosse Kurfürst".

Så tidligt som den 27. juni 1643 har kansleren kort refereret fra et rådsmøde:

"von Kurt Bertram Pfuel eine Schrift einkommen".

Indholdet er end ikke antydet, og skriftet findes ikke mere, men det må være det korte resumé af Kurt Bertrams store betænkning af 1644, som han selv nævner sammesteds.

Det var hans første dristige forslag til oprettelsen af en brandenburgsk hær, et forslag som han senere begrundet udførligt i sin omfattende betænkning, idet han samtidig påviser i detaljer, hvor pengene skal komme fra.

Da Friedrich Wilhelm i foråret var kommet til Brandenburg fra Preussen, havde han, som nævnt, kun fundet et trøstesløst øde.

Omgivet af fjender, ja med Svenskerne i sit eget land erkendte den nybagte kurfyrste, at efter den forhastede troppereduktion, som geheimerådet havde gennemført i 1641, var der kun et, der igen kunne skaffe ham den fornødne respekt til at ophjælpe sine lande, og det var en ny arme.

Det var således ikke nogen ny tanke for den unge landsherre, hvad Kurt Bertram fremlagde, men her forelå en erfaren militækspersts praktiske løsning på problemerne, de problemer, der naturligvis måtte komme.

Men i oktober 1643 fandt der et møde sted på slottet i Küstrin, hvor Friedrich Wilhelm sammen med general Norprath og oberst Burgsdorff samt Leuchtmar kom i håbløst mindretal i forsamlingen.

Modstanden fra flertallet af geheimeråderne mod den væbnede neutralitet førte til, at den unge hersker nu skilte sig fra Götze og hans parti i rådet. Det ser ud til, at det i virkeligheden var rådet, der regerede og ikke kurfyrsten. Det skulle senere blive anderledes.

Med kun tre tilhængere i rådet sluttede kurfyrsten sig nu ganske særligt nær til den verdenserfarne militækspert, der mødte med en enestående autoritet på den militære forfatnings og forvaltnings områder.

Skønt Kurt Bertram ikke havde fået noget embede endnu, havde han allerede opnået en stærk indflydelse hos kurfyrsten, en indflydelse han forstod at forstærke. Dette var for den uerfarne hersker en stor betryggelse.

Senere skulle Pfuel vide ham både vejen og målet.

Det må være under Küstrinerforhandlingerne, de første møder mellem Pfuel og Friedrich Wilhelm har fundet sted, som skulle føre til, at disse hvervninger, der blev drøftet, ikke skulle ende som de sørgelige troppesamlinger i 1637-38, men blive det stabile grundlag for en stående brandenburg-preussisk arme.

Historikerne Meinardus, Hintze og Oestreich er enige om, at begyndelsen til det nye magtinstrument blev lagt i vinteren 1643-44, trods reduktionerne 1653-54, da Pfuel var død. Den vigtigste støtte for dette synspunkt er netop Pfuels store betænkning af 12.marts 1644 og dens påviselige indflydelse på Friedrich Wilhelm og på hans ideer og senere forholdsregler.

Kurt Bertram omtaler i begyndelsen af sin afhandling, at han længe har gennemtænkt, hvordan indtægter og velstand skulle kunne opnås i Brandenburg og Preussen.

Han har fremlagt denne mening skriftligt for kurfyrsten og udbedt sig et svar. Dette tidlige skrift findes desværre ikke bevaret, men det er højest sandsynligt det memorial, der omtales af kansleren i juni 1643.

Det har været Pfuels præsentation af sig selv for landsherren og et oplæg til at opnå et embede. Der er således ingen tvivl om, at hele tankekonstruktionen rækker tilbage til tiden i Hamburg, hvor han tydeligt nok har beskæftiget sig intensivt med disse spørgsmål.

Friedrich Wilhelm havde ikke alene optaget denne henvendelse fra generalkommissæren, som han stadig kaldes, "in besunderen Gnaden", men også forlangt en nærmere udvikling af disse planer for at kunne beslutte sig.

Det er på denne baggrund Pfuel fremlagde hint omfangsrige, forsvarspolitiske skrift på 30 tryksider, der sammenfattede hans erfaringer gennem næsten tyve års indenlands og udenlandstjeneste på hærvesenets område og var resultatet af disses rationelle bearbejdelse.

Betænkningens indhold er blevet indgående skildret af Meinardus, som også har ladet den trykke i sin fulde ordlyd.

Betænkningen konkluderer, at Brandenburg bør have en stående hær på 9000 mand fodfolk og 2000 kavallerister, og af fodfolket bør 1500 mand til stadighed ligge i landets fæstninger. De øvrige skal danne feltarmeen.

Af denne hær skal 3000 mand være udskrevet mandskab fra kurfyrstendømmet, resten hverves.

Kurt Bertram designer sin egen stilling som udskrivningschef, og han vil basere udskrivningen på en folketælling, som tænkes foretaget af kreds-kommissærer, sognepræster og byernes rådmænd.

Denne hær skal mønstres i Spandau og Küstrin og aflægge ed til kurfyrsten, og den skal ikke kun tjene under den indeværende krig, men skal også bestå i fredstid og uden ophør.

Derpå udreder Pfuel, hvordan soldaterne skal underholdes. Han anslår antallet af landsbyer i kurfyrstendømmet til ca. 4000. I hver af disse landsbyer fritages en gård for alle skatter og afgifter og udlægges til underhold for to fodsoldater. De sådste 1000 soldater fordeles forholdvis på de bedste gårde. Alle øvrige gårde fritages for krigsskatter. De 2000 ryttere skulle underholdes af adelen, mens det samlede officerskorps skulle betales af købstæderne. Kurfyrsten selv skulle stille artilleriet og al ammunition.

I et særligt afsnit har Pfuel forsøgt at imødegå alle tænkelige indvendinger mod hans plan. Dette afsnit omfatter 39 punkter.

Han fremhæver vigtigheden af at officerskorpset er hjemligt og i stand til at være hærens ryggrad. Han nævner en eventuel forøgelse af hærens størrelse.

Det var denne store plan, som det gennem en lang regeringstid lykkedes Friedrich Wilhelm at gennemføre. Han gjorde en stridbar landadel til en tro og lydige sværdadel, som skulle komme til at samle hele det tyske rige.

Endelig glemte Pfuel ikke udenrigspolitikken, som han gennemgår grundigt.

Han gjorde gældende, at Brandenburg ville ikke være nogen ønskværdig partner i en alliance, hvis ikke det havde en hær, men han påviste også passende forbundspartnere, såsom Hansestæderne og Nederlandene.

Imidlertid havde den unge kurfyrstes far bevidst holdt ham borte fra politik, fordi han havde vist andre sympatier end den regerende minister, Johanitternes ordensherre, greve Adam von Schwartzenberg. Han var desuden blevet holdt meget knapt, så han ikke kunne deltage i nogen form for sammensværgelse, eller i hvert fald forberede sin egen politik i forvejen.

Han var derfor helt i lommen på den intrigante minister og kunne kun gradvis afvikle hans komplekse samarbejde med de kejserlige.

Heldigvis døde Schwartzenberg kort før han skulle være styret, så Friedrich Wilhelm kunne fortsætte sin forsigtige afvikling i relativ ubemærkethed.

Det var nu ikke kun Schwartzenberg, der stod i vejen for de nye tanker, Kurt Bertram von Pfuel havde fremlagt. Også det magtfulde geheimeråd førte fortsat en kejservenlig kurs, og det var kun lidt efter lidt, den unge kurfyrste skaffede sig indblik de de bureaukratiske procedurer.

Selv Kurt Bertrams halvfætter, oberst Konrad von Burgsdorff modarbejdede hans ideer, og han var også med til at holde ham udenfor rådet, så selv om kurfyrsten gjorde ham til en af sine egne råder, kunne han ikke skaffe ham løn for umagen, og Pfuel sad fortsat hårdt i det.

Kurfyrsten forærede ham et hus mere i Berlin, dette sidste i Klosterstrasse, men det gav ingen indtægt.

Endelig døde der da et rådsmedlem, og Kurt Bertram kunne få den ledige plads, men nu havde han ikke råd til at bestride den for den løn, den kastede af sig, 500 rigsdaler om året, så Pfuel indgav en ansøgning om et betydeligt tillæg, da han havde fået tilbud fra udlandet.

Konrad von Burgsdorff
Stich von J. Herrmann nach M. Czwiczek
(Haber 11 1871 S. 100)

Kurt Bertram von Pfuels fætter

Det lykkedes ikke i Kurt Bertrams tid at gennemføre bare en mindre del af sine planer. Bureaukrati og chikane i rådet og trusler om sanktioner fra Svenskerne, hvis Kurt Bertram fik nogen indflydelse, gjorde livet surt for ham, og det endte da med, at han virkelig fik ansættelse i Sachsen.

Han døde pludseligt den 2. februar 1649 omgivet af sin anden hustru og sine børn og blev begravet på sit gods Biesdorf.

Det siger sig selv, at hans familieliv har manglet ro og en smule tryghed. Han var som nævnt gift to gange. Første gang med Margarethe von Holtzendorff af en slægt, der havde sin rod i Uckermark, og det var med hende, Kurt Bertram flygtede til Hamburg, og hun har vel fulgt ham på det svenske hærtog, og hvis hun overlevede det, har hun vel også fulgt ham til Hamburg igen. Vi ved ikke, hvornår hun døde.

Den anden hustru hed Karoline von Lüderitz og var af en anden brandenburgsk slægt fra Mittelmark. Det er sandsynligt, at han først har ægtet hende efter, at han er vendt hjem i slutningen af 1630erne.

Vi kender nogle af hans børn af navn. En søn af første ægteskab kom til at hedde Gustav Adolf efter kongen, og en bror til vores ane, Eleonora Helene, hed Kurt Christopher.

Disse sådste valgte Sachsen til deres hjem, og her blev Eleonora gift med staldmester Christian Ulrick von Harstall, og her døde hun.

Kurt Bertram von Pfuel var en lille mand, det ved vi fra et svensk biografisk leksikon, der regner ham for en forræder. At han var lille, kan forklare, at Wallenstein behandlede ham så dårligt. Wallenstein hadede alt, hvad der adskilte sig fra normen: for lange, for korte, for tykke, for tynde, for grimme, for smukke.

Men Kurt Bertram var en smuk mand. Hans portræt hang i sin tid på slottet/herregården Jahnsfelde. Det var et brystbillede, ansigtet klogt og energisk, dragten en læderkøllert og på hovedet en klaphat, som en svensk krigsoberst.

Dette portræt samt et mere af broderen Adam blev i de sidste dage før Berlins sammenbrud i 1945 bragt i sikkerhed i Hamburg.

Kurfyrst Frædrich Wilhelm gennemførte skridt for skridt i sin lange regeringstid alle Kurt Bertrams ideer og førte Brandenburg til ny suverænitet. Han banede vejen for, at hans ~~son~~ kunne udråbe sig selv til konge, og det var hans hær, der udviklede sig til det instrument, der samlede det splittede Tyskland.

Ane nr.372: Hans Sommer, postholder i Krempe, død 7.3.1628.

På vejen hjem fra Brandenburg gør vi lige holdt i Holsten i den lille fæstningsby Krempe, som Christian den Fjerde havde forstærket betragteligt.

Her var Hans' far også postholder og nævnes som sådan i året 1610. Han hed Johann Sommer og var gift med Ancke Kühl.

Når vi sammenligner dødsårene for Hans Sommers far og søn med hans eget, er det tydeligt, at Hans døde forholdvis ung under kejserkrigen.

Vi kan skyde os nogenlunde ind på hans fødsel, der må være sket omkring 1585-90.

Kremper Marsk ligger imellem Wilster Marsk og Haseldorfer Marsk, og mens slægten Sommer i begyndelsen af 1500årene er kommet fra Haseldorfer Marsken i syd, stammer slægten Kühl fra Wilster Marsken i nordvest, hvor slægten nævnes så tidligt som 1391.

Det er vel således sandsynligt, at slægterne er mødtes her i Krempe, og at Hans er født der, men vi ved det ikke.

Det var ved den tid, da kong Frederik den Anden døde og den 12årige Christian den Fjerde blev konge.

Den unge enkedronning Sofie forsøgte at tage magten i Hertugdømmerne som sin søns formynder, men kom i skarp konflikt med statholderen Henrik Rantzau, der residerede på Breitenburg nordøst for Krempe.

Krempe stod ved den tid i sin højeste blomstring. Nitten skibe var hjemskrevet i byen, heraf et på 90 læster. Kremper-skipperne sejlede til England og Frankrig, hvor de havde egne kontorer, de sejlede til Spanien og Portugal, ja selv til Archangelsk, og så godt gik det for den lille by, at Hamburg-købmændene sendte en delegation til kong Christian og beklagede sig over den konkurrence, Kremperne øvede mod dem.

Krempe blev poststation, og Hans'es far blev postholder og gæstgiver, men tiderne skiftede.

Brevbærer

Som vordende postholder og gæstgiver måtte Hans i lære, og det er mest sandsynligt, at han stod i lære i Itzehoe, der var hovedstad for Kreis Stéinburg. Her var også en postgård med gæstgiveri, hvor han kunne lære alle procedurer.

Han har nok måttet gennemgå alle trin, lige fra bybud eller byløber til edsvoren postrytter, som han blev i Hamburg, der var arnested for det postvæsen, der gik forud for Christian den Fjerdes statspostvæsen.

Han har sikkert boet en tid i Hamburg, og han kan have sejlet med postsmakke, i betragtning af, at Krempe jo var en søfartsby.

Vi skal senere under hans fars historie se, hvordan dette private postvæsen var blevet udviklet.

I 1618 begyndte alle ulykkerne. Kejseren og hans udpegede efterfølger truede på forskellig måde den evangeliske kirke, og det endte med, at Böhmerne tog affære, og så startede det, der skulle blive til tredve års blodig krig i Tyskland og tilgrænsende lande.

Hans Sommer kom hjem til Krempe igen og blev gift med Wolber Görries, hvis far var præst i Neuenbrook mellem Itzehoe og Krempe.

Det er ikke kendt, hvornår de unge mennesker blev formælet, men det kan have været o.1610-15, hvor Hans må formodes at have været udlært i sit fag.

Wolber skænkede ham mindst fem børn, men deres fødselsår er kun kendt for to af sønnerne, Klaus 1624 og Johan 1620. Endnu en søn Hans døde ung, og så var der to døtre, Wolber og Rebekka.

I 1617 eller omtrent ved den tid, Hans og Wolber blev gift, grundlagde Christian den Fjerde byen Glückstadt, der skulle blive Krempe's ulykke. Den kom til at ligge lige ud til Elben og skulle true Hamburgs handel i endnu højere grad end Krempe.

I 1624 blev det danske statslige postvæsen grundlagt af den travle Christian den Fjerde.

Næste år blev Hans Sommer antaget som postholder i Krempe for kongen, og så væltede ulykkerne ind over den for så ri-ge og lykkelige by.

Det begyndte i februar 1625 med en stormflod, og så fulgte en pestepådem, og i det samme gik Christian den Fjerde ind i krigen.

Som borger i staden var Hans Sommer også med i borgervæbnin-gen, og der blev øvet og trænet, og fru Wolber pudsede hans hjelm og kyrads, mens han selv gned og honede sin pike og sin sabel til stålet skinnede som sølv.

Christian den Fjerdes hær blev slået ved Luttes am Barenberg og flygtede mod nord og øst forfulgt af de kejserlige, og i 1627 kom krigen ind over Holstens grænse.

Den 6. september blev Itzehoe besat, den 11. september faldt Steinburgskansen, men Breitenburg holdt ud til den 19. sep-tember.

I slutningen af september var Glückstadt og Krempe med Neu-enbrook de eneste pladser, der ikke var besat af fjenden.

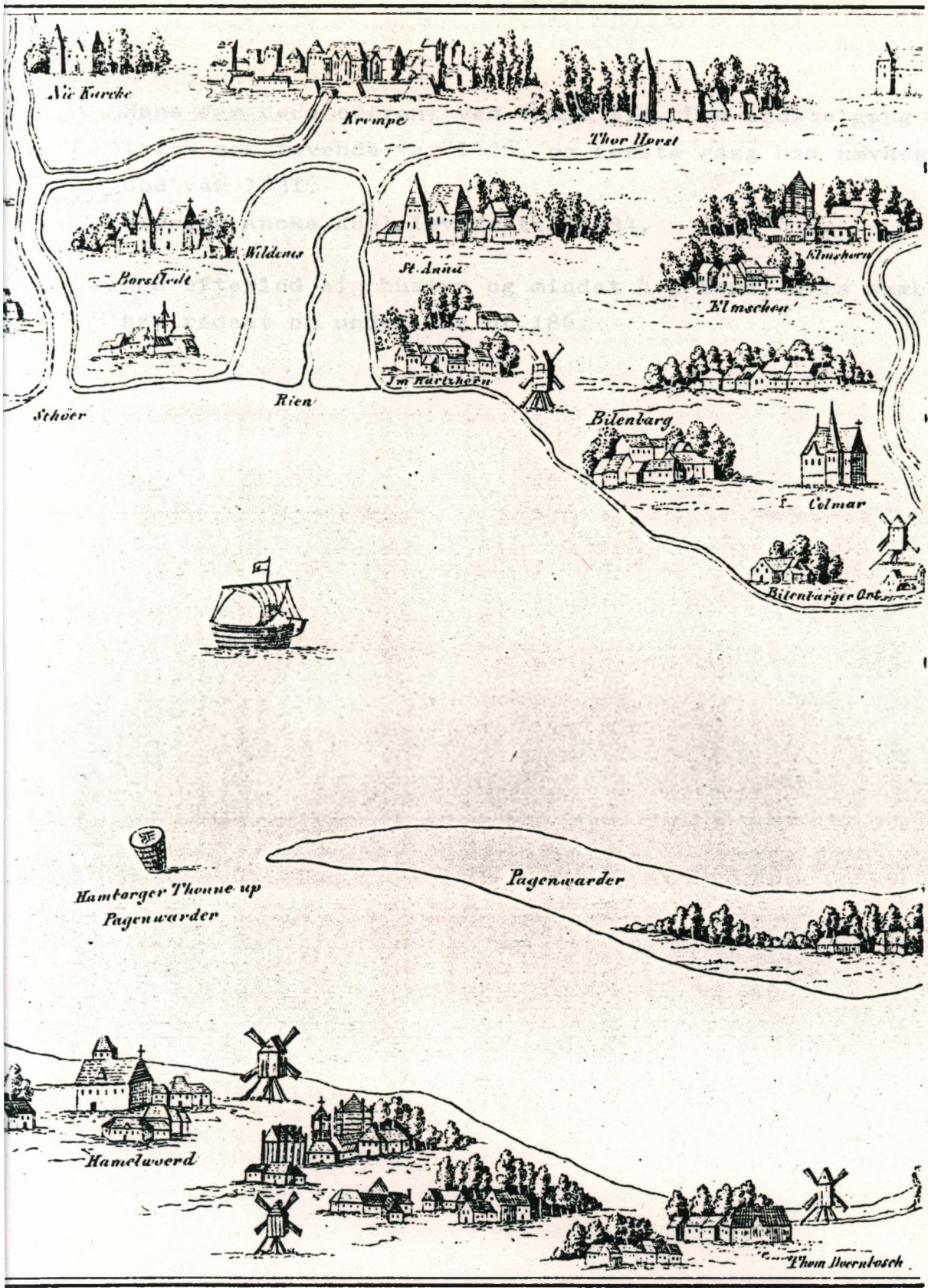
Krempe havde en militær besætning på 1200 franskmænd, nogle gudsforgåede kroppe, der kun tænkte på at rage til sig af den føde, der var i byen. Og der var meget.

Fra forstæderne og landsbyerne var bønderne flygtet til by-en med deres familie og deres kvæg, og der var stuvende fuldt inden for voldene.

Franskmændene var ganske udisciplinerede og slagtede løs af bøndernes kvæg, og ingen turde gøre dem noget.

Da det blev afsløret, at de tilmed pønsede på at gøre oprør og slutte sig til de kejserlige, fik man dem på om på skif-tet ud. Det varede til hen i februar 1628, men da var Hans afgået ved døden.

I denne barske vinter, med staden stopfuld af vilde solda-ter, ustandselig kaldt til volden, når det truede med en fjendtlig storm, til deltager i udfald fra byen for at skaf-fe lidt luft og eventuelt erobre fourage fra fjenden, blev Hans Sommer syg, måske såret og døde den 12. januar 1628.

Hans far døde omtrent ved samme tid. Den sidste gang han omtales som levende var 1626, og første gang han nævnes som død var 1631.

Moderen Ancke Kühl levede til 1634.

Han efterlod sig hustru og mindst 4-5 børn, hvis skæbne jeg har ridset op under ane nr.186.

Ane nr.373: Wolber Görries født o.1590 i Neuenbrok + 1651.

Neuenbrok, der ligger lidt nord for Krempe, er en af disse mærkelige langstrakte landsbyer, der er anlagt langs en vej. Her var det endda en snorlige vej, og da marsken en fuldstændig plan, har det været små med landskabelig skønhed. Her blev hun født som datter af præsten, magister Nicolaus Görries (Jørgensen) og hustru Wolber Sieben (Sibe).

Der var mindst tre børn i præstegården, nemlig foruden Wolber, som ikke nødvendigvis var den ældste, en datter Oelgard og en søn, der senere blev kendt som svensk generalmajor von Gorges. Hans fornavn er smuttet.

Vi ved ikke, hvor gammel Wolber var, da pesten i 1605 hærgede i Kremper Marsken.

Der kom nogle mindre stormfloder i 1612 og 1613, som anrettede en del ødelæggelser på Nordstrand, men i 1615 den 1. december steg havet midt om natten over alle diger, og på Nordstrand nåede vandet op til hustagene, og her omkom 300 mennesker.

1617 grundlagde Christian den Fjerde Glückstadt.

Den 20. januar 1625 var der stormflod, og igen den 9. og 10. februar, hvor oversvømmelserne skete på begge kyster af hertugdømmerne. Igen led Nordstrand stærkt. Det var Glückstadts første oversvømmelse.

Det truede med krig, og Wolber blev gift ved denne tid med den unge postholder i Krempe, Hans Sommer, og snart efter var krigen i Tyskland en kendsgerning.

Den gik som bekendt ikke godt, og da en ny stormflod den 7. november 1627 oversvømmede den kejserlige lejr foran Glückstadt, tvang den de kejserlige til at hæve belejringen.

De havde imidlertid allerede indesluttet Krempe på alle sider, og trods tapper modstand og adskillige udfald måtte de modige forsvarere opgive og kapitulere i begyndelsen af det følgende år. Netop ved denne tid døde Wolbers ægtemage, den kongelige postholder Hans Sommer i sin bedste alder,

Wolber sad tilbage med tre små børn(mændst), men hendes forældre havde søgt tilflugt i Krempe, da Neuenbrok(Nievenbrook) var blevet sat under vand som forsvarsforanstaltning, og med dem fulgte måske Wolbers søskende.

Hun havde desuden sin svigermor. Svigerfar var vistnok død ved denne tid. Og hendes svoger og svigerinder levede da også stadig i byen, omend kummerligt på grund af belejringen. Men Wolber var ikke alene med sin sorg.

Efter Krempes kapitulation kom pesten igen, og den tog hendes far pastoren i Neuenbrok, der døde 1629, og måske mistede Wolber sin mor ved samme tid. Hendes død er ikke registreret nogen steder.

Storesøster Oelgard blev gift i Wilster med Heinrich Martin Rundt, og da Christian den Fjerde havde sluttet fred med de kejserlige, og Gustav Adolf havde gjort landgang i Pommern, forsvandt Wolbers bror til svensk krigstjeneste mod papisterne.

Det tyndede stærkt ud omkring Wolber Görries sl.Hans Sommers.

Den 11.oktober 1634 kl.3 om eftermiddagen blæste det op til en forfærdelig storm fra sydvest, der blev værre og værre til kl6, hvor højvandet kom ind.

Det regnede, haglede, tordnede og lynede, og stormen blev stadig voldsommere, så himmel og jord stod i et. Klokken 8 gik havet over det højeste dige, og snart stod vandet fra 3½ til 6 meter over hele marsken.

I Glückstadt blev et skib på 130 læster drevet op på kirkegården. På Nordstrand med omliggende øer druknede 6408 mennesker hvoriblandt ni præster og tolv degne og lærere.

Ialt druknede i marsken 15000 mennesker og 50.000 stykker kvæg.

Om natten vendte vinden og drev vandet ind på områder, der aldrig før havde været oversvømmet, og mange undkom kun i det bare skind.

Wolber mistede sin ^{sin}vmor, Ancke Kühl sl.Johann Sommers. Måske var det stormfloden, der tog hende, og måske var det ved samme lejlighed hendes søn Hans døde, "jung gestorben".

Holzstatue des hl. Antonius
in Neuenbroß.

Nu sad Wolber alene tilbage med sine fire børn. Kan hun være rejst til Wilster til sin søster? Her fandt jo hendes søn, Claus sin tilkommende. Men måske arvede hun postholderembedet og drev det videre med hjælp af samme Claus.

Den anden søn, Johann Sommer kom til at studere i Rostock, og senere blev han magister i Wittenberg, så Wolber har ikke siddet helt dårligt i det.

I 1643 oplevede hun den 22. januar igen en stor springflod, der nær havde udslettet Glückstadt.

Værre var det, at Svenkkerne kom uden krigserklæring den 12. december og oversvømmede landet.

Krempe var igen indesluttet af fjender. Men denne gang var høsten i hus, og alle borgere havde købt ind til vinterens forbrug.

I oktober var sønnen Claus fyldt nitten, og han måtte nu i fuldt omfang deltage i byens forsvar og i de udfald, der nu og da blev foretaget.

Disse udfald var meget succesfulde, og især var det en bedrift, at Kremperne erobrede den befæstede del af Itzehoe fra Svenkserne.

Men Wolber gik i en evig skræk for sin dreng.

I 1648 døde kongen, og året efter blev sønnen Johann teologisk kandidat i Rostock.

I 1650 giftede sønnen Claus sig med Metta Kollen fra Wilster, men af Krempe-slægt.

Og med sønnerne godt i vej, og formentlig begge døtrene gift døde Wolber Görries sl. Hans Sommers den 8. december 1651.

Ane nr.374: Paul Koll, som levede i Wilster i 1600årene.

Paul Koll gjorde ikke meget væsen af sig. Vi ved ikke noget om hans herkomst, men det er nok mest sandsynligt, at han er kommet fra Krempe, hvor hans datter Metta blev gift.

I Krempe levede der en slægt Koll, hvis ældst kendte medlem, Pawel Koll i 1559 blev valgt til medlem af byens råd. Han døde 1590, og i kirken findes et epitafium over ham og hans hustru, der knæler på hver sin side af et krucifiks, han med syv sønner til højre, hun med tre døtre til venstre. Hustruens navn kendes ikke.

Pawel Koll nævnes flere gange i Krempes historie. Han gav blandt andet 100 rdl. til byens gæstgivergård. Han kan have været farfar til vor Paul Koll(e), men vi ved det ikke.

Det er vel denne Pawel Kolls søn, der senere optræder som advokat og borgmester i Krempe.

Joachim Koll blev 1585 doktor juris i Basel, året efter var han advokat i Krempe, hvor han senere blev borgmester. Han er forfatter til en bog om retsvæsen. den Lübske ret var her bragt i bekvem orden, men hertil kom den sachsiske ret, den kejserlige ret og kirkeretten. Den udkom 1586 i Hamburg.

I 1606 skrev han en disputats om den feudale successionsret. Han døde 1620 og kan meget sandsynligt have været far til vores Paul, men det ved vi heller ikke.

Til overmål finder vi i 1627 en rådmand i Krempe, Jacobus Koll, som var født 10.februar 1601 og døde den 11.december 1641. Han var søn af Joachim Koll, og altså var han sandsynligvis bror til Paul i Wilster.

Paul Kolls tilknytning til Krempe sandsynliggøres af, at en datter, vores Metta blev gift der i en slægt, der hørte til i rådmandskredsen.

Det er næppe sandsynligt, at jeg finder noget bevis på denne teori, men her er den altså alligevel.

Der nævnes en Paulus Koll i Krempe i 1621, det må være ham.

Ane nr.380: Claus Daa til Ravnstrup, rigsadmiral (1579-1641)

Nordvest for Hellemagle (den senere Herlufmagle) opstod i en fjern fortid en udflytterlandsby, Ravns torp, hvoraf hovedgården Ravnstrup har sin oprindelse.

Gårdens ældste historie taber sig i tåger, men på dronning Margrethe den Førstes tid nævnes Esbern Pedersen Krumpen i 1396 som dens ejer, og måske har hans far også haft den.

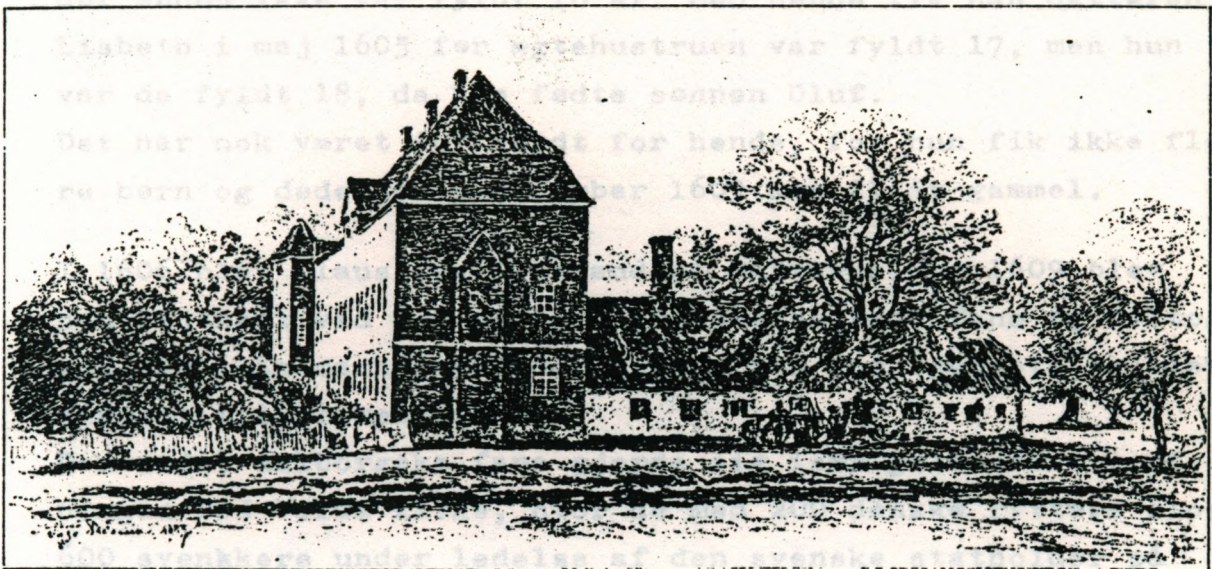
Vi ved intet om, hvordan denne hovedgård så ud, men den gik nu i arv i syv generationer, før vi med den syvende arving 200 år senere i 1595 ser Oluf Daa til Ravnstrup og Holmegård afslutte sit byggeri på den røde grundmurede hovedbygning, der kom til at stå i 350 år efter ham.

Oluf Daa var blevet gift 1575 med Dorthe Friis af Hesselager til Borreby, Ørbæklunde og Fraudegård. Hun skænkede ham fire børn: Margrethe, som døde 1577, Margrethe, som døde 1579, Claus, der kom til verden den 10.april 1579, og Hilleborg, der blev født 4.september 1580.

Vi må formode, at Claus blev født i den gamle hovedbygning, som nok har været bindingsværk, men så har han i sin barndom set de røde mure rejse sig og blive til den statelige herregård, som vi idag kun har rester af.

Seks år gammel blev Claus sat i Sorø Klosterskole sammen med prinserne Christian og Ulrik, som dog blev taget ud ved kong Frederik den Andens død. Claus kom til at gå der i seks år til 1591, hvor faderen sendte ham til udlandet for at studere. Han blev ledsaget af en hovmester Christen Noviomagus, der har taget sig af pengesager osv. Første tur gik til pædagogiet Herborn, hvor Claus blev et år og lærte tysk mm, så rejste de til Geneve, men kom hjem i 1596 til Christian den Fjerdes kroning. Bagefter drog de afsted igen, nu til Besançon i Frankrig, for at Claus kunne lære noget fransk, året efter var de i Basel, og i 1598 var de i Speyer.

Claus Daa kom hjem til Danmark i 1599, og året efter døde hans far, kun 53 år gammel.

Ravnstrup paa Sjælland. Opført af Oluf Daa og Dorothea Friis 1593 - 95.

Det var faderens død, der forhindrede, at Claus Daa rejste til Nederlandene for at kæmpe med dem mod Spanien. I stedet blev han nu hofjunker og fik Paddeborg len efter sin far, i Toksværd sogn, Præstø amt.

Han var med, da Ænkedronning Sophie bragte sin datter frøken Hedevig til Dresden, hvor hun blev gift med kurfyrst Christian af Sachsen. Han var med, da kongens bror, hertug Hans i sommeren 1602 besøgte sin morfar i Meklenburg. Han var med, da kongens kansler, hans egen morbror blev sendt til England for at overvære kong Jacobs og dronning Annas kroning i London. Han var i 1603 med kongen i Hamburg, hvor kongen blev antaget som byens skytsherre. Og han var også med kongen til møde med kong Karl i Knæred og Flakkesøbæk.

Nu søgte han sin afsked, idet det var hans agt at gifte sig, og den 22.april 1604 holdt han bryllup med Dorothea Below, der endnu ikke var fyldt 16 år. Med hende fik han datteren Lisbeth i maj 1605 før ægtehustruen var fyldt 17, men hun var da fyldt 18, da hun fødte sønnen Oluf.

Det har nok været for hårdt for hende, for hun fik ikke flere børn og døde den 9.december 1609 kun 21 år gammel.

I 1606 blev Claus Daa lensmand på Skivehus, og 1609 blev han løjtnant ved den jyske rostjenestes røde fane og deltog med den i Kalmarkrigen. Her gjorde han god tjeneste og blev udnævnt til ritmester.

Den røde, aalborgske fane gjorde sig især gældende i træfningen ved Valda kirke, hvor de med 200 danske ryttere slog 600 svenkkere under ledelse af den svenske statholder på Elfsborg Nils Bengtsson. Det var den 21.september 1611.

I 1613 fik han Trondhjem len i stedet for Skivehus.

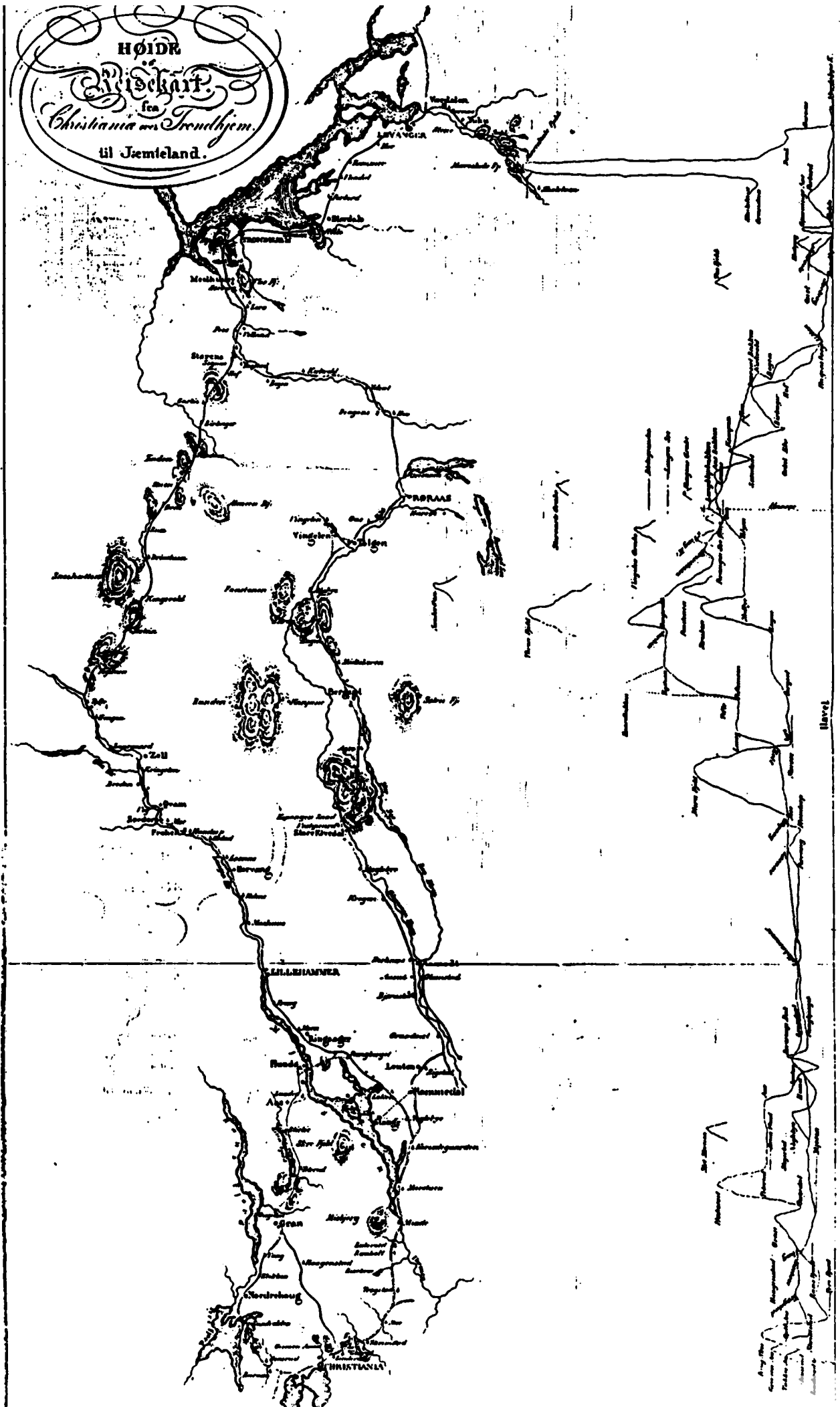
Allerede før krigen var Claus Daa blevet trolovet med Ingeborg Parsberg på Bonderup, og nu den 2.maj 1613 stod brylluppet i Viborg. Derpå gik rejsen til Trondhjem.

Her skulle det unge par komme til at leve i de næste syv år.

Et Brudepars Fælles-Haandtvæt i det 16de Aarhundrede.
(Efter et Stik af Sadler.)

HØJDE
 og
 Rejsekart
 fra
 Christiania og Trondhjem
 til Jemteland.

I norsk tradition står Claus Daa som en af de gode lensmænd. Han satte en del byggeri i gang, blandt andet lod han bygge en fløj til den gamle ærkebispegård, der nu var blevet lensmandresidens. I årene 1614-16 lod han Hjølvvingerne i den gamle bispegård udsmykke med væg- og loftdekorationer i limfarve, som endnu findes, samt malede draperier langs væggene, alt sammen rige bladranker med blomster, vildt og jagende ryttere.

Af de gamle regnskaber fremgår det, at Claus Daas bygmester var en vis mester Evert, hvis datter var gift med en vis Oluf Olufsen Daa, der synes at være af en illegitim linje af Daaslægten. Der er sikkert her tale om protektion, men byggeriet var godt, og huset står endnu med samme ydre som i Claus Daas tid.

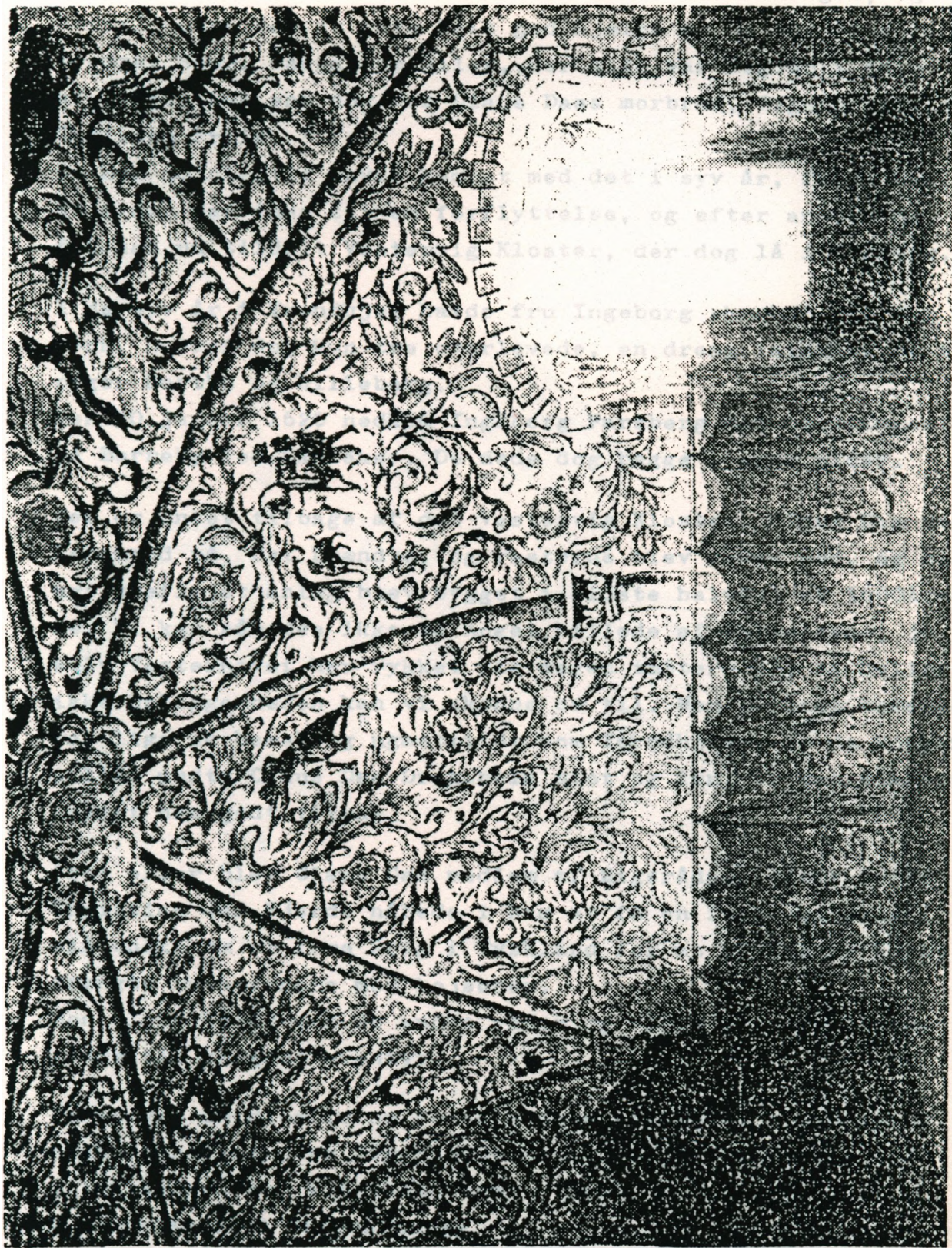
Det var i en fredelig periode, Claus Daa var lensmand i Norge. Christian den Fjerde sendte skibe til Grønland og Nordvestpassagen, som skulle føre til Indien, men der gik også en ekspedition den sædvanlige vej syd om Afrika, men de første udgik fra Norge og var det store samtaleemne i tiden.

Et andet område var savværkerne, som Claus Daa tog sig meget af. Det var en forholdsvis ny levevej, og kongen havde lagt en særlig skat på disse vandsave. Det var en del af Claus' arbejde, at føre regnskab med dem.

Fred og fred er to ting. Udadtil havde rigerne fred, men i disse år skærpedes rivaliseringen mellem Trondhjem og Bergen til næsten borgerkrigs tilstande. Og her stod Claus Daa på Trondhjems side.

Der er bevaret en hel del korrespondance mellem ham og det Bergensiske borgerskab, og mellem ham og regeringen i Danmark. Det drejede sig om, at de to byer havde udliggere, der tog handelen fra bønderne, men mens det var i god overensstemmelse med kongen, så var borgerne i Trondhjem ikke enige med deres konkurrenter i Bergen om, hvor grænsen skulle gå mellem de to byers oplande.

Claus Daa viser sig i denne korrespondance som en ret hidsig og opfarende herre, men han har Trønderne på sin side.

Rum i lensresidensen (Erkebispegården) i Trondhjem med dekora-
sioner av Nils Maler 1619—20.

Claus Daas fornemste opgave i Trondhjem len synes at have været at skaffe orden i landsdelen efter Kalmarkrigen, og hertil synes han at have haft god hjælp af de tre Schøllerbrødre, Hans, Caspar og Eiler, der alle var fogder i dele af lenet. Den ene dog for Claus Daas morbror, Rigens kansler Christen Friis.

Da han imidlertid havde kæmpet med det i syv år, fandt han, at tiden var inde til en forflyttelse, og efter anmodning fik han nu tildelt Vestervig Kloster, der dog lå i Danmark.

I de syv år i Trondhjem havde fru Ingeborg skænket ham fem børn, hvoraf dog kun tre overlevede, en dreng Valdemar og to piger Dorthé og Hilleborg.

Den 30. januar 1620 nedkom Ingeborg Parsberg med tvillinger på Borreby ved Skelskør. De døde dog begge i spæd alder.

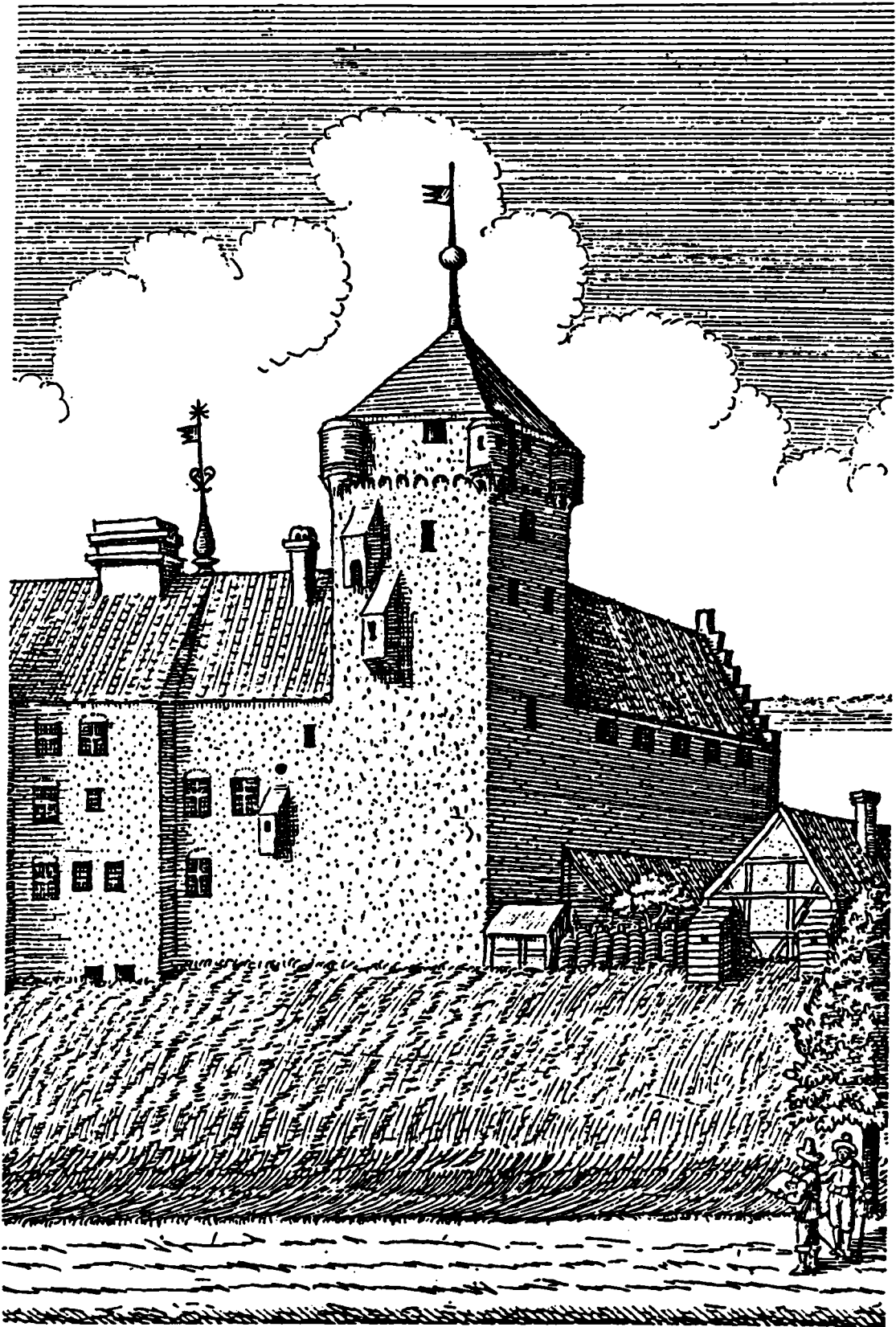
Der er intet tilbage af det Vestervig Kloster, Claus Daa var lensmand på. Det brændte, og resterne blev revet ned, og et nyt trefløjet anlæg blev bygget i sidste halvdel af 1600årene. Vi kan således ikke se noget billede af forholdene, ja selv Vesterhavet har rykket sig meget tættere på, så heller ikke beliggenheden kan vi skønne os til. Men klimaet heroppe var lige så barsk og ugæstmildt som Trondhjems, så da kongen i 1624 undte Claus Daa Dragsholm slot og len, er det sikkert kommet ham godt tilpas.

Året efter blev Claus Daa medlem af Rigsrådet, måske fordi Christian den Fjerde håbede i ham at få en forbundsfælle i sit ønske om at føre krig i Tyskland for at hjælpe de hårdt trængte lutheranere mod kejseren.

Men Claus holdt med de andre råder og ville ikke bevillige penge til kongens eventyr.

Da kongen imidlertid nu førte krigen alligevel i sin egen skab af hertug over Sæsvig-Holsten, fulgte Claus Daa med til Tyskland som krigskommissær i 1626, og sendtes samme år til fredsmøde i Braunschweig.

Der blev ingen våbenhvile ud af dette møde, og Christian den Fjerdes stilling var nu meget udsat.

Dragshol Slot og Statsfængsel

I august samme år blev Claus Daa nødt til at rejse hjem på grund af sygdom. Det var måske et angreb af pesten, der rasede netop på den tid.

I hvert fald synes han ikke at være vendt tilbage til fronten i Tyskland, for endnu i 1627 var han for svag.

Tvært imod stemte han i Rigsrådet imod bevillinger til kongens eventyr syd for gøansen.

Samme år var han blevet takseret til 2722 tdr.htk. Til rostjenesten skulle han herefter stille 4-5 heste, dvs ryttere med fuld mundering.

I 1628, da Jylland var besat, og hans ejendomme der var udsat for fjendens forgodtbefindende, var Claus Daa med til at gennemtrumfe, at Rigsrådet fik den fulde kontrol med alle bevillinger til krigen.

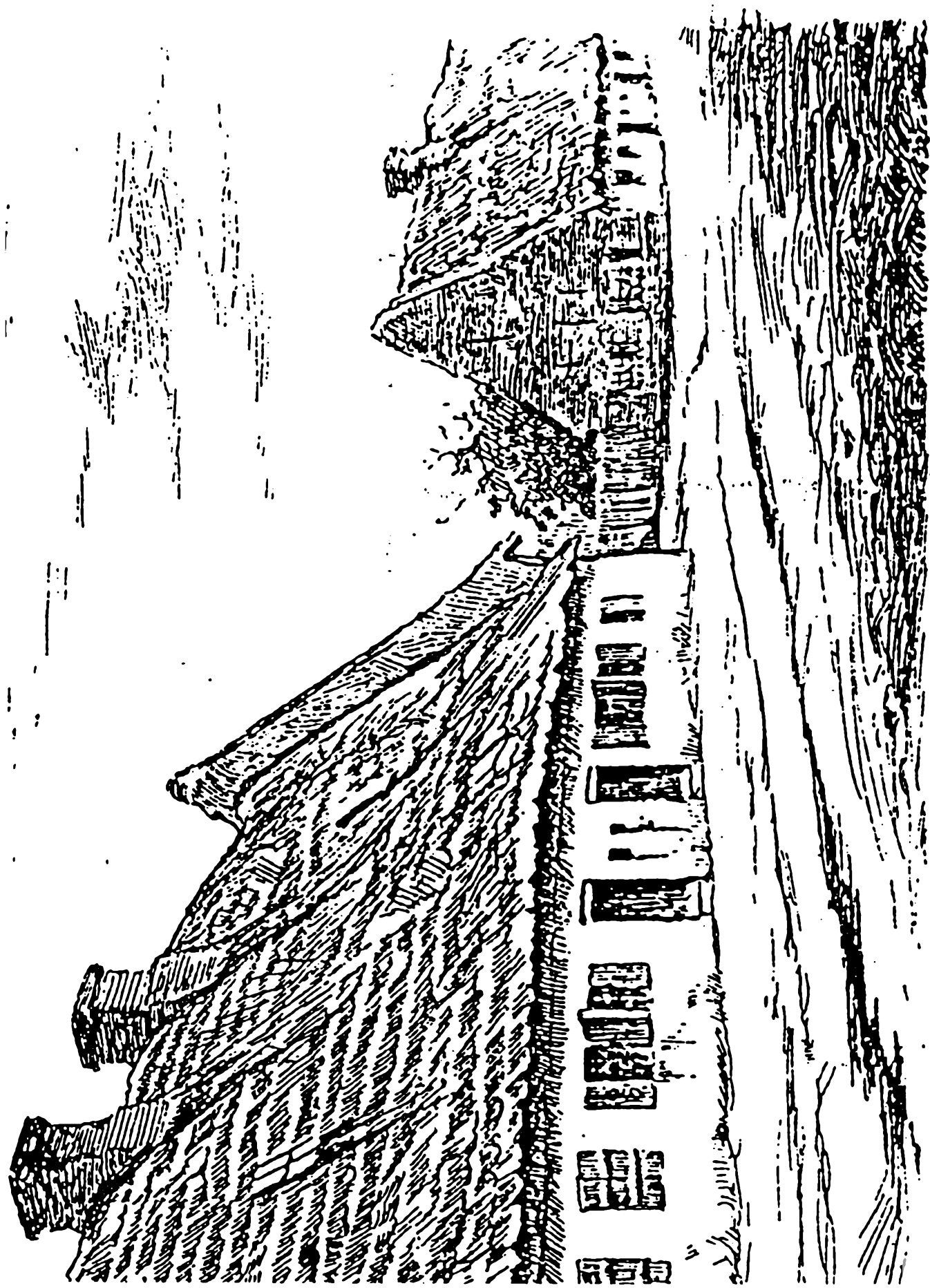
Efter fredsslutningen med kejseren i Lübeck blev Claus Daa af kongen udnævnt til Rigsadmiral.

Skønt han i Rigsrådet havde stemt for et forlig med Hamburg, der i protest mod kongens toldopkrævning på Elben havde belejret Glückstadt og hånet det danske flag ved at trække det gennem vandet efter en båd, måtte Claus Daa udrømste en flåde under kongens øverste ledelse og med ham sejle til Vesterhavet og op foran Hamburg.

I begyndelsen af august gik flåden under sejl, 22 orlogsskibe og fregatter med fire admiraler, Claus Daa på St.Sophia, som havde kongen ombord, Gabriel Kruse på Oldenborg, Henrik Vind på Lindormen og Holger Rosenkrantz på Justitia.

Det var en prægtig flåde at se, men sejladsen blev sinket af stormfuldt vejr, og flere skibe led havari, heriblandt Claus Daas St.Sophia, så man måtte søge ind til Flekkerø i Norge for reparation.

Kongen flyttede sit flag over på Hummeren, og den 4.september løb flåden op i Elben. Der var stødt flere skibe til, og den udgjorde nu 42 enheder, som efter flere træfninger op langs floden forjog Holstenerne. Fire dages heftig kanonade havde gjort dem møre.

Huse i Nyboder paa Kristian den fjerdes Tid.

Blokaden af Glückstadt var hævet, og den danske flåde truede nu med at bombardere Hamborg. Så faldt byen til føje. Skønt Elbtolden blev fastholdt, bragte de det flag, de havde hånet i renvasket stand og smykket med blomster.

Trods det lykkelige udfald af affæren var kongen utilfreds med Claus Daa, som han hævdede havde været for nølende, da han jo havde stemt for et forlig med Hansøstaden.

I 1631 blev Claus Daa sammen med Frederik Günther sendt som gesandt til Haag for at mægle fred mellem Spanien og Generalstaterne. De danske gesandter optrådte med megen pragt, og Claus Daa havde hele tiden seks kongelige drabanter om sig foruden et stort følge.

Frederik Günther, der var oversekretær i tyske Kancelli, var den, der førte forhandlingerne, der dog ikke førte til noget resultat, men Claus Daa fik dog en guldkæde til 1800 Gylden.

Samtidig skulle de forhandle med en engelsk gesandt om fornyelse af forbundet med England og om udbetaling af subsidier, alt forgæves.

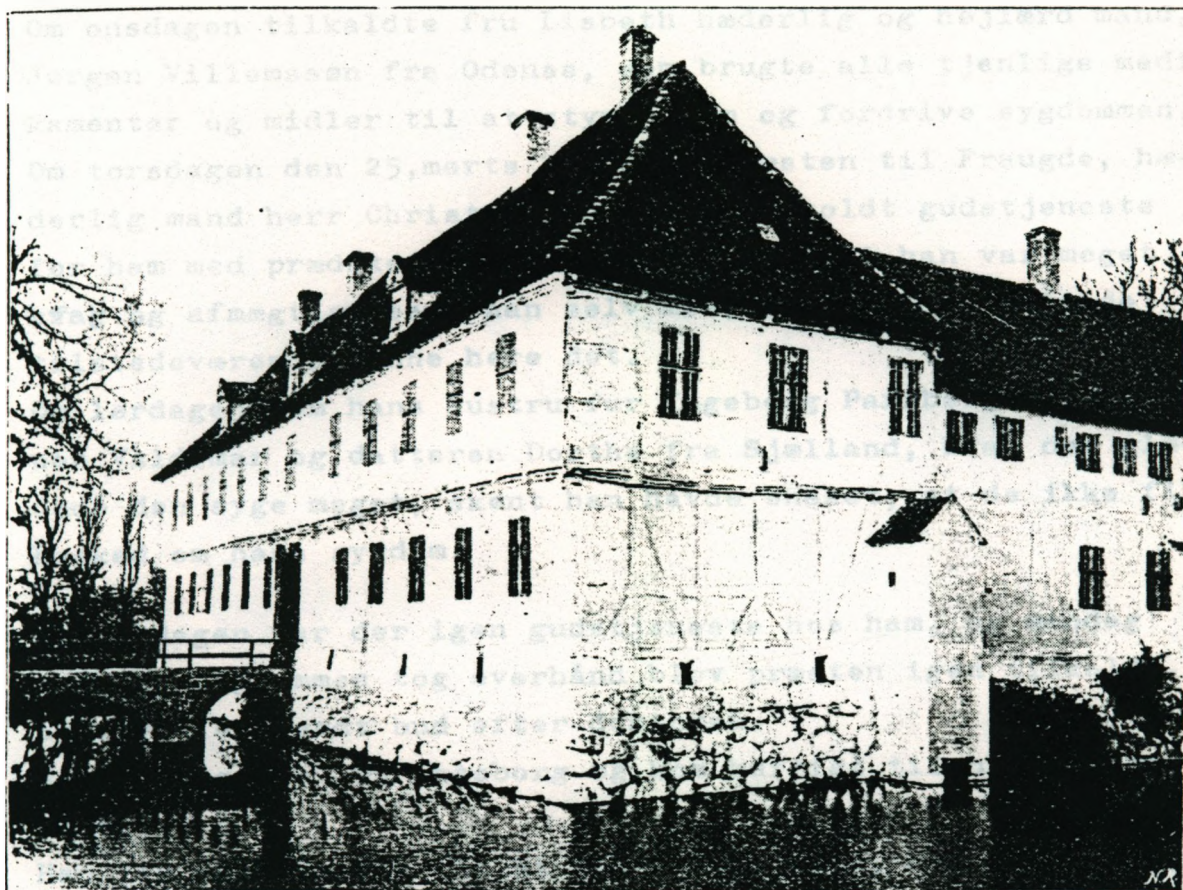
Det følgende år var rigsråd Claus Daa udsending til landdagen i Rendsborg, og som rigsråd var han flere gange i Norge til Herredage for at afsige domme.

Det var i hans tid som Rigsadmiral, byggeriet på Nyboder begyndte. De første 24 hus blev opført det år, han fik sin udnævnelse.

Den anden juli 1632 blev Claus Daa sammen med ti andre adelsmænd udnævnt til Ridder af Elefanten og den væbnede Arm. I matriklen står han som nummer 50.

I 1635 lod han opføre en ny hovedbygning på sit gods Holmegård. Den smukke bindingsværksbygning står endnu den dag i dag.

Da kongen i 1637 opretter en stående hvervet hær, er Claus Daa en af hovedmændene bag oprettelsen af en ny institution Generalkrigskommissariatet, og han blev selv den første generalkrigskommissær, der skulle føre kontrol med den nye hær og med de overordentlige skatter.

Holmegaard i Præstø Amt paa Sjælland. Opført af Klaus Daa 1635. 3 Længer, alle af Bindingsværk paa Kampestenssokkel, tæt omgivet af Grave.
(Efter Fotografi af Kr. Hude.)

I marts 1641 lå strenge herre og ridder, rigsadmiral Claus Daa til Ravnstrup, Holmegaard, Borreby, Fravgdegård og Bonderup syg på sit lensmandssæde Dragsholm med feber, da der indløb ordre til ham om at begive sig til Stade i kongens ærinde. Trods sin svaghed stod han op og drog den 18.marts ledsaget af sin datter Lisbeth herr Jacob Ulfeldts afsted.

Den 22.marts på vejen mellem Nyborg og Fravgde klagede han til sin datter Lisbeth, at han blev dårlig. Samme nat steg feberen og beholdt sit greb i flere døgn, så kræfterne gik fra ham.

Om onsdagen tilkaldte fru Lisbeth hæderlig og højlærd mand, Jørgen Villemssøn fra Odense, som brugte alle tjenlige medikamenter og midler til at styrke ham og fordrive sygdommen. Om torsdagen den 25.marts kom sognepræsten til Fravgde, hæderlig mand herr Christen Oluffssøn og holdt gudstjeneste for ham med prædiken, bøn og sang, og skønt han var meget sfag og afmægtig, sang han selv med, så højt, at alle de tilstedeværende kunne høre det.

Om lørdagen kom hans hustru fur Ingeborg Parsberg med sønnen Valdemar og datteren Dorthe fra Sjælland, hvad der glædede den syge meget, skønt han havde ønsket, at de ikke fik besked om hans sygdom.

Om søndagen var der igen gudstjeneste hos ham, og mandag nat, da sygdommen tog overhånd blev præsten igen tilkaldt, og der blev sendt bud efter doktoren.

Herved vågnede fru Ingeborg og kom hurtigt til hans sengeleje.

Han fik nu ikke lov til at være alene mere, men præsten og familie og venner var om ham til tirsdag aften, hvor han udåndede mellem klokken 6 og 7.

Hans hustru overlevede ham kun i en halv snes dage.

RIGSADMIRAL CLAES DAAE
 III. RAJNSREDE, BOKREBY, HOLMIGÅRDEN M.M.

Ane nr.381: Ingeborg Parsberg til Bonderup (1592-1641)

Et par mil vestnordvest for Århus lå i middelalderen et sogn Jernit med seks gårde og en adelig sædegård, som næppe har adskilt sig væsentligt fra de øvrige gårde i udseende. Men den lå på et voldsted. Efter reformationen nedlagde kongen Jernit kirke og lagde sognet ind under Hammel sogn. Dengang tilhørte Jernit kongen, men i 1583 mageskiftede han byen med sin mand og tjener, adelsmanden Valdemar Parsberg, for dennes sædegård Stadsgård.

Valdemar Parsberg sløjfede nu byen Jernit, og navnet blev nu betegnelsen for hovedgården, som han nu lod opføre.

Den var 78 alen lang og 14 alen bred, rejst på en høj sokkel af glat tilhugne granitkvadre, vel fra den nedrevne kirke, med hvælvede kældre, et hovedstokværk og et lavt øvre stokværk.

Hvor nu Frijsenborgs slotstårne og pragtfulde renaissancefacade knejser med næsten fyrstelig prunk, gemmer Jernit sine mere beskedne bygninger, som de var kommet til lidt efter lidt, så vi kan ikke vide, hvordan Parsbergs gård så ud.

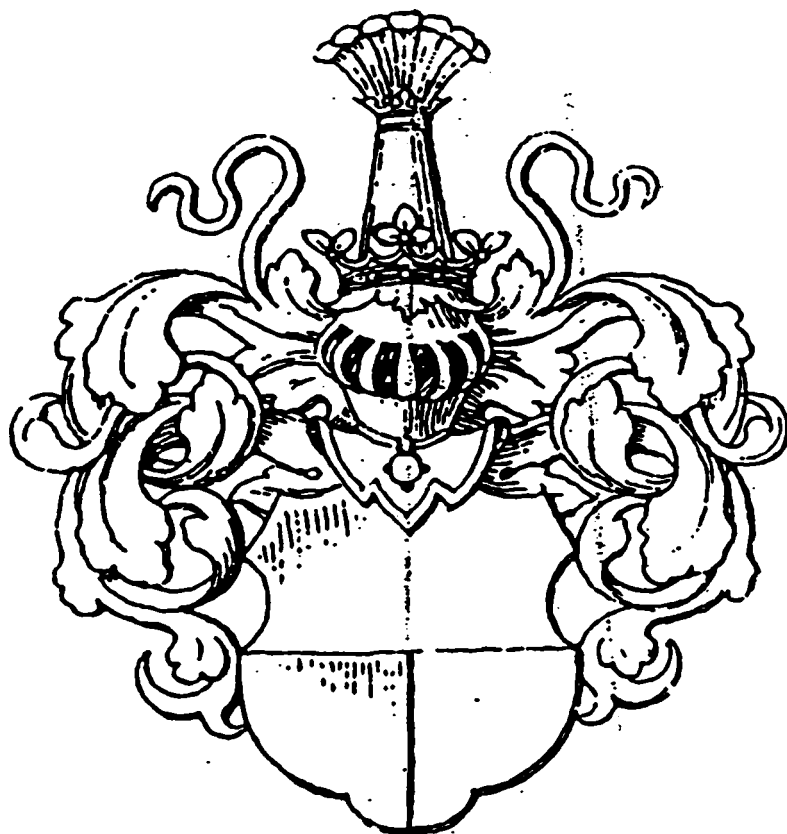
Parsbergerne var egentlig en bayersk slægt, og den første i Danmark kom hertil med Christoffer af Bayern i hans følge. Valdemar Parsberg var femte generation her i landet.

Hans slægt må have været ganske velanset, for han blev gift med Ide Lykke, datter af Jørgen Lykke til Overgård, "den sidste ridder i Danmark", og det var et godt parti. Med hende fik han gården Bonderup.

I dette ægteskab fødtes som det fjerde barn af syv, Ingeborg Parsberg i 1592. Den ældste søn Verner var død som spæd, og nummer seks, Beate døde også inden et år.

Ældst af de levende var Jørgen, så fulgte ældste datter Johanne, derefter Sophie og Anne.

Ingeborg blev delvis opdraget på Overgård hos sin mormor, Beate Brahe, hvor hun lærte "alt huis en Adels Jomfrue sømmede at vide".

PARSBERG, tværdelt skjold. Første felt rødt, andet felt delt i sort og hvidt. På hjelmen et hvidt eller sølv farvet, kronet tårn med syv strudsefjer i farverne hvid, rød og sort.

Da fru Beate Brahe døde i 1602, var Ingeborg en halv snes år gammel, så hun kom derfor hjem til sine forældre. Hendes far var på den tid lensmand på Skanderborg, og her boede hun så på slottet til hun var fyldt fjorten, så bad hendes kusine, Else Grubbe, Joachim von Bülow, om hun måtte få hendes til selskab og fortsat opdragelse, og det fik hun lov til. Joachim von Bülow havde netop fået Frederiksborg, Kronborg og Abrahamstrup len, og han havde i den anledning opgagt sin hoftjeneste, og fru Else, der havde været i dronningens jomfrukammer, var måske bange for at komme til at kede sig i lenene.

Allerede året efter døde Ingeborgs far, og Ingeborg måtte vende hjem til Skanderborg og Jernit.

I 1611 bejlede Claus Daa hos fru Ide Lykke om Ingeborgs hånd, og hun blev ham tilsagt, inden han gav sig i krig i Sverige med rostjenestens røde fane.

Den 2.maj 1613 gjorde hendes kære mor deres bryllup i Viborg, sammen med Ingeborgs søster, der blev gift med Iver Lykke til Eskjær.

Vi ved allerede, hvordan hun fulgte ham til Trondhjem, hvor hun fødte ham fem børn, og hvordan hun yderligere fødte ham fem mere, da vi var kommet hjem til Danmark.

Af disse ti fødsler kom fire levende børn, som overlevede deres mor. Dertil kom to børn af hendes mands første ægteskab, så der ved Ingeborg Parsbergs død den 10.april 1641 var seks sørgende efterladte.

Ane nr.382: Jørgen Kruse til Hjermitslevgård (1597/8-1666)

Hans far var rentemester i Danske Kancelli, og han var blevet gift den 15.februar 1596 på Koldinghus med Else Jørgensdatter Marsvin. Han hed Enebøld Kruse og skrev sig til gårdene Hjermitslevgård, Ryomgård, Svendstrup, Kappel og Stenalt.

Jørgen var deres ældste søn og førstefødte, så han må være født ca 1597. Måske var det på Åstrup, som hans far var forlenet med ved den tid.

1500årene var begyndte med voldsomme uroligheder. Tyrkerne nåede frem til Wien, men blev slået tilbage. Reformationen var også en alvorlig styrkeprøve. Men mod århundredets slutning faldt dønningerne lidt efter lidt til ro. I Frankrig udstedte Henrik den Fjerde det Nantiske Edikt, der gav Huguenotterne religionsfrihed.

Det var kun Nederlandenes, Generalstaternes, som de hed på den tid, frihedskamp mod Spanien, der endnu rasede med uformindsket kraft.

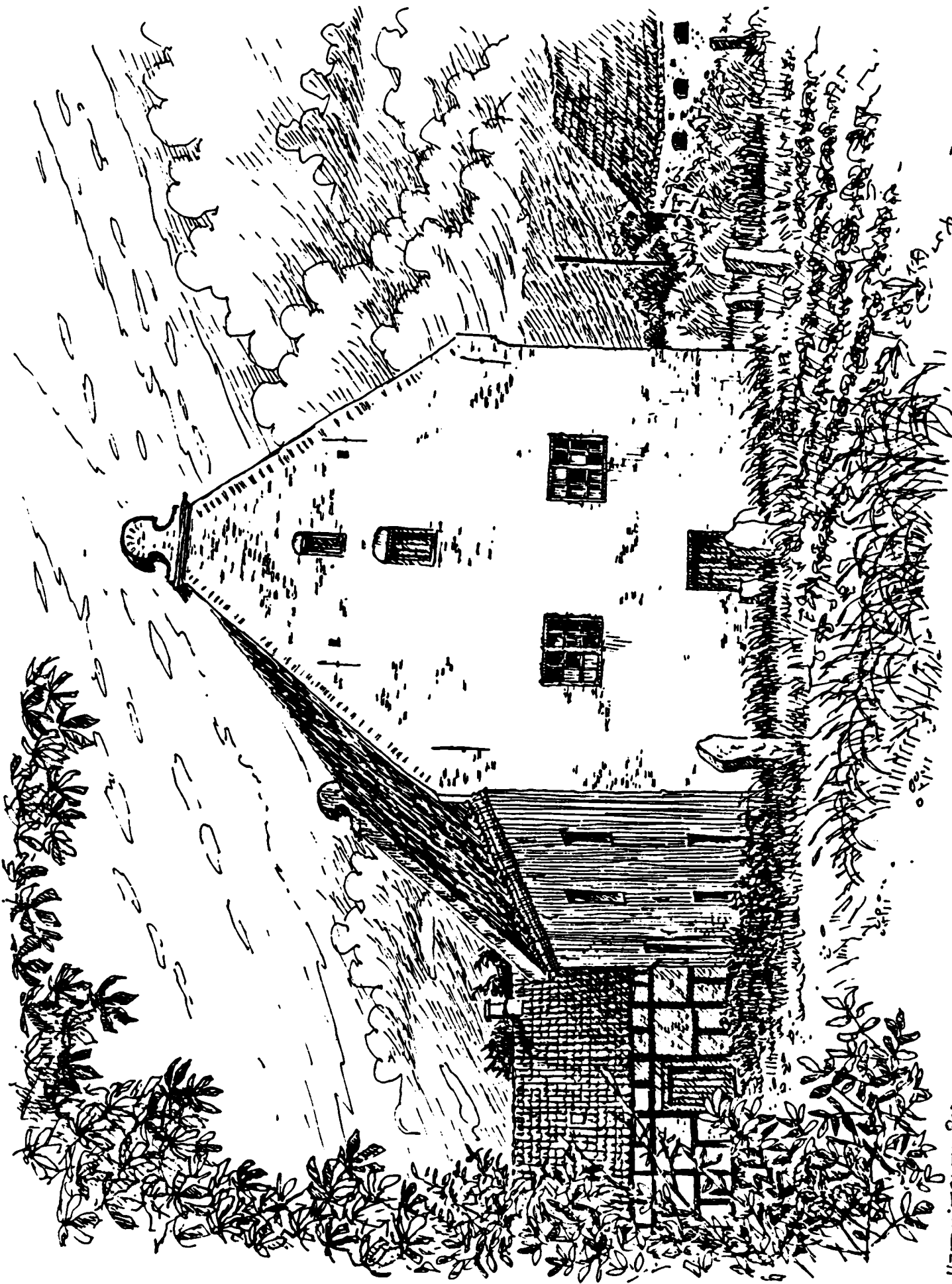
I Norden herskede der fred, i hvert fald på overfladen. Oppe i Lapland prøvede Svenskerne at mase sig frem til havet.

I Danmark regerede den purunge konge Christian den Fjerde, som var blevet kronet under stor festivitas i 1596, og alt tegnede lyst.

I 1602 blev Jørgens far statholder i Norge med sæde på det gamle slot Akershus, og her kom Jørgen til at bo i de næste fire år.

I 1606 blev han sat i Sorø latinskole, hvor han gik i syv år. Så var han klar til at rejse til udlandet.

Der var imidlertid blevet født flere børn i familien. Otte var kommet til verden på Bangsbo i 1599, Christian formentlig år 1600, men han døde tidligt. Så kom Tyge, som det hævdes 1604, men det kan ikke passe, for da var en søster Ingeborg født en måneds tid før, og han ville så have været for lille til udenlandsrejsen, som han var med på i 1613. Jeg mener, han blev født i 1601 i København, så fulgte Karen, og i 1604 Ingeborg. De næste tre var piger, der døde tidligt

Paul Andersen.

HJERMITSLEVGRD.

Det sidste barn var Birgitte, men hende har vi intet fødeår på.

I 1613 havde Jørgen formentlig to brødre og tre søstre og fire søskende under mulde.

Enevold Kruse havde antaget en ung magister, Mikkell Mouridsen til at ledsage sine sønner ned i Europa, for Jørgen fik sine to yngre brødre Otte og Tyge med.

Det ser ud til, at de er startet sidst på året, for det er først i 1614, de er indskrevet i Strasburg, hvor studierne begynder. Her bliver de i 1614-15, så går turen til Heidelberg og samme år videre til Basel, hvor de bliver til 1616. I 1617 forlagde de opholdet til Geneve, i 1618 gik turen til Bouges i Frankrig, i 1619 til Orleans og Paris. Hjemturen skete fra Paris i 1620.

Jørgen kom hjem og blev sekretær i Danske Kancelli, hvor jo hans far havde gjort karriere. Otte blev hofjunker, og Tyge rejste hjem, idet han først nævnes som hofjunker i 1623. De tre drenges rejseledsager blev senere rektor i Lund.

Året efter drengenes hjemkomst døde deres far den 8.marts på Åstrup og blev begravet den 23.s.m. i Roskilde Domkirke.

Otte blev 1625 kammerjunker hos den udvalgte prins Christian og må som sådan have fulgt ham i Kejserkrigen i Tyskland. Også Tyge var med kongen i Tyskland og deltog i slaget ved Lutter am Barenberg.

Det er ved den tid Jørgen slutter som sekretær i kancelliet, så han kan også have været med, men han nævnes ikke.

Otte blev den 22.januar 1628 dræbt af vagten i København og blev begravet i Marie Magdalene kirke ved Ryomgård.

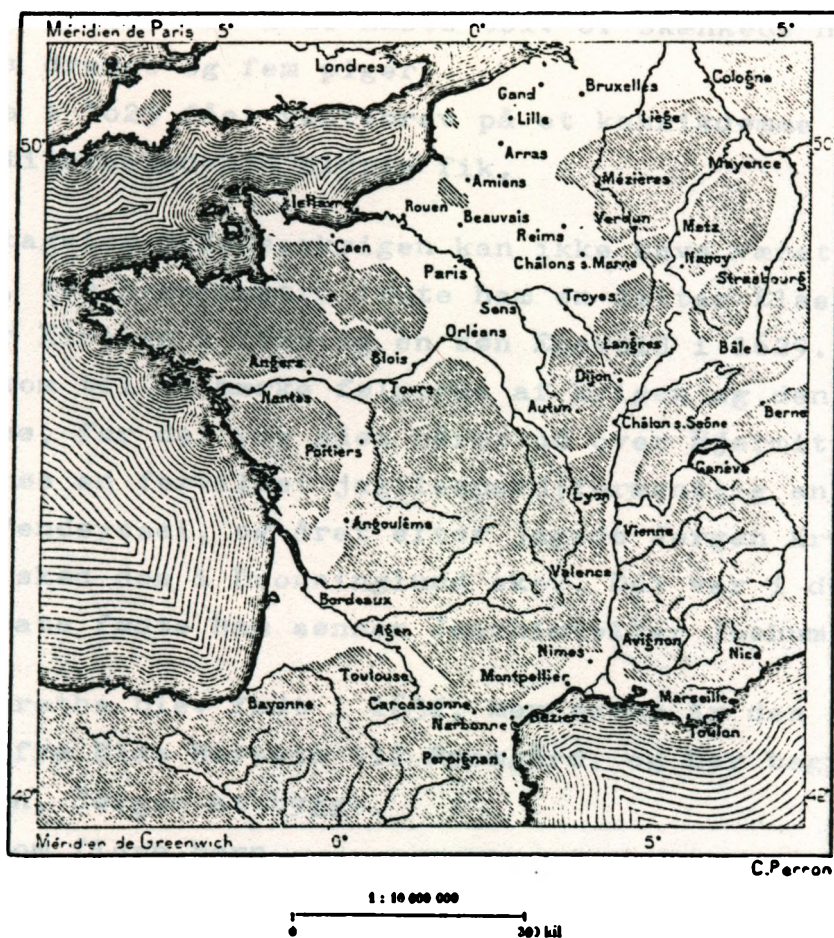
Tyge blev gift den 29.juni 1628 i København men døde den 2. februar 1629 på Åstrup. Han blev begravet i Viborg Domkirke. Nu havde Jørgen kun søstre tilbage og ingen far.

Lad os se på pigerne.

Karen var blevet gift den 26.juni 1622 i København med rigsråd Oluf Parsberg til Jernit, en fætter til Valdemar.

Ansicht des Strassburger Münsters. — View of the cathedral at Straßbourg.

Det er tankevækkende, at de universiteter, drengene besøgte alle hørte til den calvinske reformerte trosretning, der jo herhjemme var stærkt forkættet.

Ingeborg var som purung i to et halvt år hos den lærde fru Ingeborg Skeel til Voergård, som var gift med Otto Banner. Derpå kom hun til sin søster Karen og Oluf Parsberg, hvor hun var i tre år, og så kom hun til sin bror Jørgen.

Jørgen var blevet gift den 17. september 1626 i København med Beate Bülow, der i de næste tolv år skænkede ham ti børn, fem drenge og fem piger.

Han havde i 1625 fået ventebrev på et kannikdømme i Århus, som han tilsyneladende aldrig fik.

Hans deltagelse i Kejserkrigen kan ikke have været ret omfattende, for hans hustru fødte ham en datter Else i 1627, en datter Kirsten i 1628 og en søn Enevold i 1629.

Men han kom til at mærke følgerne af krigen og den jyske besættelse, for det var gået hårdt ud over Hjermitslevgård. I 1630 frøs en forvildet jagtleopard (formentlig en gepard) ihjel i Vendsyssel, og året efter jagede Jørgen Kruse dens fælde og skød den i Dronninglund skov. Det var i den periode fru Beate fødte ham sønnen Joachim (eller Jochum).

Anne Margrethe blev født i 1632, men samme år den 25. oktober døde fru Else Marsvin til Ryomgård, og her begyndte så hendes søn, Jørgen at bygge.

Men der kom flere børn.

En datter, Helvig, nok en datter Else Sophie i 1635, en søn Christian i 1636, en søn igen, Otte i 1637 og endelig igen en datter, Beate i 1638.

Det skal bemærkes, at nogle af børnene blev født i Skåne i Kejserkrigens tid, så Jørgen Kruse kan have haft opgaver ved grænseværet i den tid.

Da Svenskerne nemlig kom igen, blev han indkaldt til rostjernen til Jørgen Seefeldts eskadron og sendt til Skåne. Det var i 1643, og han blev sendt hjem igen i 1645, da freden i Brømsebro var sluttet.

Den 28. august dette år udsender han et åbent brev, at han "med det forderligste" ønsker at gøre sin datters bryllup, ~~dog~~ ikke i kirken, som sædvanligt, men privat, og det får han lov til af kongen.

DES REITERS ENDE

Hans tilkommende svigersøn var, som vi ved, Valdemar Daa til Borreby, løjtnant ved rostjenesten og også nylig aftakket fra Skåne. Bruden var hans ældste datter, Else.

Under en epidemi i oktober 1644 i København døde tre af hans børn, Enevold 15 år, Else Sophie 9 år og Otte 7 år. Også hans søster Ingeborg, Jakob Grubbes døde ved den epidemi.

Familien har selvfølgelig været samlet i Marsvins gård ved Stranden i København, der ejedes af Jørgens søster Karen og hendes mand Oluf Parsberg til Jernit. Og vi kan nok tillade os at tro, at her stod brylluppet også året efter.

Jørgen Kruse flyttede nu til Ryomgård med sin familie, og i 1646 købte han en part i gården Krogsdal.

Allerede i 1635 afsluttede han bygningen af en lang grundmuret stald med kamtaket gavk ved Ryomgård. To år efter var arbejdet på den store treskibede højremslade færdigt, og den regnes for at være den smukkeste bevarede af denne type idag.

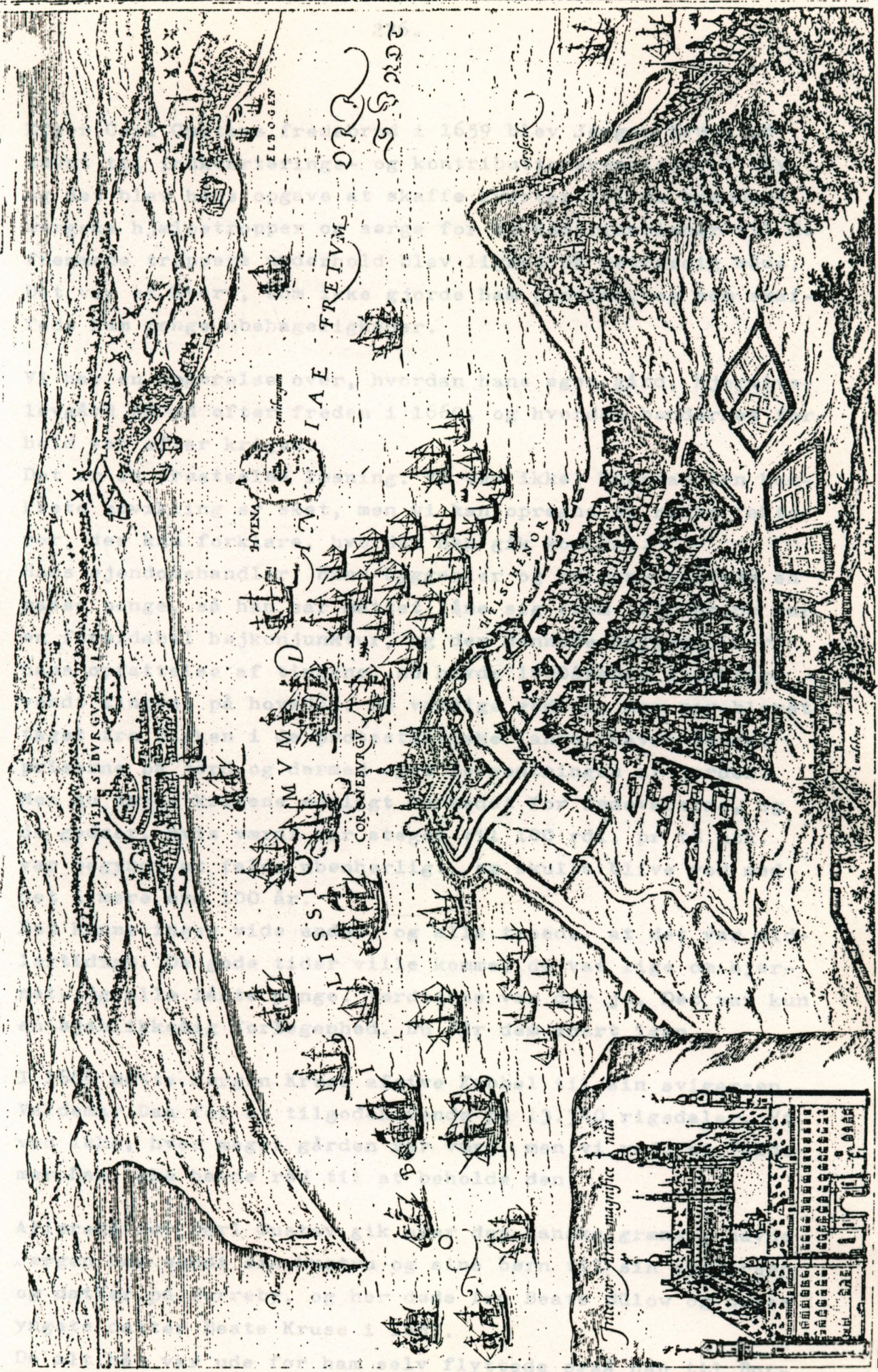
Endelig i 1643 kunne han afslutte sit hovedværk, bygningen af selve herregården, der nu kaldes Gammel Ryomgård, og som over hovedportalen bærer hans våbentavle.

Der var nok at tage vare på efter den svenske besættelse, og der var ingen penge at gøre det med. Hjermitslevgård fik vist nok lov at forfalde, men Ryomgård blev sat i stand. Efter søster Ingeborgs død lykkedes det Jørgen at få samling på alle slægtens arveparter i Kappel i 1657, og så kom krigen igen til Jylland.

I fem år havde Jørgen Kruse været landkommisær for Jylland og forvaltet de militære skatter i området. Nu blev han pro-
viaatkommisær for Frederiksodde, den fæstning, der senere skulle blive til Fredericia.

Han overlevede fæstningens fald og blev ved fredsslutningen i 1658 udnævnt til kommissær med den opgave at ledsage de svenske tropper ud af landet.

FRÆTI DANICI OR SVNDT
ACCVRATISS DELINEATIO.

Efter Carl Gustavs fredsbrud i 1659 blev Jørgen Kruse udnævnt til indkvarterings- og kontributionskommisær i Thy, og det blev hans opgave at skaffe kvarter til de brandenburgske hjælpetropper og sørge for at kontributioner til de fremmede troppers underhold blev lignet på retfærdig måde. Det var et hverv, som ikke gjorde ham populær, og som skaffede ham mange ubehageligheder.

Vi har en opgørelse over, hvordan hans egen gård, Hjermitselevgård så ud efter freden i 1660, og hvordan bøndernes forhold var efter krigen.

Det er en trøstesløs læsning. Vi ved ikke, hvordan den konkrete udvikling er sket, men vi kan opregne en række faktorer, der kan forklare, hvordan han gik konkurs.

Hans ejendomshandler, hans byggerier og krigene kostede en masse penge, så han har måttet låne sig frem. 1500årene var en formidabel højkonjunktur, og den dannede baggrund for hans opfattelse af tingene, nu havde 1600årenes storkrige vendt tingene på hovedet. De vældige godser, der var blevet taget fra kirken i de protestantiske lande, havde sænket priserne på jord og dermed øget forrentningen af jorden. Men nu havde krigene ødelagt markedet for fødevarerne, og de godser, hvis værdi var steget til 100 rdl. pr td.htk. var begyndt at falde ubønhørligt, og skulle blive ved med det i mere end 100 år.

Det kunne ingen vide endnu, og alle troede, at det var midlertidigt. De gode tider ville komme, de var lige om hjørnet. Og alle lånte penge. Værdierne var der jo. Det var kun en øjeblikkelig forlegenhed. Du får dem snart igen.

I 1664 måtte Jørgen Kruse afgive Kabbel til sin svigersøn Valdemar Daa for et tilgodehavende på 13.340 rigsdaler. Vi ved ikke, hvor meget gården var værd, men vi ved, at Valdemar Daa ikke havde råd til at beholde den.

Allerede før Carl Gustav gik over den danske grænse, havde Jørgen Daa sendt sin hustru og sine børn til sin svigersøn og datter på Borreby, og her døde fru Beate Bülow og deres yngste datter Beate Kruse i 1657.

Da alt håb var ude for ham selv flyttede også han til Borreby og døde der. Arvingerne fragik arv og gæld.

Ane nr.383: Beate von Bülow (16.6.1606 - 17.8.1657)

Hendes far, Joachim von Bülow var fremmedarbejder fra Meklenburg. Som søn af den meklenburgske geheimeråd og hofmarkkal Adam von Bülow var han blevet sendt med den lille Christian, prins af Danmark, da kong Frederik den Anden havde fordret sine tre ældste børn hjem fra deres bedste forældre, hvor de var blevet sat i pleje. Hjemturen startede den 12.april 1579.

I 1594 nævnes hendes far som hofjunkker og 1598 som jægermester.

Han havde fulgt kongen til Tyskland og til Nordkap, og fra 1604 havde han fået Frederiksborg-Kronborg og Abrahamstrup len.

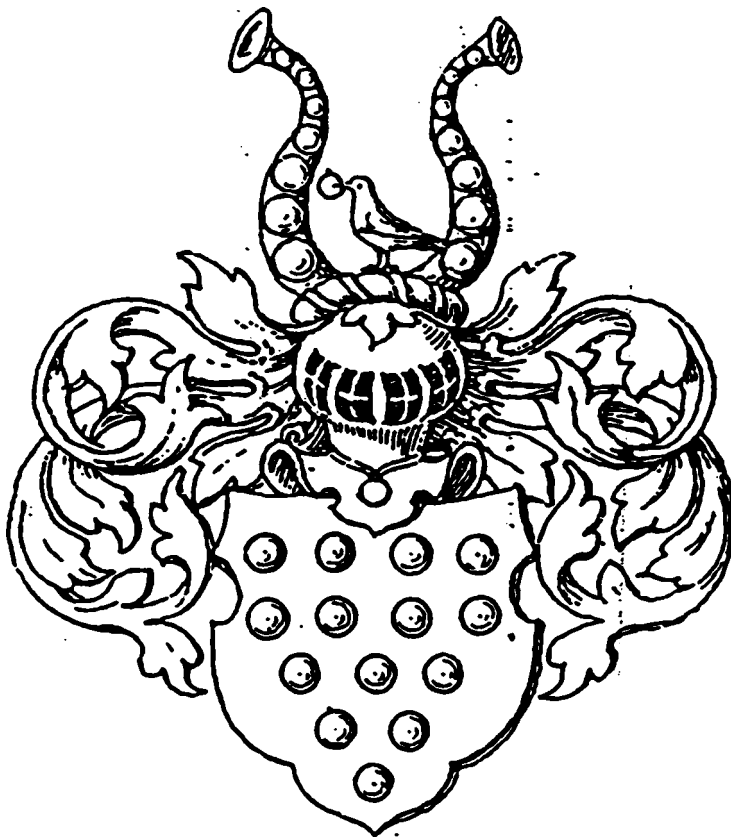
I 1605 var han blevet gift med hofjomfru Else Eilersdatter Grubbe, og den 16.juni 1606 var så Beate blevet født på Vordingborg slot. Hun var altså den ældste. Året efter kom en lillebror, Christian, der blev opdraget sammen med den udvalgte prins Christian.

Der blev kun tre børn ialt i den familie. Nummer tre var en lille pige, der kom til at hedde Else, og hun blev født den 2.november 1611 på Frederiksborg.

Kort efter drog faderen i krig i Sverige med en rytterfane, som han selv havde hvervet for egen regning. Her, i kampene om Kalmar blev han såret flere gange, men kom dog levende hjem igen, dog kun for at dø i 1615.

Beates mor sad nu enke med to små piger og en søn i kongens brød, og nu slog hun sig ned på sin gård Ingelstad i Skåne. Hun måtte dog først afregne og aftakke sin mands len, men i sommeren 1617 fik hun kvittering af kongen.

Beate var på den tid 11 år gammel. Det er sandsynligt, at hun blev opdraget hjemme ifølge det gamle ord, at en enkes bedste værn er hendes børn.

BÜLOW: i blått felt fjorten gule kugler på hjelmen en gul drossel med gul ring i næbbet mellem to blå vesselhorn, med hver syv gule kugler.

Beates mor fik somme tider besøg af sin bror, Sivert Grubbe, som vi kan se af hans dagbog.

I oktober 1620 skriver han således:

"Var jeg i Kjøbenhavn, derpå rejste jeg til Sandhammer i en kongelig Kommission, Endelig var jeg i Ingelsted hos min Søster."

Ingelstad, som det rettelig hedder, ligger i det sydvestlige hjørne af Skåne. Det er et sogn af dette navn, der ligger i et herred af samme navn, og der er ingen herregård på stedet som hedder Ingelstad.

Baates far havde købt nogle kirketiender i herredet, og måske har han anskaffet sig noget gods i dette hjørne af Skåneland med den bagtanke at bygge sig en gård, men det blev altså ikke til noget, da han døde forholdvis ung.

I maj 1626 tilbyder fru Else Grubbe kongen noget skov i sit landområde til orlogsskibe. Og samme efterår bortgifter hun sin Datter Beate til Jørgen Kruse. Brylluppet stod den 17. september.

Jørgen Kruse var kongens daglige sekretær og har fulgt ham overalt, når han ikke blev sendt ud i særlige missioner såsom mageskifter, retstrætter osv.

Det var jo krigstid, og fru Beate må ofte undvære sin mand. Alligevel må han have været hjemme en gang imellem, for hun fødte ham trofast hvert år et barn, eller i hvert fald næsten hvert år.

Else, Kirsten, Enevold, Jochum, Anne Margrethe, Helvig, Else Sophie, Christian, Otte og Beate. Ti børn på tolv år. Det var den travle og lykkelige tid, hvor hendes mand efter kongens eksempel byggede og byggede på Ryomgård, som han havde arvet efter sin mor.

Det skulle blive deres ruin, men det har nok alligevel været en lykkelig tid, mens det stod på.

Byggeriet stod på indtil krigen igen var over landet. Jørgen Kruse blev indkaldt og sendt til Skåne, og fru Beate er nok med børnene taget til København, hvor de er blevet indlogeret på Marsvins gård ved Stranden.

Denne gård var ved arv tilfaldet Jørgens søster Karen og hendes mand Oluf Parsberg, der havde lånt 6000 rigsdaler med med Jørgen Kruse og Valdemar Parsberg som kautionister. De har sikkert benyttet lejligheden til at drage fordel af denne hæftelse.

Vi ved, at fru Beates ældste datter blev gift 1645 i København i et privat hus, og det må være på Marsvins gård, som også brudgommen, Valdemar Daa havde tilknytning til, endda som dattersøb af den anden kautionist.

Efter kriegn var der ingen vej tilbage til Ingelstad i Skåne, men Ryomgård ventede.

Det har nok været et trist gensyn, men som landkommissær i Nordjylland havde Jørgen Kruse nok at se til i de kommende år. Da så krigen kom igen, skaffede han fru Beate og børnene til sin svigersøn Valdemar Daa på Borreby, hvor Beate så døde i 1657 hos sin ældste datter.

Efter fredsslutningen i 1658 blev hendes kiste ført til Jylland og henstillet i Marie Magdalene kirke, hvor hendes kisteplade endnu skulle findes.

R E G I S T E R over ikke-fyrstelige personer.

AHNEN, Preben von: 117, Aldringen: 189,196,198, Anhalt, Christian af: 110,113, Arnim: 198, BADEN se Jernskjæg: 30, Baner, Johann: 189,212-15,217-18,220,222,224, Banner, Otto: 11 Barnekow, Christian: 96, Barner, Christoph: 4,156, Barner, Henneke: 156, Basse, Peder: 98, Bayern, Maximilian af: 108,113, Beck, Lage: 104, Behr, slægt: 145, Behr, Adam: 143, Behr, Anna: 144,156, Behr, Anna Sophie: 156, Behr, Daniel: 141,144,146,148,149,151-52, Behr, Dilliana: 141,144-56, Behr, Hans: 144,146, Behr, Hugold: 141,144,146,148,149,151-52,154, Behr, Hypolita: 144,148,154,156, Behr, Ilse: 144, Behr, Katharina: 144,149, Behr, Maria: 144,149, Behr, Samuel: 141,144,146,148-49,151,154,55, Behr, Sara: 144, Behr, Ursula: 144,154, Behr, Viet: 144, Below, Dorothea: 251, Bengtsson, Nils: 251, Benzon, Gorm: 88, Bethlen Gabor: 110, Bielke, Ove: 172, Bild, Vibeke: 94,96, Bille, Anders: 116, Bille, Holger: 97, Bing, Edel: 71, Blankenburg, Hypolita: 144, Blome, Hans: 69, Blücher, Ventz: 148,154, Bonde, Tord: 70, Bording, Anders: 172, Brahe, Beate: 63,264,266, Brahe, Mette: 131, Brahe, Otte: 116, Brahe, Per: 63, Brahe, Sophie: 157,161, Brandenburg, Friedrich Wilhelm af: 224,227-31,233,235, Brandenburg, Georg Wilhelm af: 187,191-92,201,204-06,210,212,214-15,224,228, Brandenburg, Johann Sigismund: 187, Brandenburg, Maria Eleonora: 187,209, Brandenburg, Sigismund af: 191,200,210,212,214-15, Breide, Margrethe: 51,56, Breide, Wulf: 85,92, Brochenhus, Claus: 55-56, Brochenhus, Johan: 10, Brochenhus, Oluf: 124, Bruun: 205,210, Buchwald, Friedrich von: 3f, Bucquoi: 113, Burgsdorff, Barbara: 187, Burgsdorff, Konrad: 210,229,233-34, Bülow, slægt: 278, Bülow, Adam: 277, Bülow, Baate: 272,276,277-80, Bülow, Christian: 277, Bülow, Else: 277, Bülow, Joachim: 266,277, Bülow, Magdalene: 139, Börner, Christoph: 4,156, Calvin: 139, Coccius, Georg: 146, Cop, Henrik: 27, Czamer, Daniel: 146, Cranach, Lucas d.æ.: 33, Daa, Claus: 127,137,249-63,266, Daa, Dorthe: 256,262, Daa, Hilleborg: 249,256, Daa, Lisbeth: 251,262, Daa, Margrethe: Daa, Oluf: 249,250-51,254, Daa, Valdemar: 3f,256,262,274,276,280, d'Avaux: 127-28, Diede, Ernst: 17, Drachmann, Holger: 88, Dresselberg, Anders: 10, Duræus: 207, Dyre, Anne: 93, EBERSTEIN, Volrad: 148, Ellivson, Dag: 80, Flans: 207, Foss; Anders: 71, Friis, Achton: 88, Friis, Christen: 126,256, Friis, Dorthe: 249, Friis, Laurits: 83, GABOR, Bethlen: 110, Gallas, Matthias: 128,217-18, Gersdorff, Anne: 101, Gersdorff, Caspar Christoffer: 101, Gersdorff, Christoffer: 97,101, Gersdorff, Dorthe: 97,101-02, Gersdorff, Elsd: 101, Gersdorff, Joachim: 101, Gersdorff, Peter: 101,124, Gjedde, Ove: 117,130, Glambæk, slægt: 15, Glambæk, Else: 29, Glambæk, Kirsten: 8, Glambæk, Niels: 8, Glambæk, CLAUD: 8,10,18, Gorges: 244, Green, Anders: 14, Griis, Vibeke: 15, Gristow, Gabriel: 154, Groenberg, Apitz: 15, Grubbe, Anne: 60, Grubbe; Eiler: 60,104, Grubbe, Else: 266,277,279, Grubbe, Erik: 124, Grubbe, Jacob: 124,274, Grubbe, Knud: 75, Grubbe, Peder: 23, Grubbe, Sivert: 60,279, Gyldenløve, Christæn Ulrich: 178f, Gyldenstjerne, Dorthe: 101, Gyldenstjerne, Jytte: 130, Gyldenstjerne, Mogens: 18,19,96, Günther, Frederik: 260, Görries, Nicolaus: 244, Görries, Wolber: 239,241,244-47, Görries, Oelgard: 244,245, Götze: 201,210,228,29, Gøye, Birgitte: 60,70,105, HALLE, Christina von: 94, Hamsun, Knut: 19,32, Hansen, Torkil: 32, Harbou, slægt: 17, Harbou, Christen: 17, Harbou, Gidsel: 18, Harbou, Kirsten: 17, Harrack: 193, Harstall, Christence Lucretia: 184-85, Harstall, Christian Ulrich: 184-85,235, Harstall, Hans Ludwig: 176, Harstall, Hans Wilhelm: 176-84,185, Harstall, Hermann Adolph: 176, Harstall, Johann Friedrich: 184-85, Harstall, Magdalene Sybilla: 184-85, Harstall, Wilhelm Ludwig: 184-85,

Heinessøn,Mogens:75, Helgesen,Paul:71, Hessen-Kassel,Amelie Elisabeth:176, Hintze:230, Hollach, greve:110, Holtzendorff, Margarethe:224,235, Honegg,Hoe:207, Horn,Gustaf:124, Huitfeld, Arild:12,70,105, Høg,Just:94,127, Hørby,slægt:17, Hørbu,Bertel:18, Hørby:Ingeborg(Inger):21,23,25,29,30-57, Hørby,Karen:18,21,30,37,50,57, Hørby,Lauritz:30,37, Hørby,Pros Lauritssøn:18-19,21,23,30,32-35,50-51, Jernskjæg,Emmerentze:23,54-56,67,85,89, Jernskjæg,Ivar:26,32,56,85,92, Jernskjæg,Kirsten:19,21,30,32,51,54,82, Jernskjæg,Oluf:32, Jernskjæg,Peder:23,29,32-33,35,50,51,54-56,82, Jernskjæg,Ulvilde:33,35,51,56, JOST,Gottfried:182, Juel,Anna:168, Juel,Axel:124, Juel,Christendø:159,162,168-75, Juel,Elsebe:168,170,172, Juel,Henrik:175, Juel,Herman:168, Juel,Ida Margrethe:168, Juel,Jens:126,168,170,172, Juel,Lene:168, Juel,Lene:168, Juel,Maren:168,170,172, Juel,Margrethe:170,172,173, Juel,Ove:31, Juel,Peder:172-73, Juel,Susanne:168,170,172, Juul,Frantz:97, Juul,Karen:172, Juul,Ove:172, KAAS,Dorthe:93, Kaas,Eggert:98, Kass,Gjertrud:88, Kaas,Herman:3, Kaas,Markor:89, Kaas,Mogens:89,173, Kaas,Niels:12, Kaas,Pernille:93, Kaas,Staller:98, Kloster-Lasse:26, Knesebeck:207,210, Knob,Anne:86, Knob,Mette:92, Knudsen,Knud:2,23,37,50,57, Knudsen,Pros:57, Koll,Jacobus:248, Koll,Joachim:248, Koll,Metta:247-48, Koll,Paul:248ff, Koll,Pawel:248, Koss,Berend Christoph:156, Krumpen,Esbern:249, Kruse,Anne Margrethe:272,279, Kruse,Beate:272,276,279, Kruse,Birgitte:267, Kruse,Christian:267,272,279, Kruse,Else:272,274,279, Kruse,Else Sophie:272,274,279, Kruse,Enevold:14,116,131,267,269,272,274,279, Kruse,Gabriel:258, Kruse,Helvig:272,279, Kruse,Ingeborg:267,272,274, Kruse,Joachim:272,279, Kruse,Jørgen:267,276,279,280, Kruse,Karen:267,269,272,274,280, Kruse,Kirsten:272,279, Kruse,Otte:267,269,272,274,279, Kruse,Tyge:267,269, Kühl,Ancke:237,243,245, LANGE,Frederik:50-51, Lange,Ida:162,168,170,172, Laxmand,Else:104, Lehrbach,Margrethe:176, Leuchtmar:205,207,228,229, Lev,slægt(el.Munkesen)se Knud Knudsen:37, Lewetzow,Anna:144,148,154, Lewetzow,Joachim:144, Lindenow,Hans:124,127, Lindenow,Sophie:100, Linstow,Løvin:144, Linstow,Mathias:149, Linstow,Viwe:156, Lubbe,Eckerich:4, Lüderitz,Karoline:236, Lykke,Anne:125, Lykke,Christian:63, Lykke,Ida:264,266, Lykke,Iver:266, Lykke,Jacob:97, Lykke,Jørgen:63,103,264, Lynar,Casimir:152, Lüneburg,Georg af:218, Lystrup,Laurids:50, Lützwow,Anna:148, Lützwow,Anna Sophia:151, Lützwow,Catharina:149,156, Lützwow,Christoph:149, Lützwow,Daniel:152, Lützwow,Frederik:86,110, Lützwow,Hans:149, Lützwow,Hartwig:151, Lützwow,Hugo:4f,86,126,154,156,172-73, Lützwow,Lüder:139-40,148, Lützwow,Madalene:148,156, Lützwow,Magnus:135-143,148,151-52, Lützwow,Maria:149,156, Lützwow,Samuel:154,156, Lützwow,Valentin:156, MANDER,Karel van:159, Mann,Golo:193, Mansfeld,Ernst:113,116,189,193, Marrazzano:196, Marselis,Gabriel:57, Marsvin,slægt:132, Marsvin,Ellen:131,133,135, Marsvin,Else:131,267,272, Marsvin,Helvig:131, Marsvin,Jørgen:131, Marsvin,Karen:131, Marsvin,Margrethe:103-04,119,120,129,131-38, Marsvin,Otte:131,133,135, Marsvin,Pernille:131, Mehken,slægt:87, Mehlen,Agathe:67,86,88-89, Mehlen,Ellen:67,86,88, Mehlen,Hans:23,54-55,67,85-86,88-89, Mehlen,Palle:86, Mehlen,Sidsel:67,86,89, Mehlen,Thale:56,67,71,86-93, Meinardus:230 Meklenburg;Adolph Friedrich:139,141,148,151, Meklenburg,Johan:139, Meklenburg,Johan Adolph:139, Meklenburg,Johan Albrecht:139 Meklenburg,Karl:139m Meklenburg,Magnus:139, Meklenburg,Sophie:139, Meklenburg,Ulrich:139, Mendoza,Jan:55, Metzsch,Heinrich Sebastian:185, Metzsch,Sybille Cathrine:180,182,185,

Mormand, Christopher:70, Mormand, Hilleborg:92, Mouridsen, Mikkel:269, Mund, slægt:15, Mund, Anne:18, Mund, Bodil:18, Mund, Birgitte:17, Mund, Claus:17, Mund, Henrik:17,18, Mund, Iver:18, Mund, Johan Rantzau:94,96, Mund, Jørgen:17, Mund, Karen:17,18, Mund, Kirsten:25,55, Mund, Maren:25,55, Mund, Niels }6-29,50-51,54,82-83,92, Mund, Peder Henriksen:6, Mund, Peder Sørensen:15f,116, Mund, Pros:3,17,23,25,26,29,55-57,92, Mund, Sidsel:18, Mund, Søren:6,8,10-11,21,25,29,50,55, Munk, slægt:17, Munk, Christen:8,18, Munk, Else:97,101, Munk, Erik:32, Munk, Jens:55, Munk, Kirsten:119,133,170, Munk, Las:17, Munk, Lisbeth:18, Nilsson, Jens:50, Norprath:229, Norvegus Laurentius Nicolai:26, Noviomagus, Christen:249, Oluffsson, Christen:262, Oranien, Mauritz af:27, Oxenstierna, Axel:212,215,216, Parsberg, slægt:265, PARBERG, Anne:264, Parsberg, Beate:264, Parsberg, Ingeborg:251,256,262,264-66, Parsberg, Johanne:264, Parsberg, Jørgen:264, Parsberg, Oluf:269,272,274,280, Parsberg, Sophie:264, Parsberg, Valdemar:264,269, Parsberg, Verner:264, Pax, slægt:18, Pentz, Ulrich:226, Pfalz, Frederik af:110,113, Pfuel, slægt:187-88, Pfuel, Adam:187,189,212,220,222,234,236, Pfuel, Eleonora Helene:235, Pfuel, Georg Ehrenreich:187, Pfuel, Gustav Adolf:235, Pfuel, Hans Albrecht:189, Pfuel, Katharina Elisabeth:189,222, Pfuel, Kurt Bertram:187-236, Pfuel, Kurt Christoffer:235, Piccolomini, Octavio:224, Podevils, Dionysius:124, Pommern, Bogislaf af:144,148-50, Pommern, Philip Julius af:148-49, Preussen, Anna af:187, Preussen, Maria Eleonora:187,209, Praetorius, Michael:33, Putbus, Margrethe:98,100, QUITZOW, Erik:172, RABEN, Christoph:156, RANTZAU, Anne:94,97, Rantzau, Carl:94, Rantzau, Christine:94,97, Rantzau, Dorthe:100, Rantzau, Erik:94,96,100, Rantzau, Franz:94,96-97,100,129, Rantzau, Frederik:94,96-97,98,100, Rantzau, Gert:100, Rantzau, Hans 159, Rantzau, Helvig:94,97,100, Rantzau, Henrik:69,94,96,97-100,237, Rantzau, Joachim:94, Rantzau, Johan:61,94-100,101, Rantzau, Katharina Dorothea:3, Rantzau, Margrethe:94, Rantzau, Marquard:159, Rantzau, Sofie:94,96, Rauchhaupt, Catharina Lucretia:185, Reventlow, Ditlev:124, Ribbeck:189,201, Rodsteen, Markor:88, Rosenkrantz Anne:94,97, Rosenkrantz, Beate:157,161,162,173, Rosenkrantz, Berete:10, Rosenkrantz, Borte:157,161-62,167,173, Rosenkrantz, Erik:157,159,161,164, Rosenkrantz, Frederik:162, Rosenkrantz, Gunde:157,161,164, Rosenkrantz, Holger:8,157,159,161-62,173,258, Rosenkrantz, Ide:157,162,173, Rosenkrantz, Ide Margrethe:157,162,175, Rosenkrantz, Jens:162,173, Rosenkrantz, Jørgen }157-67,172-73, Rosenkrantz, Mette:157,159,161, Rosenkrantz, Otte:157,159,162,175, Rosenkrantz, Ove:162,173, Rosenkrantz, Palle:97,100, Rosenkrantz, Pernille:161, Rosenkrantz, Sophie:157,161-62,167,173, Rosenkrantz, Oluf:96, Rothkirch, Wenzel:180, Rud, Birte:104, Rundt, Heinrich Martin:245, Sælis:220, Sandberg, Tyge:116, SCHARFFENBERG, Hieronimus:3, Schlick:113, Schwartzberg, Adam:191,210-12,214-15,224,228,233, Schøller:Hans-Daspar-Eiler:256, Seefeld, Jørgen:272, Sehested, Christen:126,159,161, Sehested, Dorothea:173, Sehested, Hannibal:159,161, Serlin, Albrecht:18, Sieben, Wolber:244, Sinclair Anders:15, Skeel, Albert:15,126, Skeel, Ide:100, Skeel, Ingeborg:272, Skeel, Otte:126,173, Skinkel, Morten:89, Skriver, Anders:17, Smith, Henrik:58, Sommer, Claus:239,247, Sommer, Hans:237-43,244-45,247, Sommer;Johan:237,239,243,245,247, Sommer, Rebekka:239, Sommer, Wolber:239, Sparre, Johan }85,92, Sperling, Otto:137, Stanechius, Gervinus:146, Steensen, Christoffer:116, THIM, Johan:161, Thiset:88,92,93,137,172, Thot, Henrik:161, Thot, Otto:161, Thot, Peder:71, Thot, Tage:227, Thurn, Heinrich Mathias af:108-10,113, Tidemann, Mattheus 63, Tilly;113,143,176,178,187,196,199,200, Torstensson, Lennart:220,224, Trantitz:220, Trolle, Børge:21, Trolle, Herlug:60,61,105,

TROLLE, Margrethe: 58, 60, 70, ULFELD, Christoffer: 127, Ulfeld, Ellen: 86, Ulfeld, Jacob: 262, Ulfeld, Knud: 125, Ulfeld, Margrethe: 71, Ulfeld, Palle: 86, Ulfstand, Ebbe: 93, Ulfstand, Thale: 92, Urne, Anne: 60, 70, 79, 85, 92, Urne, Augustinus: 60, 70, 71, 79, 90, 92, Urne, Axel: 104, 117, 135, Urne, Beate: 60, 70, Urne, Birthe: 104, 122, 135, Urne, Christian: 120, 122, 135, Urne, Christoffer: 104, 117, 130, Urne, Claus: 58, 60, 61, 64, 71, 79, 92, Urne, Dorthe: 104, 117, 122, 130, 135, Urne, Edel: 23, 56, 92, Urne, Eiler: 104, 117, 130, Urne, Ellen: 92, 120, 122, 135, Urne, Else: 104, 116-17, 122, 130, 135, Urne, Folmer: 93, Urne, Frederik: 104, 117, 120, 130, Urne, Hans: 104, Urne, Helle: 4, 135, Urne, Inger: 85, 92, Urne, Jacob: 60, 70, Urne, Johan: 23, 54, 58-86, 89, 90, 93, Urne, Jørgen: 60, 70, 103-130, 133, 135, 137, Urne, Kirsten: 60, 70, Urne, Knud: 103, 116, 120, 122, 135, Urne, Lage (Lave): 60, 64, 70, 71, 92, Urne, Magdalene Sibylle: 135, Urne, Margrethe: 71, 79, 85, 92, Urne; Merete: 137, Urne, Mette: 93, Urne, Otto: 120, 122, 129, 135, Urne, Palle: 79, 92, Urne, Regitze: 104, 117, 130, Urne, Sidsel: 60, 70, 92, Urne, Sigvard: 104, 117, 130, 137, Urne, Sofie: 122, 135, Urne, Øllegaard: 93, WALLENSTEIN, Albrecht: 56, 119, 124, 128, 143, 189, 190, 193, 195-98, 200, 235, Weiler, Jobst: 205, Weimar, Bernhard af: 124, Weltzien, Adelheid: 144, Weltzien, Lütke: 149, Villemssøn, Jørgen: 262, Wilmersdorff: 189, Vind, Henrik: 258, Winterfeld, Samuel: 191, 212, 214, Worm, Jacob: 4, Wrangel: 4, Wrangel, Herman: 57, Wrangel, Helmuth: 220, Wrangel, Karl Gustav: 222, 223, Wunkesen (Leve) se Knud Knudsen: 37, Væmundsen, Peder: 51, Oestreich: 230.

S T E D R E G I S T E R .

AABJERG:164,168, Aabygge:79, Aakjær:10,15, Aalborghus:133,135, 170,172, Aalesund:76, Aarhus:157,164,264,272, Aarsmarke:122, Aastrup: 267,269, Abrahamstrup:15,266,277, Afrika:254, Akørs-
hus:30,130,168,170,171,267, Alslev:120,122,128,131,135, Alten-
bortzla:184, Altmark:189,220, Altruppin:214, Antvorskov:180,
Archangelsk:237, Arnhem:27, Arreskov:161, Aschersleben:220,
Assens:11,167,

BADEN-DURLACH:151, Bamble:25,56,80, Bangsbo:267, Barkager:60,
Barnim:187,204, Barth:149, Basel:117,248,249,269, Bayern:108,
124,128,185, Beltebjerg:58,64,70, Bergen:14,17,18,67,71,75,77,
254, Berlin:151-52,191,198,204-05,207-08,210,212,214,228,233,
236, Berritsgaard:176,184,185, Besançon:249, Biesdorff:235,
Birkelse:173, Birkevold/Bjerkevold:6,23,25,51, Blekinge:64-65,
71,89,105, Blendstrup:130,137-38, Bohuslen:14, Boller:164,
Boltinggaard:161, Bonderup:131,251,262,264, Bontofte:92, Born-
holm:63-64, Borreby:249,256,262,274,276,280, Bourges:269,
Brandenburg:3,151,185,189,191,193,195,198,200,204,205,206,210,
212,214,226,228-31,233,236,237, Bratsberg:21,23,79-80,82,84,
89,90,117,130, Braunschweig:105,107,151,220,256, Breitenburg:
94,100,237,241, Bremen-Verden:3f,116,168,180, Breslau:113,159,
Broholm:86, Brumla:23, Brømsebro:272, Bruusgaard:172, Budweis:
110,113, Burglengenfeld:152, Bursø:131, Bygholm;8,10, Bülow:
156, Bütow:149, Böhmen:107ff,113,116,143,182,185, Berglum:162,
164, Bøvling:172,

CATZFNELLENBOGEN:178, Celle:152, Christianobel:66,96, Christ-
ianstad:120-21,126,133-35, Clausholm:131, Creutzburg:176,184,

DABERKOW:148,154, Demmin:148,204, Dessauer bro:189, Dietz:178,
Ditmarsken:8,61, Dragsholm:70,256,257,262, Drakenburg:94,
Dresdeh:124,125,182,207,251, Dronningborg:133, Dronninglund:
272, Dutzow:139,141, Dybæk:131, Düsseldorf: Dömitz:141,
143,152,212,217-18,

EIDANGERfjord:51,56, Eide:19, Elben:141,143,152,212,217-19,
221,239,242,258,260, Elfsborg:96, England:105,107,117,146,161,
178,180,237,251,260, Erfurt:220, Eschwege:176, Eskjær:266,
Esperød:70, Estvadgaard:94,97,100-01,

FALSTER:161, Fehrbellin:205, Femørn:11,17,57. Fichel:187,
Flakkesøbæk:251, Flekkørø:258, Flensborg:129, Fossing:56, Fos-
sum:117, Frankfurt am Main:71, Frankfurt an der Oder:149,187,
193,204, Frankrig:107,116-17,129,146,161,178,217,224,237,249,
267,271, Franzburg:149, Fraugdegaard:249,262, Frederiksborg:
10,15,116,119,266,277, Frederiksodde/Fredericia:274, Fried-
land:190, Frijsenborg:264, Fritsø/Fritsø/Fresje:19,21,23,26,
29,32f,35,37,50,54,56,67,82,85,89, Frosta:58,61, Fulda:178,

GARDELEGEN:220, Gartze:144, Generalstaterne/Holland/Nederlan-
dene:113,116-17,130,178,180,233,250,260,269, Geneve:117,249,
269, Giessen:161, Gimsø:70,79,117,130, Gjerpen:51, Glückstadt:
239,241,244-45,247,258,260, Goldensee:139, Goslar:215, Got-
torp:11,122,176,180, Grabow:3,149, Greifswald:146, Grenland:
80,82, Gross-Salitz:139-41,148,156, Grønland:254, Grønsholt:
56, Gyllebo:67,86,89,92, Güstrow:152,196,197, Göteborg:159,

HAAG:260, Haderslev:11, Halberstadt:189,220, Halland:15,101, Halsnø:162, Halsted:103,104,161, Hamborg:29,215,222,224,226, 230,235-37,239,248,251,250,260, Hammel:264, Hammershus:63f, Hanau-Münzenberg:176, Hansestæderne:233,260, Hardanger:162, Haseldorf:237, Hattebjerg:18, Hatting:10, Havbro:17, Havel-passet:189, Havreballegaard:164, Hedrum:54, Heidelberg:117, 269, Hellemagle/Herlufmagle:249, Helmstädt:146,161,220, Hel-singborg:58,159,164, Helsingør:60,107,117, Herborn:96,249, Herlufsholm:60,71,105,162,166, Herlø:17, Hertugdømmerne:69, 237,240,256, Hesselager:249, Hessen-Damm:220, Hessen-Kassel: 3,176-78,185, Hjermitslev:131,267,268,272,276, Hjørungavaag: 75, Holbæk:117,131, Holland:116-17,178,180, Holmegaard:249, 260-62, Holris:17, Holsten:3,89,120,156,159,237,241, Homburg: 220, Hornslet:159, Horsens:6,8,18, Hostrup:162, Hradschin:195 Hugoldsdorf:144,146-48,151-52,154, Hundsbæk:172, Hunsrück:176 Hvide Bjerg:113,115, Hørje:15, Hørsholm:130,

IDEN:17, Indien:254, Ingelstad:277,279-80, Island:56, Itali-
en:146,180, Itzehoe:94,239,241,247, Ivenach:154,

JAHNSFELDE:187,191,235, Jernit:264,266,274, Jerrestad:67,
Jershaug:71,86, Jomfruland:21-27,51,54f,82-83, Jülich-Kleve-
Berg:151-52, Jægersborg:15, Jönköping:96,

KAAS:173, Kappel:267,274,276, Kalmar:21,25,50,64,96,105,277,
Kalø:157,164, Karlsbrücke:193, Karlstein:108, Kassel:178-79,
Kerteminde:67.86, Kjeldgaard:157,160,162,164,168,172-73, Kjo-
se:55, Klyve:57, Knabstrup:85,92, Knuthenborg:122, Knærød:251
Kolberger Heide:17, Kolding:67,82,88,127,135,267, Kongsberg:
162,164, Kottbus:189,193, Krageholm:131, Krempe:237,239,241,
244,245,247,248, Krenkerup:97, Krogsdal:274, Kronborg-Frede-
riksborg-Abrahamstrup:116,117,118,120,130,133,135,180,266,275
277, Krummou:113, Kurhessen:176, Kurland:148, Küstrin:204,205
229-31, Kärnten:108,141, København:13,60,101,105,116,122,126,
127-30,164,168,173,175,180,182,267,269,272,274,279,280, Köln
am Spree(Berlin):152, Königsberg:151, Köslin:151,

LANDSBERG:204, Landskrone:58, Langangsfjord:19,23, Langesunds-
fjord:25, Lapland:267, Larvik:32, Lauenburg:193, Laurviken:32,
Lebus:187, Leiden:159,161, Leipzig:71,152,204, Leuchtberg
Lich:161, Limfjorden:162, Lindbjerggaard:175, Lindenberg:129,
137, Livland:61, Lolland:161, London:251, Lothringen:246, Lu-
gude:58, Lund:70,71,269, Lundehave:117, Lundsgaard:67,86, Lu-
now:144, Lutter am Barenberg:269, Lybæk:120,124,143,159,
214,258, Lykå:59,64,66,67,75,89, Lüneburg:143,218,220, Lyon:
149, Lystrup:60, Lützen:124,207, Løtten:157,

Magdeburg:124,189,205,220, Magleby:97, Malmø:161, Malta:180,
Mandal:21, Marburg:146, Mariager:63, Maribo:6, Marie Magdale-
ne:269,280, Marienlyst:117, Marker:19, Marsvinngaard ved Stran-
den:278f, Marsvinsholm(Bursø):131,137, Medingen:218, Meissen:
8,220, Meklenburg:3,139,141,143,146,148,151,152,154,156,196,
197,251,277, Merringgaard:10,11,18, Mittelmark:193,235, Mo:25,
Moldau:113, Moskva:61, Munkholmen:94, Mühlau:176,184, Mähren:
110, Mølgaard:27, Mørland:21,23,29,51,54,56,57,83,

NAKSKOV:127, Neapel:180, Nedda:178, Nedenæs:19,21,23,30,32,57,
Nederlandene:113,130,233,250,260,267, Nedersachsen:148,218,
Neubrandenburg:146, Neuburg:152,154, Neuenbrook:239,241,244-46,
Neumark:193, Neustadt:152, Niendorf:139,141, Nordkap:14,83,277,

Nordstrand:244-45, Nordvestpassagen:254, Norge:3,14-21,25f,32,37-42,45,47,49,54,57,67,68f,71,72,82,130-31,168,170,172,253-54,258,260,267, Nyboder:259-60, Nyborg:63,262, Nykøbing F:161,180,182, Næs:129-30,137,161, Nördlingen:128,217, Nørholm:19,21,30,32,36,57, Nørre Vosborg:

Oberpfalz:124, Odense:10f,157,164,173,262, Oder:187, Oldenburg:156, Oldenstadi:220, Onereim:18, Orleans:97,159,269, Oslo:18f,30f,34, Ostmark:143, Overgaard:63,103,264, Oxford:159,161,

PADDEBORG:251, Padua:71,96, Palstrup:97,100, Parchim:3, Paris:149,269, Pederstrup:184-85, Peitz:212, Penzlin:3, Pfalz:151,154,178, Pfuellerland:187, Pilsen:113, Plau:141-42,148,151, Ploha:185, Poissy:149, Pommern:144-46,149,151-53,156,178,201,207,210,212,215,217,245, Portugal:237, Prag/Praha:110,112-13,151,193-96,198,212, Preussen:191,207,229-30, Priegnitz:189,193, Putbus:159

QUEDLINGSBURG:220.

Råbyggelaget:33, Rakonitz:113, Randers:130, Rantzau:94,95,97, Ravnstrup:249-50,262, Regensburg:141,152,159,201,224, Rendsburg:260, Reuth:185, Reval:61, Rhinen:151, Ringkøbing:172, Ringsted:117, Rinteln:94, Rom:180, Rosenborg:83,105, Rosenholm:157-58,161-162,164,172, Roskilde:130,269, Rostok:141,146,152,198,247, Ruppin:205, Rusland:3, Rügenwalde:149, Ryomgaard:267,269,272,274,279-80, Rørum:61,64,

SAABY:18, Sachsen:124,137,182,185,235, Salling:162,172, Sandager:172, Sandby:131, Sandhammer:279, Schladen:220, Schlesien:101,124-25,189, Schrecksbach:176,184, Schweitz:146, Schwerin:141,151-52,154, Schönevide:94, Sellebjerg:71, Serridslevgaard:6ff,11,17, Siebenbürgen:110,113, Siena:96, Silkeborg:94,130, Sinclairsholm:131, Skåne:3,15,23,58,70,120,122,127,131,133,161,272,274,277,279,280, Skanderborg:8ff,15,126-27,164,266, Skara:96, Skellinge Hede:96,101, Skelskør:256, Skien:19,21,27,33,35ff,38ff,50f,57,80,82,92,130, Skivehus:251, Skovsgaard:97, Slagelse:180, Slesvig:11, Sonnerupgaard:122,128, Sorø:100f,117,157,159,162,164f,167,175,249,267, Spandau:205,212,231, Spanien:161,178,237,251,260,267, Speyer:249, Spree:152, Stade:4,262, Stadsgaard:264, Statlandet:71,73,75,77, Stegen/Steig/Steigen:19,32f, Steiermark:108,141, Steinburg:239,241, Stemalt:267, Stettin:151, Stjernholm:164, Stockholm:3,172-73,187,210, Stolp:151, Stralsund:146,148,149,151, Strand:73, Strasburg:117,146,161,269-70, Stück:156, Svavsted:122, Svenstrup:117,267, Sverige:3,107,122,143,162,164,189,210,217,222,224,266,277, Svingelport:117, Søbygaard:97, Søfde:161, Søholm:94, Sølvisborg:105, Søndervang:164, Søndmøre:67,69,71,73-75,77-79,84,90,

TANDRUP:97,100, Tanum:54, Telemarken:44,80,82-84, Tetschen:222, Thy:122, Tobberup:8, Toksværd:251, Tommerup:117, Torga:217, Tråholt:25, Tranekjær:168, Treptow:148, Tribsee:146, Trondhjem:67,130,172,251,253-56,266, Trudsholm:173, Tryggevalde:130, Tulesbo:52, Tune:80, Tübingen:146, Tübingen:185,220, Tyskland:107,113,116,120,124-25,128,135,159,176,178,189,201,236,244,256,258,269,277,

UCKERMARK:193,235, Uelzen:218, Ulfsbæk:120,135, Ungarn:110,146,148,225, Ustein:162,

VALDA:251, Valsø:23,58,64,70,75,85,89,97, Vandelvsgab:73, Wendendorf:139, Vedstet:10,14,21, Veyle:8, Venedig:180, Werra:176, Weser:104, Vestervig:122,126,137,256, Viborg:4,98,161,172,251,266,269,

Wien:5,110,113-14,267, Viken:82, Wilkendorf:187, Wilster:237, 245,247-48, Vindingegaard:164, Wittenberg:71,247, Wittstock, 217, Wodrow:3, Voergaard:272, Voigtland:185,220, Voldum:131, Wolfsburg:220, Wolgast:149,151,207, Vollsjø: se Valsø, Woolwich:107, Vordingborg:277, Vorninggaard:17, Vosnæsgaard:164, Vovehals:170,

YARMOUTH:107, Yttre-Strand:73,

Zeitz:220, Ziegenhain:178, Zierzow:3, Zittau:101,

ØRBÆKLUNDE:249, Øsel:67,98, Østfriesland:116,189, Østraat: 172, Østrig:110,

LITTERATURLISTE over de fleste af de bøger, jeg har haft fat i.

- Åberg, Alf: Skånska Slott och deras herrar, 1960.
 Aktstykker til de norske ständermøders historie, 1929-51.
 Andersen, J.Oskar: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896.
 Angell, H.: Skottetoget, 1912.
 Anrep, Gabriel: Svenska Adelns Åttar-Taflor.
 Arnell, Sturø: Bidrag till belysning av den baltiska fronten...
 Arup, Erik: Danmarks Historie.
 Bagge, Sverre og Knut Mykland: Norge i dansketiden, 1987.
 Baier, Eva: Alte Städtbilder aus dem deutschen Osten, 1959.
 Barfod, Frederik: Danmarks Historie, 1891.
 Barner, Konrad von: Beiträge zur Geschichte der Familie von Barner,
 Barthold, F.W.: Geschichte von Rügen und Pommern, 1845.
 Bartz, Karl: Fire Kammerater, 1939.
 Berg, Arno: Akershus Slott, 1950.
 Berg, Lorens: Brunlanes, 1911.
 Berg, Lorens: Hedrum, 1913.
 Bergen, Arent Berntsen: Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed..
 Bergsøe, Jørgen: Postvæsenets Historie, 1918.
 Berlien, J.H.Fr.: Der Elephanten-Orden, 1846.
 Björilin, Gustaf: Johan Banér 1-3, 1908-10.
 Bobé, L., Graae og Jürgensen West: Danske Len, 1916.
 Brantrud, A.: Kloster-Lasse, 1895.
 Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, 1929-41.
 Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjæ, 1893.
 Brusewitz, G.: Jagt, 1968.
 Brünick, Wolfgang: Der Graf von Mansfeld in Ostfriesland, 1957.
 Bugge, Kristian: Aalesunds Historie, 1923.
 Bülow, Jacob Friedrich Joachim von: Familienbuch der von Bülow.
 Bäte, Ludwig: Der Friede in Osnabrück 1648, 1948.
 Børretzen, Odd: Indre Oslofjord, 1976.
 Cederström, E.: Kristianstad, 1923.
 Christiansen, Theodor: Die Stellung König Christians IV..., 1937.
 Coldevin, Axel: Norske Storgårder, 1950.
 Coucheron, Aamot W.: Det norske Folf, 1901.
 Cronholm, Abraham: Skånes Politiska Historia, 1847.
 Daae, Ludwig: Det gamle Christiania, 1891.
 Daae, Ludwig: Norske Bygdesagn, 1881.
 Daae, Ludwig: Om Magnus Heinessøn, 1869.
 Dahlerup, Troels: Det kongelige rettertings domme..., 1959-69.
 Davies, Alice I.: Allart Van Everdingen, 1978.
 Detlefsen, D.: Geschichte der holsteinischen Elbmarschen, 1891-92.
 Documenta Bohemica Bellum Tricennale, 1972.
 Drachmann, Holger: Melodramer, 1910.
 Eliassen, P.: Koldingbog, 1974.
 Emporagrius, Erico Gab.:Margareta Juel til Aabiergh(ligtale)1652.
 Enghoff, Karl: Kristianstad, 1914.
 Erslev, Kr.: Konge og Lensmand, 1970.
 Erslev, Kr. og W.Møllerup: Danske Kancelliregistranter, 1881-82.
 Escher, Felix: Berlin, 1985.

- Fabricius, A.: Illustreret Danmarkshistorie for Folket, 1889.
 Fabricius, Knud: Skånes Overgang fra Danmark til Sverige, 1955.
 Folkestad, G.K.: Bamble Herred, 1930.
 Fontane, Theodor: Das Oderland, 1923.
 Franck, David: Alt und neues Mecklenburg
 Freytag, Gustav) Bilder aus der deutschen Vergangenheit, 1879.
 Gindely, Anton: Geschichte des dreissigjährigen Krieges, 1882.
 Gidske, Karl: Søndmør i ældre tid, 1913,
 Gregersen, N.J.: Fra Norges natur, 1910.
- Hagen, Rolf M. et al.: Norsk historisk Atlas, 1980..
 Hammerich, Fr.: Danmark under Adelsvælden, 1854.
 Hamsun, Arild: Om Knut Hamsun og Nørholm, 1961.
 Hansen, Reimer: Geschichte der Stadt Itzehoe, 1910.
 Hansen, Thorkild: Jens Munk, 1966.
 Hartmann, Godfred: Vhristian, 1978.
 Haugstøl, Henrik: Herreseter og damebekjentskaber, 1971.
 Haukland, Andreas: Elg, 1921.
 Heimatbuch des Kreises Steinburg, 1924-26.
 Hein, Jørgen og Katia Johansen: Sophie Amalie, 1986.
 Helk, Vello: Dansk-norske Studierejser, 1987.
 Historischer Atlas vom Pommern, Neue Folge, Lief,1, Karte 1-2.
 Hjelholt, Holger: Falsters Historie, 1934.
 Hochhuth, L.: Alte Eschwegerer Familien in: Werratal VI, 1929.
 Holand, Johan E.: Telemark, 1975.
 Holmsen; Andreas: Gård og gods i Norge i eldre tid, 1980.
 Holmen, A. og M.Jensen: Norges Historie, 1949.
 Huch, Richarda: Der grosse Krieg in Deutschland, 1924.
 Irmisch, Rudolf: Geschichte der Stadt Itzehoe, 1960.
- Janssen, Kristofer: Fra Dansketiden, 1887.
 Jensen, K.Sejr: Trolddom i Danmark, 1982.
 Jessen, Hans: Der dreissigjährige Krieg, 1963.
 Johnsen, Oscar Albert: Larviks Historie, 1962.
- Kancelliets Brevbøger
 Kassel in alten Bildern. 100 Ansichten und Pläne.
 Kjeldsen, K.: Norvegia catholica, 1942.
 Kolderup-Rosenvinge, J.L.A.: Udvalg af Gamle Danske Domme, 1844.
 Kronens Skøder 1892ff. Registre 1978.
 Kunst- und Geschichts-Denkmäler des...Mecklenburg-Schwerin, 1898.
 Lampe, Felix: Berlin und die Mark Brandenburg, 1909.
- Landet bag Digerne 4.udg., Tønder 1966.
 Lange, Christian C.A.: De norske Klosters Historie, 1847.
 Larsen, Axel: Kristian denxFjerdes Krige, 1895.
 Larsen, Pio: Møre og Romsdal, 1977.
 Lauring, Palle: Danmark i Skåne, 1961.
 Leewy, Karl: Kristiansands bebyggelse...1956.
 Lensrekneskapar I, 1982.
 Lichtenstein, G.: Der Schlacht bei Lutter am Barenberg, 1850.
 Liisberg, H.C.Bering: Christian den Fjerde, 1890-91.
 Liljeroth, Erik: Ett bildverk om Skåne, 1962.
 Lisch, G.C.F.: Geschichte der Stadt Plau, 1851.
 Den lystige Barselstue, 1809(1968).
 Løvenskiold, Bartholomæus Herman von: Bradsbjerg Amt...1794.

- Magalotti, Lorenzo: Sverige, 1912.
 Magtstaen i Norden i 1600-tallet (XIX. nord. historiker kongres) 1984.
 Das malerische und romantische Deutschland X, 1841-42.
 Mann, Golo: Wallenstein, 1986.
 Meinardus, Otto: Protokolle und Relationen des Brbg^{en} Geheimer^s 19
 Melchior, H.B. og Albert Leth: Historiske Efterretn. Herlufsholm, 18
 Michelssøn, Hans: En Christelig Lijgprædicken.. Calsu Daa.. 1641.
 Militairt Conversations Lexicon I-VIII, 1837-43.
 Mohrmann, Ruth-E.: Volksleben in Wilster, 1977.
 Mollerup, W.: Danmarks Forhold til Lifland... 1880.
 Møller, J.S.: Moder og Barn, 1940.
 Möller, Theodor: Gassen der Heimat, 1933.
 Nielsen, Yngvar: Jens Ågessøn Bjelke, 1872.
 Norges Kunst 1814-1914, Jubilæumsutstillingen.
 Norsk Kultur i samtidige Billeder, red.: Anders Bugge m.fl. 1931.
 Norsk Kunsthistorie I-II, 1925-27.
 Norsk økonomisk historie 1500-1970 Band 1, (1500-1850)
 Norske Herredags-Dombøger, 1893-1903.
 Norske Rigs-Registranter, 1861-65.
 Ogier, Charles: Det store Bilager, 1969.
 Omang, Reidar: Fritzøe, 1935.
 Opel, Julius: Der niedersächsisch-dänische Krieg, 1878.
 Opgenoorth, Ernst: Friedrich Wilhelm. Der grosse Kurfürst... 1971.
 Oversigt over private personarkiver i Rigsarkivet, 1972.
 Physisk og Oeconomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør, 1762-66.
 Poulsen, Vilh.: Fortællinger af Norges Historie, 1890.
 Praetorius, Michael: Terpsichore (1612), 1929,
 Randers, Kristoffer: Søndmøre, 1890.
 Rian, Øystein: Jens Juels statholderskap 1618-1629, u.år.
 Ring, Max: Berlin, 1883.
 Ritthaler, Anton: Die Hohenzollern, 1961.
 Rockstroh, K.C.: Udviklingen af den nationale Hær..., 1909.
 Rosen, Gottlieb von: Lebensbilder aus dem 16. und 17. Jahrhundert.
 Roussell, Aage: Danske Slotte og Herregårde, 1963-68.
 Ruus, P.: Af gammel Krigsbrug, 1933.
 Scheel, Frederik: Lagmann og Skriver, 1923.
 Schlegel, Johan Heinrich: Dänische Reisebeschreibungen, 1776.
 Schnell, Heinrich: Mecklenburg im Zeitalter der Reformation.
 Schultz, Alwin: Das Häusliche Leben der Europäischen Kulturvölker.
 Schulz, Hans: Wallenstein, 1912.
 Schultze, Johannes: Die Mark Brandenburg IV, 1961.
 Schwennicke, Friedrich: Die holsteinischen Elbmarschen, 1914.
 Feierstad, Ivar: Skiens Historie, 1958.
 Sieber, Helmut: Schlosser und Herrensitze in Mecklenburg, 1980.
 Skåne i tekst og billeder, 1958.
 Skeie, Jon: Norges forsvars historie, 1953.
 Smith, S. Birket: Dr. med. Otto Sperlings Selvbibliografi, 1924.
 Sogner, Bjørn: Trondheim Bys Historie, 1962.
 Spannagel, Karl: Konrad von Burgsdorff, 1903.
 Stammfolgen-Verzeichnisse, 1983.
 Steen, Sverre: Det norske folks liv og historie, 1935.
 Svendsen, Arnljor Strømme: Norsk industri før 1650, 1953 (Særtryk)
 Sveriges krig 1611-32, 1937 (Generalstaben)
 Tauber, E.G.: Udsigt over Sorøe Academies Forfatning... 1827.

- Stamtavler over danske Adelsslægter I-XV. (Thiset m.fl.)
 Thue, H.J.: Norsk Anthologi, 1847.
 Troels Lund: Dagligt Liv i Norden, fl.udg.
 Troels Lund: Historiske Skitser, 1876.
 Troels Lund: Mogens Hejnessøn, 1916.
 Tønnessen, Joh.N.: Porsgrunns historie,
 Wåhlin, Hans: Boken om Skåne, 1930.
 Vårt Folks Historie IV, 1963.
 Wasberg, Gunnar Christie: Larvik, 1971.
 Wasberg, Gunnar Christie: I Takt med Europa, 1970.
 Wasberg, Gunnar Christie og Arnljor Strømme Svendsen: Inudstri-
 ens historie i Norge, 1969.
 Vaupell, Otto: Den nordiske Syvaarskrig, 1891.
 Wegener, C.F.: Abrahamstrup Gaard I, 1855.
 Wegener, Georg: Deutsche Ostseeküste, 1900.
 Verzeichnis der Schriften über Ostbrandenburg, 1966.
 Wigger, Friedrich: Geschichte der Familie von Blücher, 1878.
 Wille, Hans Jacob: Beskrivelse over Sillejords Præstegield, 1786.
 Vort Fædreland i Billeder, Kristiania.
 Wolker, Ernst: Stettin, 1986.
 Østby, Leif: Theodor Kittelsen, 1975.
 Østved, Einar: Mogens Heinesen, 1969.

TIDSSKRIFTER, som jeg har benyttet.

Årbok for Telemark 1970
 Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift xlvii, 1953.
 Agder Historielag, årsskrift nr.53, 1975
 Archiv für österreichische Geschichte 56.Band, 1878.
 Aust-Agdermuseet, årbok, 1956
 Danske Magasin, 1751 og 1878
 Danske Samlinger 2.række 2.bind 1872-73
 Familienkundliches Jahrbuch Schleswig-Holstein, Jahrg.19, 1980
 Fornvännen årgang 40, 1945.
 Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte 1906
 " " " " " " " " " " " " 1938
 Fra Himmerland og Kjær Herred 1912
 Heraldik i Norden, 1984
 Historisk Archiv, 1870
 Historisk Tidsskrift 1841
 Historisk Tidsskrift udg.af Den norske historiske Forening 1875/1910
 Jahrbücher des Vereins für meklenb.Geschichte 1852 og 1855
 Jyske Samlinger, 1954-56
 Magazin til den Danske Adels Historie 1.Bd.2.Hft.
 Meddelelser fra det danske Rigsarkiv 1906-18
 Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1873-76
 Meklenburgische Jahrbücher 61-64, 1896-99
 Märkische Forschungen XX,1887
 Norsk Slektshistorisk Tidsskrift XXVIII, 1981-82
 Norske Herredags-Dombøger IV, 1911
 Personahistorisk Tidsskrift
 Samlinger til Det Norske Folks Sprog og Historie, 1835
 Samlinger til jydsk Historie og Topografi, 1882-83
 St.Hallvard 46.årg. 1968
 Sønderjysk Månedsskrift 1987
 Vejle Amts Aarbøger 1922
 Vendsyssel Folk og Land, 1908-10
 Vendsysselske Aarbøger 1933-34
 Vestfoldminne 1949-50
 Zeitschrift des Vereins für Hessische Geschichte 81, 1970
 Zeitschrift für Preussische Geschichte...15, 1878
 Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische
 Geschichte Band 34, 1904